

146379

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHENK UNSURLARI

BAKIMINDAN NEF'Î DÎVÂNİ'NİN TAHLİLİ

DOKTORA TEZİ

146379

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. ZÜLFÜ GÜLER

HAZIRLAYAN
BAHİR SELÇUK

ELAZIĞ

2004

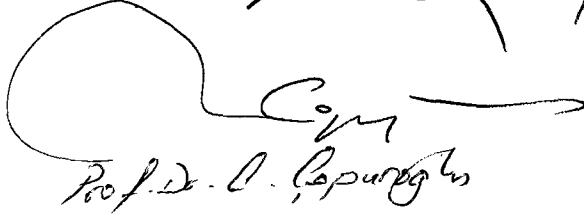
T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

AHENK UNSURLARI
BAKIMINDAN NEF'İ DİVANI'NIN TAHLİLİ

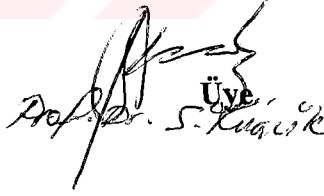
DOKTORA TEZİ

Bu tez 04/03/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

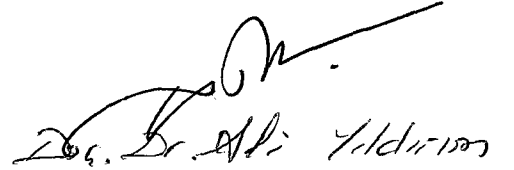

Prof. Dr. A. Çapuroğlu

Üye

Prof. Dr. S. Kuşak

Üye

Prof. Dr. Naci Karıncık

Prof. Dr. Ali Yıldırım

Yukarıdaki Jüri üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

AHENK UNSURLARI BAKIMINDAN NEF'İ DİVĀNİ'NİN TAHLİLİ

Bahir SELÇUK

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2004, s. 358

XVII. yüzyıl, Osmanlı devletinin siyasi alanda gerilediği, bunun yanında kültür ve sanat bakımından da zirvede olduğu bir dönemdir. Bu yüzyılda yaşayan Nef'i, kasidelerindeki üstün başarısı ve divanındaki ses ve ahenk mükemmeliyeti dolayısıyla edebiyat tarihlerine geçmiş bir şairdir.

Divan şiirinde ses ve anlam güçlü bir birliktelik ve bütünlük gösterdiğinden, bazı ahenk ve ses unsurları daha işin başında şiirin ana hazır malzeme oluşturmaktadır. Dolayısıyla ortaya konan bir şiirde, şairin çok özel bir gayreti olmasa da belli bir ahengin varlığı hissedilir. Fakat Nef'i, klasik şiirin bu kalıplarıyla yetinmemiş, güçlü sanatçı kişiliği ile daha değişik ve güçlü unsurlarla, şiirlerindeki ahengi zirveye çıkarmıştır.

Nef'i Divanı üzerine yapılan çalışmada, ahenk vasıtası olan hususlar tespit edilmiş ve şairin divanındaki bu hususların temelinde daha çok söz ve ses tekrarlarının olduğu görülmüştür. Şairin bu tekrarlar vasıtası ile oluşturduğu ahengin anlamdan soyutlanmış monoton ve kuru bir ahenk olmadığı, aksine anlamı şekil ve ses özellikleri bakımından destekleyen bir özellik arz ettiği gösterilmeye çalışılmıştır. Tekrara dayalı bu hususların yanında Divan şiirinin temel ritim kalıpları olan vezin, kafiye-redif ve sözdizimini de şairin, değişik unsurlarla zenginleştirerek kullandığı tespit edilmiştir.

Nef'i'nin, güçlü üslubu sayesinde Divan şiirine yeni bir hava getirdiği, ahenkli söyleyişi ve tasannu'a düşmediği üslubuyla şiirin iki esas ögesi olan ahenk ve manayı uyumlu bir biçimde kaynaştırdığı, bundan dolayı da kendisine olan güveni ve meydan okumayı her fırsatta sergilediği görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER: Nef'i Divanı, Ahenk, Tekrarlar, Ahenk Anlam Uyumu

ABSTRACT

A Doctorate Thesis

THE ANALYSIS OF HARMONY COMPONENTS ON NEF'İ'S DÎVÂN

**Firat University
The Institute of Social Sciences
The Department Of Ancient Turkish Literature
2004, Page 358**

In 17 th century Ottoman nation receded on political field on the other hand it was summit on the field of culture and art. Nef'î lived in this century and has a place in history because of superior success on eulogy and sound , harmony perfection on Divan literature.

Voice and meaning show great unity and wholeness on Divan poem. So some harmony and voice components constitute prepared supplies at the beginning of the work. Thus you can easily feel the evident harmony in any Divan poem. But classic moulds of poem were not enough for Nef'î and he show great success on harmony with his strong art personality.

After the study about Nef'î's Divan you understand that harmony subjects are determined and seen that basicly most of the harmony subjects are voice and words repetition. By these repetition the poet had not written meaningless, dull without content harmony poems. On the contrary you feel maening that is supported by voice and shape at once. Nearby these repeated harmony the poet used vezin, kafiye-redif and syntax that are basic patterns of Divan poem to make it rich.

Nef'î gave perfect work of art by his strong method. He connected both meaning and harmony succesfully so he always demonstrates his selfconfidence and challenge in every opportunity.

KEY WORDS: Nef'î's-Dîvân, Harmony, Repetitions, Accomodation of Meaning and Harmony

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TABLO LİSTESİ.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÖZ TEKRARLARI İLE SAĞLANAN AHENK

1.1. Birli Söz Tekrarları.....	11
1.1.1. Birinci Mısra'ın İlk Kelimesinin Tekrarı.....	12
1.1.1.1. Birinci Mısra'ın İlk Kelimesinin Şiirin Redifi Olarak Tekrarı.....	12
1.1.1.2. Birinci Mısra'ın İlk Kelimesinin İkinci Mısrada, Kafiye ve Redifin Dışında Tekrarı.....	13
1.1.1.3. Birinci Mısra'ın İlk Kelimesinin, İkinci Mısra'ın Başında Tekrarı.....	16
1.1.2. Birinci Mısra'ın İlk ve Son Kelimesinin Dışındaki Bir Kelimenin Tekrarı ..	21
1.1.2.1. Birinci Mısra'ın İlk ve Son Kelimesi Dışındaki Bir Kelimenin Şiirin Kafiye Veya Redifi Olarak Tekrarı.....	21
1.1.2.2. Birinci Mısra'ın İlk ve Son Kelimesi Dışındaki Bir Kelimenin Kafiye veya Redifin Dışında Bir Kelime Olarak Tekrarı.....	25
1.1.2.3. Birinci Mısra'ın İlk ve Son Kelimesi Dışındaki Bir Kelimenin İkinci Mısra'ın Başında Tekrarı.....	35
1.1.3. Birinci Mısra'ın Son Kelimesinin Tekrarı.....	38
1.1.3.1. Birinci Mısra'ın Son Kelimesinin İkinci Mısrada Ortada Tekrarı.....	38
1.1.3.2. Birinci Mısra'ın Son Kelimesinin İkinci Mısra'ın Başında Tekrarı.....	40
1.1.4. Birinci Mısradaki Bir Kelimenin, İkinci Mısrada Birden Fazla Tekrarı.....	41
1.1.5. İkinci Mısradaki Bir Kelimenin Birinci Mısrada Birden Fazla Tekrarı.....	42
1.1.6. Tek Mısrada Yapılan Birli Söz Tekrarları.....	43
1.1.6.1. Eylem Yinelemesi.....	45
1.1.6.2. Ad Yinelemesi.....	49
1.1.6.3. Sıfat yinelemesi.....	53
1.1.6.4. Bağlaç Yinelemesi.....	55

1.2. İkili Söz Tekrarları	64
1.2.1. Düz Söz Tekrarları.....	64
1.2.2. Çapraz Söz Tekrarları	67
1.2.3. Beytin İki Mısraındaki İkili Söz Tekrarları	70
1.2.4. Tek Mısrada Yapılan İkili Söz Tekrarları	71
1.2.5. Karma Söz Tekrarları.....	73
1.3. Üçlü Söz Tekrarları	77
1.4. İkilemeler	78
1.4.1. Aynı Kelimenin Tekrarı İle Yapılan Ekli İkilemeler.....	80
1.4.2. Aynı Kelimenin Tekrarı İle Yapılan Eksiz İkilemeler.....	83
1.4.3. Farsça Kurallara Göre Yapılan İkilemeler (Terkîb-i Tekerrürî).....	89
1.4.3.1. “â” İle Yapılan İkilemeler.....	89
1.4.2.3. “be” İle Yapılan İkilemeler.....	93
1.4.2.4. “der” İle Yapılan İkilemeler.....	96
1.4.2.5. “ender” İle Yapılan İkilemeler.....	98
1.4.2.6. “tâ/te” İle Yapılan İkilemeler.....	99
1.4.2.6. Beyit İçerisinde Birden Fazla İkileme	100
1.5. Metin Seviyesindeki Söz Tekrarları.....	101
1.6. Mısra Tekrarı (Redd-i Matla’)	136

İKİNCİ BÖLÜM

2. SES TEKRARLARI İLE SAĞLANAN AHENK

2.1. İştikak.....	141
2.2. Cinâs.....	153
2.2.1. Cinâs-ı Tām	154
2.2.2. Cinâs-ı Mürekkeb.....	155
2.2.3. Cinâs-ı Nākıs.....	155
2.2.3.1. Cinâs-ı Mutarraf.....	155
2.2.3.2. Cinâs-ı Müşevveş.....	156

2.2.3.3. Cinâs-1 Müzeyyel	157
2.2.4. Cinâs-1 Lâhık.....	157
2.2.4.1. Başta Olan Cinâs-1 Lâhık	157
2.2.4.2. Ortada Olan Cinâs-1 Lâhık	160
2.2.4.3. Sonda Olan Cinâs-1 Lâhık	160
2.2.5. Cinâs-1 Muharref.....	161
2.2.6. Cinâs-1 Mükerrer	161
2.2.7. Beyit İçerisinde Birden Fazla Cinâs	162
2.3. Nida	163
2.4. Paralellik.....	170
2.4.1. Tam Paralellik.....	171
2.4.1.1. Beyitlerdeki Tam Paralellik	172
2.4.1.2. Beyitler Arasındaki Tam Paralellik	177
2.4.2. Yarım Paralellik	184
2.4.2.1. Beyitlerdeki Yarım Paralellik	184
2.4.2.2. Beyitler Arasındaki Yarım Paralellik.....	188
2.5. Armoni	194
2.5.1. Anlamı Ses Yönüyle Yansıtan Armoni.....	203
2.5.2. Ses Tekrarlarının Sağladığı Armoni	214
2.5.3. Ek Tekrarlarının Sağladığı Armoni	233
2.5.3.1. Şahıs ve İyelik Eklerinin Tekrarı	233
2.5.3.2. Çokluk Ekinin Tekrarı	237
2.5.3.3. Kip ve Zaman Eklerinin Tekrarı	237

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RİTİM

3.1. Vezin	243
3.1.1. Tef'ilelerin Dizilişi Bakımından Kullanılan Kalıplar	245
3.1.1.1. Tek Bir Tef'ilenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler.....	245

3.1.1.2. Üç veya Dört Tef'ileli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltiyle Meydana Getirilen Düz (Basit) Kalıplar	247
3.1.1.3. İki Çeşit Tef'ilenin Münavebe İle Tekrarından Oluşan Almaşık Vezinler.....	249
3.1.1.4. Farklı Tef'ilelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanması İle Oluşan Karışık Vezinler.....	249
3.1.1.5. Rübâî Vezinleri	251
3.1.2. Aruzla İlgili Hususlar.....	252
3.1.2.1. İmale	252
3.1.2.1.1. İmale-i Maksure.....	252
3.1.2.1.1.1. Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure.....	253
3.1.2.1.1.1.1. Farsça Tamlama Kesrelerinde Yapılan İmale-i Maksure	253
3.1.2.1.1.1.2. Atıf Vavı'nda Yapılan İmale-i Maksure	258
3.1.2.1.1.1.3. Kısa Sesle Biten Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure	262
3.1.2.1.1.2. Türkçe Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure	267
3.1.2.1.2. İmale-i Memdude (Med).....	274
3.1.2.2. Zihaf (Kısaltma).....	286
3.1.2.3. Vasl (Ulama).....	290
3.1.2.4. Tahfif (Hafifletme) ve Hazf (Hece Düşürme)	303
3.2. Kafiye ve Redif	308
3.2.1. Kafiye.....	309
3.2.2. Redif.....	312
3.2.2.1. Ek Halindeki Redifler	313
3.2.2.2. Kelime ve Kelime Grubu Halindeki Redifler	314
3.2.2.3. Musammat Manzumeler	316
3.2.2.4. Kafiye ve Redife Yardımcı Unsurlar	318
3.3. Ritmi Sağlayan Diğer Unsurlar	332
3.3.1. Nazım Şekilleri	332
3.3.1.1. Beyitlerden Oluşan Nazım Şekilleri	333
3.3.1.1.1. Tek Kafiyeli Olan Nazım Şekilleri	333
3.3.1.1.2. Ayrı Kafiyeli Olan Nazım Şekilleri	335
3.3.1.2. Bentlerden Oluşan Nazım Şekilleri	335

3.3.1.2.1. Tek Bendli Olan Nazım Şekilleri.....	335
3.3.1.2.2. Çok Bendli Nazım Şekilleri.....	335
3.3.2. Sözdizimi (Terkip ve Bağlaçlar).....	335
SONUÇ.....	348
BİBLİYOGRAFYA.....	352
ÖZGEÇMİŞ.....	358

TABLO LİSTESİ

		<u>Sayfa</u>
Tablo 1	Kasidelerde Kullanılan Sesler.....	196
Tablo 2.a	Gazelerde Kullanılan Sesler.....	197
Tablo 2.b	Gazelerde Kullanılan Sesler.....	198
Tablo 2.c	Gazelerde Kullanılan Sesler.....	199
Tablo 3	Diğer Manzumelerde Kullanılan Sesler.....	200
Tablo 4	Manzumelerde Kullanılan Aruz Kalıpları.....	245
Tablo 5	Manzumelerdeki Kafiye Örgüsü.....	308
Tablo 6	Manzumelerde Kullanılan Kafiyeler.....	310
Tablo 7	Ek Halindeki Redifler.....	313
Tablo 8	Kelime ve Kelime Grubu Şeklindeki Redifler.....	314
Tablo 9	Gazelerdeki Beyit Sayısı.....	333
Tablo 10	Kasidelerdeki Beyit Sayısı.....	334
Tablo 11	Kıt'aların Beyit Sayısı.....	335

ÖNSÖZ

Klasik Türk şiirinde şekil ve anlam birbirini destekleyip pekiştiren sağlam bir bütünlük ve birliktelik arz eder. Fakat bunun yanında şekli unsurlar, bazen anlamı da düzenleyip yönlendirir. Bundan dolayı Divan şiirinde dilin kullanımını geniş ölçüde kafiye, redif ve vezin gibi ritmi temin eden biçimsel unsurlarla, söz ve ses tekrarları gibi iç unsurlar ve edebi sanatlarla mazmunlar tayin eder. Bu bakımdan Divan şiirinde sınırlarını geleneğin belirlediği sağlam ve güçlü bir ahenk kalıbı ortaya çıkar. Bir bakıma Divan şairi; malzemesini hazır bulur ve işler, ortaya koyduğu ürüne kendi sanatçı kişiliğini yansıtan mührünü vurabildiği ölçüde de, büyük sanatkar olmayı hak eder. Dolayısıyla bu edebiyatta esas olan da söylenen değil, söyleyiş tarzıdır.

Divan şiirine mensup şairlerden bahseden kaynaklar büyük şairlerin en ayırt edici vasıflarını gözler önüne sererlerken bazı kıstasları göz önünde bulundururlar: Fuzuli'nin lirizme verdiği önem, Nedim'in şuhâneliği, Nâbi'nin hikemi tarzı, Bâkî'nin rindâneliği gibi. Bunun yanında şair Nefî'nin de mübalağa ve hiciv ustalığının yanında, kendisini diğer şairlerden farklı kılan ses ve söyleyiş mükemmelliği dile getirilir. Bu şairlerin ve diğer büyük şairlerin hepsi de hazır buldukları malzemeyi, üsluplarının mükemmeliyetinden dolayı değişik bir söyleyiş ile sunduklarından edebiyat tarihlerindeki müstesna yerlerini almışlardır.

Nefî'den bahseden kaynakların çoğu onun ses konusundaki hünerinden söz ederken çoğunlukla savaş sahnelerini tasvir eden, savaş aletlerini ve naraları adeta tablolaştırarak kasidelerinden örnekler vermişlerdir. Halbuki Nefî'nin ses konusundaki ustalığı sadece kasidelerinde değil, gazellerinde ve diğer nazım şekilleri ile yazdığı manzumelerde de mevcuttur. Şairin çeşitli manzumelerindeki ses ve ahenkle ilgili olarak makale seviyesinde çeşitli çalışmalar olmasına rağmen, Dîvân'ındaki ahenk unsurlarının tamamı ile ilgili bir çalışma henüz yapılmış değildir. Bundan dolayı biz de şairin eski kaynaklardan itibaren dile getirilen ve kendisini diğer şairlerden ayıran ahenk ve ses konusundaki başarısını yansıtan divanını incelemeyi düşündük.

Bu çalışmamızda Metin Akkuş tarafından hazırlanan ve Akçağ Yayınları tarafından basılan Nefî Divan'ını esas aldık. Bu divandaki fonetik hususlar günümüz fonetiğine uyarlanmış olduğundan biz çalışmamızda devrin fonetik yapısını yansıtmaya

çalıştık. Yine beyitler üzerinde ahenk unsurlarını gösterirken karışıklığa meydan vermemek için transkripsiyon işaretlerini kullanmaktan kaçındık. Sadece uzun ünlüleri göstermekle yetindik.

Ahenk unsurlarının tamamı aynı anda bir fonksiyon icra etse de, bu unsurların tamamını aynı anda ve bir arada göstermek karışıklığa yol açacağından, fişleme sonucu tespit ettiğimiz malzemeyi üç ana bölüm halinde incelemeye çalıştık. Ahenk unsurlarının neler olduğu ve bu hususta herkes tarafından kabul görmüş bir tasnif olmadığından dolayı, hem belagat kitaplarından hem de günümüz kaynaklarından yola çıkarak bir şablon oluşturmaya çalıştık. Giriş bölümünden sonra, ilk bölümde söz tekrarları ile sağlanan, ikinci bölümde ses tekrarları ile sağlanan ahengi; üçüncü bölümde de ritmik unsurlarla temin edilen ahengi incelemeye çalıştık. Nef'î'deki ahengin, anlamdan soyutlanmış kuru ve gürültülü bir söyleyişi yansıtmadığını göstermek için ahenkle anlam arasındaki bağıntıya da zaman zaman dikkat çekmeye çalıştık.

Yaptığımız çalışma bir bakıma üslup çalışması olduğundan, daha çok yapısalci eleştiri yöntemleri, belagat kuralları ve stilistik kurallarının kesiştiği bir alanda durmaktadır. Aynı zamanda bu tür çalışmalar henüz gelişme aşamasındadır. Her çalışma ya yeni bir şeyler ortaya koyar veya önceki bir çalışmaya zenginlik katar. Bizim yaptığımız çalışma da sonraki araştırmalar için belki bir basamak oluşturur. Dolayısıyla geniş bir alana yayılan ve farklı çalışma alanların kesiştiği bir zemine oturan böyle bir çalışmada eksiksiz ve tartışma yaratmayacak şeyler ortaya koymak gücümüzün dışındadır.

Nef'î Divanı'nı ahenk unsurları bakımından inceleme hususunda beni teşvik eden, çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Zülfü GÜLER Bey'e ve üzerimde hakkı bulunan bütün hocalarıma, ayrıca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen eşim Şaziye SELÇUK'a teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.e.	aynı eser	T.	Tarih
a.g.e.	adı geçen eser	Ts.	Tesdis
a.g.m.	adı geçen makale	TDK	Türk Dil Kurumu
a.y.	aynı yazar	TTK	Türk Tarih Kurumu
AKM	Atatürk Kültür Merkezi	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ank.	Ankara	yay.	yayımları
Bkz.	bakınız	Üniv.	Üniversite
çev.	çeviren	v.d.	ve diğerleri
Dr.	Doktor		
G.	gazel		
Ens.	Enstitü		
Fak.	Fakülte		
haz.	hazırlayan		
İst.	İstanbul		
K.	Kaside		
Ktb.	Kitabevi		
KTBY	Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları		
KBY	Kültür Bakanlığı Yayınları		
KT.	Kıt'a		
M.	Mesnevi		
Matb.	Matbaa		
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı		
MK.	Mukatta'		
MF.	Müfred		
R.	Rübâî		
S.	sayı		
s.	sayfa		
Sk.	Saki-nâme		

GİRİŞ

Aristo'dan günümüze kadar şiirle ilgili sayısız tanımlar yapılmış, şiir sanatıyla ilgili çok çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Şiirle ilgili bazı görüşleri vermeden önce bu kelimenin tanımlarına kısaca bakmak gerektiğini düşünüyoruz. Dilimize Arapçadan giren ve “anlama, fehm, idrak”¹; “sezmek ve sezikle bilmek”² anlamlarına gelen şiire, lügatler şöyle karşılık verir: “Edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz”³, “Mevzûn ve mukaffa ve manen güzel tahayyülât ve tasavvurâtı cāmî kelâm”⁴, “Mevzûn ve mukaffa söz, en belîğ, pek belîğ söz”⁵ “Seslerin, ritmlerin, ahenklerin kaynaşmasıyla hisleri, intibaları, heyecanları, güçlü bir şekilde anlatma şekli ve sanatı; bu yolla meydana getirilmiş eser.”⁶

Şiir için Voltaire, “büyük ve hassas ruhların musikisi”⁷, Lamartine, “İç ahenk, rüyaların ve huzurun dili”⁸, Shakespeare, “Herkesin içinde bulunan musiki”⁹, Edgar Allan Poe, “Şiir, zarif bir düşünce ile kaynaşmış bir musikidir. Fikirsiz musiki sadece musikidir; musikisiz fikir ise sadece nesirdir.”¹⁰, Jean Wahl, “Şiir, daha çok bir dil yaratma, bir musiki yaratma, musikisi olan bir dil yaratma işidir.”¹¹ der. İbni Sinâ, “Şiir vezinli ve ölçülü sözlerden yapılmış düşünce ürünü bir sözdür.”¹² der. Sadık Kemal Tural, “Şiir, şuurun dil imbiğinden geçirilmiş halidir. Başka bir söyleyişle şiir, his, hayal ve fikir unsurlarını en uygun tarzda ve ahenkli bir dille sunma sanatıdır.”¹³, Yahya Kemal, “Şiir kalpten geçen bir hadisenin lisan halinde tecelli edişidir... Bir mısra'ın şiir olup olmadığı gayet aşıkardır. Derüni ahenk ile ifade edilmişse şiirdir.”¹⁴ Ahmet Haşim,

¹ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Isparta 2002, s. 14

² Nihad M. Çetin, “Şiir”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB yay., Eskişehir 1997, s. 531

³ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11. Baskı, Ank., 1993

⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yay., 5. Baskı, İst., 1995

⁵ Muallim Naci, *Lügat-ı Nâci*, Çağrı yay., İst., 1995

⁶ *Örnekleriyle Türkçe Sözlük 4*, MEB yay., Ank., 1996

⁷ Abdülhüseyn Zemînküb, “Şiirin Mahiyeti Hakkında”, (Çev. Mehmet Atalay) *Yedi İklim*, C. VII, S. 53, Ağustos 1994, s.12

⁸ a.g.m., s.12

⁹ a.g.m., s.12

¹⁰ Sabahattin Küçük, *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*, “Fırat Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi”, (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı'ya Armağan), C.I, S.2, Elazığ 1982, s.105

¹¹ a.g.m., s.105

¹² a.g.m., s.13

¹³ İsmail Çetişli, a.g.e., s. 14

¹⁴ Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İst., 1984, s. 48

“Şiir bir hikaye değil, sessiz bir şarkıdır.”¹⁵ Orhan Veli, “Şiir, bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır.”¹⁶ der.

Bizim klasik kaynaklarımızın tamamı şiiri tarif ederlerken daha çok şiirde bulunması gereken özellikleri sayımlar da onların da şiir için kıstas saydıkları esas unsur şiirin, “manzum u mukaffa söz” olması ve vezin ve kafiyenin şiirde asli unsur olarak kabul edilmesidir.¹⁷ Zaten “Hemen bütün dünya edebiyatlarında, şiirin en ilkel ve en mükemmel örneklerinde değişmeyen ve hemen hemen eksik olmayan iki şekli unsur var: kafiye ve vezin”¹⁸

Yukarıdaki görüşler her ne kadar şiiri bütün özellikleri ile yansıtmaktan uzak olsalar da bu görüşlerden, şiirin en önemli unsurlarının başında ahenk ve musikinin geldiğini rahatlıkla görebiliriz. Peki şiirde ahenge ve sese bu kadar önem verilmiş sebebi ne olabilir? Bunu cevabını Aksan’ın şu ifadelerinde bulabiliriz: “Şiir dilinde ses öğelerinden yararlanma, bizce insanoğlunun sese, müziğe olan eğilimi ve onun gücünden yararlanma isteğiyle açıklanabilir.”¹⁹ Zaten şiirin de içerisine dahil olduğu sanat: “Bir duygu ve düşüncenin maddi malzemedan veya sestem veya sözden faydalanmak suretiyle heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde ifadesi”²⁰ değil midir?

Bir edebi eser üç esas unsurdan oluşur: muhteva (konu), yapı (şekil) ve dil (madde)²¹. Ayrıca bunlara ilave edilmesi gereken dördüncü bir unsur da “başlı başına müstakil bir unsur değil, muhteva, yapı ve dil unsurlarının belli bir bütünlük ve birlik içinde ferdi ve orijinal bir biçimde sentez edilmesinde tezahür eden”²² üsluptur. İşte

¹⁵. İnci Enginün, Zeynep Kerman, Ahmet Haşim, *Bütün Şiirleri (Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar)*, Dergah yay., İst., 1996, s.70

¹⁶. İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Isparta 2002, s.15

¹⁷. Süleyman Çaldak, *Senedü’ş-Şu‘arā ve Klasik Türk Edebiyatında Şiir*, (İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1991, s. 27-32; İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, 2. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 470

¹⁸. Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., s. 36

¹⁹. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s.186;

Cemil Sena, “Ahenkte mekanik bir düzen bulunduğu için, duygulardan ziyade beyne hitap eder.” der. *Estetik Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, Remzi Ktb., İst., 1971, s.220

²⁰. Orhan Okay, a.g.e., s.18

²¹. İsmail Çetişli, a.g.e., s. 12; Sabahattin Küçük, *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*, “Fırat Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi”, (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı’ya Armağan), C.I, S.2, Elazığ 1982., s.104

²². İsmail Çetişli, a.g.e., s. 12

yukarıdaki tariflerde odak noktası oluşturan “ahenk” edebi eserin hem muhteva hem yapı hem de şekil unsuru ile yakından ilgilidir.²³

Her ne kadar yukarıdaki düşünceler doğrultusunda ahengin neredeyse şiirin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu söylesek de, “Şiir veya şiir dili söz konusu olduğunda en çok gündeme gelen veya en fazla tartışılan hususların başında ahenk/musiki gelir. Zira bu konuda şiiri bütünüyle musikiye dönüştürmek isteyenlerden, ahengi tamamıyla reddedenlere kadar uzanan birbirinden çok farklı görüşler mevcuttur.”²⁴ Isodore Isou’nun temsilcisi olduğu letrist şiirin müzikle yarışmaya kalkışması²⁵, Swinburne gibi bazı şairlerin, kelimelerin verdiği müzik imkanları ile baştan çıkararak bazen saçma sapan olsa da kulağa hoş gelen mısralar yazmaları²⁶, Paul Verlaine’in şiirdeki musikinin önemini belirten ‘Her şeyden önce müzik, yine ve her zaman müzik’ dizeleri²⁷; Servet-i Fünûn şairlerinin ahenkli şiirler söylemek amacıyla ahenkli kelimeler seçmek için lügatlere başvurmaları, konuya göre vezin bulma teşebbüsleri, buna karşın Garipçilerin şiirde ahenk unsurları olarak kabul edilen hususlara karşı çıkışları bu meseleyi somutlaştıracak bazı örneklerdir.

Bu tespitlerden sonra ahengin ne olduğu hususuna dikkatleri çekmek istiyoruz. Ahenk kelimesine, Türk Ansiklopedisi’nde: “Bir yazıda, kelimelerin ve onların yan yana gelişlerinden doğan ses uyumu.”²⁸, Meydan Larousse’de: “1. Çeşitli seslerin kulağa hoş gelen uyumu 2. Kulakta hoş sesler bırakan kelimelerin birbiri ardına gelmesi, böyle kelimeler dizisi 3. Aynı anda duyulan seslerin bağdaştırılması, uyumu demek olan müzik sistemi 4. Bir bütünün parçaları arasındaki uyum...”²⁹ Edebiyat Lügatı’nda: “Manzum, mensur bir sözün kulağa güzel ve pürüzsüz gelmesi, adeta hafif tertip bir musiki tesiri yapmasıdır.”³⁰ şeklinde karşılık verilir. Yetiş’in yaptığı tanım

²³. “Gerçekten de sıkı bir şekilde kurulmuş şiirlerin, yazıldığı dilin ses ve anlam yapısıyla çok yakın bir ilişkisi olduğu inkar edilemez.” Wellek, Rene; Varren Austin, (Çev. Ö. Faruk Huyugüzel) Edebiyat Teorisi, Akademi Ktb., İzmir, 1993, s.149

²⁴. İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Isparta 2002, s. 24

²⁵. “Hiçbir edebiyat akımında müzikten yararlanma, onun tekniklerini uygulama çabası ya da arzusu, letrizmdeki noktaya ulaşmış değil. 1945’lerden sonra ortaya çıkan bu akımın öncüleri şiirin ses olanaklarını kullanarak, hatta onları zorlayarak, binlerce yıldan beri kulaklarda taht kurmuş müzikle yarışmaya kalkışmışlardır.” Kemal Silay, “Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri”, *Osmanlı Divan şiiri Üzerine Metinler*, (Haz. Mehmet Kalpaklı), İst., 1999, s. 446-447

²⁶. Irvin Edman, *Sanat ve İnsan*, (Çev. Turhan Oğuzkan), İst., 1991, s. 63

²⁷. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s.190

²⁸. *Türk Ansiklopedisi*, C. I, İst., 1968, s.233

²⁹. *Meydan Larousse*, C. I, Meydan yay., İst., 1981, s.158

³⁰. Tahirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun), *Edebiyat Lügatı*, (Haz. K. Edip Kürkçüoğlu), İst., 1973, s.17

ahengin edebiyat terminolojisindeki anlamını daha derli toplu bir biçimde yansıtır: “Üslûbun bir niteliği olarak şiir ve nesirde kelime ve cümlelerin, adeta bir musiki tesiri yapacak şekilde art arda getirilmesi ile sağlanan uyum.”³¹

Klasik belagatta daha çok selâset kavramı ile ifade edilmeye çalışılan ahenk; Recaîzâde Mahmud Ekrem’in Ta’lîm-i Edebiyât’ından sonra yenileşme devri Türk edebiyatında armoni (harmonie) karşılığında üsluba ait bir özellik olarak edebiyat nazariyesi kitaplarında yer alır.³² Ekrem, aheng-i selâset terkibi ile karşıladığı ahenk için: “Âheng-i selâset dediğimiz bir letâfet-i mahsûsâdır ki, ibâre içinde kelimâtın sadâları sem’â hoş gelecek sûrette insicâm ve intisâkından husûle gelir” dedikten sonra âheng-i selâseti, âheng-i umûmî ve âheng-i taklîdî diye iki bölüm halinde inceler.³³ Süleyman Paşa da ‘insicâm ve ittisak’³⁴ sözleri ile ahenk kelimesini karşılamaya çalışır. Ahmed Cevdet Paşa eserinde ahenk maddesine temas etmez.³⁵

İslamiyet öncesi dönem edebiyatımızdan itibaren kuvvetli bir ahenk ve musikinin varlığı kendisini hissettirse de “Şiirin, kelimelerle terennüm edilen bir musiki ve mısraın da tamamıyla bir musiki cümlesi haline getirilmesi fikri, Türk edebiyatında XVI. yüzyılda gelişmeye başlamıştır. O yüzyılda yetişen Türk şairleri, mısralardaki hecelerin seslerini notalar gibi kullanarak akisleri zamanımıza kadar gelen ölümsüz şairlerin nağmelerini terennüm ettiler.”³⁶

Klasik Türk edebiyatında, şiir ile musiki arasında sıkı bir ilişki vardır. Hatta kullanılan bazı nazım şekilleri de musikiyle yakından ilgilidir (murabba, şarkı ...vb). Bu itibarla Tanpınar asırlardan beri musikinin kardeşi olan şiirin ondan ayrılamayacağını

³¹. Kâzım Yetiş, “Âhenk/Edebiyat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. I, TDV Yay., İst., 1989, s. 516-517

³². Kâzım Yetiş, a.g.m., s. 516-517

³³. Muhsin Macit, *Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 16

“O zamana kadar münhasıran musiki sahasında kullanılan bir ıstılah olan ‘aheng’i üslup hakkında ve müstakilen kullanılmaktan çekinen Recâizâde, onu munis kılmak için, eski belagâtin ıstılah kadrosunda yer alan ‘selâset’ kelimesi ile birleştirmiştir.” Kâzım Yetiş, *Ta’lîm-i Edebiyât’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, AKM yay., Ank., 1998, s. 217-221;

³⁴. Kâzım Yetiş, a.g.m., s. 516

³⁵. Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniye*, (Haz. Turgut Karabey, Mehmet Atalay), 1. Baskı, Ank., 2000

³⁶. Sabahattin Küçük, *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*, “Fırat Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi”, (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı’ya Armağan), C.I, S.2, Elazığ 1982, s.108

Köprülü, bütün toplumlarda ilk edebi ürünlerin musiki ve raks eşliğinde ortaya çıktığını belirtir ve: İptidâî cemiyetlerde bedîî hissini ilk görünüşü raks şeklindedir; fakat bunda şiir ile musikinin ilk tohumları vardır. Şiir rakstan ayrıldıktan sonra, daha uzun zaman musiki ile alakasını muhafaza eder ve mutlaka bir beste ile yahut bir musiki aletinin eşliğinde terennüm edilir.” der. M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İst., 1986, s. 66

söyler.³⁷ Aynı zamanda “Divân şairleri, şiirle musikinin iç içe olduğu bir atmosferin havasını teneffüs etmişlerdir. Bestelenmek üzere yazdıkları şiirlerin meclislerde okunduğuna dair, en azından okunulmasını istediklerini gösteren ipuçları”³⁸ mevcuttur. Yine yapılan bazı çalışmalar, Divan şiirinin temel ritim unsurlarından olan aruz vezniyle, klasik musikimizdeki “usül”ler arasındaki yakınlığı ortaya koymuştur.³⁹

Kurallarının çoğunu geleneğin belirlediği Divan şiirinde dilin kullanımını büyük ölçüde şekli unsurlar tespit eder; fakat bunun yanında ses düzenlemelerinde, ünlü ünsüz ilişkileri, çeşitli tekrar tipleri, kafiye, redif, mısra tekrarları, paralellikler, vezin, ritim gibi ses araçlarından nasıl yararlanılıyorsa, anlam-ses bağlantılarının dilde oluşturduğu yerleşmiş ses değerlerinden de öyle yararlanır.

Aynı zamanda “Türk şiirinin Divan şiiri döneminde sözcük seçimi gerçekten büyük önem taşımaktadır. Kullanılan sözcükler ölçü (aruz ölçüsü) içindeki yerleri, ses değerleri, özellikle de anlam açısından nitelikleri de göz önünde tutularak seçilmekteydi.”⁴⁰ Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta bütün bu araçlardan yararlanan ses düzenlemelerinin anlamdan soyutlanmamış olmasının önemidir.⁴¹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi şiirin temel unsurları olan “muhteva, yapı ve dil” Divan şiirinde bir bakıma hazır malzeme halindedir. Tanpınar’, “Eski şairlerin bilerek veya bilmeyerek kendilerini sese emanet ettiklerini”⁴² dile getirirken bu meseleye parmak basmaktadır. Tanpınar’ın “bilmeyerek” ifadesini kullanması hiç şüphesiz geleneğin oluşturduğu ve kalıplaşmış ahenk unsurlarını kendisinden bir şey katmadan kullanan ve adını duyuramayan şairler içindir. Bundan dolayı şair, “üslubu”nun veya “şairlik tabiatının” elverdiği ölçüde bu malzemeyi kullanarak adını duyurabilir. Şairlerin karşılaştığı asıl zorluk da sesi ve anlamı beraberce kullanabilmektir ve büyük şairlerin çoğu da bu iki öğeyi ustalıkla kullanabilenler arasından çıkmıştır. XVII. yüzyılın kaside

³⁷. A. Hamdi Tanpınar, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergah yay., İstanbul 1987, s.179

³⁸. Muhsin Macit, a.g.e., s. 151

³⁹. Çinuçen Tanrıkorur, “Türk Musikisinde Usül-Vezin Münasebeti”, *Erdem*, CVII, S. 20 (Ocak 1991), s. 713

⁴⁰. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s.19

⁴¹. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.278

⁴². Ahmed Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergah yay., İst., 1977, s. 180

“Büyük sanatkarlar, mevzuların çoğunu başkalarından almışlardır. Bütün mesele, bir mevzuu anlatışta, yani, üsluptadır; her şey taklit olunabilir, yalnız üslup taklit edilemez.” Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, 4. baskı, Dergah yay., İstanbul 1993, s.194

şairi Nefî; şiirlerinde anlam ve ahengin sentezini başarıyla yapabilmiş, ahengi sağlamak için manayı feda etmek zorunda kalmamıştır.

XVII. yüzyıl her ne kadar Osmanlı Devleti'nin içeride karışıklıklar ve huzursuzluklar, dışarıda yenilgilerle karşılaştığı ve bocaladığı bir devir olarak görünse de kültür ve sanat bakımından da tam aksine kemale erdiği bir dönemdir.⁴³ İşte böyle bir dönemde yetişen ve yukarıda saydığımız, geleneğin getirdiği zengin birikime kendi mührünü vuran Nefî'nin şiirlerinde, yüksek bir ses özelliğinin bulunduğu eski ve yeni kaynakların tamamı, hemfikirdir. Fakat kaynakların genellikle üzerinde durduğu asıl husus şairin kasidelerindeki ses özellikleridir. Kaside muhtevası itibarıyla ahengi yansıtmaya son derece müsaittir. "Asıl mühim olanı, bu konunun biraz farklı bir şekilde gazellerine de aksetmesidir. Yani artık harbin-darbin söz konusu olmadığı şiirlerde. Malumdur ki gazel, Divan şiirimizin aşk, rintlik ve hikmet dolu manzumeleridir. Yani Nefî'nin kasidelerinde gördüğümüz tok, heybetli ve gürültülü sesler yerine, gazel tarzı, yumuşak, mistik, içe dönük ve eğer dünya sevgisi varsa , bu konu içinde bile şuh ve sevimli bir eda vermeyi gerektirir. Nefî'nin belki kasidelerinden de ziyade, gazellerinde bu yüksek ton ve heybeti göstermesi, diğer şairlere göre hususiyetini teşkil etmiş olmalıdır. Bu takdirde, heybetli tonu, aşkta da, rintlikte de, hikmette de hatta nispeten tasavvufi karakterde olan şiirlerinde de görürüz."⁴⁴

Nefî Divan'ı üzerine yaptığımız çalışmada da görüleceği üzere ahenk unsurlarının çoğunda tekrarlar büyük bir rol oynamaktadır. Diğer güzel sanatlarda olduğu gibi, "edebiyatta da bir motifin, bir sesin, bir ifade tarzının muayyen ve gayri muayyen aralıklarla tekrarı, insan üzerinde büyüleyici bir tesir bırakır."⁴⁵ Fakat Nefî bu tekrarlarla bir musiki oluştururken mana mükemmelliğinden de kesinlikle taviz vermez. Hatta onun bu muhteşem üslubuna özenen bazı şairlerin sadece dış görünüşe aldandıkları görülür. Nefî'den etkilenen Sabit, Sabri, Nâil-i Kadîm, Âlî gibi şairler dış güzellikte kalmış, mısra'ın manasına inememiş ve gürültülü ahengin altını boş bırakmışlardır.⁴⁶

⁴³. Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi-Metinler*, Akçağ yay., Ank., 1994, s.173-176

⁴⁴. Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., İst., 1998, s.97

⁴⁵. Orhan Okay, a.g.e., s. 36

⁴⁶. Haluk İpekten, *Nefî, Hayatı-Sanâtı-Eserleri*, Akçağ yay., Ank., 1998, s.94; a.y., *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s. 45

Nefî, manzumelerinin çoğu yerinde geçen “bıkr-i fikr” ifadesiyle kendi sanat gücünün yüksekliğini ve yeni şöyler söylediğini dile getirir. Aşağıdaki beyit şairin kelime seçmede ve bunları uygun bir biçimde beyte yerleştirmede gösterdiği titizliğin göstergesidir:

Söz midür ol ki çep ü rāst düşe mazmūnı
Nice ma‘nā-yı dürtüstün boza bir lafz-ı sakīm K.8/6

Aşağıdaki beyit, maddi alemdeki ritimle kendi alemindeki ritmi birleştiren şairin ruh halini mükemmel bir biçimde yansıtmaktadır:

Sonra tasvîr edüp âyîne-i endîşemde
Hem yazar hem tutarum nağme-i kilke āheng (K.38/37)

Bilgegil, Nefî’deki bu yüksek sanat gücü için şöyle der: “Nefî’nin, Levh-i mahfûz-ı suhândür dil-i pâk-i Nefî (G.71/5a) mısraları, şiir dilinde ulaşılan veya ulaşılmaması gereken seviyenin çok açık ifadeleridir. Bu sebeptendir ki şair, ‘Nesrin dilinden âri (sıyrılmış), musiki gibi yalnız kendine has, şiirden başka bir yerde kullanılmayan bir dil’ arar. Bulamayacağına göre, mevcut dilin imkanları içinde kendi şiir dilini yaratmakla yükümlüdür.”⁴⁷ der.

Nefî’nin şiirlerindeki mükemmel ahenk ve müzikalite, bestelenmiş bazı eserlerinde daha kolay görünür. İtrî tarafından segâh semâi olarak bestelenen,

Tü‘tî-i mu‘cize-güyem ne desem lâf degül
Çarh ile söyleşemem âyinesi sâf degül (G.71/1)

matla‘lı gazel, şiir musiki ilişkisini yansıtan en güzel örneklerdendir.⁴⁸

Tanzimat’tan itibaren günümüze dek Divan şiirine ve dolayısıyla şairlerine yönelik eleştiriler yapılmış olsa da Divan şiirindeki ses ve ahenge, yine bununla ilgili olarak Nefî’ye yönelik ciddi bir eleştirinin olmaması dikkat çekicidir.⁴⁹ Tanzimat’ın

⁴⁷. İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Isparta 2002, s. 67

⁴⁸. Metin Akkuş, *Nefî Divan’ı*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.27

⁴⁹. Behcet Necatigil, Kemal Sılay, Suut Kemal, Nurullah Ataç gibi sanatçılar çeşitli vesilelerle bu konu hakkında olumlu görüşler ileri sürmüşlerdir. Muhsin Macit, *Dîvân Şiirinde Ahenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 9-11

güçlü sanatçılarından Ziya Paşa', Nef'î'deki tasvîr gücünü ve savaş sahnelerini tablolaştırmasını; Nef'î ile aralarında karakter ortaklığı görülen Namık Kemal, şairdeki ses ve şekil mükemmelliğini; Recâizâde Mahmud Ekrem, şairin fesahat ve belagat açısından gösterdiği başarıyı; Mehmet Celal de, şairin kasidelerindeki mükemmelliği söz konusu etmişlerdir.⁵⁰

Servet-i Fünûn sanatçısı Tevfik Fikret, Nef'î gibi büyük bir şairin kudreti ile uyumlu bir dönemde yaşayamadığına şu şekilde işaret etmektedir:

Öyle bir nehr-i mu'azzam gibi cüş etmişsin
Fakat eyvâh çorak yerde akıp gitmişsin
Sana bir başka zemîn başka zamân lâzımdı
Sana bir 'âlem-i lâhût-nişân lâzımdı⁵¹

Nef'î, Divan şiirine yeni bir hava getirmiş, ahenkli söyleyişi ve tasannu'a yer vermediği üslûbuyla sebki Hindî'nin bazı hususlarını şiirlerinde başarıyla uygulamış, şiirin iki esas ögesi olan manayla sesi usta bir biçimde kaynaştırmış, kendisine olan güveni ve meydan okumayı şiirlerinde her fırsatta dile getirmiş ve bütün bu özellikleri ile kendisini kabul ettirmiş güçlü bir şairdir.

⁵⁰. Erdoğan, Erbay, *Eskiler ve Yeniler, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar, Erzurum 1997, s. 437-443

⁵¹. Fatma Tulga Ocak, v.d., *Ölümünün Üçyüzlüncü Yılında Nef'î*, 2. Baskı, AKM yay., Ank., 1991 s. 43

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÖZ TEKRARLARI İLE SAĞLANAN AHENK

Güzel sanatlar içerisinde “müziğe en çok yaklaşan”⁵² şiirde: “Bazı söz ve söz gruplarının belirli aralıklarla tekrarından doğan ahenk, anlamla bütünleştiği zaman, poetik bir fonksiyon icra eder ve meramın etkili bir biçimde sunulmasını sağlar.”⁵³ Çünkü bizim kelime dediğimiz kompleks yapıda bir yandan ses bir yandan da anlam vardır. “Özellikle sözcük ve öbeklerinin, bütün bir dizenin yinelenmesi ses açısından bir etkileme sağlamakta, bir uyum, bir ritim oluşturmakta, tıpkı, müzik yapıtlarında zaman zaman ana melodinin yinelenmesi ya da çeşitlemelerle anımsatılmasında olduğu gibi, dinleyende uyanan ses imgesini pekiştirmektedir.”⁵⁴

Söz tekrarlarının çoğunda, özellikle beyitleri aşan tekrarlarda, yinelenen sözcük veya sözcük grupları çoğu zaman duygu yoğunluğunun ortaya çıkardığı bir durumdur. Yani; beğenme, sevinme, tebrik ve takdir etme, kıskanma... gibi etmenler şair üzerinde tesir icra ederken, şairin iç aleminin yansıması olan şiirde de –tesirin boyutuna göre- yinelenmeler kendini gösterir. Şiirde, “umumiyetle tekrarlanan kelimelerden ibaret olan bu odak noktaları”⁵⁵ nı Ali Nihat Tarlan: ”Heyecanın dimağında yaptığı teşevvüşü adım adım takip etmek ve karie aynı ameliyeyi yaptırmak ıztırasında olan sanatkar, bu canlı nokta üzerinde fasılalı veya fasılasız tekrarlar yapar.”⁵⁶ diyerek aynı psikolojik sebebe bağlarken, Yahya Kemal de: “Şiir, kalpten geçen bir hadisenin lisan halinde tecelli edişidir”⁵⁷ ifadesiyle şiirdeki kelimelerin şairin heyecanını yansıttığını dile getirmiştir.

Bundan dolayı kelime tekrarları kuru bir ahenk vasıtası olmanın çok ötesinde bir vazife görür. Daha sonra beyitler üzerinde de göreceğimiz gibi söz tekrarları: “anlamı düzenleyen, açıklayıp genişleten, vurgulayıp pekiştiren, birbiriyle karşılaştıran; anlamda dalgalanmalar yaratan, söz öbekleri arasında türlü eşitlik ya da karşıtlık ilişkisi kuran bir özellik taşımaktadır.”⁵⁸

⁵² İsmail Tunali, *Sanat Ontolojisi*, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Matb., İst., 1971, s. 118

⁵³ Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Ahenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 20

⁵⁴ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s. 218

⁵⁵ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 2*, Dergah yay., İst., 1991, s. 326

⁵⁶ A. Nihat Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, Ötügen yay., İst., 1981, s. 161

⁵⁷ Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İst., 1984, s.48

⁵⁸ Cem Dilçin, “Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1 (Ank., 1992) s.78

“Mısra sonu, mısra başı veya mısra ortasına gelen çeşitli kelimelerdeki ses benzerlikleri, şiirin manasını destekleyen bir fon musikisi teşkil eder.”⁵⁹ Çünkü: “Her kelimenin plastik değeri yanında, melodik değeri de vardır ve beyit kendi içinde gelişmesini tamamlayan bir musiki cümlesidir.”⁶⁰ Bundan dolayı da bir “şiirin mükemmel olması için kelimelerin plastik ve melodik değerleri kullanılarak göze ve kulağa hoş gelen bir ahenk teşkil etmelidir.”⁶¹ Bu hususu çok iyi bilen Nef’î de, manaya uygun kelime seçmede, titizlikle seçtiği kelimelerin beyit içerisindeki istifine son derece dikkat etmiştir.

Şair, herhangi bir konuya dikkatleri çekmek için veya okuyucusuna bazı şeyleri kavratmak için de tekrarlardan faydalanır. Çünkü, “Öğrenim ve öğretimi kolaylaştıran, güçlü kılan yöntemlerin başında tekrarlar gelir. Anlaşılması istenen bir konu, bir sözcük en az iki tekrarlanır; böylece sağlam, güçlü bir anlatım ve anlayış elde edinmek istenir. Aslında psikolojinin akılda tutma kuralları arasında en etkilisi, tekrarlama ve çağrışım yöntemleridir.”⁶²

Nef’î, Sultân Murâd adına yazılan ve bahar tasviriyle başlayan ünlü musammat kasidesinde, mükemmel bir meclis ortamını, heyecanla aşağıdaki şekilde ortaya koymuş; kısa cümlelerle, yinelemelerle meclisteki canlılık ve hareketlilik ortamını yansıtmaya çalışmış, adeta bu şekli unsurlarla iç alemindeki hareketliliği vermeye çalışmıştır. Zaten: “Biçim, içsel içeriğin dışavurumudur.”⁶³

Yâr **ola** cām-ı Cem **ola** böyle dem-i hurrem **ola**

‘Ârif odur bu dem **ola** ‘ayş u tarâbla muğtenem K.16/7

Devr-i kadeh yâ **devr**-i gül devrân budur gayrı degül

Ammâ ki **devr**-i cām-ı mül **devr**-i safâdur cümle hep K.62/2

Yukarıdaki örneklerde görülen ve tekrar sanatına örnek olabilecek kullanımları Nef’î, çoğu zaman bizim paralellik başlığı altında incelediğimiz yapılar da kullanmıştır.

⁵⁹. Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergah yay., İst., 1982, s.160

⁶⁰. Beşir Ayvazoğlu, *İslam Estetiği ve İnsan*, Çağ yay., İst., 1989, s.47

⁶¹. Süleyman Çaldak, *Senedü’ş-Şu‘arâ ve Klasik Türk Edebiyatında Şiir*, (İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1991, s.54

⁶². Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 2. baskı, Ank. Üniv. Basımevi, Ank., 1981, s.12

⁶³. Vasili Kandinski, *Sanatta Zihinsellik Üstüne*, (Çev. Tefik Duran), Yapı Kredi yay., İst., 1993

Fakat Nef'î'nin bir üslup özelliği olarak kendini gösteren bu anlatım öğeleri tekrar sanatından ayrı nitelikte olan tekrarlardır. Bilindiği gibi tekrar: “Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini arka arkaya yinelemektir.”⁶⁴ Tekrirden aynı kelime çoğu zaman fazla bir değişikliğe uğramadan kullanıldığı halde, aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere, söz tekrarlarında tekrarlanan kelimeler çekimli veya türetilmiş bir halde bulunur. Ayrıca açık, düzgün ve kusursuz bir üsluba sahip olan şair, genel olarak yinelemelerde “kullandığı kelimelerin ikinci ve mecaz anlamlarını düşünmez.”⁶⁵

Özellikle kasidelerde daha sık rastladığımız bu yinelemeler, “beytin sese dayanan iç uyumunu artırıp zenginleştirdiği gibi, anlamı da yönlendirmekte etkili olmaktadır.”⁶⁶ Ayrıca bu tekrarlar, “tekerrür, kesret-i tekrar gibi kulağı tırmalayan, dizeleri gereksiz söze boğan bir anlatım kusuru değil, tam tersine anlamı türlü yönlerden çeşitlendirip renklendirerek etkisini arttıran birer ‘hüsn-i tekrar’dır.”⁶⁷

Türkçe ve Farsça kelimeler, çekimlenirken kelime kökü büyük bir değişikliğe uğramadığı için Türkçe ve Farsça kelimeleri tekrar grupları içerisinde; Arapça kelimeleri de ses tekrarları grubunda, iştikak başlığı altında inceledik. Söz tekrarlarını Cem Dilçin’in yaptığı tasniften hareketle aşağıdaki başlıklar altında değerlendirmeye ve incelemeye çalıştık.⁶⁸ Aynı zamanda, tekrarlanan kelimelerdeki seslerle beyit içindeki diğer kelimeler arasındaki ses uyumunu da belirttik. Yeri geldiğinde ses-anlam uyumunu göstermek için bazı beyitlerde açıklamalarda bulunmaya çalıştık

1.1. Birli Söz Tekrarları

Birli söz tekrarlarında vurgulanmak istenen kelime söylenmekte, aynı mısradan ya da ikinci mısradan tekrarlanmaktadır. Tekrarlanan kelimelerin beyit içindeki konumuna göre aşağıdaki tasnif yapılabilir:

⁶⁴. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s.452

⁶⁵. Haluk İpekten, *Nef'î, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Akçağ yay., Ank., 1998, s.92

⁶⁶. Cem Dilçin, “Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1 (Ank., 1992), s.78

⁶⁷. Cem Dilçin, a.g.m., s.78; Hikmet Akdemir, *Belagat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil yay., İzmir 1999, s.60

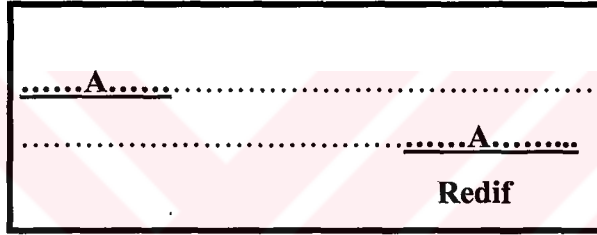
⁶⁸. Cem Dilçin, a.g.m., s.77-114

1.1.1. Birinci Mısraın İlk Kelimesinin Tekrarı

Beyitlerde, özellikle dizelerin ilk ve son kelimelerinin tekrarı şekil, anlam ve ahenk bakımından daha dikkat çekicidir. Mısra içindeki yinelemelerde de alt alta gelen ibareler aynı durumu yansıtır.

1.1.1.1. Birinci Mısraın İlk Kelimesinin Şiirin Redifi Olarak Tekrarı

Gazellerde örneklerine rastladığımız bu tür yinelemelerde, tekrarlanan kelime ile redif aynı olduğu için beyitte redifin sağladığı anlam yoğunluğuna bir de ses tekrarı eklenince şairin yansıtmak istediği de ziyadesi ile gerçekleşmiş olur. Bu söz tekrarları Klasik şiirimizdeki iade sanatının bir türü olan ve şiirin bütününde etkili olan “mukaddem ü muahhar”ı hatırlatmaktadır.⁶⁹

Şair, güzellerden yana talihsizliğini dile getirdiği aşağıdaki beyitte; birinci mısrada “virür” yüklemine öncelikle, ikinci mısrada “virmez” yüklemine yerinde kullanmıştır. Bilindiği gibi özellikle duygusal durumları ifade için cümlelerin temel ögesi olan yüklem başa alınır. Dolayısıyla içinde bulunduğu ikilemi şair, “virür-virmez” tezadı üzerine bina etmiştir. Şairin kasidelerindeki yüksek ton alttaki beyitte de görüleceği gibi gazellerinde rind-meşreb bir kişiliği yansıtır. “Kasidelerinde duyduğumuz tok ve gür ses, gazelinde munis bir ton bulur.”⁷⁰

Virür her tâlîbe matlûbın ammâ Hazret-i Mevlâ

Güzellikde muradumca bana bir ney-civân **virmez** G.58-2/3

⁶⁹. İade “Bir şiir içinde, her beytin son sözcüğünü, ondan sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmaktır. İade sanatının başka bir türü de mukaddem ü muahhar adıyla anılır. Her beytin ilk sözcüğü, o beytin son sözcüğü olarak yinelenir ve gazelin uyak sözcüğü olur.” Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 486-487

⁷⁰. Metin Akkuş, *Nef'i Divan'ı*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.20

”senün” redifli gazele ait aşağıdaki beyitte “sen” zamirini kullanan şair, sevgilinin kayıtsızlığını bunun karşısında kendisinin de dahil olduğu aşıkların çaresizliğini dile getirmiştir:

Seni agyâr ile gören ‘âşık
Nice sabr eylesin cefâna senün G.68/2

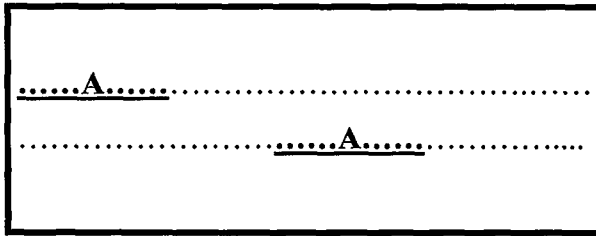
Sevmezem sevmezem ammâ sevicek mahbûbı
Nerede yar ise bir âfet-i cānı severüm G.87/4

Aşağıdaki beyitte mısraınbaşındaki kelime, redifsiz şiirde, beytin kafiyesi olarak kullanılmıştır. Sultân Murād’ın bahçesini tasvir ederken, gördüğü güzellik ve rengarenk tablo karşısında büyülenen şairin söylediği beyit “renk” kelimesinin tekrarı ile renklenmiştir:

Reng-i ruhsâr-ı gül ü lālesi bir mertebe kim
Medhini fikr edenün olur edası rengîn K.47/6

1.1.1.2. Birinci Mısraın İlk Kelimesinin İkinci Mısrada, Kafiye ve Redifin Dışında Tekrarı

Nef’inin zamir, sıfat ve fiil kullanarak yaptığı bu tekrar grubunda daha çok sözü edilen nesneye dikkat çekilmiştir

Aşağıdaki beyitte “biz” zamirini tekrarlayan şair, “-üz” ekini de beş kez kullanarak kerem sahibi memduhunun büyüklüğünü dile getirirken bu büyüklük ve kerem karşısında kendisiyle beraber olanların ondan beklentisini dile getirmektedir. Biz kelimesinin tekrarı ile şair birinci çokluk şahsa vurgu yaparken, ek yinelemesiyle de

müzikaliteyi arttırmaktadır. Zaten, “Benzer gramatik şekillerin tekrarı aliterasyondan daha ileri, kafiyeye yaklaşan bir unsurdur.”⁷¹

Biz aşık-ı āzādeyüz ammā esīr-i bādeyüz

Ālūfteyüz dīl-dādeyüz **biz**den dīrīg etme kerem K.16/16

Kasidelerinde rahat bir anlatım ve samimi bir hava hissedilen şair, aşağıdaki beyitin ilk mısrasında Sultān Murād’a, sen diye hitap onu övdükten sonra, ikinci dizede “ben” diyerek kendisine yönelir. “sen”li “ben”li bir ifade tarzının hakim olduğu bu beyitlerde aynı zamanda “n” ünsüzünün katkısıyla bir iç ritim oluşmaktadır.

Sen bir şeh-i zī-şansun şahenşāh-ı devrānsun

Ya’nī ki **sen** hakānsun devründe **ben** Hakānīyem K.16/32

Aşağıdaki iki beyitte de şair, “ben” zamirini yineleyerek kendisine olan güvenini dile getirirken, aynı zamanda kainata da meydan okumaktadır:

Bana ne ben rind-i cihān-dīdeyüm

Etmez eser **bana** gām-ı rüzgār K.43/14

Ben öğünmem rahş-ı tab’ı her kimün çalāk ise

İşte meydān-ı hūner olsun **ben**ümle hem-şikāb K.56/50

Aşağıdaki beyitlerde de “bu, her, bir” sıfatlarının tekrarıyla şair, hem dikkatleri işaret ettiği kavramlara çekmiş hem de ahenk temin etmiştir.

Bu gūne mevhibeden nā-ümīd idi dünyā

Kazā **bu** mertebe lūfta degüldi hem mu’tād K.30/13

Bu mahalde ‘aceb evsāfina çeşbān görünür

N’ola **bu** beytini Bākī’nün edersem tazmīn K.47/15

⁷¹. Ahmet Bican Ercilasun, “Ahmet Yesevî’nin Şiirlerinde Ahenk Unsurları”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, (Prof. Dr. Şükrü Elçin’e Armağan), C. XXIX, S.1-2 (1991), Ank., 1993, s. 107

Her kimi **esîr etse** o **çeşm-i siyeh-i mest**
Bir zahm **urur elbette** ona **her** **nigeh-i mest** G.23/1

Bir **nigehle** **Kahrāmān**'ı katl eder **Rüstem gibi**
Baksan ammā **çeşmine** **bir** **haste-i bîtab**-ı nāz G.52/3

İlyās Paşa için yazılan kasidenin medhiye bölümüne ait aşağıdaki beyitte şair, feleğin dokuz tabakasının “birbirlerinden” yüksek olduğunu; fakat İlyās Paşa’nın çardağına nispetle bunların birbirlerinden alçak olduğunu ifade ederken, tezat oluşturan a’lā-ednā kelimelerinden önce “biribirinden” kelimesini yinelemiştir. Böylece dokuz tabakanın çokluğu dile getirilirken, aynı zamanda bu tabakaların tek karşısındaki (revāk-ı cāh) pek bir şey ifade etmediği anlatılmıştır:

Biribirinden a’lādur **kıbāb**-ı **nüh-felek** ammā
Revāk-ı cāhına **nisbet** **biribirinden** **ednādur** K.48/15

Altaki beyitte “Çäk çäk” ikilemesi ve āh kelimesinin tekrarı ile güçlü bir ahenk oluşturan Nef’î, aşığın çaresizliğini ve çektiği ahların zaten yüz parça olan gönlünü daha da beter edebileceğini söylemiştir:

Āh ile derdi bilinmez **‘āşık**-ı **bîçārenün**
Çäk çäk ede meger **āh**ı dil-i **sād-pāresin** G.88-2/2

Nef’î’nin sıkça başvurduğu “hem...hem” bağlacıyla, daha sonra da sıkça karşılaştığımız gibi, eş görevli sözcük, sözcük öbekleri veya cümlecikler “ikisi birlikte olma, ikisi beraber olma” anlamlarıyla birbirine bağlanmıştır. Böylece ele alınan varlık veya kavramlar paralel olarak bir sonuca bağlanırken beyit içerisinde de bir musiki oluşturulmuştur:

Hem ‘itāb-ı **zehrāk** **eyler** **cihāna** **ğamzesi**
Gösterür **hem** la’line **zevk**-i **tekellüm** n’eydügin G.90/2

Kaside ve gazelerde özellikle çoğu zaman yardımcı fiil olarak kullanılan “ol-“ fiili ile yapılan işe dikkat çekilip anlam kuvvetlendirilirken, yapılan ses vurgusuyla da okuyucunun yapılan işe kulak kabartması istenmektedir:

Ola ma'nāda benüm gibi husūsā kāmīl
Ki **ol**ur anlamamak kadrümi noksān-ı felek K.25/46

Olurdu halk-ı cihan ser-nihāde-i revîşi
Ger **ol**sa bir sanem-i dil-rübāda etvārı K.46/3

Olaydı feyz-i lutfi dehre şāmīl
Dil-i pür-gam **ol**urdu saġar-ı Cem K.49/30

Olsa ger tab'-ı nebātāta mürebbî ġazabun
Gürbe-i bîd **ol**a bāzū-şiken-i şîr-i ücem K.52/34

Olmaz ey Nef'î bu vādîde benümle hem-'inān
Gelsün esb-i tab'ına maġrūr **ol**an meydāna hep G.12/5

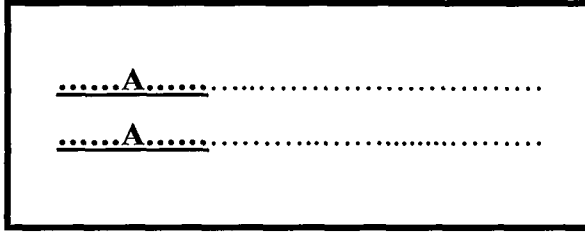
Ol şîve-i reftāra kim **ol**ursa giriftār
Dünyāda mübārek **ol**a āfāt-ı kıyāmet G.18/4

Oldı Nef'î fikr-i la'l-i yār ile mest-i müdām
Bāde de nüş etse **ol**maz sūfi-i nādān mest G.24/5

1.1.1.3. Birinci Mısraın İlk Kelimesinin, İkinci Mısraın Başında Tekrarı

Bu tip yinelemelerde dize başlarındaki kelimeler paralellik arz ettiği için hem göze hem de kulaġa hitap eden estetik bir organizasyon söz konusudur. Bazen dize başlarındaki kelimelerden sonra hemen hemen iki mısra boyunca devam eden simetrik benzeşmeyi de “paralellik” çerçevesinde değerlendirdik. (Bkz. Paralellik, s.170)

Eski retorik bir biçim figürü olan ve Yunancada “anaphore” adını alan önyineleme, deyişbilimde de , bu başlık altında incelenmektedir.⁷²

“Şiir geleneğimizde var olan dize başı yinelemelerini”⁷³ de yerli yerinde kullanan şair, “Ola-Olmaya” önyinelemesi ile bir tezat oluşturarak memduhu için olmasını istediği ve istemediği işler için temennide bulunmaktadır.

Ola a’ dāsı zebūn bahtı cihān-gîri kavî

Olmaya lāzime-i devletinün noksānı K.4/58

Sultān Murād’ın atlarının övgüsüne yer verilen aşağıdaki beyitte, “bir” kelimesi “dahi” ve “beraber olur, tek parça olur” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Bir kelimesindeki titrek ve akıcı “r” ünsüzü ile diğer kelimelerdeki “r” ünsüzlerinin meydana getirdiği aliterasyon ve “zelzele, lerze, küh” kelimelerinin çağrışımıyla da, Dağlar Delisi isimli atın koşuşundan dolayı meydana gelen yer sarsıntısı hissettirmeye çalışılmıştır:

Bir de Dağlar Delî’ sidür ki şitāb etdükçe

Bir olur zelzeleden lerze-i küh u deryā K.18/36

Sultān Murād’ın dünya çapında bir padişah olduğunu ifade etmek isteyen Nef’î, cihān kelimesini yinelemiş, “ced-ber-ced” ikilemesi ile de sultanın soyluluğunu dile getirmiştir:

⁷². Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s. 220

Önyineleme (Anaphora): “Bu yineleme, birbiri peşi sıra gelen tümceler baş tarafındaki sözcük ya da sözcük gruplarının yinelenmesiyle yapılır. Bu yapıda da ritim ve anlam ağırlığına önem verilmektedir.” Ünsal Özünlü, “Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 45

⁷³. Tarık Özcan, “Cemal Süreyya’nın Şiirinde Yinelemeler”, *Türk Dili*, S. 610, (Ekim 2002), s. 857

Cihān-gîr-i mü'eyyed pādşāh u şāh-ı *ced-ber-ced*

Cihān-bān-ı felek-mesned serîr-āra-yı Cem-pāye K.19/21

Sultān Murād'ın katlettiği iki kişinin akıbetine sevinen şair, “iki” kelimesini yineleyerek olaydan duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir.

İki ha'in idi bunlar kim isâbet oldu pek

İkişinün dahi katli bir sebîl-i ittîrād K.26/36

Aynı kasidenin devam eden medhiye bölümünde “ne, ne” yinelemesi ile de şair, Sultān'ın otoriterliğini dile getirmektedir. Ayrıca ihtilâl ve ihtimâl kelimelerinin oluşturduğu cinas da beytin ahengini arttırmıştır:

Ne memâlikde olur hiç *ihtimâl-i ihtilâl*

Ne 'adû bâc u harâcı vermede eyler inād K.26/42

Veziir-i A'zam Murād Paşa için yazılan ve tegazzülle başlayan kasideye ait aşağıdaki beyitte şair, güzel karşısındaki hayranlık ve şaşkınlığını ifade için birinci mısraınbaşında “kim” soru zamirini kullanmış; ikinci mısraın başındaki “kim” (ki) bağlacıyla da bunun sebebini belirtmiştir. Zaten şairin, “tegazzül yoluyla kasidelerine yerleştirdiği gazeller yeni bir ahenk sağlama unsuru olarak görülür.”⁷⁴

Kim gördi böyle hîndü-yı mest-i kemîn-güşâ

Kim bir hadengi âfet-i cihān olur K.29/3

Aşağıdaki beytin ilk dizesindeki “bu”, işaret sıfatı; ikincisi de işaret zamiri olarak kullanılmıştır. Bu kelimesindeki “b” ünsüzü “yumuşaklığı ile müzikal bir kalite taşıdığı gibi, “bir, bu” gibi işaret ve sayı sıfatı olarak da bir nesnenin varlığına delalet edecek biçimde kullanılmaktadır.”⁷⁵

Bu feth ü nusret için müjdeler sana henden

Bu oldu tab'uma zîrâ vücüb ile mülhem K.37/7

⁷⁴. Metin Akkuş, *Nef'i Divan'ı*, Akçağ yay., Ank.,1993, s. 26

⁷⁵. Tarık Özcan, *Oktay Rif'at'ın Şiirlerinin ve Romanlarının İncelenmesi*, (Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi) Elazığ 1999, s. 326

Vezîr-i A'zam Husrev Paşa için yazılan kasidenin medhiye bölümüne ait aşağıdaki beyitte de şair, Vezîr'in dünyada eşine benzerine rastlanmayacağını dile getirmiştir. Kasidelerinde padişahlara dizdiği övgülerin aynısını onların vezirlerine de hiç tereddüt etmeden dile getiren Nef'î, “bu tutumunda pek haksız değildir. Çünkü bu dönemde orduyla sefere çıkanlar, genellikle sadrazamlardır.”⁷⁶

Gelmemişdür dahi dünyāya nazîri belki

Gelecek var ise Allāhü Te'alā a'lem K.41/20

Aşağıdaki beyitlerde, önyinelemenin yanında aynı kelimenin beytin başka yerlerinde tekrarından doğan daha güçlü bir ahenk hissedilmektedir:

Geh Sitanbul ola **gāhi** Edrine cevlāngehi

Geh çeküp a'dāya **şemşîr** **eyleye** 'azm-i cihād K.26/51

“gāh, geh, gāhî” kelimelerinin tekrarı ve bunların meydana getirdiği duraksamalarla Padişah'ın, devamlı hareket halinde olduğu, içte ve dışta varlığını hissettirdiği ritmik olarak okuyana / dinleyene aksettirilmektedir.

Aşağıdaki beyitte ilk “ne” ile şair çektiği ıstırabın sebebini sorarken, ikinci “ne”yi de hangi anlamında sıfat olarak kullanarak tekrar yapmaktadır:

Nedür bu tāli' ile **derdi** **Nef'î-i zārun**

Ne şuhî **sevse** mülāyim **dedikçe** **āfet** olur G.32/6

Vezîr-i A'zam Halîl Paşa'ya sunulan kasidede şair, hasmı olan iki kişiyi şikayet ederken bunların kötülüklerinin çokluğunu “biri” kelimelerini yineleyerek yansıtmaya çalışmıştır.

Biri müdebbir-i mülk ü **biri** muhassāl-ı māl

Biri **birinden** ahas u müzevvir ü azlem K.37/32

⁷⁶. İsmail Ünver, v.d., *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î*, 2. baskı, AKM yay., Ank., 1991, s.58

Şair, Vezîr-i A‘zam Ali Paşa daki güzel hasletleri “hem” bağlacını yineleyerek ortaya koymaya çalışmaktadır:

Hem yegâne **halef**-i **düde**-i ‘akl-ı **evvel**

Hem kirâm-ı güher-i nüh-sade*f*-i âyine-**reng** K.38/5

Şair, “ol” zamirini yineleyerek, memduhındaki güzellikleri gözler önüne sermektedir.

ol { kutb-ı devrân-ı felek
reşk-i esnâf-ı melek
cüd u lutfi bî-dilek
ihsânı bî-sa’y ü taleb

Ol kutb-ı devrân-ı felek **ol** reşk-i esnâf-ı melek

Ol cüd u lutfi bî-dilek ihsânı bî-sa’y ü taleb K.63/7

Aşağıdaki beyitte şair, istemediği iki hususu “ne...ne” bağlacını mısra başlarında yineleyerek yansıtmaya çalışmıştır:

Ne ↗dokunsun
↘olsun

Ne dokunsun dil-i erbâb-ı gama zülfünde

Ne perîşânî-i cem’iyyet-i yârân olsun G.96/4

Gönlü pak olmayanın gönül ehli olamayacağını söyleyen şair, gönül ehlinin birbirini bilmemesinin de insafa sığmayacağını “ehl-i dil” ibaresini tekrarla ortaya koymaktadır:

Ehl-i dildür diyemem sînesi sâf olmayana

Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf degül G.71/2

Sevgilinin “gamzesinin” etkileyiciğini ve böyle soyut ve ürkütücü bir duruma ne isim verilebileceğini merak eden şair, şaşkınlığını tekrar vasıtasıyla yansıtırken, soyut ve somut iki kelimenin oluşturduğu tamlama yoluyla bulduğu isim de o derece ilginçtir: “şemşîr-i kazâ”

Gamzenden emîn olmak mümkün mi dil-i ‘âşık

Gamze diyemem zîrâ şemşîr-i kazâdur bu G.100/1

“nev-rûzda” redifli 11 beyitlik müzeyyel gazelin tamamında baharın gelişyle gözlemlenen güzellikleri ve değişiklikleri anlatan Nef’î, astronomik olayları da şairane bir üslupla ve “nitekim” kelimesini tekrar ederek anlatmaktadır:

Nitekim cām-ı hilâl-i ‘ıydi gerdân ede çarh

Nitekim ola mahal mihre hamel nev-rûzda G.121/10

1.1.2. Birinci Mısraın İlk ve Son Kelimesinin Dışındaki Bir Kelimenin Tekrarı

1.1.2.1. Birinci Mısraın İlk ve Son Kelimesi Dışındaki Bir Kelimenin Şiirin Kafiye Veya Redifi Olarak Tekrarı

<p>.....<u>A</u>.....</p> <p>.....<u>A</u>.....</p> <p style="text-align: right;">Kafiye/Redif</p>

Divan şiirinde redif, hem ses hem de anlam yoğunluğunu üzerinde taşıdığı için, aşağıdaki beyitlerde redif olan kelimenin birinci mısrada kullanılmasıyla anlam ve ahenk vurgusu daha da pekişmiştir:

Şairin, redif olarak “ol” fiilini yardımcı eylem olarak kullandığı kasidelerinde bu tür tekrar örnekleri fazladır:

Ger ankebûta himmeti yâr **ol**sa perdesi

Keştî-i çâpük-felek-i bād-bân **ol**ur K.29/31

Tab'-ı hazāna **ol**sa mürebbî mürüvveti
Revnak-fürüz-ı reng-i gül ü erguvān **ol**ur K.29/32

Ol āteş-i cehende ki **ol**dukça germ-rev
Pirāmeninde gerd-i siyāhı duhān **ol**ur K.29/39

Anda İiyākat **ol**sa ki ben lāf urup desem
Gelsün benümle var ise bir imtihān **ol**ur K.29/68

Söz söylemede mahir olan şair, sözün önemini de kendisine yakışır bir şekilde dile getirmektedir:

Bir güherdür ki **suhan** ma'deni bahr-i ma'nā
Degme insān olamaz kābil-i iz'ān-ı **suhan** K.61/6

Klasik şiirimizde “kıyām, kad, kāmet” kelimeleri ile anlam ilişkisi düşünülerek sıkça kullanılan kıyāmet kelimesini şair, aşağıdaki beyitte, “kad” kelimesinden hareketle tekrar etmiştir. Dolayısıyla sevgilinin insanı hayrete düşüren endamı tabii olarak şaire kıyameti hatırlatmaktadır. Bu psikoloji de kıyāmet kelimesinin tekrarına yol açmaktadır:

Olursa **kıyāmet** de kadün gibi dil-āşüb
Cān ile eder halk temennā-yı **kıyāmet** G.17/4

“ol” kelimesi gazelden alınmış aşağıdaki iki beyitte yardımcı fiil olarak kullanılmıştır:

Ārif **ol** gam çekme Nef'i böyle kalmaz rüzgār
Lutf eder bir gün Hudā elbette feth-i bāb **ol**ur G.34/5

Gāfil **ol**ma göz yumup açınca tır-i gamzeden
Görünüp gelmez belā-yı nā-gehānı bilmiş **ol** G.75/2

Sevgilinin gayrılara vefasına kimse münasıptir demez; fakat buna karşılık inleyen aşıklara cevır ve cefasını da yerinde bulurlar diyen şair, “der-demez” fiillerinin karşıtlığından faydalanarak bu ikilemi ortaya koymaktadır:

Vefânı mutlak ağıyâre münâsibdür **de**mez kimse

Veli cevır ü cefânı ‘âşık-ı zâre mahal **de**rler G.43-2/2

“gönül” kelimesinin odak noktası olduğu aşağıdaki beyitte, sevgilinin gönle çektirdiklerini ve gönlün bu durum karşısındaki tavrını görmekteyiz:

Hün-ı **di**li bir zevk ile nüş etmede gamze

Ol lezzet ile zehr-i cefâyı çekemez **di**l G.76/3

Şair, bize yar olan gönül yabancılarla sohbetimize düşman olur derken gönlü, yar ve adu tezadı içerisinde vermiş, rindan ehlini de biz tekrarı içerisinde ele almıştır:

Rindân-ı ‘âlemüz ki **bi**ze yâr olan gönül

Olur adü-yı sohbet-i bîgânemüz **bi**züm G.79/5

İçindeki sonsuzluk ve zamansızlık ruh halini, “gör-” fiilini görünse.....görsem şeklinde yineleyerek dile getiren şair, sanki görünen kesif ve rasyonel alemde, latif ve irrasyonel aleme geçmek için bir zemin aramaktadır:

Letâfetden **gö**rünse âsmânun aksi her yerde

Çemende başka bir ‘âlem nümâyân olduğın **gö**rsem G.80/2

Dünyanın sıkıcılığını ve cefa yurdu olduğunu anlattığı,

Dünyâ deme ey dil buna künc-i gam imiş bu

Bir ‘âlemi yok mihneti çok ‘âlem imiş bu G.100-2/1

matla‘ı ile başlayan gazelinde Nef‘î, ardından:

Sûdunda sürûr anlamadum ben **bu**nun asla

Durdukça hemân ye’s ile bir mâtem imiş **bu** G.100-2/2

şeklinde gelen beyitte, tekrarlarla hem çektiği sıkıntıları dile getirmiş, hem de “Dünyâ deme ey dil” ibaresinde belirtmiş olduğu gibi dünyâ kelimesini demekten de kaçınarak bunun yerine “bu” işaret zamirini kullanmıştır.

Edirne şehrine olan sevgisini ve buraya duyduğu ilgiyi Sultan Ahmed için yazdığı “Edrine şehri mi...” sözleriyle başlayan kasidesinde anlatan Nef’i, aynı duygularını gazelinde de Edirne kelimesini redif olarak kullanarak dile getirmiştir. Müzeyyel gazelinde de Sultan Murad’ın Edirne’yi teşrif edişini anlatan şair, şehrin kendisinde bıraktığı etkiyi Edrine kelimesinin tekrarı ile vermek istemiştir:

Makdemiyle **Edrine** tahtın müşerref edeli

Oldı her iklîme gâlib âb u tâb-ı **Edrine** G.118/8

Aşağıdaki örneklerde de birinci mısraın ilk ve son kelimesi dışındaki bir kelimenin şiirin rediften önceki kafiyesi olarak tekrar edildiğini görmekteyiz. Örneklerine az rastladığımız bu tekrar grubunda kafiye olan kelimeye paralel olarak ilk mısradaki kelime de mısraın sonuna denk getirilmiştir.

Aşağıdaki beyitte can kelimesi “can al-“ ve “can ver-“ deyimleri içerisinde tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır:

Bakdıkça bir nigâh ile bin **cân** alur gözi

Hem yine şöyle hasta görünür ki **cân** verür K.5/19

Şair, Hakk’ın kendisine bahşettiği feyiz sayesinde temaşa ettiği özge alemler karşısında, maddi alemlerin -on sekiz bin de olsa- çok da önemli olmadığını aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

On sekiz bin **âlem**i seyr eylemek lâzım degül

Her nefesde feyz-i Hak bir özge **âlem**dür bana G.1/4

“Arif”in sermayesi olan siyah kaleminin (siyah uçlu kaleminin) bir noktada kainatı siyaha boğabileceğini dile getiren şair, siyah nur tamlamasındaki tezaadın

uyandırdığı çağrışımın yanında, tekrar yoluyla da beyitte adeta siyah bir atmosfer oluşturmaktadır:

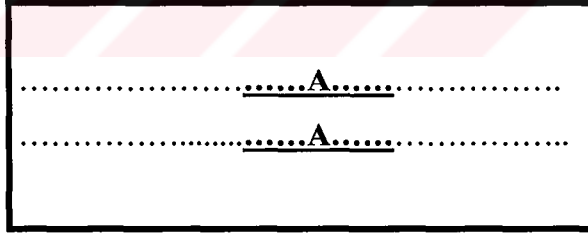
Ġark eder bir noktada nūr-ı **siyāh**a ‘ālemi
 Ārifün ser-māye-i kilik-i **siyāh**ı böyledür G.38/3

Beytin kafiyesinin ilk mısra içerisinde tekrar edildiği tekrarlara sadece iki beyitte rastladık. Şair, Cem ve ma'nā kelimelerini kafiye dışında da kullanarak beyitlerde anlam ve ahenk açısından bir yoğunluk sağlamıştır:

Tehemten-i vüzerā Kahramān-ı **Cem**-kevkeb
 Şükūh-ı tāb-ı şikenc-i külāh-ı Behmen ü **Cem** K.37/11

Ācizüm Hüsrev-i **ma'nā** iken evsāfunda
 Bārī tahkīk edeyüm dā'ıye-i **ma'nā**yı K.45/32

1.1.2.2. Birinci Mısraın İlk ve Son Kelimesi Dışındaki Bir Kelimenin Kafiye veya Redifin Dışında Bir Kelime Olarak Tekrarı

Nef'î'nin bolca kullandığı bu tür yineleme şeklinde özellikle “ol-, dil, dua.. gibi bazı kelimelerin daha fazla kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Hayal düzeyi ile söz arasındaki uyumu ve düzenlenmişliği dile getirdiği aşağıdaki iki beyitte ‘gülistān ve şebistān’ kelimelerini alt alta getirerek simetrik bir şekilde yineleyen şair, aynı zamanda şekil olarak da dediklerini “göz” önüne sermektedir. Bu ifadelerden, “Şairin karşılaştığı gerçekliği, hayal gücüyle; nesnelere ait imajlara dönüştürerek, önce, bir haz süresi olarak gönülde yaşadığı, ardından bu imajları

hem kendisine hem de okuyuculara göstermek için kelimelere dönüştürdüğü⁷⁷ ortaya çıkmaktadır:

Bir **gülistân**dur hayâlüm dil şüküfte bülbüli

Ol **gülistân**un lâtif âb-ı revânıdur sözüm K.1/11

Bir **şebistân**dur hayâlüm hâme zengî hâdimi

Ol **şebistân**un ârüs-ı dil-sitânıdur sözüm K.1/12

Hız. Muhammed'in büyüklüğünü anlatan şair, "cümle" enbiyanın onun yanında geri planda kaldığını, onun da "cümle"den önde yer tuttuğunu tekrar vasıtası ile bir karşıtlık içerisinde verir:

Enbiyâ **cümle** tufeylidür hep anun ma'nâda

Sonra geldiyse n'ola **cümle**nün ol akdemidür K.2/19

Aşağıdaki beyitte "sed" kelimesini yineleyen şair, "Bu dünyadaki güç ve iktidarın sembolü olmuş İskender ile medhettiği şahsın düşmana mani olma hususunda bir olmalarını söylemekle birlikte birisinin düşmanı 'set' arkasına hapsetme için 'set' yaptığını, diğerinin memleketten düşmanı sürmek için 'set'leri yıktığını, yani ondan daha ileride olduğunu söyleyerek⁷⁸ tefrik sanatına başvurmuştur.⁷⁹

Sikender def'-i Ye'cüc etmege **sed** yaptı ammâ sen

Bozup bir nice **sed**di memleketden sürdün a'dâyı K.28/30

Aşağıdaki beyitlerde de şair, beyitte odak noktası olan kelimeleri yineleyerek dikkatleri çekerken tekrarlanan kelimelerin ve beyit içerisindeki armoninin etkisiyle bir melodi temin etmektedir:

Tâ hisâb-ı **mâh** u sâl-i 'âlemi tahkîk için

Bedr ede mihr-i cihân-tâb-ı felek **mâh**-ı nevi K.3/17

⁷⁷. Ziya Avcı, "Nef'î'nin Hayal Kavramına Yaklaşımı", *Bilig*, Kış 2003, S.24, s. 98

⁷⁸. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belagat*, 2. baskı, Bilimevi, İst., 2001, s.162

⁷⁹. Tefrik "Aynı olan veya aynı olduğu kabul edilen iki şey arasında fark olduğunu, bunların aynı olmadıklarını söylemektir." a.g.e., s.161

Bulsun şeref hemîşe vücūdunla **saltanat**
Ol **saltanat** ki mülke bekâ-yı emân virür K.5/58

Şeh-i vâlâ-**mekân**dur kim bu nîlî kubbe-i ‘ali
Otâğ-ı sebzîdür sahn-ı fezâ-yı lâ-**mekân** üzre K.6/29

Olındı reh-güzâr-ı **bâd**a bir sedd rüy-ı deryâda
Çekilse peyker-i küh-ı vakârı **bâd**-bân üzre K.6/34

Söz tükendi nice bir **da’vâ**-yı şî’r ü şâ’iri
Lâf-ı **da’vâ** ber-taraf şimdi **du’â** hengâmıdur K.7/39

Hasb-i hâlümdür husûsâ **lâf** u da’vâ ber-taraf
Gerçi sâhib-**lâf** olur erbâb-ı tab’un ekseri K.15/43

Tâli’ümde **baht** uyandı **h’âb**a vardı yâ meger
Gamze-i pür-fitne-i nâdide-**h’âb**-ı rüzgâr K.17/3

Erdi söz pâyâne **ey** Nef’î bu da’vâ nice bir
Lâfi ko şimden geri **ey** bî-hicâb-ı rüzgâr K.17/36

O **cihân**-bân-ı *hümâ-sâye hümâyün-fer* kim
Cümle şâhân-ı **cihân** dergehine nâsiye-sâ K.18/61

Varsa ger nükhet-i hulkiyla sabâ **gûl**zâra
Lâle de sünbül ü **gûl** gibi olurdu büyâ K.18/65

Zihî ‘âlî-neseb şehzâdegân-ı ‘**âlem**-ârâ kim
Peder-şâhenşehi ‘**âlem**-penâh-ı dâd-güsterdür K.20/13

Äh dursun hele ŐemŐŐr-i zebän **çek**sem eger
Ne **çek**er ben bilürüm hep dil-i tersän-1 felek K.25/11

Bendene böyle sitem etmeden el **çek**mez ise
Ben vebälin **çek**eyüm var ise hüsrän-1 felek K.25/13

Felek müŐtäk-1 didär-1 zemîn **memnün**-1 pä-büs1
Muhassal bahtı **memnün** eylemiş ‘alä vü ednäy1 K.28/13

Ger **zerre** denlü nür-1 ziyä virse ‘äleme
HürŐŐd **zerre** gibi nazärdan nihän olur K.29/26

Häk **bir** mertebe germ oldu ki devrän edemez
Nice tufän ile **bir** zerre gübärin sîr-äb K.32/3

Suhan bir **genc**-i bî-päyän-1 esrär-1 İlähî’dür
Kitäb-1 nüktedanundur o **genc**ün Şimdi **gencür**1 K.35/38

Esdi bir lutf ile bäd-1 **dem**-i subh-1 tevŐik
Ki hemän oldu güzär etdügi **demde** fi’l-häl K.36/6

Buldu **bu** Şevk ile **bir** güne neŐät endişem
Ki **bu** mikdär safä virmek olur mahz-1 hayäl K.36/8

Hämem ol ejder-i gencîne-i **ma’nä**dur kim
Nür-1 **ma’nä** dehenünden görünür Şu’le misäl K.36/54

Fürüg-1 äftäb-1 re’y-i ‘**älem**-gîri kim oldur
Fürüzän-Şeb-çeräg-1 düdmän-1 ‘**älem** ü ädem K.39/18

'Arz-ı **Rûm**'ı nice feth etdi ise devlet ile
Eyleye memleket-i **Rûm**'a Horasân'ı da zamm K.41/52

Sabâ devr etse büy-ı **sünbül**-i hulkıyla dünyâyı
Nice **sünbül** ki reşk-i turra-i pür-çîn-i havrâdur K.48/29

Şimdi seccâde-i ma'nâda **ben**üm mürşid-i küll
Hırka-puşân-ı beyân **ben**den alur feyz-i kelâm K.51/65

Demidür eyler isem **da'vî**-i isbât-ı hüner
Sıdk-ı **da'vâ**ma eder şimdi şehâdet 'âlem K.51/43

O meh-i mu'teber-eyyâm-ı mübârek-**dem** kim
Reşk eder bir **dem**ine devr-i Mesîh-i Meryem K.52/10

'Âleme câm-ı safâ **sun**duğı dem bana felek
Bir kadeh **sun**madı kim vermeye bin dürlü kesel K.54/4

Ka'r-ı târik-i çeh-i gâmda beni **yâ** göremez
Dîde-i baht-ı siyeh-kâruma **yâ** indî sebel K.54/13

El-minnetü li'llâh ki **zamân**ı ahd-i keremdür
Ebnâ-yı **zamân** muğtenem-i nâz u ni'âmdur K.60/1

Lâyık-ı sadr-ı vezâret olduğın '**âlem** bilür
Çarh eder ol lutfi bir gün '**âlem**e bî-irtiyâb K.61/9

Besdür bu denlü himmetün şimden geri **gör** midhatın
Evvel du'â-yı devletün dile **gör** ey nîkû-haseb K.63/27

Her ne dem lutf eyleyüp **bezmi** müşerref eylesen
Ehl-i **bezmi** ayâğuna yüz sürmeye âmâdedür Sk.3/3

Derûn-ı **âyineye** tab'-ı tal'atün sıgmaz
Revâdur **âyine** olursa âftâb sana G.7-3/4

Ey sanem verür **leb**-i la'lün Mesîhâdan haber
Güyyâ hâl-i **leb**ün bir Hindü-yı âteş-perest G.14/2

N'ola bu **dem**de 'âşık *mest* ü dil-ber *mey-perest* olsa
Bu bir **dem**dür ki hep şâh u gedâyı kâm-rân eyler G.33/2

Ġamdan âzâd olmağa bilmem ne **çâre** eylesek
Kaldı hayretde 'aceb bî-**çâre** düşdi gönlümüz G.46/2

Yine sen istediğün **yer**de gezersün güzelüm
Cismümüz yok **yer**e yolunda hemâk ederüz G.48/4

Nef'i'yüm **kimse** benüm gibi şetâret edemez
Hiçbir **kimse** dahi derd-i nihânum çekemez G.58-1/2

Yine rez duhterin **peydâ** edüp 'azm-i kenâr etsem
Ġamun hâtırda nâ-**peydâ** vü pinhân olduğın görsem G.80/3

Âşıkâ **âzâd**elikde var mı bilmem işte ben
Ġamdan **âzâd** olmadum gerçi esîr-i bâdeyüm G.85/2

Sihr etdiğini **sen**den iştdüm yine Nef'î
Yoksa sözünü hep **sen**ün i'câz sanurdum G.86/5

Çeşmi **merdüm**lük ederken öldürür 'âşıkların
Ġamzesi bilmez günâh-ı katl-i **merdüm** n'eydügin G.90/3

Nice bir dil gam-ı **zulfün**le perîşân olsun
Göreyin **zulfünü** kim hâk ile yeksân olsun G.96/1

Ġam cānuma kār etdi bilmem **ne** beladur bu
Dil derd ile āsūde ammā **ne** safādur bu G.100-1/1

Ġam ferāh gibi degül her **dem** yoklar beni
Olur elbetde hakikat hem **dem**-i dîrînedē G.101/4

Kıysa başdan **ser**-ber olmuş rāh-ı ğamda āşiyān
Terk-i **ser** kılduk o yolda biz sebük-bāruz hele G.102/4

Böyle **rindān**e ğazel az denilür ey Nef'î
Kā'ilüz şîve-i **rindān**ı bilen yārāne G.105/5

Nef'î Divanı'ında özellikle bazı kelimelerin sıkça bu tür söz tekrarları içerisinde yer aldığını görürüz:

du'ā

Kasidelerin “dua” bölümlerinde veya bu bölümlere geçiş yapılırken “dua” kelimesi beyit içerisinde tekrarlanarak ahenk temin edilirken aynı zamanda okuyucuya bu bölüm hissettirilmekte ve tekrarlarla duadaki tekrarlar arasında bağlantı kurulmaktadır.⁸⁰

Başla şimden sonra ey Nef'î **du'ā**ya sıdk ile
Tā kabül ede **du'ā**nı hazret-i Rabbü'l-'ibād K.26/48

Söz āhir oldı **du'ā** demleridir ey Nef'î
El aç **du'ā**ya edüp lutf-ı Hak'dan istimdād K.30/63

Vaktidür şimden geri etsem **du'ālar** şevk ile
Ol **du'ālar** kim ana āmîn diye rūhu'l-emîn K.56/42

⁸⁰. Hz. Peygamber, “kişinin duayı duyarlı bir kalple yapmasını, isteğini kesin ve sade bir dille belirtmesini, kabulü için acele etmeyip taleplerine ısrarla devam etmesini, yerine göre isteklerini üç defa tekrarlamasını tavsiye etmiştir.” Selahattin Parlatur, “Dua”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IX, İst., 1994, s. 534

Koyalum lâfi hele hayr **du'a** eyleyelüm
 Çün **du'adur** ezeli lâzım-ı pâyân-ı suhan K.61/39

dil

Bu kelimenin tekrarına sadece, kasideye göre lirizm bakımından ön planda olan gazelde, rastlamaktayız. Çünkü gazel türü daha çok aşk, sevgi gibi şahsi ve deruni konuları dile getirir.

Girih-i kāküline **dil**leri bend etdi sabā
 Kadr-i erbāb-ı **dili** hayli bülend etdi sabā G.2/1

Hat-ı nev-hîzi ancak bir belā oldu **dile** yoksa
 Güzellik **dil**-rübālık şūhluk yine kemāhîdür G.31/6

Takınsın **dil**-rübālar gamzelerden tûğ-ı 'āşık-kūş
 Bizüm de āhumuzdan nāvek-i **dil**-düzumuz vardır G.36/2

Var hāk-i reh-i ehl-i **dil** ol kaçma sitemden
 Erbāb-ı **dile** gayret-i akrān ne belādur G.43-1/8

Bana bir **dil**-beri şuh olsa hemān hāzır-vakt
 İntizārı **dil**-fettān-ı cihānum çekemez G.58-1/5

et-

Kasidelerde örneklerine rastladığımız bu tekrar daha çok yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır:

Bunun şükürin edā **et**mek ne mümkündür murādumca
 Meger imdād **ede** rüh-ı kerîmü'ş-şān-ı peygamber K.21/25

Vücūdıyla şeref kesb **ede** dīvān-hāne-i devlet
 Ola ne emr **ederse** āsmān mahkūm u fermān-ber K.21/42

Gird-bād-ı gazabı **etse** zemîne ğavta

Sarsar-ı himmeti yād **etse** felek-peymâyı K.45/13

eyle-

Bu fiil de et- eyleminde olduğu gibi aksiyon ve hareketlilik halini ifade eden kasidede yardımcı eylem olarak yer almıştır:

Hired ol kavra ‘urüc **eyleme**ge kâdir ise

Onda seyr **eyle**sün ol zât kimün mahremidür K.2/13

Ne mümkün **eylemek** hak üzre şükr-i lutf-ı Mevlâ’yı

Ki destür **eyle**di şâh-ı cihâna böyle paşayı K.2871

gibi

Kasidelerde örneklerine rastladığımız bu yineleme çeşidinde “gibi” edatının beyit içerisinde simetrik bir biçimde alt alta kullanılmasıyla ahenk ve anlam unsurlarının yanında göze de hitap eden bir estetik unsur oluşur.

Revâ mıdur bu duruken senün **gibi** memdüh

Kasîde tarh ede ğayra benüm **gibi** üstâd K.30/52

Hayme-i kadrüni gerdün **gibi** Hak ede bülend

Ola zımnunda hep encüm **gibi** erbâb-ı düvel K.54/51

Erbâb-ı safâ va’de-i dil-ber **gibi** vâfir

Ğam sabr-ı dil-i ‘âşık-ı şeydâ **gibi** kemdür K.60/4

her

Aşağıdaki iki beyitte de “her”, sıfat olarak her iki mısraın son kelimesinden önce yinelenmiştir:

Yüz süre dergeh-i ikbâline dünyâ **her** rüz

Devlet ü ‘ömrini eفزün ede Mevlâ **her** sâl K.36/63

Sa'adetle şeref virüp serîr-i devlete **her** gün
 'Adaletle ibâdet ecrini tahsîl ede **her** dem K.39/53

ol-

Her türlü tekrar çeşidi içerisinde kendisine özellikle yardımcı fiil olarak sıkça başvurulan "ol-" eylemine, ahenk temin ettiğine inandığımız beyitlerden örnek verdik.

Armağan gitse **olur** Çîn'e hele tasvîri
 Bu kadar ancak **olur** bu her sun'-ı Mevlâ K.18/49

Ma'kûl mudur böyle perîşân **ola** hâlim
 Memdûhum **ola** sencileyin server-i 'âlem K.24/26

Ol kadar rüşen **ola** kevkeb-i bahtı kim anun
 Şu'lesinde güm **ola** mihr-i dırahşân-ı felek K.25/53

Ne çâpük-rahş **olur ol** düldül-i sîmurg-per el-hak
 Ki **ol**mış 'âlem-i fitratda sehmü'l-gayb ile tev'em K.39/27

Kadri bülend **ola** o mikdâr kim
 Nâmına **ola** kasem-i rüzgâr K.43/44

Gül gibi husûsa **ola** cām-ı pür-mey
 'Akl başında **olan** 'ârif eder mi ârâm K.49/2

Nitekim **ola** esâs-ı kasr-ı gerdün pâyidâr
 Zîver-i eyvân **ola** ana nücûm u kehkeşân K.52/59

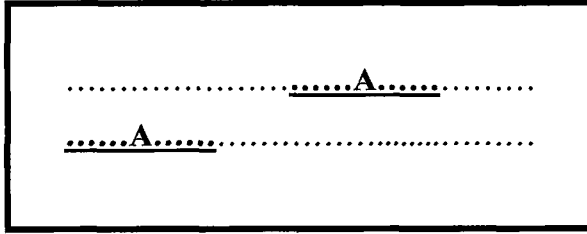
Söz tamâm **oldı** ko lâf-ı suhanı ey Nef'î
 Ğam-ı reşk ile helâk **oldı** yeter hasm-ı 'anîd K.55/43

Gevher-i mazmûn halâs **ol**maz elümden ger yeri
 Cevher-i hançer gibi **olsa** hisâr-ı âhenîn K.57/36

Habābun sāğar eylerdük mey-i nāb **olsa** ey sākî
 Şarāb-ı cām ile çekmezdi **olsa** tab'-ı Cem nāzik G.67/4

Kand-i nazm-ı pādīşāh **ola** meger bundan lezīz
 Medhini etsem n'**ola** tu'ti-i güyālar gibi G.125/6

1.1.2.3. Birinci Mısraın İlk ve Son Kelimesi Dışındaki Bir Kelimenin İkinci Mısraın Başında Tekrarı

Bu tür tekrarlara da önceki tekrar grubunda olduğu sıkça rastlamaktayız. Beytin ikinci mısraının başındaki kelimenin tekrar edilmesi daha dikkat çekmektedir:

Bir **dil** ki bu mazmūn-ı hafiden ola ğāfil
Dil midir o mecmu'a-i tasvīr-i hevādūr K.34/3

Biz **mest**-i serāsīme-i cām-ı 'aşkuz
Mestün sözi ma'zūr-ı kirām-ı 'ukalādūr K.34/11

Ne kār-ı müşkili **düş**se umūr-ı dīn ü devlete
Düşse makbūl-ı şāheşāh-ı 'alem sa'y-ı meşkūr K.35/47

Lafz-ı **ma'ānī**-dār-ı meh cām-ı şarāb-ı pūr-neşāt
Ma'ānī-i rengünüme la'l-i bütān-ı nazenün K.57/55

Zevkine vāsıl olunca **tevbesin** bozmak degül
Tevbeyi hiç ihtiyār etmiş bir 'ādem bulmadum Sk.4/7

Süfi ne **bil**ür kadrini zevk-i mey-i nâbun
Bilseydi ger olurdu hemân hâk-i reh-i mest G.22/4

İhyâ eden **endîşeyi** feyz-i nefesümdür
Endîşe benüm tıfl-ı dil-i nev-hevestümdür G.39/1

Nâz eyleyemez hîç **bize** gamze-i dil-ber
Biz rind-i melâmet-zede-i ‘âlem-i ‘aşkuz G.50/3

Nef’î gibi bir rind-i sebük-rûh ile **hem**-dem
Hem sıklet-i yârân-ı safâyı çekemez dil G.76/7

Gönlüm katı rüsvâyî **mestâne** midür bilmem
Mestâne degülse ger dîvâne midür bilmem G.77/1

Kim bakar mir’at-ı hurşîde dururken **rüy-i** yâr
Rüy-i dil göstermede sâfidür andan sînesi G.131/2

Bu tür tekrarlarda da bazı kelimelerin diğerlerine nazaran daha fazla yinelendiğini görmek mümkündür:

bu
Tay eder ‘âlemi bir göz yumup açınca **bu** da
Bu kadar çâbük ü çâlâk olur mu ‘acabâ K.18/8

Ki nazma cür’et edelden hemân **bu** ma’nâdur
Bu nükte-senc-i senâ-güstere murâd-ı fu‘âd K.30/47

Taklîd ile olmaz **bu** kadar lezzet-i güftâr
Bu lehçe-i pâkize bana dâd-ı Hudâdur K.34/40

du'ā

Hemān durma **du'ā**ya başla söz erişdi pāyāne

Du'ādur bu mahalde ādet-i nazm-āverān ekser K.21/40

Tamām oldı suhan durma **du'ā**ya başla ey Nef'î

Du'ā-yı devlet ü ikbālidür şimden geri elzem K.39/51

N'ola şimden geri şevk ile āheng-i **du'ā** kılsam

Du'ādur söz karārın bulsa āyın-i senākārı K.50-52

et-

Burāk-āsā zemînden ger 'azîmet **et**se eflāke

Eder sür'atde sebkāt tîr-i āh-ı arş-peymāya K.19/16

Sana hasm ittihāz **et**mek düşer mi ol harı zîrā

Edersen kendüni ādem sanur bir cāhil-i ebter K.21/39

Yüzüm ferş **et**mege yine cenāb-ı bārgāhında

Ederdüm kādîr olsam kuş gibi şevk ile pervāz K.23/27

eyle-

Totalum **eylememiş** ol dahi dîdārı 'azîz

Eylemiş seyr-i cemāline salā-yı ta'mîm K.8/18

Dinlemez kimse niyāz **eylemeyince** totalum

Eylemiş nāmelerin mutrib-i hāmem şeh-nāz K.58/40

ol-

Ger **ol**sa intizām-ı hükm-i 'adli 'āleme sārî

Olurdı mādē-ahū ile şîr-i ner zen ü şehver K.21/21

Ger **olsa** mazhar-ı feyz-i firāset ü fehmi
Olurdı kâbil-i ahz-ı hikem-i nihād-ı cemād K.30/40

Ger **olsa** mazhar-ı feyz-i hevā-yı mekrümeti
Olurdı ebr-i bahār-ı cinān duhān-ı cahīm K.33/28

Ne yer ki ‘adli mürebbi **ola** o kişverde
Olur gāzale hem-āğüş-ı nerre-şîr-i ücem K.37/26

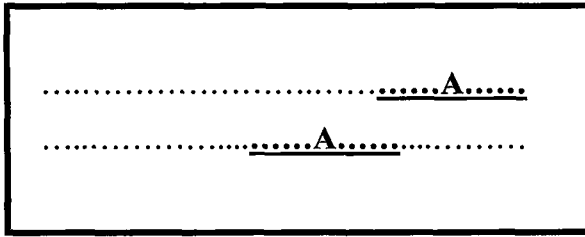
Ger **olsa** tîr-i mîzān vakārı
Olurdı mihver-i çarh-ı felek ham K.49/32

Ki felekler yıkılıp **olsa** cihān zîr ü zeber
Olur erkān-ı bināsında anun yine devām K.51/43

Dehre mağrūr **olma** kim tācın düşürmezdi yere
Olmasa mest-i gurūr-ı devlet-i deh-rūze gül G.72/4

1.1.3. Birinci Mısraın Son Kelimesinin Tekrarı

1.1.3.1. Birinci Mısraın Son Kelimesinin İkinci Mısrada Ortada Tekrarı

Birinci mısraın sonundaki kelimenin bitiminden sonra, ikinci mısra içinde aynı kelimeyle karşılaşılması dinleyen veya okuyanda dikkat uyandırırken beytin ses bütünlüğüne de katkıda bulunmaktadır.

Āferîniş tu’tî-i endîşeme bir **dāmdur**
 Kim o **dām**un dāne-i pūr-ımtināndur sözüüm K.1/13

Cenâb-ı hâfiz-ı dîn hazret-i Paşa-yı Ahmed-**nâm**
Ki **nâm**un nakş eder erbâb-ı dil levh-i fu'ad üzre K.44/25

Bula zâtıyla şeref mesned-i sadr-ı **devlet**
Neşve-i **devlet** ile gönli ferâhnak ola hem K.52/56

Çaraz hulüsumı 'arz etmedür biraz da n'**ola**
İcâzetünle **ol**ursam temeddühe me'zûn K.59/35

Çarh ederdi cüy-bâr-ı tîgün üstinde **karâr**
Ber-**karâr** olsa eger âb-ı revân üzre habâb K.62/21

Çeşme-i âb-ı hayât-ı feyzdür tab'un n'**ola**
Kilk-i halkârî **ol**ursa ana zerrîn-nâvdan K.53/43

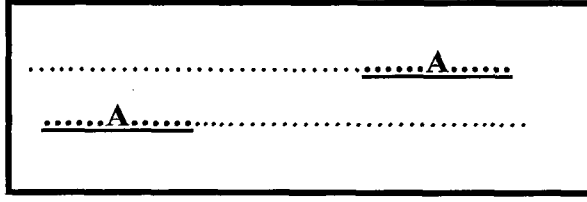
Gönli açılmaz elinde câm-ı gül-fâm **olmasa**
Bâdesiz bağ-ı behişt **olsa** sanur zindân mest G.24/3

Müzeyyen reng ü büy ile dil-i Nef'î gibi **gül**şen
Meger ol cân-ı 'âlem gâhi geşt-i **gül**sitân eyler G.33/6

Mey-i pür-gişle tîredür **dil**ümüz
Bize bir **dil**-rübâ-yı sâde getir G.43-3/2

Yegâne mesned-ârâ-yı vezâret hâfiz-ı **devlet**
Ki devr-i **devlet**idür rûzgârın rûz-ı pîrûzı G.133/8

1.1.3.2. Birinci Mısraın Son Kelimesinin İkinci Mısraın Başında Tekrarı

İlk mısraın sonundaki kelimenin ardından ikinci mısraın başında aynı kelimenin gelmesi beyte görsel bir estetik kazandırmanın yanında, anlam vurgusunu arttırıp aheng de sağlamaktadır.

Bir güherdür kim nazîrin görmemişdür **rûzgâr**

Rûzgâra ‘alem-i ğayb armağanıdır sözüm K.1/2

Küh-ı Elbürzi yakar sadme-i **mür**

Mürü pâ-mâl edemez pîl-i cesim K.27/31

Ol kadar halkı Müslümân **etdün**

Edemez vesvese şeytân-ı racîm K.27/47

Eser-i ‘adl ü mükâfât-ı ‘adeletdür **bu**

Bu kadar ancak olur hak **bu** ki hükm-i te’sîr K.40/8

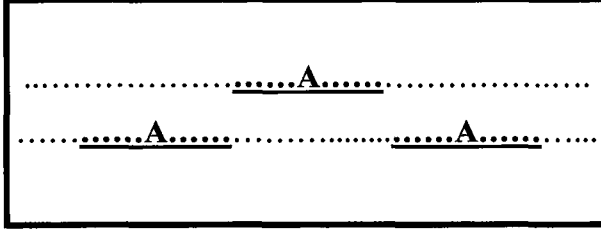
O sehî-kamet-i pür-şîve ki reftâr **etmez**

Etmezince dür-i güftârı nisâr-ı makdem K.52/38

Çetr-i ikbâlün ola kevn ü mekâna **sâye**-bân

Sâyesinde ka‘inât âsüde tâ rûze-i hisâb K.56/53

1.1.4. Birinci Mısradaki Bir Kelimenin, İkinci Mısrada Birden Fazla Tekrarı

Örneklerine fazlaca rastlamadığımız bu tür tekraralarda kelimenin beyit içerisinde üç kez yalın olarak veya çekimlenmiş halde kullanılması anlam ve ahenk bakımından güçlü bir etki uyandırmaktadır.

Çekilse n'ola yārān-ı safā seyr-i **çemen**zāra

Salāya başladı murğ-ı **çemen** serv-i **çemān** üzre K.6/4

Erince **bu** deme bir ehl-i nazma memdūhı

Bu lutf u **bu** keremi görmemişdür erzānî K.31/47

Halk-ı 'ālem bir nefes şād olmağa **cān**lar verür

Cānumun **cānānı** güyā dildeki gāmdur bana G.1/5

İltifāt **et**mez dirîgā ol şeh-i 'ālî-cenāb

Ġam helāk **et**di bizi sun sākıyā lutf **et** şarāb G.9/1

Yā iki gülbün-i nev-hîzdür kim her **biri**sinün

Zemîni başkadur ammā **biri** **birine** hem-serdür K.20/6

Zabt-ı **āh** eylemedür 'āşika evvel çāre

Ben ise **āh**sız ārām edemem **āh** meded G.28/3

Ehl-i 'āşka turfa 'işret-hāne buldum **'ālemi**

Sensiz ammā **'ālem**ün zevkında **'ālem** bulmadum Sk.4/5

“ol-“ fiilinin yardımcı eylem olarak kullanılmasına bu tür yinelemelerde de rastlamaktayız.

‘Aceb hüsn-i tedārik eyledi billāh ‘aşk **ol**sun
Felātün **ol**sa ger **ol**mazdı bu gūne neşād üzre K.44/13

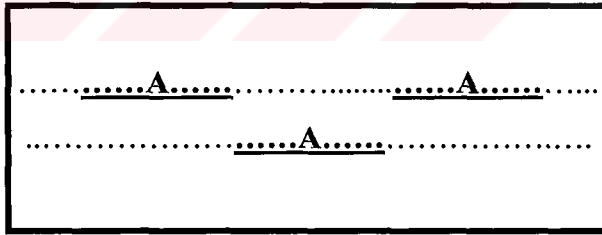
Çehre-i ikbāl ü bahtum **ol**dı tībān gün gibi
Rām **ol**up açsa n’**ol**a dūşīze-i devrān nikāb K.62/38

Bazen “ol” zamiri de beraber kullanılarak ses bakımından bir farklılık oluşturulmaktadır:

Harīr-i zūlfi pāy-endāz **ol**ur anınçün **ol** şāha
Ayak basmaz ger **ol**masa ferş-i kadem nāzik G.67/2

Bend-i zūlfine giriftār **ol**alı **ol**şūhun
Oldı Nef’î gibi sırr-ı dīle mahrem şāne G.116/7

1.1.5. İkinci Mısradaki Bir Kelimenin Birinci Mısrada Birden Fazla Tekrarı

Daha önceki tekrar grubunda da ifade ettiğimiz gibi aynı kelimenin üç kez tekrarı ile beyitteki anlam ve ses vurgusu arttırılmıştır.

‘**Ālem** ana muhtāc u o müstāgnî-i ‘**ālem**
Bu mes’ele ma’lūm-ı dil-i ‘**ālem**iyāndur K.10/10

Müşābihdür **bir**i **bir**ine ol denlü vecāhetde
Açılmış sanki **bir** gülbünde **iki** gonca-i terdür K.20/5

Şikest **et**mez habâbım **et**se cevân rûy-ı dünyâda
Dokunsa berk-i na'li nerm **ed**erken seng-i hârâyı K.28/23

Bin türlü maraz **et**se isâbet zarâr **et**mez
Lutf **ed**e meger merg-i müfâcâ-yı zamâne K.42/55

Câna minnet ne **çeker**sem **çeker**yüm ey Nef'î
Lezzet-i vuslat için firkat-i yâri **çeker**mem G.84/7

Dil-nişindür gamze ammâ **dil**-rübâdur turrâsı
'Âşık-ı bî-**dill**ere turfe belâdur turrâsı G.129/1

Leşker-i müjgânı kim **bir** Kahrâmândur her **biri**
Gamzesiyle ceng eder sâhib-kırân her **biri** G.132/1

Ümidüm bu ki mümted **ol**a ger **ol**mazsa bî-şübhe
Olur kişver yine pür-fitne vü leşker fesâd üzre K. 44/8

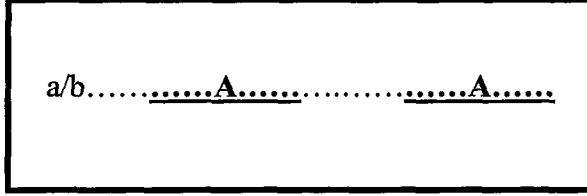
Hak ma'zür **ol**a medhünde **ol**an taksîrüm
İnkisâr ile denen sözde **ol**ur gâss u semîn K.47/35

Akla mağrûr **ol**ma Eflâtûn-ı vakt **ol**san eger
Bir edîb-i kâmilî gördükde tıfl-ı mekteb **ol** G.73/2

1.1.6. Tek Mısırada Yapılan Birli Söz Tekrarları

Gazellerde beyitlerdeki söz tekrarlarının yanı sıra tek mısırada yapılan birli söz tekrarları da oldukça sık kullanılmıştır. Tekrar edilen kelimelerle diğer kelimeler arasında ses ve anlam bakımından son derece yakın bir ilişki vardır. Bu tekrarlar da bir bakıma aralıklı ikileme gibidir. Nef'î'nin gazellerinde en sık kullandığı söz tekrarı, tek mısırada yapılan söz tekrarlarıdır. Hatiboğlu, bizim “Tek Mısırada Yapılan Birli Söz Tekrarları” başlığı altında incelediğimiz yineleme türlerini “Aralıklı İkilemeler” başlığı altında ele almıştır: “İkilemenin etkisi Türkçede o kadar yaygındır ki, araya

başka sözcükler de girse ikileme sürdürülür ve anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek için, aradaki sözlerden de yardım görek ikilemeye devam edilir. Yalnız bu tür ikileme kalıplaşmamış ikileme sayılır.”⁸¹ Bu tür tekraralarda da sözcüklerin birinci veya ikinci mısraı’ındaki söz tekrarları yatay eksendedir (syntagmatic axis).⁸² Bundan dolayı bu tür tekraralarda, tekrarlanan kelimeler arasındaki yakınlıktan dolayı ikilemelerdekine benzeyen güçlü bir ahenk hissedilmektedir.

Tek mısradaki yapılan bu söz tekrarlarında en az yinelenen kelimeler fiil soylu (yüklem) kelimelerdir. İsim soylu kelimelerden de en fazla tekrarlananlar bağlaçlardır.

Kasidelerinde medh ettiği kimseyle sanki karşı karşıya konuşuyormuş gibi bir üslup kullanan Nef’î; çoğu zaman kendi problemlerini dile getirmiş, hasımlarını şikayet etmiş, perişan halini dile getirerek yardım talebinde bulunmuştur. Bundan dolayı denebilir ki, Nef’î padişahı, veziri, vs. değil sanki kendisini övmekte, onlardan değil kendisinden bahsetmektedir.

Aşağıda medhiye bölümlerinden alınmış olan ve “kande...kande” yinelemesinin yer aldığı beyitlerde de şairin, kendisini aşırı bir şekilde övdükten sonra bu hususun farkına varıp acziyetini ifade ettiği görülmektedir.

Ki ben **kande** edā-yı medh-i sultān-ı cihān **kande**

N’içün haddüm bilüp mühr-i süküt urmam dehān üzre K.6/41

Kande ben **kande** yine ta’rif-i şāh-ı nüktedān

N’eyleyüm zabt edemem endiše-i zür-āveri

Söyleden himmet-i sultān-ı cihāndur yohsa

Kande ben **kande** bu güne kelimāt-ı garrā K.18/81

⁸¹. Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 2. baskı, Ank. Üniv. Basımevi, Ank., 1981, s.23-24

⁸². Ünsal Özünlü, “Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 50

Tek mısradaki yapılan ikilemeleri aşağıdaki şekillerde gruplandırmak mümkündür:

1.1.6.1. Eylem Yinelemesi

Nef'î, çoğu zaman bir hareket halini yansıtırken fiilleri tekrarlamak suretiyle de bir musiki meydana getirir. Kaplan'ın deyişi ile "Maddi ve manevi alemin zaman, hareket ve halini, türlü şartlar içinde, muayyen ve gayri muayyen bir şekilde anlatmak iktidarını haiz olan fiiller"⁸³ in aşağıda da görüleceği gibi olumlu ve olumsuz şekillerini kullanan şair, aksiyonu zıtlıklar üzerine bina etmiştir. Çünkü, "Bir şeyi karşıtıyla anlatmak, o kavramın daha iyi anlaşılması açısından çok önemlidir."⁸⁴

Rüzgâr ihsânımı **bilmiş** benüm yâ **bilmemiş**
‘Âleme feyz-i hayât-ı câvidânîdür sözüm K.1/3

Yeksân ise yanında **seven** **sevmeyen** seni
Hübâna bu mu‘âmeleden çok ziyân olur K.29/9

Tükendi reşha-i hâme **tüken**mez kıssa-i medhün
Meger göz merdûmin edem mürekkeb yerine cârî K.49/40

Durmaz **dön**er câm-ı tarâb **dön**mez mi ahdinden ‘aceb
Zâhid tutar mı elde hep tesbîh-i mercânun yine G.103/2

Dehre bir âfet **olur ol** kad ü **kâmet** göresin
Kopsa bir yerden o **kopmaz mı** kıyâmet göresin N.1/1

Bazen de şair, cümlenin temel ögesi olan yüklemi bir kelime arayla aynen yineleyerek anlama vurgu yapar:

Bir düzd-i nâ-bekâr-ı ma‘ânî-tırâş iken
Yârân söziyle şâ’ir **olur** nüktedân **olur** K.29/65

⁸³. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, 4. baskı, Dergah yay., İstanbul 1993, s.238

⁸⁴. Cem Dilçin, "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Türkçe'nin Gücü", *Türk Dili*, C. I, S. 487, (Temmuz 1992), s.30

Demek **güç** saklamak **güç** gamzeden hāl-i dil-i zārı
Belā-yı ehl-i ‘aşkı **gör** ne derd-i hayret-efzādur K.48/39

‘Aşk muhlik yār gāfil mübtelâlar n’eylesin
Birbirine derdini inkār **güç** ikrâr **güç** G.26/2

Hüner addeyleyüp cāna ‘acebdür ‘âlemün hâli
Le’ime muğtenem **derler** kerfime muhtezel **derler** G.43-2/4

Dil-ber katı mümtâz u müselleme gerek ammâ
Nef’î hele şüh **olsa** güzel pür-nemek **olsa** G.104/5

Aşağıdaki iki beyitte de olumsuz yapıdaki yüklem araya başka kelime almadan yinelenmiştir. Hem yüklem öncelenmesi hem de fiilin tekrarı ile şair, yoğun olarak yaşadığı duygu ve düşüncenin kendi ruh dünyası üzerindeki tesirini bize aktarmaktadır. Çünkü, “cümlelerin yüklemine odaklanma, bir yoğunluk ve duygusallık katar söylenenlere.”⁸⁵

Sevmezem **sevmezem** ammâ sevicek mahbûbı
Nerede var ise bir âfet-i cānı severüm G.87/4

Söylemez **söylemez** ammâ söze gelse Nef’î
Ne cevâhir dökülür kıl-k-i dūr-efşânundan G.92/5

Aşağıdaki beyitlerde de yüklem yinelenmiştir. Türkçede cümlelerin temel ögesi olan yüklem yinelenmesiyle örneklerde de görüleceği gibi anlam ve ahenk dengesi sağlanmıştır:

Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmumun
Mahsül-ı bahr u kâna **veren** râygân **ver**ür K.5/8

⁸⁵. Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, (Çev. Tansel Güney), 1. baskı, İletişim yay., İst., 2002, s. 39

Kime ser-keşlik **ederse eder** ammâ bilürüm
 Hiç mümkün midür ola sana isyân-ı felek K.25/17

Kadrüm ammâ ki bilüp münkir olan ehl-i hased
 Her ne **dese** ko **desün** çekmezsün aslâ ana gam K.52/47

Reftâr **degül** ‘âleme bir turfa belâdur
 Seyr **eden eder** sanki temaşâ-yı kıyâmet G.17/2

Benüm ‘âşık ki rüsvâlıkla tutdı şöhretüm şehri
Yazanlar kıssa-i Mecnûn’u **yâbâne yazmışlar** G.29/4

Nice **zâhirdür** ey Nef’i sözünden dildeki sūzun
Yazınca nüsha-i şî’rün kalemler **yâne yazmışlar** G.29/5

Reftâr-ı **germi** hande-i nerm ile kıl tâ
 ‘Ömrüm **geçe** ferâhla **geçer** çün şitâb ile G.106/3

Vucûdıyla şeref bulsun serîr-i saltanat **dâ’im**
 Cihân **durdukça dursun** ‘ıyd u kadr olsun şeb u rûzı G.134-1/9

ol-

Nef’î’de eylem veya yardımcı eylem olarak en fazla “ol-“ eylemini yineler. Bu eylemin tekrarı anlama vurgu kazandırsa da kökün iki sestem ibaret olması, “o ve l” seslerini taşıyan kelimelerin bu beyitlerde fazla kullanılmamasından dolayı güçlü bir ahenk oluşmaz. Bu sebeple bu yineleme türüne ait fazla örnek vermek istemedik.

Buk’a-i ‘allemehu **olsa** n’**ola** medresesi
 Dil-i dānāsı harfîm-i hikemün mahremidür K.2/9

Bundan a’lâ rif’at **olur** mı kim **oldum** sayevâr
 Çehre-fersâ-yı hâk-i pây-ı Cem-cenâb-ı rüzgâr K.17/11

Çarhun sitemi cânuma geçdi n'ola olsa
Destümde kalem fitne-i ber-pây-ı zamâne K.42/40

Pek müşkil olurdu ger olaydı bana mahsüs
Bu güne ta'addî-i ğam-efzâ-yı zamâne K.42/49

Ma'zûr ola medhünde olan 'acz u kusûrum
Tab'um nice demdür ki leked-hurde-i 'âmdur K.60/33

Nef'i gibi küstâh ol eger âşik olursan
Zîrâ ermez vuslâta mahcûb-ı mahabbet G.16/7

Devr-i hüsnünde n'ola olsa cihân pür-gavga
Fitne-i devr-i zamân âfet-i dünyâsun sen G.99/2

Kâmrân-ı mülk-i nazm olsam n'ola Nef'î gibi
Bir dükenmez kâna benzer tab'umun gencînesi G.131/5

Nice Mercân o sebük-cilve-i çâbük-rev kim
Ana gül-gün-ı sirişk olur olursa hem-pâ K.18/15

Eger kim zühre-i zehrâyı da lâyıık görürlerse
Olurdu hâmile olmak için menkûha İsa'ya K.19/38

Kâşkî dehre gelüp böyle sitem çekmekden
Olmasam bir dem olursa dahi mihmân-ı felek K.25/7

Bir gazâ etdün ki hiç etmiş degül bir pâdişâh
İşidüp olsa n'ola Sultân Selîm'ün rûhı şâd K.26/32

Ne dese medhine lâyııkdur hep
Sözleri olsa n'ola dürr-i nazîm K.27/38

Çeşmün o Kahrāmān-ı ğazabnākdür senün
Kim hışmı zā'il **ol**ursa dahi bî-emān **ol**ur K.29/2

1.1.6.2. Ad Yinelemesi

Nef'î'de isim soylu kelimelerin tekrarı daha fazladır. Bu örneklerde şair, bir eylem halini yansıtmaktan daha çok, dış dünyaya ait nesnelere tabloşturmuştur.

Dönse **şemsîr-i hâtibe** n'ola **şemsîr-i** zebân
Mülk-i nazmun **hutbe-i emn** ü emānidur sözüm K.1/25

O **sebük**-seyr ü **sebük**-rev ki haber-dâr olmaz
Eylese sîne-i mür üzre cevlanı K.4/24

Şāh-ı dîn-perver ki teşrîf-i kudümüyle zemîn
'Arşa nâz eyleyse **istignâsı istigna** mıdur K.7/15

Cehende **âteş**-i bālâ-devân derdüm eger **âteş**
Zemînden ok gibi pertâb edeydi evc-i a'lâya K.19/15

Zemîni âsmân çarhu **zemîn** eyler murād etse
Kazâ fermān-dih-i re'yince ol denlü musahhardur K.20/26

'Azîmü'ş-şān şāhān-ı tâc-dâr-ı maşrık u mağrib
Cihân-bān-ı kāvî-devlet **cihân**-gîr-i zafer-yāver K.21/9

Muhassal yok bir eglence firākunda dil-i zāra
Meger **kilk**-i hayāl-i **nükte**-senc ü **nükte**-perdâzı K.23/30

Ol şehensāh-ı **suhan**-dān ı **suhan**-perver kim
Gevher-i nazmıdur **ārāyiş**-i dükkān-ı felek K.25/26

Cihân-sālār-ı ceng-āver **cihân**-gîr-i zafer-yāver
Dilîr-i **nāmver** şîr-i neyistān-ı saf-ārāyı K.28/4

Paşa-yı bî-karîne-i 'âlem ki 'âleme
İhsânı bî-nihâyet ü bî-ımtihân olur K.29/20

Çâptüklüğü o meretebe kim zıll-ı rākibi
Yere düşünce ana mekân lâ-mekân olur K.29/40

Rüz-ı nev-rüz gibi hurrem olup her rüzı
Görmeye tâb-ı temüz-ı gamı târ u zî-hisâb K.32/67

Bir mülke güzâr etse sanur halkı o mülkün
Oldukları yer memleket-i Çîn ü Hıtâ'dur K.34/36

İnkâra kimün cür'eti var ise destünler
Yârân-ı suhan-fehm ü suhan-güyâ salâdur K.34/50

Minnet Allâh'a ki bî-minnet-i baht u ikbâl
Oldum âsar-ı sa'âdetle yine ferrüh-fâl K.36/1

'Âlem-efrâz-ı nıgeh-bânî-i 'âlem ki düşer
Şukka-i râyet-i sath-ı felege ferş-i zılâl K.36/21

Ol Âsaf-ı Cem-câh-ı mu'azzam ki hemîşe
Re'yine muvâfık görünür re'y-i zamâne K.42/19

Mollâ ne 'aceb bilmese ammâ bu 'acebdür
Hiç olmaya bir nâkıd-ı kâlâ-yı zamâne K.42/32

Suhanver olduğundan mâ'adâ seyr eyleyen kimse
Hat-ı ta'lîkını tercîh eder hatt-ı imâd üzre K.44/11

Müşîr-i kâm-rân u kâm-bahş-ı ma'delet-güster
Ki vâcibdür du'â-yı devleti ehl-i bilâd üzre K.44/24

‘Aceb mi olsa devrinde farkı mest ü huşyārun
O denlü lutfi cārîdür dil-i nā-şād u şād üzre K.44/33

Nice demdür ki zîrā Hayder-i kerrrār-ı endişem
Geçürdi rüzgārın rüzgār ile cihād üzre K.44/36

Cennet olmuş tutalum var mı ‘aceb cennetde
Böyle bir kasr-ı safā-güster-i turfa-âyîn K.47/10

Beni medh anı zemm etmek degül ma’nāda maksūdum
Hakîkatdür sözüüm sözde murādum hakkı icrādur K.48/68

Çekmege meyl-i şihāb ile felekler çeşmine
Dūdî kuhl-ı ruşenādur dūdîgāhıdur sürme-dān K.53/22

Ol hudāvend-i hudāvendān-ı fazl u cāh kim
‘İlm ü ‘irfānıyla olmuş ‘izz ü devlet tev’emān K.53/27

Hāne-i ağıyār u ‘uşşāka tenezzül eylemez
Bir hümādur ol perf ammā hümā-yı lā-mekān K.53/49

‘Arsa-i medh ü senānun haddi yok pâyānı yok
Peyk-i endişe ‘aceb mi olsa bî-tāb ü tüvān K.53/57

Sen safā geldün kudümünden safā kesb etdi halk
Oldılar Mısr ehli yümn-i makdemünle behre-yāb K.62/4

Ceng etde düşmenle ne gün olur o gün sür u dügün
Tedbiri besdür ceng için lāzım degül sâz u seleb K.63/13

Devr-i gül ü devr-i kadeh verdükçe dünyāya ferāh
Def’ ede dillerden tarah oldukça ‘ālem pür-şegab K.63/29

Ben **mest**-i harābum dil **mestāne** degül mi yā
Gerdün yine ol bezme peymāne degül mi yā G.6/1

Kadrüm n'ola bilmezse yārān-ı suhan-perver
Ehl-i dile tab' **ehli** bigāne degül mi yā G:6/6

Gecemüz **rüz**-ı rüşen oldı belki **rüz**dan rüşen
Şu dem kim şem'-i rüyün arza kıldun āftāb-āsā G.7-1/3

Aşüb-ı dil ü cān olıcak ğamze-i sāki
Mestāne ne işlerse sorulmaz güneh-i **mest** G.23/2

Böyle **dermān**delerün derdine **dermān** et kim
Her işünde sana da eyleye Allāh meded G.28/9

Belā budur ki alışdı **belā**larınla gönül
Ğamun da gelse bā'is-i meserret olur G.32/5

Ben mest-i **mey**-i **mey**-gede-i 'aşk-ı Huda'yum
Taktđr-i rikābumda sebū-keş 'asesümdür G.39/2

Dāmen-i zülfinden el çekmez idi dil eger
Pençesini burmasa **pençe**-i pür-tāb-ı nāz G.54/4

Yeter 'ömr-i dırāz-ı dil sana zülfi ko la'lün kim
Hayāt-ı nev bağıslarsa **hayāt-ı** cāvidān sana G.58-2/4

Dem bu **demdür** be-hey idrāksiz endişeyi ko
Kevseri havzı ile sāgarı sahbāya deĝiş G.59/2

O şeh cān u dile rahm eyleyüp **dād** etdügin görsek
Bir iki zār u nā-**şādı** felek **şād** etdügin görsek G.66/1

Nezâketle dokun zûlfine ey bād-ı sabā yārūn
Sakın **dil**den olur zîrâ **dil**-i erbâb-ı gam nâzik G.67/3

Âftâb-ı ‘âlem-ârâ gibi sūr hâke yüzün
Kevkebe basdur cihâni hem yine bî-**kevkeb** ol G.75/5

‘Âşıkum ‘âşika şürîdelik â’lâ yaraşur
Pek denâ’et görünür sıklet-i âri çekemem G.84/4

N’ola gittiye karar u ‘akl u sabr u fikrümüz
Gam degül **nâ-çâr** isek ‘aşkunla **nâ-çâr**uz hele G.102/3

Rez-duhterine sūbhâ-i sad-dâneyi satup
Sūfi de **yüzsüz** oldu görünce o **yüzsüzi** G.123/4

Cism-i pâkinde letâfet o kadar kim sanasun
Sînesi **âyinedür** **âyinedân** pireheni G.127/3

Meclis-i erbâb-ı dil bir lahza sensiz olmasun
Hürmetün inkâr eden ‘âlemde **hürmet** bulmasun Sk.3/8

1.1.6.3. Sıfat yinelemesi

Görmemişdür çarh-ı çârümla behiştî seyr eden
Böyle rüşen-makâm u **böyle** bir hurrem-mekân K.53/3

Sabra tâkat mı kor âh etmemege dillerde
O girişme **o** hürâm ol revîş-i sabr-güdâz G.57/2

Nüş ederler cām-ı nâzı birbirinün ‘aşkına
İki çeşmün **iki** mest-i bâde peymâlar gibi G.125/4

bu.....bu

Şair, anlattığı kişide gördüğü fiziki veya ahlaki üstünlükleri sıfat yinelemesi yoluyla ifade etmiş, bu yolla da hem ahenk sağlanmış hem de dikkate değer hususlar daha da güçlü bir şekilde ön plana çıkarılmıştır.

Züleyhâ tâ ebed nevmîd olurdı zevk-ı vuslatdan

Bu istignâ vü **bu** nâzı göreydi düşde Yusûf ger K.21/33

BU	istignâ
	nâz

Mübârek ola sa'âdetle şâh-ı devrâna

Bu iştiâr-ı bülend ü **bu** rütbe-i sâmi K.22/7

BU	iştiâr-ı bülend
	rütbe-i sâmi

Bu şevket ü **bu** şân ki var sende 'aceb mi

Görince kulun olsa ger İskender-i 'âlem K.24/4

BU	şevket
	şân

Bu nâz u **bu** nigâh-ı tegâfûl ki sende var

Hızr olsa 'âşıkun sebeb-i terk-i cân olur K.29/7

BU	nâz
	nigâh-ı tegâfûl

Nedür **bu** feyz-i cihân-gîr ü **bu** neşât-ı amîm

Meger açıldı der-i lutf-ı kird-gâr-ı kerîm K.33/1

BU	feyz-i
	neşât-ı

Aşağıdaki beyitte de şair, yukarıdaki örneklerin aksine, kendi çirkinliğine bakmayıp başkalarını kınayan hasmını “har”a teşbih etmiştir.

Bu şekl ü **bu** endām ile dünyayı beğenmez

Turfa-har-ı bî-hüde-i hod-rāy-ı zamāne K.42/53

BU	şekl
	endām

her.....her

Münkālib hükmi **her** eyyāmda vü **her** demde

Görmedüm ben **hele** bir gerdiş-i yeksān-ı felek K.25/44

Etvārı pesendīde **her** ahvāl ü **her** işde

Himmetde husūsā revîş-i dād u dihişde M.19

ol.....ol

Nef’î, ruh dünyası üzerinde derin tesir icra eden hususları, seyredilen varlığın etkileyciliğini ve hayranlığını ifade etmek için aşağıdaki beyitlerde “ol” sıfatını yinelemiştir.

Beýt-i ma’mūr-ı felek mi **ol** fezāda **ol** sarāy

Yā zemîni cennet **olmuş** Ka’be-i ‘ulyā mıdur K.7/2

O revîş **ol** yürüyiş **ol** nigeħ-i düzdīde

Dil-ber-i şüh gibi şîveleri hoş-rübā K.18/48

Nedür **ol** şîve-i reftār ile **ol** peyker-i mevzūn

Gören hayrān kalur āsār-ı sun’-ı Hakk Te’āla’ya K.19/3

1.1.6.4. Bağlaç Yinelemesi

Değişbilimde, polysyndeton (bağlaç yinelemesi) olarak bilinen “bu yineleme, sözcükler arasında bilinçli olarak, gerek aynı türden, gerek başka türden birçok kez bağlaç kullanmak biçiminde yapılmaktadır. Ayrıca anlam ayrımı verebilmek için de

bağlaç yinelemesine başvurulabilmektedir.”⁸⁶ Bağlaçlarla ve cümle yapısıyla ortaya çıkan duraksamalarla anlatılan konuya, harekete, sürekliliğe vurgu yapılmıştır. Özellikle örneklerde de görüleceği üzere bağlaç yinelemesi ile şair, ritmik bir tablo ortaya koyma gayreti içerisinde.

geh.....geh

Aşağıdaki beyitlerdeki “gāh ve geh tekrarları , meydana getirdiği duraksamalarla mısra içinde anlatılan harekete uygun bir ritim zenginliği sağlamaktadır.”⁸⁷ Ayrıca gāh bağlacının, bazen geh olarak muhaffef bir şekilde kullanılması sonucu yinelemede meydana gelen ā ve e değişimi ile beyitteki “ā ve e” ünlülerinin yarattığı dalgalanmalar da bu ritmi zenginleştirmektedir.

O mülkūn sâhibin de havf-i tîgūn kıldı āvāre

Gezer **geh** semt-i Hind’i **gāh** ser-hadd-i Buhārā’yı K.28/37

Midād-ı surh u siyehle yazup hat-ı şî‘rūm

Edince hāmemi **geh** şu‘le-pāş u **geh** şeb-gūn K.58/47

Çöz zūlfūni bārî bu bahāneyle dil-i zār

Geh gerdenüne **gāh** giribānuna düşsün G.95/2

Bakup **geh** sîne-i cānāne **geh** cām-ı mey-i nābe

Dil-i dîvāne berr ü bahre sultān olduğın görsem G.80/6

Gāhi leb-i sākî vü **gehi** sāğar emilse

Yarān-ı safā buse ile muğtenem olsa G.117/5

Aşağıdaki örneklerde hem gāh/geh bağlacının meydana getirdiği duraksamalar hem de bağlacın iki zıt ibarenin başında kullanılması anlam ve ahenk arasındaki bağıntıyı oldukça zenginleştirmiştir:

⁸⁶. Ünsal Özünlü, “Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 45

⁸⁷. Cemal Kurnaz, v.d., *Eski Türk Edebiyatı*, Grafiker yay., Ank., 2002, s.92

Tā ki ahkām-ı anāsırla vücūd-ı insān

Gāh sıhhatde ola **gāh** çeke renc ü elem K.41/50

Tā ki sākî-i felek saġar-ı sîmîn-mehi

Geh tehî **gāhî** pür edüp kıla devrini tamām K.51/78

gerek.....gerek

Etse n'ola Ka'be gibi dergāhına secde

Cümle **gerek** a'lā **gerek** ednā-yı zamāne K.42/11

gerek	a'lā-yı	zamāne	dergāhına secde etse
	ednā-yı		

Ey cihān-dāver-i devrān ki neşāt-ı lutfun

Hurrem etdi **gerek** a'lāyî **gerek** ednāyî K.45/23

Neşāt-ı lutfun	gerek	a'lāyî	hurrem etdi
		ednāyî	

Yukarıdaki iki beyitte gerek bağlacı iki zıt kavramı (a'lā-ednā) birbirine bağlamıştır. Aşağıdaki örneklerde de birbiri ile ilgili kavramlar aynı bağlaçla bağlanmıştır:

Gönül sayd etmeden kalsa 'aceb mi bîm-i kahrıyla

Gerek zülf-i dil-avîz ü **gerek** hatt-ı dil-ārādur K.48/24

gerek	zülf-i dil-avîz
	hatt-ı dil-ārā

N'etsin ol esbābî 'āşık kim sana rehn olmaya

Āteşe yansın **gerek** hırka **gerek** seccādedür Sk.3/7

gerek	hırka	dür
	seccāde	

‘Āşık isen ağlamakla bitmez iş bir çāre gör

Sen **gerek** yaş dök **gerek** hün-āb gelsün çeşmüne G.113/4

gerek	yaş dök
	çeşmüne hün-āb gelsin

hem.....hem

Bu bağlaçla eşgörevli sözcük, sözcük öbekleri veya cümlecikler “ikisi birlikte olma, ikisi beraber olma” anlamlarıyla birbirine bağlanmıştır.

Ya’nî kim endîşe-sencân-ı cihānun dā’imā

Hem serfir-i kilki **hem** vird-i zebāmdur sözüm K.1/6

Eger **hem** kan döküp şemşîri **hem** pāk etmese dehri

Kalurdı hun-ı fitne dāmen-i āhir zamān üzre K. 6/33

Hem güher **hem** sîm ü zerdür ‘āleme bezl etdügi

Kimse bilmez keff-i desti kân mıdur deryā mıdır K. 7/24

Zihî şâyeste vü bāyiste hakan-ı hümāyün-fer

Ki **hem** ārāyîş-i evreng ü **hem** pîrāye-i efser K.21/1

O nā-bekār-ı siyeh-bahtı var kıyās eyle

Kim **hem** hasūd ola zāt-ı habîsi **hem** ‘āmî K.22/47

Zihî düstür-ı Āsaf-ı menkıbet paşa-yı Hayder-dil

Ki **hem** kânün-ı dîvānı bilir **hem** resm-i hiycâyı K.28/9

Görince lezzet ü keyf-i kelāmumı yaraşur

Denilse tab‘uma **hem** mey-fürüş u **hem** kannād K.30/60

Te‘ālallāh zihî paşa-yı mülk-ārā-yı ceng-āver

Ki lāyıkdur denilse **hem** Nizāmü’l-mülk **hem** Rüstem K.39/14

‘Älemde ‘aceb sencileyin bir dahi var mı

Hem saf-der ü **hem** memleket-ārā-yı zamāne K.42/2

Mevlevî’dür san o şadırvān-ı ser-gerdān-ı kim

Hem döner **hem** eşkini eyler safāsından revān K.52/19

N’ola **hem** zer **hem** güher bezl etse desti ‘āleme

Kîse-i deryā vü kändur sa’dinde āstîn K. 57/19

Ehl-i ‘aşka sana benzer **hem-dem** olmaz kim dilün

Hem kudüretten berî **hem** ğıll u ğışdan sādedür Sk.3/5

Vechinde nümāyān eser-i pertev-i ma’nā

Hem padişeh-suret ü **hem** hüsrev-i ma’anā M.18

Hem öldürür üftādesini **hem** eder ihyā

Mahsüsdur ol āfete i’cāz-ı mahabbet G. 20/6

Hoşā feyz-i ferāh-bahş-ı nesīm-i subh-cān-perver

Ki **hem** ğam mürdesin ihyā kılar **hem** şādmān eyler G.33/3

Görmedüm Nef’i gibi bir rind-i ālî-meşrebi

Hem gedā **hem** pādişāh-ı kām-kāra nāz eder G.40/5

Düşer gāhi araknāk olsa zülf-i **ham-be-ham** nāzik

Rūh-ı rengîni ammā gül gibi **hem** tāze **hem** nāzik G.67/1

Ne feyz alur dil ü destinden ey Nef’i k’olur dā’im

Kalem cādū-yı İsā-dem suhan **hem** şūh u **hem** nāzik G.67/5

Tîĝ-ı ğamzeyle dil-i safi ko sad çāk etsin

Çünkü ol şūha **hem** āyîne gerek **hem** şāne G.116/5

Bilmem nic'olur hāl-i dil-i Nef'î-i şeydâ

Hem haste vü **hem** cân ile müştâk-ı girişme G.122/5

ne.....ne

Anlam olarak “hem...hem” bağlacının karşıtı olan bu bağlaç yapı bakımından olumlu, anlamca olumsuz ifadeleri bağlamada kullanılmıştır. “ne...ne” bağlacının yinelenmesi ve beyitlerde sıkça kullanılan “n ile e” seslerinin yumuşaklığının oluşturduğu müzikalite beyitlerdeki ahengi sağlamıştır. Olumsuzluk ifade eden bu bağlacı şairin sıkça kullanmasını; ölçü ve sınır tanımayan yaratılışına, kendisine duyduğu sonsuz güvenden dolayı her şeyi hemen kabul etmeyen/edemeyen tabiatına bağlamak mümkündür.

Nef'î-i mu'ciz-beyānum bende-i Mollâ-yı Rûm

Ne hakîm-i Ğaznevî'yüm **ne** Emîr-i Dehlevî K.3/13

Vasf-ı şemşirine had yok turalum bir demde

Peyk-i endîşe **ne** Hind'i koya **ne** Kirmân'ı K.4/15

Bir şüh-ı şive-kâra esîr etdi kim beni

Ne öldürür cefası **ne** ğamdan amân verür K.5/16

Düşe bir semt-i ğarîbe reh-i fikr-i nazmı

Ne tarîk-i revîş-i taze **ne** vâdî-i kadîm K.8/9

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa 'âlem bir yana

Pür-tumturak-ı hoş-edâ **ne** Hafizem **ne** Muhteşem K.16/34

Kuş yetişmez der idüm olmasa Tayyâr ger

Eremez gerdine zîrâ ki **ne** sarsar **ne** sabâ K.18/5

Nice Tayyâr o sebük-pây-ı cihân-peymâ kim

Ana hem seyr olamaz hiç **ne** 'ankâ **ne** hümâ K.18/6

Nezâketde metânetde kelâmum benzemez aslâ

Ne 'Urfî'ye ne Hâkânî'ye bu bir tarz-ı âherdür K.20/36

Muzaffer ola ser-dârun eyâ şâhenşeh-i ğâzî

Ne Tebrîz'i koya şâh-ı kızılbaş'a ne Şîrâz'ı K.23/1

Ne ejderdür ne ankâ ol Burâk-ı berk-sür'atdür

K'irişür müntehâ-yı menzile Cibril'den akdem K.39/31

Ol kadar çâpük ü nâzik hareket eyler kim

Ne olur rîg perîşân ne bozular eşkâl K.36/40

Ne mikdârın bilür ne kadr-i güftârı 'aceb bâtil

Mesîhâ geçinür ammâ hâr-ı Deccâl ile tev'em K.39/47

Yüri feth eyle ne İrân'ı ko ne Turan'ı

Ġam yeme eyyedekallâhü Ta'âlâ ve nasîr K.40/9

Bü'l-'aceb şâ'ir-i kudsî-nefes ü hakk-güyem

Fikr-i ma'nâda ne hîle bilürüm ne tezvîr K.40/47

Birdür bana şimden geri çün zillet ü 'izzet

Ne bîm-i gam-ı dehr ü ne pervâ-yı zamâne K.42/45

Ya u kış açılır ezhârı tefâvüt etmez

Ne dem-i ürd-i behîşt ü ne meh-i ferverdîn K.47/3

'Aceb mi Nef'iyâ bârân-ı eşküm dinmese bir dem

Ne yerdeyüm ne gökde bād-ı 'aşk ile sehâb-âsâ G.7-1/5

Ne ğamze esîr edebilürdi dili ne ğam

Olmasa eger fitne vü âşüb-ı mahabbet G.16/3

Rüsvā-yı dü-kevn etdi beni ol kad u kâmet
Şimden geri **ne** bîm ü **ne** ne pervā-yı kıyâmet G.17/6

Ne bütgede **ne** Kā'be gerek 'aşıka Nef'i
Hāk-i der-i mey-hāne yeter secdegeh-i mest G.23/5

Dil ise bend-i ham-silsile-i zülfünde
Ne döyer mihnete **ne** cānını āzād ister G.35/3

Ammā o denli tıfl-ı nev-āmūz-nāz kim
Ne ādet-i cevā vü **ne** resm-i vefā bilür G.41/2

Ġazelde kuvvet-i tab'un bilindi el-hak ey Nef'i
Ne bu vadīde söz mümkün **ne** böyle bir ğazel derler G.43-2/5

Düşmezse n'ola gül gibi sāġar elümüzden
Ne tā'ib-i bîhüde vü **ne** tevbe-şikestüz G.44/3

Āhile perākende ġubār-ı dil-i aşkuz
Ne teşne-i şeb-nem **ne** talebkār-ı sabāyuz G.55/4

Ne mazmūnlar **ne** vādiler bulur seyr eylesen Nef'i
Yine bir tarz-ı hās u taze îcād etdüġin görsek G.66/5

Ne tercümān-ı ġamze gerek aşıka **ne** nāz
Dil-ber mukayyed olmayıcak müddeāsına G.114/3

Ne eşk-i dīde lāzım olur dil-bere **ne** āh
'Āşık tahammül eylemeyince cefāsına G.114/4

Nef'î bize **ne** ġamze gerek **ne** nigāh-ı dest
Biz mā'îlüz ġüzellerün bî-vefāsına G.114/5

Bildürdi bir nigehle dile ğamze kasdını

Ne keşfe **ne** mükāşefe-i rāza başladı G.126/2

Aşağıdaki iki örnekte “ne...ne” bağlacının üç kez yinelenmesiyle anlam ve ses vurgusu arttırılmıştır.

Kasīde vü ğazelüm hod pür etdi dünyâyı

Ne Rüm’ı koydı **ne** Hind’i **ne** mülk-i A‘cām’ı K.22/41

O reh-neverd-i sebük-rev ki gelse reftāra

Ne sā’ika erişür gerdine **ne** berk ü **ne** bād K.30/28

yā.....yā

Ele alınan unsurlardan birini ifade için kullanılan bu yineleme ile genellikle şair, şaşkınlık ya da hayretinden dolayı ne diyeceğini bilememe, iki şeyden birini seçememe durumunu ifade etmeye çalışmıştır:

Ya’nî **yā** vahy ola mazmumı anun **yā** ilhām

Bunı fasl etmede ahhāb ederler bahs-i ‘azīm K.8/2

Yā ebrūvān-ı perfidür **yā** turra-i hūrî

Sevād-ı hatt-ı müselsel-nümā-yı pîçānî K.31/5

Bāl açsa şikār etmege şāh-bāz-ı hayālüm

Sayd etdügi elbetde **yā** ‘ankā **yā** hümādur K.34/48

Yā bugün olmuş **yā** erte çekmezüz vuslāt ğamın

Yārdur çünküm bize dünyā vü ukbādan nasīb G.11/3

Yā şu’le-i hüsn olmuş **yā** şem’-i şeb-i hicran

Elbette urur kendin pervāne midür bilmem G.77/2

Aşağıdaki örneklerde de edat ve zamir yinelemesi yapılmıştır. Bu gruba giren örnekler az olduğu için bunları ayrı bir alt başlık altında toplamaya gerek duymadık.

Dense ne ‘aceb tab’umuza bahr-i ma’ānî
Sahbā gibi pür-hālet ü cür’a gibi pestüz G.44/4

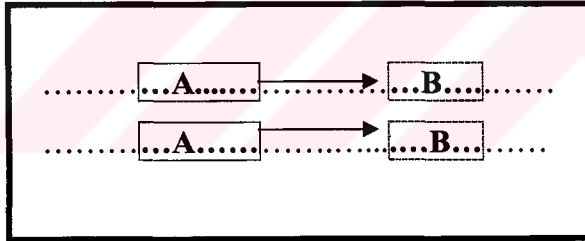
Bāde gam verir bize biz ‘āşık-ı dīvāneyüz
Gelmeden bu bezme cām-ı ‘aşk ile mestāneyüz G.56/1

Zemīn ser-sebz ü ebnā-yı zamān hoş-hāl u hurrem-dil
Zihî te’sîr-i nev-rūzî zihî ikbāl-i bihrūzı G.134-1/5

1.2. İkili Söz Tekrarları

İkili söz tekrarlarında farklı iki kelime beyitte değişik yerlerde tekrar edilmektedir. Kelimeleri tekrar edildikleri yere göre aşağıdaki şekilde tasnif edebiliriz:

1.2.1. Düz Söz Tekrarları

Bu gruba giren tekrarlarda, ilk mısradaki tekrar grubuna ait kelimelerin ikinci mısradaki da aynı sırayı izlediğini görürüz. Bu tür tekrarlarda, iki kelime yinelendiği için hem yinelenen kelimelerin fazla olması hem de bunların taşıdığı seslerle beyitteki diğer kelimelerdeki seslerin yarattığı uyum ahengi arttırır.

Tab’unun bir tercemān-ı ter-zebāndur kalem
Hāmemün bir hem-zebān-ı nükte-dāndur sözüm K.1/26

Oldı peygamber-i āhir zamāne na’t-gū
Āb-ı rüy-ı ümmet-i āhir zamāndür sözüm K.1/30

Nice şeh encümen-efrüz-1 harîm-i devlet

Nice şeh hâsıl-1 devr-i felek-i sultânî K.4/2

Hem uğramaz firāk ile ölsem de **yan**uma

Hem yolda rāst gelse kaçır bana **yan** verür K.5/18

Bunda **Tübā**'dan kalur mı **müşk**-i bîd-i ser-nigün

Yā gubār-ı berk-i **Tübā** anda **müşk**-āsā mîdur K.7/9

Düşmez **dil** ü **tab**' ehli bu endîşeye zîrā

Teşvîş-i **dil** u **tab**'ı bu dahi beter eyler K.11/10

Şeh-i **meh**-kevkebe Sultân Murād-1 zî-şân

Şāh-1 seyyāre-haşem **māh**-1 memālik-ārā K.18/58

Bu günden 'ahdüm olsun kimseyi **hicv** etmeyem illā

Vereydün ger icāzet **hicv** ederdüm baht-ı ā-sāzı K.23/23

Bu inbisātı basît-i zemîne **kim** verdi

Bu devr usūlini çarha **kim** eyledi ta'îm K.33/8

Buna tahammül **ol**ur mı yā n'eylesün 'ārif

Olınca **eylemesün** rüzgāra düşnāmî K.22/48

Her beyt-i safā-güsteri **bir** mey-gede-i feyz

Her nüktesi **bir** nādîre-i muzmer-i 'ālem K.25/40

Ne kand-i nazm-1 şîrînüm **gibi** sükker olur hâsıl

Ne hāmem **gibi** gördi kimse t'î-i şeker-hāyı K.28/47

Birini sen **götürüp** eyledün İstanbul'ı şād

Birin de Hakk **götürüp** ede 'ālemi hurrem K.37/34

Nitekim 'ıyd irişüp ede cihānı teşrîf

Nitekim ola cihān 'ıyd ile şād u hurrem K.52/55

Bu belā ile **ki** tākat komamışdur dilde

Bu felāketle **ki** 'ālemde benüm darb-ı mesel K.54/16

Kām-yāb olmaya bir şā'ir-i 'ālī-meşreb

Kām-bahş **ola** nice sifle-nihād-ı keç-bāz K.58/38

Mürde-i endüha söz yok **cān** bağışlar **sohbet**ün

Cān verür çok zevkine anun da **sohbet** bundadır Sk.5/2

Sahnup her tarafa nāz **ile** **ettükçe** hırām

Bir nigāh **ile** **eder** cān-ı cihānı yağma K.18/44

İki **saf** 'asker-i hün-hārdur güyā **ki** müjgāmı

Girişme ana **saf**-pîrā vü ser-'asker nigāhıdur G.31/3

Nitekim şöreti var ma'rifetün 'ālemde

Nitekim 'ālem olur tālib-i evzān-ı suhan K.61/40

Bir nigh-i germ ile **bin** cān alırken gözleri

Bir dil-i bî-tāb ile **bin** gānzeye āmādeyüm G.86/4

Cām-ı mey 'aklun **perişān** etse Nef'î **gam** degül

Dil-**perişān** olma tek efkār-ı **gam**-endüz ile G.119/5

Harāb **oldı** yıkıldı kalb-i 'āşık gibi mey-hāne

Harabāt ehli bilmem n'**oldı** kimse dāda gelmez mi G.130/3

Ey nāmveri memleket-i **bahr** u **ber**ün

Var **bahr** u **berde** nice bin hūnerün R.5/1

Özellikle bazı matla beyitlerinde rastladığımız örneklerde kafiye ve redifin etkisi ile kelimelerden biri daha fazla yinelenebilir. Bu durumda hem ahenk hem de anlam vurgusu daha belirgin hale gelir.

Rûz-1 vuslat ola mı bir 'ıyd **ile** nev-**rûz ile**
Rûşenâlıkda şeb olur mı berâber **rûz ile** G.119/1

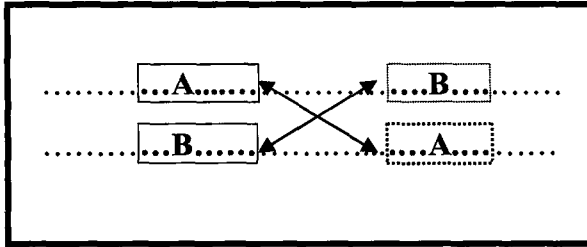
Nâz ederse gâmzesi bir 'uşşâk-1 zâra **nâz eder**
Zülfi bir âşüftedür kim rûzgâra **nâz eder** G.40/1

Varamam kûyuna ağıyar ile **ceng et**meyecek
Cenge âhengi kim **etsün** yine ben **et**meyecek G.69/1

Cânumun sînede **teng ol**sa n'ola câygehi
Salnur **teng** kabâlar giyüp **ol** serv-i sehi G.124/1

Virür hayât-1 **dil-i** bî-**dilân-ı** nâ-**kâma**
Eder şikeste-saf-1 pür-**dilân-ı** hod-**kâmı** K.22/17

1.2.2. Çapraz Söz Tekrarları

Çapraz söz tekrarlarında, beytin birinci mısrasında söylenen kelimelerden ikisinin, ikinci mısradaki çapraz olarak yinlendiğini görürüz. Bu çapraz konum, hem şekil hem de ses ve ahenk olarak okuyucuda değişik çağrışımlara yol açar.

Pâsbân olmuş bir ejderdür kalem **genc-i** dile
Kim o **gencün** şeb-çırâğ-ı **pâsbânı**dur sözüm K.1/27

Her ne *fitne* kim **zuhūr**a hayyiz-i **imkān** bulur

Vech-i **imkān**-i **zuhūr**ın ol hat-ı *fettān* bulur K.9/1

İ'tikādum bu ki mānendi **bulunmaz** **bir**inün

Bulunursa dahi **bir** yerde **bulunmaz** illā K.18/22

Devlet ü ikbāl ile **dārü**'s-selām **ol**sun sana

Gerçi **ol**muş bir zamān ecdāduna **dārü**'l-cihād K.26/2

'Āşika sencileyin **yār** **ol**maz

Olsa **yār**ān ile pūr heft ikfīm K.26/6

Hudavendā hakikatdūr sözü **lāf**-i **güzāf** etmem

Olur **yār**ān-ı hoş-tāb'un **güzāf** u **lāf**-ı menfūrı K.35/33

Tutalum **ol**muş anun dahi edāsı **reng**in

Reng-i yākūta berāber mi **ol**ur **reng**-i bakam K.52/49

N'içün **ol** fāzıl-ı devrāna varup 'arz **it**mem

K'**ide** bir lutf ile bin müşkilümi **ol** dem hall K.54/20

Cān u dilden bana vācibdür **du'**ān **et**mek senün

Hak'dan ümmîdüm budur **ede** **du'**āmı müstecāb K.62/39

Gerçi **varın** sarf **eder**sün sen gönüller açmağa

Harc **eder** **varın** da herkes sana hikmet bundadır Sk.5/3

Gözi mey-hāne-i **nāz** u kaşı mihrāb-ı **niyāz**

Yaraşur her ne kadar etse **niyāz** ehline **nāz** Mf.11

Dile her mūyı **bir ejder** görünür ol zülfün
Nice bin **ejderi bir** yerde tahayyül ne belā G.5/4

Gönlümi her dem **bir ateş**dür kılan pür-ıztırāb
Kim ol **ateşten bir** ahkerdür felekde āftāb G.8/1

Cān almağa dil-teşne olan gamze **imiş** heb
Ālüfte **imiş** hançeri **cān** ile *leb-ā-leb* G.10/1

Bezm-i **bāğa bir** sebū-yı pür-mey ise gonca ger
Bāğ-ı **bezme bir** gül-i şādāb u hurremdür kadeh G.27/2

Gözi mey-hāne-i **nāz** u kaşı mihrāb-ı **niyāz**
Yaraşur her ne kadar etse **niyāz** ehline **nāz** G.57/1

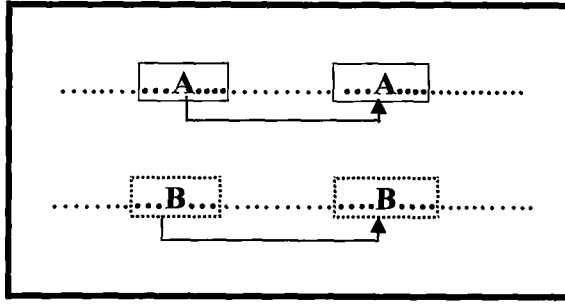
Kul **etdi** ‘ālemi refārına ol serv-i **āzād**um
Ne var bir bendesin lutfından **āzād** **etdüğün** görsek G.66/3

Nice *bin* hanümānı **bād**la vermiş **bir** felekdür bu
Anı āhıyla **bir** ‘āşık da ber-**bād** **etdüğün** görsek G.66/4

Muhassal böyle bir **gün** **gör**meden **ölürsem** ey Nef’î
Felek ben **öl**meden hāk ile yeksān oldugın **gör**sem G.80/7

Düşmedi **gör**mek o mihr ü vefāyı bu gece
Ne **görür** dil yine **gör** **düş**de belāyı bu gece G.112/1

1.2.3. Beytin İki Mısraındaki İkili Söz Tekrarları

Bu grup tekrarlarada; beytin birinci dizesinde bir kelime tekrarlanırken, ikinci dizesinde de başka bir kelime tekrarlanmaktadır. Örneklerine fazlaca rastlamadığımız bu yineleme çeşidinde her mısra içindeki yineleme kuvvetli bir anlam ve ahenk sağlamaktadır.

Cân u **dil** hâk-i rehi tûsen-i **dil**-dâra fedâ
Pâre pâre dil-i sad-**pâre** seg-i yâra fedâ G.7-2/1

İki Edhem hod **iki** şüh ‘arab dil-berîdür
 Ki tefâvütleri yok **biri biri**nden aslâ K.18/20

Tâ ki **burc**undan ede bir **burca** tahvîl âftâb
 Rûz u şeb **gâhî** bula noksân u **gâhî** izdiyâd K.26/49

Nef’î **du’â**ya başla ko da’vâyı kim **du’â**
Nazm âhirinde âdet-i **nazm**-âverân olur K.29/68

‘**Aceb** re’yümce döndi hem ‘**aceb** lutf etdi dünyâyâ
Olursam n’**ola** şimden sonra hüsn-i i’timâd üzre K.44/2

Ne kasîde **ne** gâzel nazm edeyüm medhinde
 Kim ola her **biri**si **bir** dizi lü’lü-yı semîn K.47/37

Gönlünde yer eylerse n’**ola** ‘âşıkun **ol**maz
 Bir bunculayın **hem**-dem ü **hem**-râz-ı mahabbet G.20/4

İhtiyâr elde degül sūfi ne **dersen** **de** bana
Severüm hâsılı ol rûh-ı revânı **severüm** G.87/7

Bir bölük **bāde**-keşüz **bāde**-fîrûşun kuluyuz
Ne alur var **ne** satar zühd ü riyâyı bu gece G.112/4

Gündüzün **bir** mihr ü şeb **bir** mâhdur eglencesi
Ögünürse çarh **ögün**sün tâli'-i firûz ile G.119/3

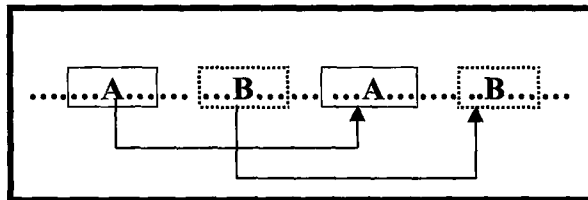
Dil-rübâdur zülfi **dil**-nişîndür gamzesi
Nâz ederse yaraşur pek **nâzen**îndür gamzesi G.128/1

Bazı beyitlerde ikili söz gruplarından birine mensup kelime ikiden fazla tekrarlanır:

Ġamze yâr olmaz ki **hem** hercâyî **hem** **dil-dādeyüm**
 'Aşk reşk eyler ki **hem** **dil-dāde** **hem** āzādeyüm G.86/4

Şüh **olsa** güzel gāyet ile pür **nemek** **olsa**
 Sevmem **nemegîn** **ol**mayanı ger **melek** **olsa** G.104/1

1.2.4. Tek Mısrada Yapılan İkili Söz Tekrarları

Beytin birinci veya ikinci mısıranda iki kelimenin münavebeli bir şekilde yinelenmesi ile oluşan bu tür tekrarlara, suniliğe yol açabileceğinden, Nef'î'de çok aşırı bir biçimde rastlanmaz. Aşağıdaki örneklerde şairin, bu kelimeleri yerli yerinde kullanarak sadece kuru bir ahenk yaratma çabasına düşmediğini görebiliriz.

Mey degül rûh-ı revân-ı mürde-i gamsun hele

‘**Älem**ün **cânı** degülseñ **cân**-ı ‘**älem**sün hele Sk.1/8

Servet-i Fünûn’un güçlü şairi Tevfik Fikret, Nef’î’nin üstteki beyti ile ilgili olarak: “Sâkî-nâme-i Nef’î’den, ‘Älemün cânı degülseñ cân-ı ‘älemsün hele mısraını bazı müşkil-pesendân-ı fesahat bilmem nasıl bir kusur ile nakîse-dâr addederler. Aksâm ve esâmisini ellerindeki belâgat kitaplarından ezberledikleri sanâyi-i edebiyeye arasında böylesine tesadüf etmedikleri için zavallı mısraı “kesret-i tekrâr” ile “haşv” ile hasılı manasızlıkla itham ediyorlar, takbih ediyorlar. Halbuki Nef’î’nin bu mısraından bir sun’î, bir teşne-i san’at tecerru‘ edebilmek için yalnızca “älemin cânı” izafet-i Türkiyesiyle, “cân-ı älem” izâfet-i Farisiyesi beynindeki farkı hissetmek, lisanımızda istimal edilen bu iki türlü izafetin biri birine nisbeten ruh ve kuvvetini anlamış, takdir etmiş olmak kafidir. Ne faide ki bu farkı kitaplarımız söylemiyor.”⁸⁸ ifadelerini kullanarak Nef’î’nin şiirlerindeki inceliğe dikkat çeker.⁸⁹

Zevkî o rind eyler tamâm kim tuta mest ü şâd-kâm

Bir **elde** câm-ı lâle-fâm **bir** **elde** zülf-i *ham-be-ham* K.16/8

Gitdi o demler ki eylerdi perîşân hâtırum

Bir **yana** gam **bir** **yana** kahr u azâb-ı rüzgâr K.17/5

O şehensâh-ı direm-pâş-ı kerem-güster kim

Bir **eli** bahr-ı sehâdur **bir** **eli** ebr-i ‘atâ K.18/62

Biri **Sultân** Mahmûd u **biri** **Sultân** Muhammed kim

İkisi de ‘aceb şeh-zâde-i pâkize-gevherdür K.20/3

Temâşaya nice tâkat getürsin yâ dil-i ‘âşık

Ki **her** ebrüsü **bir** şemşîr ü **her** müjgâmı **bir** hançer K.21/29

⁸⁸. İsmail Parlatır, *Tevfik Fikret, Dil ve Edebiyat Yazıları*, TDK yay., Ank., 1987. s. 82-84

⁸⁹. Muallim Naci, *İstulâhât-ı Edebiyye, Edebiyat Terimleri*, (Haz. M. A. Yekta Saraç), Risale Yay., İst., 1996, s. 28-40

Ki **ne safā** kodı hātırda **ne safā**ya mahāl
Yeriyle kalmadı dilde meserret āsarı K.46/40

Ola sābit-kadem devletle dārü'l-mülk-i sıhhatde
Felek **tā böyle** ber-pā vü zemîn **tā böyle** ber-cādur K.48/70

Edeyüm medhine āgāz o kerîmü'ş-şānun
Ki **ne gör**di **ne gör**ür mislini çeşm-i eyyām K.51/19

Ol bāğa döner dil gam-ı ruhsār u hatunla
Bir yanı çemenzār ola **bir yan**ı semenlik G.70/3

Olmasa Nef'i n'**ola dil**-beste zülf-i **dil**-bere
Tab'ı şühî dāma düşmez bir hümādur n'eylesin G.91/6

Hey ne **'ādil şah**sun ey **şah**-ı **'ādil** kim adun
Emr ü şer' ü dād u 'adl içinde kılmışdur Murād Mf.18
Aşağıdaki beyitte ise ikili sözler, ikileme gibi birbiri ardına gelmiştir:

Rind-i 'āşıkuz hāsılı Nef'i-i bî-pervā gibi
Aşināya **āşinā bigāne**ye **bigāne**yüz G.56/5

1.2.5. Karma Söz Tekrarları

Bazen ikili söz tekrarlarını oluşturan kelimeler beyitte değişik biçimlerde istif edilmesiyle anlam ve ahenk bakımından bir dalgalanma oluşturulur.

Ko lāfi sıdk ile turma **du'ā**ya başla ey Nef'i
Du'ā nazm āhirinde farz olur **nazm**-āverān üzre K.6/51

Nice saçlu doru **bir** bāl-güşā anka kim
Bir kanadıyla **uçar uç**dığı dem bî-pervā K.18/12

Olsa **bu** cilve **bu** nāz Āşkār-ı Behrām'da ger
Zühre gökden iner **ol**urdu dil-ārām ana K.18/34

Olsa şāne yaraşur yāline bāl-i Cibrīl
Olsa **pā**-bend-i mahal **pā**yına zūlf-i havrā K.18/75

Ola hem münderic her **bir** kasīdemde nezāketle
Bu güne **bir** ğazel kim gūş **eden** lā-būd **eder** ezber K.21/27

Sözün idrāk **id**emez **feh**m **id**üp
Fehmine erişemez 'akl-ı hakīm K.27/24

Bu **ehl-i** hakīkat yolıdur **ehl-i** mecāzun
Vādīleri **bu** merhāleden haylī cüdādur K.34/5

Ger olsa āb u tāb-ı **feyz**-i **tab**'um **tab**'-ı *Feyzî*'de
Ederdi **feyz**e müstağrak sevād-ı mülk-i Lāhor'ı K.35/41

Sana bu kuvvet-i baht ile kimse **ol**amaz
Olursa 'askerinün her **bir**isi **bir** Rüstem K.37/6

Te'alā'llāh zihî **devr**-i dil-ārā-yı murād-āver
N'**olaydı** çarh bu **devr**e **olaydı** i'tiyād üzre K.44/6

Ġazel-perdāz **ol**ursa n'**ol**a bî-tābāna bu demde
Ġazel tarh etmede zîrā garīb üstād-ı ğarrādur K.48/35

Benüm **gibi** senā-hānun sen **olsan** n'**ol**a memdūhı
Ki zātun **gibi** tab'um dahi bî-manend ü hem-tādur K.48/53

Bahār erdi **yine** bāğa döşendi na't-i jengārī
Yine sultān-ı **göl** etdi müşerref taht-ı **göl**zārı K.50/1

N'ola **bu** sâbit o seyyār **olsa** çarh-ı devletün
 Kutbıdur **bu** mihrıdür ol saf-der-i nusret-karın K.57/5

Subh ammā **subh**-ı ruz-ı **devlet**-i ferhunde-fâl
 Kim çeker hürşîdi hasm-ı **devlete** şemşîr-i kîn K.57/7

Lutf u kahrın birbirin müstelzim **olursa** n'ola
 Eksik **olursa** ger bir çarha ererdi inkılâb K.62/13

Ammā kesâdı *var* katı **nazm**un denilmez kıymeti
Nazm ehlinün *yok* ragbeti **budur** belâ **budur** ta'ab K.63/24

Çemen üzre görünen jâle degül bülbül **ol**
 Eyledi cân güherin **ol gül**-i **göl**zâra fedâ G.7-2/2

Ğamzesi mahmûr olup sundukça cām-ı **nâz**a dest
Nâz u şiveyle urur her **bir** müje **bir** sâza dest G.15/1

Olsa Nef'î n'ola ger endîşesiyle **hem**-zebân
 N'eylesün yâ sohbet-i yârân-ı nâ-**hem**vâr güc G.26/5

Biz rind-i sebük-rûh-ı cihānuz **bize** her dem
Rind olmayıcak sıklet-i yârân ne belâdur G.43-1/7

Âteşîn dillerle pür-tâb **ol** kadâr gîsûları
 Güyiyâ **bir** ejder-i **âteş**-feşândur her **bir**i G.132/4

Bazı beyitlerde tekrar grubunun içerisinde çeşitli bağlaçların yinelenmesine de rastlanmaktadır. Bu tür yinelenmelerde bağlaçlar arasına fazla kelime girmediği için ve

bağlaçlar arasındaki gramatikal bağdan dolayı yukarıdaki örneklerde rastladığımız ahenkten daha güçlü bir ahenkle karşılaşırız.

geh...geh

Tā kim cihān ma'mūr **ola** **geh** emn ü **geh** pūr-şūr **ola**
İkbāl ile mesrūr **ola** ol Hüsrev-i vālā-himem K.16/39

Kāse-i ser kim yolunda ğarka-i hun-āb **olur**
Bahr-i 'aşka **geh** habāb **olur** **geh** gird-āb **olur** G.34/1

Lā-mekān **ol** hem mahallinde yerin bekle yine
Gāh mihr-i 'ālem-ārā **gāh** mäh-1 Nahşeb **ol** G.73/4

hem...hem

Kaldur elin eyle **du'a** buldı kasîden intihā
Şimdi **du'a** etmek sana **hem** müstecābdur **hem** ehemm K.16/37

Bir tutarsa pādişāh ile gedāyı **mey** n'ola
Hem sıfāl-1 **mey**-gede **hem** tēc-1 Edhemdür kadeh G.27/3

ne....ne

Fırāk-1 pādişāhumla dilün şerh edemem **derd**in
Bu da bir **derd**-i āher kim **ne** yarı var **ne** dem-sāzı K.23/25

Ne Süleymān'a nasīb **oldı** **ne** İskender'e bu
Ki vezîri **ola** bir Āsaf-1 sâhib-hâtem K.41/11

İ'tibār etse de nazm ehline eşrâfi ede
İ'tibār-1 müteşābih **ne** hakikat **ne** mecāz K.58/37

'Āşık **ol** ammā alāyıkdan berî et gönlünü
Ne ham-1 ğisūya meftün **ne** esîr-i ğabgab **ol** G.73/5

Çekdiğüm derde tahammül eylemez **insân** hele
Tut ki Nef'î gibi **ne insân ne** merdüm-zâdeyüm G.85/5

1.3. Üçlü Söz Tekrarları

Bu grupta üç kelime, beytin farklı yerlerinde tekrar edilmektedir. Nef'î üçlü veya daha fazla söz tekrarlarına pek rağbet etmemiştir; çünkü kelimelerin kullanım sıklığının artması şiirde mevcut olan ses ve anlam arasındaki dengeyi ve estetiği bozmaktadır.

Tahkîk-i safâ gerçi **bu**dur lîk **bu tahkîk**
Ber-vefk-i hevâ vü **heves**-i nev-**heves**ândur K.10/14

Çarh **bir** âh eylesem **bin** cevri **ed**lerdi cânuma
Bin su 'âl **et**sem nücûma **biri** vermezdi cevâb K.62/36

Ana hür u melek **dâdı** vü **lâlâ ol**mağa hâzır
Ne dem muhtâc **ol**ursa hizmet-i **dâdı** vü **lâlâ**ya K.19/39

Gâhî miyân-ı **saf**da durur kendi tîgveş
Gâhî miyân-şikâf-ı **saf**-ı düşmenân olur K.29/48

Bu **dem** bir özge **dem**dür böyle ferhunde zamân **ol**maz
Nice şâd **ol**masın 'âlem **nice** kân almasın âdem K.39/6

Ben hele **bir** sana benzer yâr-ı **hem**-dem bulmadum
Hem senün **bezm**ün gibi **bir bezm**-i hurrem bulmadum Sk.4/1

Çamze **dil**-düz **olcak nâz** u teğafül ne belâ
Dilde sabr **olmayıcak nâz** a tahammül ne belâ G.5/1

Rûzgâr-ı dūna ben **nâz eyle**rüm şimden geri
Bana te'sîr **eylemez nâz** u itâb-ı **rûzgâr** K.17/9

‘Aşk **olmaz** yine hâli hiç **âb** u **tâb**dan
Kendisi bî-**tâb** **ol**ursa dâdesi pür-**âb** **ol**ur G.34/3

Feyz bu **dem**de erer *âdeme* zinhâr o **dem**i
Bul **ne** bu ‘**âleme** **ne** ‘**âlem**-i fenâya deġiş G.59/3

Şehensâh **ibn**-i **şâhensâh** u **sultân** **ibn**-i **sultân** kim
Çıkınca âdeme ecdâdı sâhib-taht u efserdür K.20/14

1.4. İkilemeler

“İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.”⁹⁰ Nef’îde, sebki-Hindî tesiriyle olsa gerek aynı kelimenin tekrarıyla yapılan ikilemelerin yanında bizim, “Farsça Kurallara Göre Yapılmış İkilemeler” başlığı altında göreceğimiz ikilemelere daha çok rastlanır.

“İkileme olayında ses güzelliğinin, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte, yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımlardan ikileme, ses uygunluğu ile, ezgi ile yoğunlaştırılmış bir anlam gücüdür.”⁹¹ Söz tekrarlarında da belirttiğimiz gibi tekrarların psikolojik bir boyutu vardır. İşte, “Türkçedeki ikilemelerin varlığı da, insanların öteden beri denedikleri böyle psikolojik olaylara ve bir çeşit müzik özelliğine dayanır. Gerçekten de iyi kullanılan ikilemenin anlatıma kattığı güç, başka yollarla kolayca sağlanamaz.”⁹²

İkilemeleri incelediğimiz zaman ahenk unsurunun arka planında ikilemenin, anlamı pekiştirme, anlamı güçlendirme, anlamı abartma ve çoğaltma, anlamı kolaylaştırma... gibi çeşitli fonksiyonlarını yerini getirmede rol oynadığını görürüz. Nef’î Divanı’nda az da olsa ikilemelerin çeşitli türlerine rastlanmakla birlikte biz bu bölümde şiirde anlamı da pekiştiren ve kuvvetli bir ahenk vasıtası olan aynı kelimenin

⁹⁰. Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 2. baskı, Ank. Üniv. Basımevi, Ank., 1981, s. 9

⁹¹. a.e., s. 12

⁹². Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme*, 2. baskı, Ank. Üniv. Basımevi, Ank., 1981, s. 12

tekrarı ile yapılan iklemeleri ele aldık. Çünkü bu ikilemelerde: “Anlatımı güçlendirmek için, ikileme kurulurken ya aynı sesi veren aynı sözcük tekrar edilir yahut sesleri birbirine yakın olan, birbirini andıran sözcükler yan yana kullanılır.”⁹³

“İkileme’de sözcüklerin sıralanışı yatay eksendedir (syntagmatic axis). Yinelemelerdeki (birli, ikili, üçlü söz tekrarları) sözcük sıralanışlarıysa hem yatay, hem de dikey ekseninde (paradigmatic axis) olmaktadır.”⁹⁴ Ayrıca ikilemelerin, “çift çağrışımlı bir gösterge öbeği olarak kullanıldığı da söylenebilir.”⁹⁵ Seçilen beyitlerde de görüleceği gibi ikilemelerin oluşturduğu ses düzeninin dışında beyitlerdeki diğer ses benzerlikleri de ahengi arttırıcı bir fonksiyona sahiptir. “Aynı şiir içerisinde kullanılan bu farklı yineleme çeşitleriyle amaçlanan, şiirde bir ses orkestasyonu temin etmektir.”⁹⁶ Ayrıca beyitteki diğer kelimelerin anlam bakımından teşekkülünde de ikilemelerin rolü büyüktür. Aynı zamanda, “İkilemelerin kurulmasında, ses benzerliğinin ses güzelliğinin önemi ve etkisi büyüktür. İkilemeleri kuran sözcüklerin çoğunda, önseste veya sonseste ses benzerliği vardır. Kısaca Türk düşüncesi, ikileme kurarken bir çeşit kafiye arar. Ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi, ikilemede de ses benzerliği, ses uygunluğu kuralı vardır.”⁹⁷

İkilemeleri incelerken, ikilemelerin beyit içerisindeki anlam ve ses düzenlemesine ne gibi bir katkısı olduğunu tablo halinde göstermeye çalıştık. Tabloda ses kısmında ikilemeyi oluşturan kelimelerdeki seslerle beyitteki diğer sesleri; anlam bölümünde de ikilemelerin diğer kelime veya kelime gruplarıyla olan anlam ilgisini tespit etmeye çalıştık. Bunun yanında sadece ses uyumunun ön planda olduğu beyitlerde sadece ses uyumunu göstermeye çalıştık ve tabloya gerek duymadık.

⁹³. a.e., s. 13

⁹⁴. Ünsal Özünlü, “Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 44-51

⁹⁵. Ümrül Kırman, “Türk Halk Şiirinde Göstergebilimsel Okuma Denemesi”, *1. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu*, Pamukkale Üniv. (5-7 Nisan 2001), s. 8

⁹⁶. Tarık Özcan, *Oktay Rifatın Şiirlerinin ve Romanlarının İncelenmesi*, (Fırat Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1999, s. 310

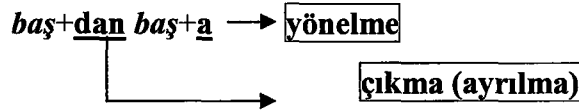
⁹⁷. Vecihe Hatiboğlu, a.g.e., s. 13

1.4.1. Aynı Kelimenin Tekrarı İle Yapılan Ekli İkilemeler

başdan başa

İkilemeyi kuran aynı sözcüklerden birincisinin çıkma, ikincisinin yönelme durumunda olduğu “başdan başa” ikilemesinin beyitlere mübalağalı bir söyleyiş kazandırdığını görmekteyiz. Hatiboğlu'nun, “Aynı Sözcükten Kurulan Çıkmalı İkileme” başlığı altında incelediği bu yinelemenin yer aldığı aşağıdaki ilk beş beyit kasidedenin medhiye bölümlerine aittir.⁹⁸

Aşağıdaki örneklerin tümünde de “dünya” kelimesine yer verilmiş olması dikkat çekmektedir:

N'ola deryā gibi 'asker çeküp dünyāyı feth etse
 Yürütse hükmini **başdan başa** mülk-i cihān üzre K.6/26

SES	a	n'ola, deryā, gibi, asker, dünyā
	b	cihān
ANLAM	a	derya, asker, dünyayı feth et-
	b	hükmini yürüt, mülk-i cihan üzre

Kaplaya **başdan başa** dünyāyı nūr-1 kevkebi
 Göstere fermānina şāhān-1 'ālem inkıyād K.26/52

SES	a	kaplaya, dünyā, kevkebi
	b	fermānina, 'ālem, inkıyād
ANLAM	a	dünyā, nūr-1 kevkebi
	b	fermān, şāhān-1 'ālem

⁹⁸ Vecihe Hatiboğlu, a.g.e., s.38

Ne paşa ‘ālem-ārā āftāb-ı matla’-ı nusret

Ki bir şemşîr ile **başdan başa** feth etdi dünyâyı K.28/3

SES	a	paşa, ‘ālem-ārā, āftāb, matla’
	b	bir, etdi, dünyâyı
ANLAM	a	‘ālem-ārā, āftāb
	b	dünyayı feth et-

Ol Āsaf-ı sâni ki Süleymân gibi hükmi

Başdan başa dünyâyâ revân olsa revâdur K.34/20

SES	a	Āsaf-ı sâni, Süleymân gibi
	b	dünyâyâ, revân, olsa, revâdur
ANLAM	a	Āsaf, Süleymân, hüküm
	b	dünyâyâ revân ol-

Başdan başa dünyâyı dolaşsan bulamazsan

Bir ‘arif-i hoş-sohbet ü baba-yı zamâne K.42/47

SES	a	dünyâyı, dolaşsan, bulamazsan
	b	bir, ‘arif, hoş, sohbet, baba,
ANLAM	a	dünyâyı dolaşsan

Bu hâl ile âvârelik el vere bana ger

Başdan başa dünyâyı gülistân ederüm ben G.94/6

SES	a	bu, hâl, âvârelik, bana
	b	dünyâyı, gülistân, ben
ANLAM	a	dünyâyı gülistân et-

günden güne

Memduha duaların yer aldığı bu beyitlerde de şair, daha güzel şeylerin gün geçtikçe artması temennisinde bulunmaktadır. Çıkmalı ikileme grununa ait bu ikileme de “başdan başa” ikilemesinde olduğu gibi çıkma ve yönelme eklerini almıştır:

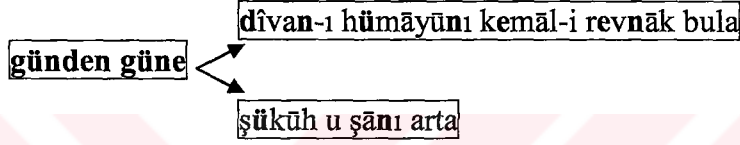
gün+den gün+e → yönelme
 → çıkma (ayrılma)

Bula **dīvan-ı hümâyūnı kemāl-i revnāk**

Arta **günden güne** gitdikçe **şükūh u şānı** K.4/57

SES	a	dīvan , hümâyūnı , kemāl ,
	b	gıtdikçe şükūh u şānı
ANLAM	a	revnāk bul-
	b	şükūh u şānı art-

Bu beyitteki ikileme anlam olarak her iki mısradaki sözdizimini de idare etmektedir:

İkisi **de** tîg-ı kahrınla **cezāsın** buldılar

Koluna kuvvet ola **günden güne** ‘ömrün ziyād K.26/39

SES	a	de , kahrınla , cezāsın
	b	koluna , ömrün , kuvvet
ANLAM	a	ikisi
	b	kol, ömri ziyād ol-

Aşağıdaki beyitte ikilemenin yanında, “idrāk” kelimesiyle yapılan birli söz tekrarı ve “güne” kelimesi ile “gün(e)” kelimesindeki ses benzerliği ahengi arttırmıştır.

Ne **güne** eyledi gör yine icrā **hükm-i idrākin**

Ola **günden güne idrāki** yā Rab izdiyād **üzre** K.44/12

SES	a	ne , güne , eyledi , gör , yine
	b	idrāki , izdiyād , üzre
ANLAM	a	güne eyle-
	b	idrāki izdiyād üzre ol-

Durdukça cihān devlet ile şehensāh

Günden güne efzūn ede ikbālını Allāh M.22

SES	a	<u>durdukça</u> , <u>cihān</u> , <u>devlet</u> ,
	b	<u>efzūn</u> , <u>ede</u> , <u>ikbālını</u>
ANLAM	b	ikbālını efzūn et-

Hakkā benüm o nādīre-perver ki her sözü

Bir tuhfe gibi **elden ele** armağan olur K29/58

“Mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün” kalıbı ile yazılmış yukarıdaki beyitte, benzer seslerin dışında, ikinci mısradaki aruzda birer ahenk unsuru olan imale ve ulama ile elden ele dolaşma ve bu deyim anlamsal olarak ifade ettiği hareketlilik ve dalgalanma da çok güzel bir şekilde ifade edilmiştir.

Bir tuhfe gibi elden ele armağan olur

↓ ↓ ↓
imale ulama imale

1.4.2. Aynı Kelimenin Tekrarı İle Yapılan Eksiz (Yalın) İkilemeler

bir bir

Aşağıdaki iki beyitte de “bir bir” ikilemesi hem ahengi temin etmekte hem de ikileme ile en ince ayrıntısına kadar “anlatma, bildirme” anlamları sağlanmaktadır.

Yā niçin dersen eger pādşehüm

Edeyüm aslını **bir bir** tefhîm K.27/44

Bir ehl-i dāniş ü fehm olsa mahz-ı lutfundan

Bu müşkilâtı bize **bir bir** eylese tefhîm K.33/7

Aşağıdaki beyitte de şair, ikileme yardımıyla içinde bulunduğu keşmekeşliği, perişanlığı, feleğin kendisini bu durumlara nasıl düşürdüğünü dile getirmektedir.

Benüm ol zār u perākende-dil ü tab' u dimāg
Ki felek eyledi ahvālümü bir bir muhtell K.54/7

Bā-husūs etdüm 'arūs-ı medhīni tezyīn için
Bir bir andan gevher-i mazmūn-ı hāsı intihāb K.56/49

deste deste

O bahr-ı mevc-zen-i pür-güherdür endişem
Ki sāhilinde yeter deste deste dürr-i nazīm K.33/48

SES	a	mevc-zen, güherdür, endişem
	b	sāhilinde, yeter, dür
ANLAM	a	bahr, mevc, pür-güher, endişe
	b	sāhil, dür,

Deste deste edüp ol zülf-i dü-tāyı bārī
Hāk-rüb-ı der-i şahenşāh-ı devrān olsun G.96/6

SES	a	edüp, dü
	b	der; şahenşāh, devrān
ANLAM	a	zülf, dü-tā
	b	şāhenşāh-ı devrān

gül gül

Şemşīri gül gül etdügi dem hākī hūn ile
Cemşīd'dür ki bezmgehi gülsitān olur K29/35

SES	a	etdügi, ile
	b	Cemşīd'dür, bezmgehi, <u>gülsitān</u> , olur
ANLAM	a	dem, hākī
	b	hūn, gülsitān

Kızarsa **göl gül** olsa tab'-ı meyden rüyı hübānun

Rūh-ı cānānı **hem gül hem gülistān** olduđın görsem G.80/4

SES	a	o _l sa
	b	göl, gülistān, olduğın
ANLAM	a	kızār-,meyden, rüy
	b	rūh, gül, gülistān

halka halka

Görüp dūd-ı derūnı **halka halka** bül**ül**-i zārun

Hevādan öğrenür murgān-ı gülşen 'ilm-i edvārı K.50/14

SES	a	bül ül , zārun
	b	hevādan, murgān, gülşen, 'ilm,
ANLAM	a	dūd
	b	murgān-ı gülşen, ilm-i edvār

Gāhı ki **halka halka** durur pıç ü táb ile

Tuğrā-yı hükm-i pādīşeh-i hūsn ü ān olur K.29/17

SES	a	gāhı, ki, táb, ile
	b	tuğrā, hükm, pādīşeh, hūsn, ān, olur
ANLAM	a	pıç, táb
	b	tuğrā

Sanurlar **halka halka** dūd-ı āhum evc-i ālāda

Bir ejderdür ki sakf-ı künbed-i gerdāne yazmışlar G.30/4

SES	a	sanurlar, āhum, ālāda
	b	ki, sakf, künbed, gerdāne, yazmışlar
ANLAM	a	dūd
	b	ejder, künbed-i gerdān

kat kat

Şeb-çerāğ-ı dîn ü devletdür vücûdın hıfz için

Kat kat olmuş ejderhâdur heft-çarhun çenberi K.15/17

SES	a	çerāğ, devletdür
	b	ejderhâdur, heft, çarhun
ANLAM	a	şeb-çerāğ, vücûdın hıfz için
	b	ejderhâ, heft-çarhun çenberi

Umûr-ı saltanatdan ol hârı tarh etdügi yetmez

Olur **kat kat** isâbet fikr olunca ittirâd üzre K.44/17

SES	a	saltanatdan, hârı, tarh, etdügi, yetmez
	b	isâbet, olunca, ittirâd
ANLAM	a	umûr-ı saltanat
	b	isabet ol-, ittirâd

Nice keşf eylesün dil nâzını gamze-i şüha

Ki **kat kat** perdede pinhân iken bir mest-i rüsvâdur K.48/38

SES	a	keşf, nâzını, gamze, şüha
	b	ki, pinhân, iken, rüsvâdur
ANLAM	a	keşf eyle-, gamze
	b	perde, pinhân, mest

Ermeden pâyânına pâyı kalup refârdan

Etdi **kat kat** âb ile peydâ degüldür nüh-kıbâb K.56/32

SES	a	pâyânına, pâyı, kalup, refârdan
	b	etdi, âb, peydâ, kıbâb
ANLAM	a	refâr
	b	âb, peydâ, nüh-kıbâb

saf saf

Temāşāya çıkup **saf saf** durur ebkār-ı endîşe

Ayak bassa eger cevlān için meydān-ı ma'nāya K.19/9

SES	a	temāşāya, ebkār
	b	ayak bassa, cevlān, meydān, ma'nāya
ANLAM	a	temāşāya çık-
	b	ayak bas-, meydān

Aşağıdaki iki beyitte de -klasik şiirde sıkça rastladığımız- sevgilinin gamzesinin ve müjganlarının aşık üzerindeki tesirleri görülmektedir. Beyitlerin birinci mısralarında gamze ikinci mısralarında da müjgan söz konusu edilmiştir.

Almış ele Rüstem gibi şemşirini **gamze**

Olmış **ana** müjgānları **saf saf** siyeh-i meşt G.21/3

SES	a	almış, Rüstem, gamze
	b	ana, müjgānları, siyeh, meşt
ANLAM	b	müjganlar

Ne **gamze** Kahramān-ı kişver-ārā-yı melāhat kim

Dizilmiş leşker-i müjgān **anun** **saf saf** sipāhıdur G.31/2

SES	a	gamze, Kahramān ārā melāhat
	b	müjgān anun sipāhıdur
ANLAM	b	müjgān, sipāh

Yā nā-şüküfte **yeşil** berk içinde zambakdur

Ki gönca iken ola **piç piç** ü tülānî K.31/13

SES	a	yeşil, içinde
	b	ki, iken, tülānî
ANLAM	a	berk içinde

Cān u dil hāk-i reh-i tūsen-i dil-dāra fedā

Pāre pāre dil-i sad-pāre seg-i yāra fedā G.7-2/1

SES	a	cān, hāk, reh, tūsen, dāra, fedā
	b	sad, pāre seg, yāra fedā
ANLAM	a	cān, dil, hāk
	b	sad-pāre

Aşağıdaki iki beyitte de ikileme ve ikileme ile anlam birliği içerisindeki kelimelerin birlikteliği; sevgilinin ettiği cefalar, aşkın çaresizliği ve yüz parçaya bölünmüş gönlün parçalarının çıkardığı sesleri çok güzel bir biçimde yansıtmaktadır.

İkinci beyitteki ikileme, kılıç (şemşir-i zebān) şakırtısını da hissettirmektedir:

Āh ile derdi bilinmez 'āşık-ı bî-çārenün

Çak çak ede meger āhı dil-i sad-pāresin G.88-2/2

SES	a	āh, 'āşık çārenün
	b	āhı sad-pāresin
ANLAM	a	āh, āşık-ı bî-çāre
	b	dil-i sad-pāre

Gamzeler hod **çāk çāk** etmekde dā'im dilleri

Söyleşilmez tut ki şemşir-i zebāndur her biri G.132

SES	a	gānzeler, etmekde, dā'im
	b	ki ,zebāndur
ANLAM	a	gānzeler, diller
	b	şemşir-i zebān, her biri

yer yer

Bu ikilemede anlam vurgusundan ziyade, ikilemeyi oluşturan seslerin beyit içinde oluşturduğu armoni dikkatleri çekmektedir:

Yakar kahrı dil-i imsāke **yer yer** lāleveş dāğı

Eder gül gibi pür **zer** lutfi dāmān-ı temennāyı K.28/14

Degüldür lāle **yer yer** zāhir oldı andan āteşdür
Zamāne tutdı çarh-ı āftāba tîğ-ı kühsārı K.48/5

Edāsı āb içinde **yer yer** āteş-pāre mazmūnlar
'Aceb mi etse Nef'î nazm ile da'vā-yı sehārı K.50/46

'Aceb mi düşse āteş āşiyān-ı bülbüle **yer yer**
Uyardı yine her gül bir çerāğ-ı hānümān-sūzı G.134-1/2

1.4.3. Farsça Kurallara Göre Yapılmış İkilemeler (Terkîb-i Tekerrürî)

Divan şiirinde sıkça kullanılan, Osmanlıcada “terkib-i tekerrürî” denilen ve yinelen kelimeler arasında “ā, be, der, e, ender, tā (te)” gibi gramer birliklerinin kullanıldığı söz grupları da bir tür ikilemedir.⁹⁹

Bu kalıpla yapılan tekraralarda, “ā, be, e, tā” bağ ve edatları, ünsüzle biten aynı iki kelime arasında yer aldığı için ses yapısı bakımından bir dalgalanma söz konusudur. Yapı içerisindeki bu duraksama ve iniş-çıkış anlatılan hareketle paralellik taşır. Zaten Nef'î'deki ahenk, “ince, narin ve biteviye ahenk değildir. İniş ve çıkışları olan tok gürültülü bir ahenktir.”¹⁰⁰

1.4.3.1. “ā” İle Yapılan İkilemeler

Sanur gird-āb-ı **pîç-ā-pîç**-i deryā-yı ma'ānîdür
Gören mir'āt-ı endişemde 'aks-i çarh-ı devvārı K.14/52

SES	a	gird-āb, deryā, ma'ānîdür,
	b	mir'āt, endişemde, aks-i çarh, devvārı
ANLAM	a	gird-āb, deryā,
	b	mir'āt, aks-i çarh-ı devvār

⁹⁹. Cem Dilçin, “Fuzulî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni”, *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1 (Ank.,1992), s.162-177

¹⁰⁰. Haluk İpekten, *Nef'î, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Akçağ yay., Ank., 1998, s.93

Esîr oldı gönül çāh-ı zenāhdānuna ey Nef'î

Degüldür zülfi anun dūd-ı **pîç-â-pîç**-i āhıdur G.31/7

SES	a	esîr, zülfi, Nef'î
	b	çāh
ANLAM	a	gönül, çāh-ı zenāhdān
	b	zülfi, dūd, āh

Evc-i hevāda sıyt-ı **çek-â-çāk**-i tîgden

Āvāz-ı ra'd u sâ'ika reh-güm-künān olur K.29/45

SES	a	evc, hevāda, āvāz
	b	ra'd, künān, sâ'ika
ANLAM	a	tîgden
	b	āvāz-ı ra'd, sâ'ika, güm-künān

Sen eger dādun dād etmez isen seyr eyle

Ne **keş-â-keş**de kalur küşe-i dāmān-ı felek K.25/26

SES	a	sen, eger, dādun, dād, etmez, isen, seyr, eyle
	b	ne, de, kalur, küşe, dāmān, felek
ANLAM	a	dādun dād etme-
	b	küşe-i dāmān

Gösterür bükalemün şu'le-i fikrüm gerçi

Büstān gibi şebistān-ı dil-i **reng-â-reng** K.38/32

SES	a	Gösterür, bükalemün, şu'le, fikrüm, gerçi
	b	Büstān, şebistān
ANLAM	a	bükalemün
	b	büstān, şebistān

N'eyleyüm māl ü menāl ki kānum himmetüme

Harc-ı yek-rüzedür olursa cihān māl-ā-māl K.36/46

SES	a	n'eyleyüm, <u>māl</u> , <u>menāl</u> , <u>kānum</u> , <u>himmetüme</u>
	b	<u>harc</u> , <u>olursa</u> , <u>cihān</u>
ANLAM	a	māl ü menāl, kân, himmet
	b	cihān

Benüm o Mānî'-i endîşe kilik-i çâpük-dest

Ki eyledükçe hayāl-i bedî' ü gün-ā-gün K.59/44

SES	a	benüm, Mānî, <u>endîşe</u> , <u>çâpük</u>
	b	<u>hayāl</u>
ANLAM	a	Mānî
	b	hayāl-i bedî

Her nefesde hançer-i bürrān gibi bir zahm açar

Hem-zebān-ı dil-nevāz āh-ı dem-ā-demdür bana G.1/3

SES	a	<u>her</u> , <u>nefesde</u> , <u>hançer-i bürrān</u> , <u>zahm</u> , <u>açar</u>
	b	<u>hem-zebān</u> , <u>dil</u> , <u>nevāz</u> , <u>āh</u> , <u>bana</u>
ANLAM	a	nefes, hançer-i bürrān
	b	dil, zahm, āh

Eşkümle dem-ā-dem ederüm küyümü nem-hāk

Toz konmaya tā sen gül-i nāzik-beden üzre G.111/4

SES	a	<u>eşkümle</u> , <u>ederüm</u> , <u>nem</u>
	b	<u>konmaya</u> , <u>tā</u> , <u>sen</u> , <u>nāzik</u> , <u>beden</u> , <u>üzre</u>
ANLAM	a	eşk, nem
	b	nāzik-beden, toz

‘Ālem o kadar feyz-i neşāt ile leb-ā-leb

Güyā ki felek cām-ı tarab-hāne-i Cem’dür K.60/5

SES	a	<u>ā</u> lem, k <u>ā</u> dar, feyz, neşāt, ile
	b	Güyā, felek, cām, tarab-hāne, Cem’dür
ANLAM	a	‘ālem, feyz
	b	cām

ser-ā-ser

Daha önce incelediğimiz “başdan başa” ikilemesi ile aynı anlamı taşıyan ser-ā-ser ikilemesi aşağıdaki beyitlerde de görüleceği gibi “geniş bir mekana yayılma, taşma, hükümlanlık ve otorite genişliği, aşırılık...vb. bildirmektedir. “ser-ā-ser” ikilemesindeki sesler çok kullanılan sesler olduğu için beyitteki diğer kelimelerle zengin bir ses uyuşumu meydana gelmektedir. Bu ikileme, anlam bakımından beyitteki diğer kelimelerle sıkı bir bağ oluşturmadığından ses anlam bağıntısı üzerinde durmaya gerek duymadık.

Karşı durmaz sana şimden sonra bu ikbāl ile

Düşmenün ger Kahramān olsa ser-ā-ser leşkeri K.15/18

Nürdan bāl açar uçmağa melekdür sanasun

Olsa zîn-püş-ı ser-ā-ser le ne dem cilve-nümā K.18/7

Hayāl-i tîgını dilden geçürürse bir şā’ir

Dü-nim olurdu elinde ser-ā-ser K.22/22

Müşerref ola vücūdihla mesned-i devlet

Musahhar ede cihānı ser-ā-ser ahkāmı K.12/51

Çemen-i bahtumun ezhārı ser-ā-ser bîdār

Tuğrā-i tālî’ümün her hāmı bir devlete dāl K.36/7

Habbezā devr-i dil-ārā-i cihān-pîrā kim

Verdi eyyāma ser-ā-ser eser-i revnak-ı ‘îd K.55/5

Pey-ā-pey

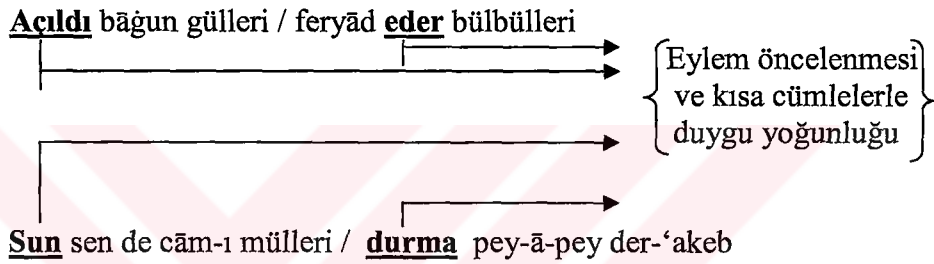
Ne leşger kim ana ser-dār-ı ‘azmi ola ser-‘asker

Pey-ā-pey müjde-i feth-i bilād u kahr-ı a‘dādur K.48/27

Açıldı bāğun gülleri feryād eder bülbülleri

Sun sen de cām-ı mülleri durma **pey-ā-pey** der-‘akeb K.63/3

Teşbib bölümünden alınan; tabiattaki ani değişikliği ve buna bağlı olarak meclis ortamındaki hareketliliği anlatan aşağıdaki beyitte bir canlılık ve birbiri ardınca gelen işleri anlatan bir tablo göze çarpmaktadır. Şair, bu heyecanı ifade için kısa ve devrik cümleler ve peşisıralığı ifade için de “pey-ā-pey” ikilemesini kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte de şair, mecliste kadehlerin sürekli olarak elden ele dolaşmasını ve sakinin de bu işi sürdürmesini anlatmaktadır. Beyitteki “pey-ā-pey” ikilemesi de anlam olarak “Hiç durmasa, devr et-, ‘ālî-himem ol-“ kelime grupları ile anlam bakımından güçlü bir teşkil etmektedir:

Hiç durmasa devr etse kadeh bezmi **pey-ā-pey**

Sākî de sūrāhî gibi ‘ālî-himem olsa G.117/4

1.4.2.3. “be” İle Yapılan İkilemeler

Aşağıdaki ikilemelerin beyit içerisindeki diğer kelimelerle ses yönünden büyük bir ahenk oluşturduğu görülmektedir:

Gün-be-gün olsun terakkîde celāl ü şevketün

Eylesün maksūdunı herkes tapundan iktisāb K.62/40

Hudā pāyende kıl**sun** rāyet-i **baht-ı ser-efrāzın**
Müyesser olsun ana **gün-be-gün** ikbāl-i **bıhrūzı** G.133/9

Ser-be-ser ğark-ı seyl-i hūn olsun
Düşmenün kişver-i **sitem-hîzi** Kt.7/8

ham-be-ham

Divan şiirinde en çok kullanılan güzellik unsurlarından biri olan saç aşağıdaki iki beyitte şekil ve renk yönünden yılan; koku ve yumuşaklığı yönünden de gül benzetilmiştir. Nef'i, bu iki beyitte deyimle, ses yönünden benzeşen kelimeler kullandığı gibi, aynı zamanda kıvrım kıvrım, büküm büküm anlamalarına gelen “ham-be-ham” deyimiyile de zülf, mār, gül kelimelerini çağrıştırmıştır:

Zülfün **mi** yā gezende siyeh **mār-ı ham-be-ham**
Kim pāspān-ı genc-i nihān-ı **miyān** olur K.29/15

SES	a	mi, yā, gezende, siyeh, mār
	b	kim, pāspān, genc, nihān, miyān
ANLAM	a	zülf, siyeh, mār
	b	pāspān

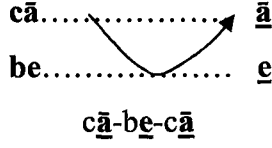
Düşer gāhi ‘āraknāk olsa zülf-i **ham-be-ham** nāzik
Rūh-ı rengini ammā gül gibi **hem taze hem** nāzik G.67/1

SES	a	düşer, gāhi, ‘āraknāk, olsa, nāzik
	b	rengini, ammā, hem, taze, hem, nāzik
ANLAM	a	zülf
	b	gül

cā-be-cā

Aşağıdaki beyitlerdeki “cā-be-cā” (yer yer) ikilemesinde; ikilemede bulunan kalın “a” ünlüsü ve ince “e” ünlüsü sıkça kullanılan ünlülerden olduğu için, beyitteki diğer ünlülerle bir uyum içerisindedir. Aynı zamanda “cā-be-cā” ikilemesinde aşağıdaki gibi bir yükseliş, iniş ve tekrar yükseliş söz konusudur. Dolayısıyla beyitteki ses

benzerlikleri ile birlikte bu “inişli-çıkışlı-inişli” hareketlilik ya da “kalın-ince-kalın” şeklindeki ses değişimi, ikilemenin anlamıyla şekil bakımından bir paralellik arz etmektedir.

Dem-i cevlānda kim na'li yer eyler **cā-be-cā** yerde

Saçar hāk üstine güyā sabā gül-i berg-i rā'nāy K.28/24

Döner gül-mîh-i sîm-i **cā-be-cā** zerrîn-sebz üzre

Döküdükce gül-i zerd üstine bādāmı ezhār K.50/12

Bir mülükü gülsitāndur nüşa-i gülzār-ı kim

Cā-be-cā mühr-i Süleymān resmidür ana nişān K.53/25

Hāller zîbā yaraşmış leblerinde **cā-be-cā**

Hāk bu kim hub imtizāc etmiş şarāb ü habb-i nāb K.62/29

Açıldı **cā-be-cā** nerkis miyān-ı sebzedede güyā

Döşendi bezmgāh-ı 'āleme bir na't-ı zer-düzü G.134-1/3

dem-be-dem

İnsan çevresindeki her şeyi anlamlandırmaya onlarla kendisi arasında bir bağıntı kurmaya çalışır. “Bu, evreni ve evren içinde kendi varlığını anlamlandırma kaygısı iletişimin, sanatın ve bilimin temelini oluşturur.”¹⁰¹ Şair; memduhuna yaptığı övgünün tesiri ile ortaya çıkan rüzgarın, şairlik tabiatını cevher saçan çok dalgalı bir denize dönüştürdüğünü dile getirmektedir. Nef’î, ruhunda kopan fırtına ile deniz arasında bir paralellik kurmuş, “dem-be-dem” yinelemesiyle hem bunun sıkça gerçekleştiğini ifade etmiş hem de dalgalı denizin sesini duyurmaya çalışmıştır.

¹⁰¹. Ümral Kırman, “Türk Halk Şiirinde Göstergibilimsel Okuma Denemesi”, *I. Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu*, Pamukkale Üniv. (5-7 Nisan 2001), s.1

Tab‘um ki bād-ı cezbe-i medhünle **dem-be-dem**

Bir bahr-i pür-hurūş-i le‘ālî-feşān olur K.29/59

Bu dürd ü bu sāfi *deme* dönsün piyāle gam yeme

Kānūn-ı devr-i dā‘ime uy sen de mey sun **dem-be-dem** K.16/11

Şükri tekrār eylemek vācib degül mi **dem-be-dem**

Görmedüm zîrā bu gūne inkılāb-ı rüzgār K.17/8

Cihānı etmede reşk-i midādum **dem-be-dem** ihyā

Ney-i hāmem meger āb-ı hayāt ile murabbādur K.48/61

Sen cihān-baht oldı felek pîr olduğınca **dem-be-dem**

Bahtuna olsun müyesser revnak-ı ‘ahd-i şebāb K.62/41

Şeh Murād Hān kim dil ü dest-i kerîmi **dem-be-dem**

Dürr ü gevher bezl eder dünyāya deryālar gibi G.125/7

1.4.2.4. “der” İle Yapılan İkilemeler

ham-der-ham

Aşağıdaki beyitlerde de ikilemenin, anlam ve ses bakımından beyit içerisinde bir odak noktası konumunda olduğu görülmektedir:

Sırr-ı ma‘nî ki dil ü ‘akla verür bî-gîş tāb

Şāhid-i nüktesinün turrā-i **ham-der-ham**dur K.2/7

SES	a	Sırr, ma‘nî, dil, ‘akla, verür, tāb
	b	Şāhid, nüktesinün, turrā
ANLAM	a	sırr, dil ü ‘akl, gîş
	b	turrā

Görinmez oldu **zamānında** fitne-i **eyyām**

Meger ki **çehre-i hūbānda** zūlf-i **ham-der-ham** K.37/27

SES	a	Görinmez, oldu, zamānında , fitne, eyyām
	b	Meger ki çehre-i hūbānda
ANLAM	a	görünmez ol, fitne
	b	hūbān , zūlf

Şahne-i ma'deleti fitneyi zencîre çeker

Hāl u hat üzre degül silsile-i **ham-der-ham**dur K.41/31

SES	a	Şahne, ma'deleti, fitneyi, zencîre, çeker
	b	Hāl, hat, üzre, degül, silsile
ANLAM	a	fitne, zencîr
	b	Hāl u hat, silsile

Eylesin bād-ı sabā zūlfünü ko **ham-der-ham**

Dil-i dīvāneyi bend eylemek **āsān** olsun G.96/2

SES	a	Eylesin, bād-ı sabā
	b	Dil, dīvāneyi, bend, eylemek, āsān
ANLAM	a	bād , zūlf
	b	dil-i dīvāne, bend

Bir letāfet ki var ol turra-i **ham-der-ham**da

Olsa lāyık per-i Cibrîl-i mücessem şāne G.116/4

SES	a	Bir, letāfet, var, turra
	b	Olsa, lāyık, per, Cibrîl, mücessem, şāne
ANLAM	a	turra,
	b	per-i Cibrîl, şāne

Aşağıdaki iki ikilemede de anlamdan ziyade ses yönü ön plandadır:

Bırağur anı dahi sāyesi gibi yolda

Olsa ger şâtır-ı endîşe ile **pā-der-pā** K.18/3

Eşheb-i rüz ile tā Edhem-i şeb **pey-der-pey**

Haşre dek birbiri ardınca ola cilve-nümā K.18/84

1.4.2.5. “ender” İle Yapılan İkilemeler

Erdi yine ürd-i behişt oldı havā ‘anber-sirişt

‘Ālem **behişt-ender-behişt** her kûşe bir bāğ-ı İrem K.16/2

Ebnā-yı zamān ile müdārā nice mümkin

Tā olmayacak bende **hār-ender-hār**-ı ‘ālem K.24/36

Hasminun Hak hāne-i cismini virān eylesün

Eylesin ma‘müre-i kalbin **harāb-ender-harāb** K.

Ferş-i harem-i rif’atin olursa revādur

Bu tākı mu‘allā-yı **zer-ender-zer**-i ‘ālem K.24/7

Böyle bir kasr-ı **zer-ender-zer**-i pür-san‘at kim

Reşk eder hāme-i nakkāşına sūret-ger-i Çîn K.47/11

Belā-ender-belādur ‘āşık-ı bî-çāreye gūyā

O hūnî gamze-i ser-mest ile çeşm-i sihir-sāzı K.23/33

Belā-ende-belādur dilde derd-i ‘aşk-ı yār ammā

Yazıklar ana kim bir böyle sevdādan müberrādur K.48/40

1.4.2.6. “tā/te” İle Yapılan İkilemeler

Ser-te-ser ‘ālemde şimdi var ise ancak benüm
İrtifa-i şān ile sāhib-nisāb-ı rüzgār K.17/10

Cihāna gelmemişdür böyle şāhensāh-ı sāhib-dil
‘Aceb zībende enva‘-ı hünerle zāt-ı **ser-tā-ser** K.21/3

Sıhhatde ola mesned-i devletde ser-efrāz
Fermānına mahkūm ola **ser-tā-ser** ‘ālem K.24/14

Yakar bir berk-i ‘ālem-süz-ı tıgūn **ser-te-ser** anı
Misāl-i hār u hāsa tutsa ‘adū ger rüy-ı ğabrāyı K.28/29

Nesīm-i himmetiyle ger temevvūc etse bir demde
Güherden kühsār olurdu **ser-tā-ser** kenār-ı yem K.39/25

Hadīs-i tıgūnı zikr edemez zebān zîrā
Yazınca medhin olur **ser-tā-ser** berīde kalem K.37/24

Kişver-i Çîn’e döner rüy-ı zemīn **ser-tā-ser**
Şāhid-i hulki ne dem olsa perîşān-perçem K.41/27

Ġarīb āyīne-i saf u mücellādur dil-i pāki
Ki ‘aks-i ‘ālem-i idrāk **ser-tā-ser** hüveydādur K.48/12

Ser-te-ser sāye-i ‘adlinde uyurdu ‘ālem
Sıyt-ı iclālī kosa çeşm-i kevākibde menām K.51/34

Halk-ı ‘ālem **ser-te-ser** bîmār-ı derd-i ihtiyāc
Dehr bir dārū’ş-şifā lutfun tabīb-i mihribān K.53/42

Ermesin menzil-i maksûda deyü peyk-i heves

Ser-te-ser eşküm eder 'arsâ-i dünyâyı dahal K.54/11

Sâyesinde şenlige yüz tutdı **ser-tâ-ser** yine

Oldı yeksân cāy-ı ma'mûr u harâb-ı Edrine G.118/2

1.4.2.7. Beyit İçerisinde Birden Fazla İkileme

Bazı beyitlerde birden fazla ikileme ile de karşılaşmaktayız. Aynı beyitte ikiden fazla ikilemeye aşağıdaki örnek dışında yer vermeyen şair, ses ve anlam arasındaki bağıntıya oldukça önem vermiştir. “Çünkü, ikilemeler arttıkça şiirde anlamdan büyük ölçüde soyutlanmış bir hüner gösterisi söz konusu olabilir.”¹⁰²

Kasidelerinde, hükümdarları ve onların vezirlerini mübalağalı bir dille öven şairin göklere çıkardığı bu “hükümdarların, şanlarına yakışan ordulara sahip olmaları gerekir. Fakat Nef'î'nin övgülerinde bunu pek göremiyoruz.”¹⁰³ Sultan Osman'ın askerlerinin tablolastırıldığı aşağıdaki beyitte “pey-der-pey, saf-be-saf” ikilemelerinin oluşturduğu odak noktasının beyitteki diğer kelimeleri (mevc, bahr, sipah, neheng, ejder) de çağrıştırması dikkat çekmektedir.

Mevc-i **pey-der-pey**dür ol bahre sipâh-ı **saf-be-saf**

Bir neheng *olsa n'ola* her top-ı ejder-peykeri K.15/14

Birden fazla ikilemenin yer aldığı aşağıdaki beyitlerde de, ikilemeyi oluşturan seslerle diğer kelimelerdeki seslerin zengin bir armoni oluşturduğunu görmekteyiz:

Rûhamında degül emvâc-ı **gün-â-gün** u **pey-der-pey**

Görinür **câ-be-câ** bâğ-ı behiştün 'aks-i enhârı K.14/8

Mey gibi kanı bir güher katresi cânlar deger

Hakka ki **câna cân** katar yâr ile olsa **leb-â-leb** K.63/4

¹⁰². Muhsin Macit, v.d., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker yay., Ank., 2002, s. 175

¹⁰³. İsmail Ünver, v.d., *Ölümünün Üçyüzdellinci Yılında Nef'î*, 2. baskı, AKM Yay., Ankara 1987, s.54

Hem eyle dā'imā himmet ki hāli durmasın yārān

Kurulsın **cā-bā-cā** meclis çekilsin **dem-be-dem** sahbā G.4/6

Nef'î gibi tâ'ib degülüz dilber ü meyden

Biz anlar ile **leb-be-leb** ü **düş-be-düş**uz G.49/5

Eflāk degül **kat kat** olup eden ihāta

Zehr ile dolu mār-ı **ham-ender-ham** imiş bu G.100-2/4

1.5. Metin Seviyesindeki Söz Tekrarları

“Bilindiği üzere mısra başında yer alan bir kelime ya da kelime grubunun ya da sentaktik yapının sonraki mısralarda tekrar edilmesine anaphore denilmektedir. Bu tür tekrarlara veznin sağladığı ritmi ve ses tekrarlarındaki uyumu da ekleyince söz müziğe dönüşür.”¹⁰⁴ Nef'î'nin hemen hemen bütün kaside ve gazellerinde görülen bu zengin söz tekrarlarında söz ve anlam örtüşmekte ve manzume yek-ahenk bir özellik kazanmaktadır.

Nef'î, kendisinden önceki şairlerden farklı olarak çoğu zaman anlamı beyitte bitirmemiş, metin seviyesindeki tekrarlarla bütün güzelliğinin hakim olduğu bir tablo çizmiştir. “Yani beyitler onda ekseriya, bir parça bohçasının üstünde yadırganan yamalar gibi değildir.”¹⁰⁵ Bundan dolayı Nef'î'nin çoğu manzumelerinde karşılaştığımız bu özellikle ilgili fazla örnek vermeye çalışacağız:

Bir güherdür kim nazîrin görmemişdür **rūzgār**

Rūzgār 'ālem-i gayb armağanıdır sözüm

Rūzgār ihsānumı bilmiş benüm yā bilmemiş

'Āleme feyz-i hayāt-ı cāvidānidür sözüm K.1/2-3

¹⁰⁴ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s.235

¹⁰⁵ Mehmet Çavuşoğlu, v.d., *Ölümünün Üçyüzdellinci Yılında Nef'î*, 2. baskı, AKM Yay., Ankara 1987, 1991, s.84

Kendisini Hallāk-ı Ma‘ānî ile özdeşleştiren Nef‘i, art arda gelen iki beytin ilk mısraında bu isni yinelemiştir:

İşte **Hallāk-ı Ma‘ānî** şimdi geldi ‘āleme
Güş edün āsarını kim tercemānidur sözüm

Sonra gelsem dehre **Hallāk-ı Ma‘ānî**’den n’ola
Kāleb-i huşk-ı hayāle rūh-ı sānîdür sözüm K.1/17-18

Söylediği şeylerin gelişigüzel sözler olmadığını belirten şair, sözündeki büyüğü tekrar vasıtası ile vermektedir:

Nüktede ‘ālem harîf olmaz bana güyā benüm
Her ne söylersem cevāb-ı len terānîdür sözüm

Her ne söylersem kazā mazmūnını isbāt eder
Anı bilmez ki hıtāb-ı imtihānîdür sözüm K.1/19-20

Şair, heyecanını, Hz. Peygamber’in büyüklüğünü ve diğer peygamberlerden üstünlüğünü “Ol ki, habbezā, enbiyā” söz gruplarını önyineleme şeklinde vererek yansıtmaktadır:

Ol ki sad fehm ü hıred **bir** sözünün mükremidür
Ene efsah haberi mu‘ciz-i nutk-ı demidür

Ol ki **bir** nüktesi bin cān ı dili mest eyler
Ma‘nî-i rāz-ı İlähî suhan-ı mülhemidür K.2/1-2

Habbezā nādire-perdāz-ı hakāyık ki anun
Bezm-i tahkîkinün erbāb-ı beyān ebkemidür

Habbezā menba‘-ı hikmet ki zulāl-i suhanı
Ka‘be-i ma‘rifetün āb-ı rūh-ı zemzemidür K.2/3-4

Eyledi mühr-i nübüvetle cihānı teshîr

Enbiyâ zümresinün anun için hâtemidür

Enbiyâ cümle tufeylidür anun ma'nâda

Sonra geldiye n'ola ol cümle'nün akdemidür K.2/18-19

Aşağıdaki beyitlerde şair, birinci beytin ilk mısraında “Merhabâ” nidasıyla muhatapı olan Mevlânâ'ya seslenirken birden ikinci beyitte muhatapla özdeşleşen “Mesnevî”yi (birinci beytin ikinci dizesinin sonunda yer alan) zikrettiği için iltifât sanatı gerçekleşmiş oluyor.¹⁰⁶ Böylece şair heyecanını ortaya koyuyor ve muhataptan, onun eserine dikkatleri çekiyor.

Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı ma'nevî

Nâzım-ı manzûme-i silk-i le'âl-i **Mesnevî**

Mesnevî ammâ ki her beyti cihân-ı ma'rifet

Zerresiyle âftâbınun berâber pertevi K.3/1-2

Şair aşağıdaki beyitlerde Sultan Ahmed'in lütfunun cihanı gark ettiğini söyledikten sonra; tezat yoluyla sultanın hışmının da örsü eritebilecek kadar güçlü olduğunu “bir mertebe kim” söz grubuyla sergilemiştir:

Lutfi **bir mertebe kim** çarhı eder gark-ı güher

Mevc-hîz oldığı dem bahr-ı kef-i ihsânı

Hışmı **bir mertebe kim** olsa ne dem germ-'itâb

Eridür su gibi tâb-ı nazarı sindâni K.4/13-14

Her seher tâ ki çıkup perde-serây-ı şebden

Ede şâhenşeh-i zer-tâc-ı felek **dîvânı**

¹⁰⁶. **İltifât**: “Lügat anlamı dönmek, yüzünü çevirmek olan iltifât, bir belâgat terimi olarak manzum veya mensur bir sözü birinci, ikinci veya üçüncü şahıs kiplerinden biri ile ifade ederken diğer bir kipe intikal ettirmektir. Diğer bir ifade ile sözü muhataptan gaibe veya gaipten muhataba yahut mütekellimden gaip veya muhataba çevirmektir.” M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belagat*, 2. baskı, Bilimevi, İst., 2001, s.186

Bula **dīvān**-ı hümāyūnı kemāl-i revnak
Arta günden güne gitdikçe şükūh u şāmı K.4/56-57

Sultan Ahmed için yazılan kasidenin fahriye ile başlayan bölümünde “Her.....ki.....” yapısını ilk dizelerde kullan şair, latif manalarının, gönül kapan nazımın ve gizli nüktelerinin müthiş özelliklerini ikinci dizelerde verir.

Her ma'nî-i latîf **ki** cāndan nişān verür
Ta'bîr edince tab'um anı anzma cān verür

Her nazm-ı dil-firîb **ki** benden sudür eder
Lafzı cemāl-i şāhid-i ma'nāya ān verür

Her nükte-i hafî **ki** kelāmumda derc olur
Mazmūnı dest-i 'āleme bir dāstān verür K.5/1-2-3

Yine aynı kasidenin mehdiye bölümünde şair, Sultan Ahmed'in özelliklerini destansı bir biçimde verir:

Ol şeh ki ferr-i bahtı ile tahtgāh-ı Rūm
Ferş-i zemîne mertebe-i āsmān verür

Ol şeh ki şem'-i bārgēhi dūd u şu'leden
Leylū nehāra hil'at-i nūr u duhān verür

Ol şeh ki seyre çıksa yanınca götürmege
Çarh āftāba tîg u hilāle kemān verür K.5/24-25-26

Sultan Ahmed için yazılan başka bir kasidede de şair aynı kalıpla sultana övgüde bulunmaktadır:

Ol şeh ki cihān mevsim-ı 'adlinde safādan
Devrān-ı tarabnāk-ı Cem'e handeler eyler

Ol şeh ki gubârı süm-1 yekrân-1 sipâhı
Deryâ-yı muhît-i felegi pür-keder eyler

Ol şeh ki kef-i himmeti hengâm-1 keremde
Dünyâyı ganî kânı tehî bahrı ber eyler K.11/19-20-21

Sultan Ahmed için yazılan ve bahar tasviriyle başlayan bu bölümde (teşbîb) şair; baharın yeniden gelişinden duyduğu hazzı, bahara duymuş olduğu özlemi ve tabiatın canlanmasıyla görülen ani değişiklikleri “yine” sözcüğünü ilk üç beyitte dört kez yineleyerek şairâne bir üslupla ortaya koymuştur. “Divan edebiyatında en çok üzerinde durulan mevsim bahardır. Başta gül, lâle, sümbül, menekşe olmak üzere çiçeklerin en gözde oldukları zamanın bahar oluşu ve bu çiçeklerin sevgilideki güzellikten birer iz bulundurmaları, bağ ve bahçenin bahar mevsiminde güzelleşmesi, akar suların baharda daha coşkun akması vs. yönlerden şair baharı diğer mevsimlerden üstün tutar.”¹⁰⁷

Bahâr erdi **yine** düşdi letâfet gülsitân üzre

Yine oldı zeminün lutfi gâlib âsmân üzre

Yine her lâle bir şem‘-i mu‘anber yakdı dūdından

Şehâb-1 ‘anber-efşân oldı peydâ büstân üzre

Yine çıkdı beyâza nakşı her serv-i gül-endâmun

Sarıldı yasemen şâh-1 nihâl-i ergāvân üzre K.6/1-2-3

Şair bir bakıma bahardan söz açarak memduhu için bu mevsimin uğurlu olması temennisinde bulunmuştur. Zaten du‘â bölümünde şair,

Nitekim her dıraht-1 pür-şükûfe şâh-1 nev-rûzun

Kura çetr-i sefidin sahn-1 bâğ u büstân üzre K.6/52

beytiyle tekrar bahara atıfta bulunmuştur.

¹⁰⁷. İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, 2. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 68

Firāz-ı gül-bün-i pür-jâleden gül gösterür rûyın
Şeh-i ‘âlem gibi taht-ı murassa’ nerdübân üzre K.6/15

Yukarıdaki girizgâh beytiyle medhiye bölümüne geçen şair, sultanın olağanüstü özelliklerini: “O şâhenşeh ki” ibaresini mısra başlarında yineledikten sonra verir:

O şâhenşeh ki vâcibdür edâ-yı hutbe-i nâmı
Hâtib-i minber-i saff-ı namâz-ı kudsiyân üzre

O şâhenşeh ki nakş-ı hâtem-i ikbâlidür sikke
Zer-i hürşîd-i ‘âlem-tâb u sîm-i ahterân üzre

O şâhenşeh ki hâk-i râhı efser-i seng-i gevherdür

Ser-i Cemşîd-i ‘âlem-gîr ü tâc-ı Hüsrevân üzre K.6/16-17-18

Aynı kasidenin medhiye bölümünde şair; sultanın himmetiyle akan bir deryanın ve yine onun bahar gibi olan devletinin feyzi ile feyizlenen bir ülkenin nelere kadir olabileceğini “Ne...kim:” kalıbıyla anlatmaya çalışmıştır:

Ne deryâ **kim** nesîm-i himmetiyle cûş eder âbı
Güher-efşân olur emvâcı fark-ı ferkadân üzre

Ne kişver **kim** bahâr-ı devletinden feyz alur hâki
Biter tohm-ı şerer lutf-ı hevâsından duhân üzre K.6/23-24

Edirne tasvirinin yapıldığı aşağıdaki beyitlerde şair, gördüğü ağaçların güzelliği karşısındaki hayranlığını dile getirmektedir. Bu güzellikler şaire, Tübâ ağacını hatırlatıyor ve şair, bu ağaçların “Tübâ” dan geri kalmadığını tekrarlar vasıtası ile dile getiriyor:

Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetün
Yohsa ancak vâ‘izün medh etdügi **Tübâ** mıdur

Bunda **Tübā**'dan kalur mı müşk-i bîd-i ser-nigün
Yā gubār-ı berk-i **Tübā** anda müşkāsā mıdur K.7/8-9

Sultan Ahmed vâsfindaki kasidenin nesîb bölümünden alınan 6 ve 7. beyitlerde şair, sevgilinin büyüleyici özelliklerini, 8. ve 9. beyitlerde de, düşde bile kan dökabilen yan bakışının uyanıkken neler yapabileceğini gözler önüne seriyor:

Böyle sâhib-hüsn olan etmez safâ **âyineden**
'**Aksini** gördükçe zîrâ **kendüyi hayrân** bulur

Kendüyi hayrân da bulmazsa eger **âyinede**
Havf-i **tîğ-i gamzesi**yle '**aksini** lerzân bulur

Gamzesi bir mest-i h'âb-âlûde-i pür-fitne kim
Düşde ger el sunsa **tîğ**â dâmeninde kan bulur

Düşde böyle hün-feşân u kîne-cû zâhirde hod
Sunmadın el kabzaya şemşîrini 'uryân bulur K.9/6-7-8-9

“Mübalağayı estetik bir malzeme olarak eseri süslemek için kullanan şair”¹⁰⁸
daha önce de ifade ettiğimiz gibi aşırı mübalağalarını hafifletecek sebepler bulmada hiç zorlanmaz. Yukarıdaki beyitlerde de mübalağayı “ol-sa” tekrarıyla şarta bağlayarak hafifletmiştir. Çünkü beyitlerdeki “-sa/se” şart eki, anlatılanın olmadığını “eğer olursa” anlamına geldiğini belirtmektedir.

Fâ'iz **olsa** dehre ger bārân-ı ebr-i himmeti
Katre isti'dād-ı kesb-i mâye-i tūfân bulur

Şâmil **olsa** kuvvet-i bâzū-yı re'yi 'âleme
Zerre zūr-ı pençe-i urşîd-i nūr-efşân bulur K.9/26-27

¹⁰⁸. Metin Akkuş, *Nef'i Divan* 'ı, Akçağ yay., Ank.,1993, s.25

Aşağıdaki üç beyitte de, beyit sonlarında tekrarlanan kelimelerin yanında şairin varsayma dayanarak anlattığını ifade eden “-di” eki bir ahenk ve anlam bağı görevini görmektedir:

Göreydi ger revîş-i bezm ü rezmini **Behrām**

Komazdı meclisine tîgsiz **Dil-ārām**'ı

Çekerdi 'aşkına düşdükçe hem **Dil-ārām**'ın

Meyān-ı ma'rekede Kahramān ile **cāmî**

Sunınca lutf ile ahbāba **cām-i** Cemşîd'i

Çekince hışmile a'dāya tîğ-ı **Behrām**'ı K.22/4-15-16

Aşağıdaki beyitlerde de “Ger olsa” tekrarı ile şair abartmayı şarta bağlayarak ifade etmiştir. Aynı kalıp daha sonraki kasidelerinde de sıkça kullanılmıştır.

Ger olsa meşrebi rindān-ı 'āleme sākî

Bulurdı revnak-ı bayramı cum'a ahşamı

Ger olsa mihr-i cihān-tāb-ı re'yi şu'le-fiken

Ederdi zerresi yek-reng subh ile şāmı K.22 / 18-19

Sultan Ahmed vafındaki bu 'iydiyyeye ait aşağıdaki iki beyitte şair, dostlarına yapmaları gerekeni anlatmaktadır. Bu beyitlerde asıl dikkati çeken özellik “şimden geri” ifadesiyle öğüde başlayan şairin, yapılacak işin zorluğunu, ağırlığını ifade etmek için beyitlerin ikinci mısralarını tamamen tamlamayla kurmasıdır. Çünkü beyitlerdeki: “iş düş-, rıtı-ı gîrān, bî-çāre-i derd ü gam, keşān” ibareleri de yapılacak işin güçlüğünü dile getirmektedir. Dolayısıyla Nef'i'de sıkça görülen bu terkipler veznin sağladığı ritimle birleşince anlam-ahenk dengesini kurmaktadır. (Bkz. Sözdizimi, s.335)

Şimden geri yārān-ı sebük-rūha düşer iş
Tertīb-i bisāt-ı tarab-ı tıtl-ı gîrāndur

Şimden geri bî-çāre-i derd ü gama çāre
Feyz-i eser-i sohbet-i peymāne-keşāndur K.10 / 4-5

Aynı kasidenin devamında sultanın atının olağanüstü hızını da yine işaretli kelimelerin tekrarı ile sağlamaktadır. Yine “et-se” kelimesindeki “-se” eki mübalağayı hafifletmektedir:

Bir **yer**de direng **etse** şitāb üzre giderken
Nisbetle ana **kūh-ı gîrān** **bād-ı vezāndur**

Reftārını tünd **etse** yine kopsa **yer**inden
Yanında o dem **bād-ı vezān** **kūh-ı gîrāndur** K.10/41-42

Hâfız Ahmed Paşa için yazılan kasideden alınan aşağıdaki dokuz beyitte de yine “ol-” fiilini şart ve olasılık bildiren çekimleri tekrarlanarak beyitler arasında bir bağ kurulmuştur:

Eyvān-ı şükūhunda mekān tutsa **olurdu**
Kadriyle piristū-beçe ‘ankā-yı zamāne

Hürşîd gibi **olsa** n’**ola** kevkeb-i cāhun
Ārāyiş-i devrān-ı dil-ārā-yı zamāne

Cemşîd gibi **olsa** n’**ol** meşreb-i pākūn
Sākî-i mey-i bezm-i tarab-zāy-ı zamāne

Sen **olmasan** **olmazdı** gūşāde dil-i ‘ālem
Ey mahasāl-ı sırr-ı mu‘ammā-yı zamāne

Olmaz sana bir kimse fazîletde berâber

Olursa eger Bû ‘Alî Sînâ-yı zamâne

Kadrü nice ma‘lûm **olur** kim sana nisbet

Ednâ görünür mansıb-ı a‘lâ-yı zamâne

Etse n’**ola** Ka‘be gibi dergâhına secde

Cümle **gerek** a‘lâ **gerek** ednâ-yı zamâne

Eylerdi rikâbında peyk gibi tekâpü

Olmasa eger silsilede pâ-yı zamâne

Layıkdur eger şânuna ta‘zîmen **olursa**

Ferş-i kademün çeşm-i temennâ-yı zamâne K.42/5-6-7-8-9-10-11-12-13

Aynı kasidenin medhiye bölümünde Nef’î’nin hayal gücünün memduhunun atının hızından pek de geri kalmadığını hatta atbaşı gittiklerini görürüz. “Rücu” sanatını kullanan şair; birinci beyitte ifade ettiklerinden, ikinci beytin başındaki “Seyyâre degül” sözüyle vazgeçmiş görünerek hem ahenk sağlıyor hem de anlamı daha da kuvvetlendiriyor.¹⁰⁹

Ol feyz ile bir bahr-ı revândur ki hayâlüm

Emvâcı güher yerine **seyyâre**-feşândur

Seyyâre degül her biri bir cevher-i ‘ulvî

Kim ana bahâ mâ-hasal-ı kevn ü mekândur K.10/47/48

¹⁰⁹. **Rücu**: “Söylenen bir sözü geri çevirip onun yerine daha güçlü olan bir söz veya düşünceyi söylemektir. Ancak önceki söz geri çevirmekle o sözden vazgeçilmiş olmaz. Tersine önceki sözün anlam ve gücü iyice pekiştirilir.” Hasan Aktaş, *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Söylem yay., İst., 2002, s.96

Şair bu uzun kasidesinde aşağıdaki tertibi kullanarak kendisini sonraki beyitlerde de övmeye devam eder:

Ol...
 ↗ nazmum..... ki.....
 → hayālüm..... ki.....
 ↘ belîgüm.....ki.....

Ol Hızr-ı Mesîha-dem-i nazmum **ki** sözümde
 Feyz-i ezeli cevher-i cân gibi nihândur

Ol şeb-rev-i mi'râc-ı hayālüm **ki** cihāna
 Sıdk-ı nefesüm bād-ı seher gibi 'ayândur

Ol nâdire-perdâz-ı belîgüm **ki** kelāmum
 Darbü'l-mesel-i nükte-şinâsân-ı cihândur K.10/61-62-63

Yukarıda beyitlerde şair, "ol.....ki" şeklindeki tekrarlarla kendisini överken aşağıdaki beyitlerde de aynı sözleri yan yana kullanarak, Vezîr-i A'zam Nash Paşa'yı övmektedir:

Ol ki şâhân-ı felek-mertebe-i rüy-ı zemîn
 'Azm-i şân u şükühundan eder şerm ü hicâb

Ol ki bir küşesidür bârgeh-i rif'atinün
Bu ne eyvân-u mu'allâ-yı zer-endüde kıbâb

Ol ki tâc-ı ser-i ikbâline konsa yaraşur
Bu dıraşân-ı güher bî-bedel-i 'âlem-tâb K.32/25-26-27

Sultan Ahmed için yazılan kasideden alınan aşağıdaki sekiz beyitte, değişik kelime ve söz gruplarının beyitleri birbirine ahenkli bir şekilde bağladığını görmekteyiz:

Bir yerde ki **ārām**a bu mikdār ola mühlet
Erbābı nice kesb-i kemāl u hüner eyler

Olmuş tutalum müddet-i **ārām**ı da mümtedd
‘Ākil nice temyîz-i **reh-i hayr u şer** eyler

Teşhîs-i **reh-i hayr u şer** olur mı o dilde
Kim leşker-i ğam birbirini bî-siper eyler

Bulmaz **reh-i** hakkı meger ol kimse ki ana
Tevfikini Hādî-i ezel rāh-ber eyler

Tevfik refik olmayıcak fâ’ide yokdur
Her kim burada ‘**akl**’a uyarsa zarār eyler

‘**Akl**’un hüneri vādî-i **hikmet**dedür ancak
Tahkîk ile **hikmet** nice bir dilde yer eyler

Hikmet ger o ‘ilm ise ki ahkām-ı felekden
Endîşe-i ‘**akl**’-ı beşeri bā-haber eyler

Düşmez *dil ü tab*’ ehli bu **endîşe**ye zîrā
Teşvîş-i *dil u tab*’ı bu dahi beter eyler K.11/3-4-5-6-7-8-9-10

Aşağıdaki iki beyitte şair, sultan Osman’ın tahta çıkmasıyla bütün ülkede görülen mutluluğu, mübalağalı bir şekilde cihan kelimesinin tekrarı ile vermeye çalışmıştır:

Cihān bir taze revnak buldı bir rüh-ı musavverle
‘Aceb mi tazelense dāstān-ı māh-ı Ken’ānî

Cihān oldu müsellemler bir **cihān**-ārā şehensāha
Pür etdi nüh-revākı ğulğul-ı kūs-ı **cihān**-bāmı K.12/2-3

Kendisini Vassāf, Hākānî ve Firdevsî ile karşılaştıran şair, bunlardan da üstün olduğunu aşağıdaki şekilde tekrarlar vasıtasıyla dile getirmektedir:

Ben ol **Vassāf**-ı ‘ahdüm kim gelince medh ü evsāfa
Benümle hem-zebān olmaz **ne** **Firdevsî** **ne** Hākānî

Ne **Vassāf**’um **ne** **Firdevsî** o mu ‘ciz-ğüy-ı ma’nāyum
Ki ta‘bîrümle sûret kesb eder ahvāl-i vicdānî K.12/36-37

Nef’î’de sıkça görülen bir özellik de, “sözüm” redifli kasidesinde topluca görülebileceği gibi sözü, dili, endişeyi, yaratılışı, kalemini... savaş aletlerine benzetmektir:

Saf-der-i ma’nā dil-i sâhib-kıranumdur benüm
Tîğı **şemsîr**-i cihān-ĝîr-i **zebān**umdur benüm
Sînesin çāk eyledüm çarhun degildür kehkeşān
Zahm-ı **şemsîr**-i **zebān**-kîn-sitānumdur benüm

Kahramānum nîze vü **şemsîr**e çekmem ihtiyāc
Hāme-i cādu-**zebān** tîğ u sinānumdur benüm K.13/1-2-3

Onun çoğu ifadelerinde sert, acımasız, hatta biraz da isyankar tavırlar sezilir.
Hatta,

Ol saf-der-i düşmen-küş-i nazmum ki husūsā
Şemsîr-i zebānumdan ahibbā hazer eyler K.11/57

ifadesiyle şair, nazmı bir savaş alanına, dilini de yukarıda olduğu gibi kılıca benzetir. “Dil kılıcı, saf yarıcı, nazmı düşman öldürücü, ifadeleri ‘savaş/mücadele’ imajını vererek şairin saldırgan kişiliğini yorumlar gibidir. Atak, mağrur, isyancı kişiliği,

çalkantılı bir yaşam biçimini segiler.”¹¹⁰ Fakat şairin bu hırçınlığı ve sertliği, ahenk unsurlarının oluşturduğu sanatkarane musiki havası içerisinde kendini çok fazla belli etmez.

Aşağıdaki beyitlerde de şair, sevgilinin süzgün bakışının ne denli etkili olduğunu mısra başındaki yinelemelerle ortaya koymuştur:

‘Āşıkum şūrîdelik ārām-ı cānumdur benüm

Gamze-i dil-ber belā-yı nā-gehānumdur benüm

Gamzeden kim havf eder zülfi hevā-dār olmasa

Gamze zîrā hem-dem-i rāz-ı nihānumdur benüm K.13/32-33

Gamzen su‘āle başlasa ‘uşşāka her müjen

Güyā lisān-ı hāl ile bir tercemān olur

Gamzen görür ‘itāb ile öldürdügin bizi

Durmaz kirişme dahi ana hem-zebān olur K.29/5-6

Sultan Osman’ın kasrına övgünün yapıldığı kasideden alınan aşağıdaki beyitlerde şair, bu kasrın havasının ve neminin güzelliğini tekrar yoluyla ortaya koymıştır:

Fezāsı halvet-i dil gibi pür-envār-ı rühānî

Hevāsı ‘ālem-i cān gibi gerd-i tîreden ārî

Degül deryā sehāb-ı nev-bahārîdür **hevāsı**ndan

Rutūbet kesb edüp düşmiş zemîne āsmānvārî

Hevāsında **rutūbet** ol kadar kim her dem urdukça

Olur āb-ı hayāt-āsā vücūd-ı ādeme sārî

¹¹⁰. Metin Akkuş, *Nef‘î Divan’ı*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.19

Hevāsı böyle cān-bahş u neşāt-efzā gerek el-hakk

Ki tā hurrem tuta dā'im dil-i şāh-ı cihān-dārı K.14/21-22-23-24

Aşağıdaki beyitlerde de benzer düşünceler Sultan Murad'ın kasrı için söylenmiştir:

Cennet altında yā üstinde demek cā'iz idi

Bir letāfetde eger **cennet ol**aydı ta'yîn

Cennet olmuş tatalum var mı 'aceb **cennet**de

Böyle bir kasr-ı safā-güster-i turfa-āyîn

Böyle bir kasr-ı zer-ender-zer-i pür-san'at kim

Reşk eder hāme-i nakkāşına süret-ger-i Çîn

Tarh-ı matbū'ına **reşk etme**mege çāre mi var

Beyt-i ma'mūr-ı felek Ka'be-i 'ulyā-yı zemîn K.47 / 9-10-11-12

Aşağıdaki tarihte de şair, yine gördüğü güzellik karşısındaki hayranlığını tekrarlar vasıtası ile dile getirmektedir:

Benzetirdüm **kasr-ı mu'allā var mıdur**

Bunda Behrām olmasa ferrāş-ı bāb

Böyle bir **kasr-ı mu'allā var mıdur**

Kim **ola** dā'im **şeref**den behre-yāb

Evvelā yetmez mi ana bu **şeref**

Anı **teşrif** ede şāh-ı Cem-cenāb T.6/7-8

Nesib bölümüne ait aşağıdaki iki beyitte şair, Sultan Murad'ın iktidarda olduğu dönemin, kendisini gaflet uykusundan uyandırdığını dile getirmiş, aynı zamanda tekrarlar vasıtasıyla da kasideye ilk beyitlerden itibaren bir musiki havası katmıştır:

Baht-i **h'ab**-alüdü bîdâr etdi güyâ **h'ab**dan
Nâle-i dulâb-ı çarh-ı âsyâb-ı rûzgâr

Tâli'ümde **baht** uyandı **h'ab**a vardı yâ meger
Ġamze-i pür-fitne-i nadîde-i **h'ab**-ı rûzgâr K.17/2/3

Aynı kasidenin devamında da şair, sultanın tahtta bulunduğu dönemde görülen gelişmeleri ve güzel şeyleri tekrarlar vasıtası ile dile getirmiş, beyitler arasında bir bağ kurmuştur:

Emrine râm etdi hep gerden-keşân-ı **'alemi**
Şimdi **devlet**le odur mâlik-rikâb-ı rûzgâr

Tâze **revnak** verdi **'adli** kârgâh-ı **'aleme**
Oldı yine muntazam hâl-i harâb-ı rûzgâr

Dîn ü **devlet** böyle **revnak** mı bulurdu **ol**masa
Reşh-i kilk ü berk-i tîg-ı âb u tâb-ı rûzgâr

Rişte-i **'adli**yle ger bend etmese şîrazesin
Târ u mâr **ol**urdu eczâ-yı kitâb-ı rûzgâr

'Ahd-i **'adli** **'aleme** fasl-ı bahâr-ı hoş-dili
Devr-i lutfi dehre eyyâm-ı şebâb-ı rûzgâr K.17/20-21-22-23-24

Nef'i, kendi sanat gücünün farkında olan ve bunu her fırsatta hiç çekinmeden dile getiren bir şairdir. Şairin çoğu manzumelerinde gördüğümüz bu meydan okuma, İranlı şairlerle boy ölçüşme, aşağıda da olduğu gibi taze ve yeni fikirler ortaya koyduğunu söyleme hem kendi sanat gücünün hem devrin sanat bakımından geldiği noktanın bir göstergesidir.

Bikr-i fikrüm şehir-bânü-yı şebistân-ı hayâl
Tab'-ı şühüm gamze-i hâzır-cevâb-ı rûzgâr

Vechi var dense sevād-ı hatda **bikr-i fikrüm**e

Şāhid-i meh-tal‘at-i müşgîn-nikāb-ı rüzgār K.17/34-35

Sultan Murad’a yazılan ve “Ūrfi’nin Ebu’l-feth Geylānî’ye sunduğu kasidedeki at tasvirlerini hatırlatan”¹¹¹ bu rahşiyyeden alınan aşağıdaki beyitlerde “sabā, sāye, pā” kelimelerinin tekrarlandığını görüyoruz. Şair, “Ne Sabā” derken önceki söylediklerinden vazgeçmeyip daha güçlü benzetmeler yaparak yine “rücu” sanatına yer vermiştir. Gölgesinin bile kendisine (sāye) yetişemediği, adının bile hafif kaldığı (Sabā) bu şimşek hızlı atla hiçbir at, baş başa koşamaz (pā, pā-der-pā)

Bāreka’llāh zihî rahş-ı hümāyün-sîmā

Ki komış nāmını Sultān-ı cihān Bād-ı **Sabā**

Ne **Sabā** sâ’ikā dersem yaraşur sür‘atde

Ki segirdürken ana **sāyesi** olmaz hem-**pā**

Bırağur anı dahi **sāyesi** gibi yolda

Olsa ger şātır-ı endişe ile **pā**-der-**pā**

Düşmeden **sāyesi** hāk üzre eder ‘ālemi tayy

Sehv ile rakîbi göstere ‘ināna irhā K.18/1-2-3-4

“Dîvân şiirimizin kaside alanında en büyük şairi sayılan Nef’î diğer şairlere kıyasla ata daha çok yer vermiştir. At hemen bütün kasidelerinde karşımıza çıkar.”¹¹² Nef’î’deki atlara karşı görülen bu ilgi hiç şüphesiz sadece meduhu övmek amacı ile ortaya çıkan bir ilgi değildir. “Bunda güzellik ve kahramanlık timsali olarak ele aldığı ata duyduğu derin sevginin, verdiği değerın yanı sıra kendi ruh yapısı ile onunki arasında kurduğu yakınlığın da payı vardır.”¹¹³ Şair, seksen dört beyitlik kasidenin ilk elli dört beytinde ahenkli bir söyleyişle atlardan bahsetmiş, kısa bir medhiyeden sonra tekrar atlara yönelmiştir.

¹¹¹. Haluk İpekten, *Nef’î, Hayat-Sanati-Eserleri*, Akçağ yay., Ank., 1998, s.92

¹¹². Sabahattin Küçük, “Nef’î’de At Sevgisi”, *Erdem, AKM Dergisi*, C.V, S. 14, (Mayıs 1989) s. 503

¹¹³. a.g.m, s. 516

Nice saçlı doru bir bāl-güşā ‘anka kim
Bir kanadıyla uçar uçduğı dem bî-pervā

Nice saçlı doru güyā ki yanar āteşdür
Dūdudur anun o yāl-i siyeh-i ‘anber-sā K.18/12-13

Avşar, Nef’î’nin hayal kavramını ele aldığı yazısında: “Nef’î’nin beyitlerindeki mübalağalara bakarsak, hız üzerinde durduğunu görürüz. Bu hız muhayyilenin intikal gücünün adıdır. Dehanın kendisini idraki demek olan bu süreçte; dikey bir seyir izlenir ve hayaldeki hız, nesnel alemden kopmayı sağlayan akıl dışı bir eyleme dönüşür” der ve “şairin kendisine inen anlamları sembolik bir dil kullanarak aktarmak zorunda kaldığını”¹¹⁴ belirtir.

Nef’î aynı kasidenin fahriye bölümünde şairler topluluğuna ve tüm kainata meydan okumakta ve “Kaside deme”de denginin olmadığını tekrarın sağladığı ahenk eşliğinde ortaya koymaktadır:

Eyledün lutf ile bir böyle **kasîde** teklîf
Ki nazîre **di**yemez bir yere gelse şu‘arā
Var mı böyle **kasîde** **di**mege cür’et eder
Şarkdan garba varınca sühan ehline salā K.18/78-79

Kendinden son derece emin olan Nef’î, daha kavganın başında galibin kendisi olduğunu çeşitli vesilerle yukarıdaki gibi dile getirir. “Meydan okuma bir kavga çağrısı olduğu için şair, ulaştığı üstünlük bilincini, rakiplerine en iyi bu alanda kavratarak kabul ettireceğini umar.”¹¹⁵ Bu meydan okuma ve gururun ortaya koyduğu düşünceler kuru ve yalın bir dille değil, şairane bir üslubun ortaya koyduğu ahenkli ve renkli ifadelerle dile getirilmiştir.

¹¹⁴. Ziya Avşar, “Nef’î’nin Hayal Kavramına Yaklaşımı”, *Bilig*, Kış 2003, S. 24, s.93

¹¹⁵. Ziya Avşar, a.g.m., s.104

Sultan Murad için yazılan kasidenin fahriye bölümünde odak noktası olan “safâ” kelimesinin yanında diğer kelimelerin de tekrarlanması beyitler arasında anlam ve ahenk bakımından bir bağlantı kurmuştur:

O şâhenşâh-ı hürşîd-efser ü **Cemşîd**-meşreb kim
Neşât-ı **lutfî** gâlibdür **safâ**da keyf-i *sahbâya*

Safâ-yı meşreb-i pâkinden olsa bâ-haber **Cemşîd**
Elin sunmazdı ‘ömrinde dahi cām-ı *musaffāya*

Safâ-yı cāvidānîdür neşât-ı **lutfî** ahbāba
Belâ-yı nâ-gehānîdür hayâl-i tîğî a‘dāya K.19/25-26-27

Sultan Murad’ın iki oğlunun (Sultan Mahmud ve Sultan Muhammed) övgüsü için yazılan bu kasidenin tamamında şair “bir, iki, biri birine, her bir, birisi” kelimelerini hemen her beyitte ahenk oluşturacak şekilde tekrarlamıştır:

İki şeh-zāde kim **her biri** bir rûh-ı musavverdür
Dü-**nür**-ı çeşm-i yek-tâ pâdişâh-ı heft-kişverdür

İki dürr sûretâ ma‘nâda ammâ **mür**-ı vâhiddür
Hakîkatde nihâyet **her biri** gayr-ı mükerrerdür

Biri *Sultân* Mahmūd u **biri** *Sultân* Muhammed kim
İkisi de ‘aceb şeh-zāde-i pakize-gevherdür K.20/1-2-3

Aynı kasidede Sultan Murad’a ait övgülerin yer aldığı beyitlerde de şair, “O.....ki:” kalıbını kullanır. Beyitlerde “O...ki...” tekrar kalıbının dışında beyitlerin ilk dizelerinin, kafiyedeki “-er” sesleri ile iç kafiye oluşturacak şekilde kullanılması ahengi daha da güçlendirmiştir:

Ö dānişver Hudāvend-i ‘azîmü’ş-şān **Ki** İskender
Der-i dīvān-ı iclālinde bir **der**-bān-ı kemterdür

Ö Hākān-ı muzaffer **ol** cihān-gîr-i hümāyün-fer
Ki her ser-dārı bir sâhib-kırān-ı baht-ı yāverdür

Ö mülk-ārā-yı meh-kevkeb **ol** bezm-efrüz-ı Cem-meşreb
Ki hürşîd-i dırāşān ana bir peymāne-i zerdür K.20/21-22-23

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde şair, Sultan Murad’ı övmüş, sonraki beyitte de övgüyü kendisine yöneltmiştir. Övgüde ortak nokta şairin ve sultanın herkesçe tanınmasıdır. Bundan dolayı şair, diğer kelimelerin yanında özellikle “âlem” kelimesini tekrarlamıştır:

Sen ol şehenşeh-i âlî-nijād-ı ‘âlem’sün
Ki cümleden sana eyler zamāne ikrāmı

Ben ol suhanver-i mu‘ciz-beyān-ı devrānum
Ki tutdı ‘âlemi hüsni edā ile nāmı K.22/34-35

“Övme-övünme-yerme üçlüsüyle”¹¹⁶ hareket eden Nef’î yeri geldiğinde kendisini çekemeyenleri de yine mübalağalı bir üslupla memduhuna şikayet eder. Aşağıdaki beyitlerde “hasūd” kelimesini önce beytin ikinci mısraının sonuna doğru kullanan şair, hızını alamayınca mısra başı tekrarlarıyla yine aynı kavram üzerinde yoğunlaşır. Son beytin ikinci mısraında şair hedefine ulaşır ve biz de şairin genel konuşmadığını “O nā-bekār-ı siyeh-baht” ifadesiyle malum birinden bahsettiğini “hem hasūd hem ‘āmî” ifadesindeki bağlaç yinelemesiyle de içini döktüğü ve diyeceğini dediği için rahatladığını hissediyoruz. Dolayısıyla şair, genelden özele doğru bir iniş yapmıştır.

¹¹⁶. Metin Akkuş, *Nef’î Divan’ı*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.25

Belâ budur ki ne denlû ferîd-i ‘asr **ol**san

Yine inandıramazsun **hasûd**-ı hodkâmı

Hasûd degme belâyile söz kabûl etmez

Olursa tîğ-ı zebân ile **olur** ilzâmı

Hasûd münkir **olur** kısmet-i İlähî’ye

Sanur hemîşe sitem ‘adl u dâd-ı kassâmı

Hasûda kâfir-i mutlak denür hakîkatde

Olursa zühd ile ger Bâyezid-i Bistâmî

O nâ-bekâr-ı siyeh-bahtı var kıyâs eyle

Ki *hem* **hasûd** **ol**a zât-ı habîsi *hem* ‘âmî K.22/43-44-45-46-47

Aşağıdaki iki beyitte şair, şaşma ve hayranlık bildiren “Te‘âla’llâh zihî” ibaresini iki beytin ilk mısralarının başında yineleyen şair, ikinci mısralarda da bunun sebebini “ki” bağlacının tekrarı ile vermektedir:

Te‘âla’llâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib

Ki yok devletle İskender gibi ‘âlemde enbâzı

Te‘âla’llâh zihî şâhenşeh-i dîn-perver-i ‘âdil

Ki olmuş ana rûzî devlet-i dâreynün ihrâzı K. 23 / 9-10

Nasuh Paşa için yazılan kasidede aynı ifade tarzına rastlamaktayız:

Zihî netîce-i hayr-ı mukaddemât-ı murâd

Ki *kıldı* lutf-ı zuhûrı cihânı hurrem ü şâd

Zihî talî‘a-i feyz-i sa‘âdet-i dili

Ki *oldı* mazhar-ı âsârı bende vü âzâd

Zihî latîfe-i gaybiyye-i İlahîyye

Ki *buldı* ins ü perî andan inşirâh-ı fu‘âd K.30/1-2-3

Şair Sultan Murad’ın galibiyetini, üç beyitte art arda gelen mısra başlarındaki “Bir ğazâ etdün ki” söz grubunu hem göze hem de kuşağa hitap eden estetik bir ölçü içerisinde vermiştir:

Bir ğazâ etdün ki hiç etmiş degül bir pādşâh

İşidüp olsa n’ola Sultân Selîm’ün rûhı şâd

Bir ğazâ etdün ki tahsîn eyledi ‘âlem sana

Âferîn ey Hüsrev-i ğazî ğazâ ferhunde bād

Bir ğazâ etdün ki memnûn eyledün peygamberi

Belki Cibrîl’i dahi vallâhu a‘lem bi’-reşâd K.26/33-34

Vezîr-i A‘zam Murad Paşa için yazılan kasidesinde şair, “ne, paşa ve ‘âlem” kelimelerinin tekrarıyla beyitleri anlam ve ahenk yönünden birbirine bağlamıştır:

Ne mümkün eylemek hâk üzre şükr-i lutf-ı Mevlâ’yı

Ki destür eyledi şâh-ı cihâna böyle **paşa**yı

Ne paşa Rüstem-i sâhib-kırân-ı ‘arsa-i **‘âlem**

Ki darbı teng eder a‘dâya bu meydân-ı pehnâyı

Ne paşa **‘âlem**-âra âftâb-ı matla-i nusret

Ki bir şemşîr ile *başdan başa* feth etdi dünyâyı K.28/1-2-3

Aynı kasidenin 11 ve 12. beyitlerinde de şair, “ol şem‘, et- ve fânūs-ı mînā” ibarelerinin tekrarı ile bir ahenk temin etmiştir:

Çerāğ-ı re’yidür **ol şem**‘-i bezm-efrüz-ı kudsî kim

Ana **etmiş** kader **fânūs-ı mînā** çarh-ı vâlâyı

Güneş pervānedür **ol şem**‘a pertāb **etmege** kendin

Dolanur durmayup şevkile ol **fânūs-ı mînā**yı K.28/11-12

Veẗir-i A‘zam Nasuh Paşa’nın mektubuna cevap olarak yazılan kasidenin ilk üç beytinde şair, aldığı mekubun kendisinde uyandırdığı heyecanı “Ne nāmedür bu ki” söz grubunu tekrarlayarak ifade etmektedir:

Ne nāmedür bu ki hüsn-i beyān-ı ‘unvānı

Eder güşāde dil ü tab-ı mest-mendānı

Ne nāmedür bu ki keyf-i rahîk-i mazmūnı

Verür mülāhazaya bir neşāt-ı rühānî

Ne nāmedür bu ki feyz-i edā-yı pāki sunar

Dehān-ı sāmîa-i cāna āb-ı hayvānı K.31/1-2-3

Aşağıdaki beyitlerde de “ya ve ki” kelimelerinin yanında son iki beyitte “Āsaf” kelimesi de tekrarlanmıştır:

Yā nā-şükūfte yeşil berk içinde zanbaktur

Ki gonca iken ola pîç pîç ü tülānî

Yā bir fasîh-lisān tū‘tî-i suhan-gūdur

Ki zevk-i nesri verür dād-ı nazm-ı Selmān’ı

Başında tācı **yā** bir hüdhüd-i hidāyetdür

Ki görmüş **Āsaf**-ı sānî risālet erzānî

Ne **Asaf** efser-i Dārā'ya mālîk İskender

Ki tutdı 'alemi dārāt-ı şevket ü şanı K.31/13-14-15-16

Aşağıdaki beyitlerde de şair, tekrarlar vasıtasıyla sözünün, kaleminin dolayısıyla mucizevi kişiliğinin gücünü tablolatmıştır:

Benüm o şâ'ir-i sihr-âferîn ki hâmem **eder**

Edâ-yı hidmet-i çüp-ı Kelîm-i 'umrânı

Benüm o şâ'ir-i vahy-âzmâ-yı mu'ciz-gü

Ki vird **eder** suhanum kudsiyân-ı Rahmânî

Benüm o Hızr-ı ma'ânî ki lüle-i kilküm

Eder ifâza-i âb-ı hayât-ı ruhânî K.31/51-52-53

Nasuh Paşa için yazılan kasidenin dua bölümünde de şair, "vere ve ede" kelimelerinin tekrarıyla memduhu için ettiği duada ne kadar samimi ve ısrarlı olduğunu dile getirmiştir:

Nite ki mazhar-ı eltâf **edüp** cihâmı Hudâ

Vere her etdüğü lutfâ kifâyet-i ta'mîm

Vere memâlik-i rüy-ı zemîne 'adli şeref

Pür **ede** dehri zamânında inbisât-ı 'amîm K.33/53-54

Oldı tab'um o kadar hurrem ü âşüfte ki şevk

Fikr-i şî'r etmege bir lahza komaz fâriğ-i bâl

Fikr-i şî'r olsa da yâ el mi deger tahrîre

Ne kadar eylese endîşe isti'câl K.36 / 10-11

Aşağıdaki beyitlerde rücu' sanatını kullanan sanatçı, birinci beytin sonunda mülk-i 'Acem dedikten sonra ikinci beytin başında 'Acem degül diyerek rücu' sanatına başvurarak önceki ifadesine güç verecek şeyleri sıralıyor:

Çekildi nāmuna dīvān-ı 'arş-ı a'lāda
Bilā-mücādele tuğrā-yı feth-i mülk-i 'Acem

'Acem degül 'Arab u Hind ü Çin ü Bulgar'ı
Sana müsahhar eder hep elindeki hātem K.37/3-4

Veẓîr-i A'zam Hüseyn Paşa için yazılan kasidede şair, ilham kaynağı olarak memduhunu göstermiş ve anlam ve ahenk bakımından odak noktası olan "hayāl, hevā, medh" kelimelerini tekrarlamıştır:

Hayāl-i fikr-i evsāfunla bir mecmu'adur hātır
Hevā-yı hüsni-i ahlākunla bir gülzārdur sīnem

Hayāl-i medhüni şevkından istikbāl eder tab'üm
Verür mevcūd olan ma'nāyı hem şükrāne-i makdem

Sarıf-i hāmemi gūş eyleyince şevk-i **medhün**le
Safāsından olur kerrūbiyān-ı nüh-felek serssem

Hevā-yı şevk-i **medhün**dür beni gūyā eden yoksa
Dem urmazdum suhandan ger olaydum 'İsî-i Meryem K.39/42-43-44-45

Aşağıdaki beyitlerde "ehl-i dil ve sitem" kelimeleri ile beraber "yok" kelimesi de kullanılarak beyitler arasında anlam ve ses birlikteliği sağlanmıştır:

Böyle çeker mi bu gamı **ehl-i dil**
Niceye dek bu **sitem**-i rüzgār

Ehl-i dile zulm ü **sitem** gibi yok

Hîç bir emr-i ehem-i rûzgâr

Ehl-i dilün tâlî'i yok olsa ger

Pâdişeh-i muhterem-i rûzgâr K.43/4-5-6

Aşağıda, dört kelimenin tekrarıyla iki beyit güçlü bir ses ve anlam bağı ile birbirine bağlanmıştır:

Ki **Bū Cehl okusa 'ömrinde** bir kez

Safāsından behişt olur cehennem

Ebū Cehl'e okusa 'ömrinde te'sîr

Dil-i sâhib-suhande kor mı yâ gam K.49/11-12

Şeyhü'l-İslâm Muhammed Efendiye yazılan aşağıdaki kasidede de “nice mey” söz grubunu üç beyitte aynen yineleyen şair, beşinci beyitte de sadece mey kelimesini yinelemiştir:

Nice mey tâb-ı fūrüg-ı ruh-ı mäh-ı Nahşeb

Nice mey pertev-i envâr-ı dil-i 'ârif-i cām

Nice mey dest-i Mesîhâ'da çeker sağarını

Kalem alsa ele sūret-ger-i deyr-i ifhām

Nice mey rāyihâ-i rûh-fezāsından eder

Kudsiyân-ı felek-i 'âlem-i cân 'itr-ı meşām

O **mey**-i encümen-efrüz-ı celf-şa'sâ'a kim

Verse hürşîd-i cihân-tāba eger tâbını dām K.51/7-8-9-10

Aşağıdaki kasidede de “Nice ‘ıyd” ile başlayan yineleme beyitlerin iki mısraında da kullanılarak daha zengin bir ahenk oluşturulmuştur:

Nice ‘ıyd evvel-i cem‘iyyet-i şādî vü sürür

Nice ‘ıyd āhir-i hengāme-i endūh u elem

Nice ‘ıyd āyine-i rū-yı cihān-tāb-ı neşāt

Nice ‘ıyd āfet-i cāngāh-ı dil tîre-i gam K.52/2-3

Şeyhü'l-İslam Es‘ad Efendi’ye yazılan kasidenin ilk iki beytinde şair, “şükr kim bir” ve “kim olur” söz gruplarını tekrarlayarak memnuniyetini ifade etmektedir:

Şükr kim bir bārgāh-ı lutfā kıldum intisāb

Kim olur hāk-i derinden baht u devlet behre-yāb

Şükr kim bir dergeh-i ikbāle etdüm istinād

Kim olur himmet *nasīb*-i feyz-i cūdından *nisāb* K.56/1-2

Aşağıdaki iki beyitte şair, “merhaba ey” sözleri ile İbrahim Paşa’ya seslenmektedir. Bu kelime grubunun ve taşıdığı seslerin tekrarı ahengi temin ederken aynı zamanda Kortantamer’in dediği gibi: “bu seslerin başka tekrarlarla günlük konuşmada kazanmış olduğu ses değerleri, ‘merhabā’ın bağlantıları sevgi dolu sıcak bir ‘merhabā’ın anlamıyla birleşerek kelimeyi şiirin varlık bütünlüğünü en önemli yapı taşı haline getirmektedir.”¹¹⁷

Merhabā ey saf-der-i kāmîl vezîr-i kām-yāb

Sāhib-i sultān-ı ‘ālem dāver ‘ālî-cenāb

Merhabā ey mesned-ārā-yı serîr-i ‘*adl* ü dād

Āsaf-ı Cem-pāye paşa-yı ‘*adālet*-iktisāb K.62/1-2

¹¹⁷. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ yay., Ank.,1993, s.330

“Merhabā ey” ibaresi Sakî-nāme’nin ilk üç beytinde de yine önyineleme şeklinde görülür:

Merhabā ey cām-ı mînā-yı mey-i yākūt-reng
Devri gelstün senden öğrenstün sipihr-i bî-direng

Merhabā ey yādigār-ı meclis-i devrān-ı Cem
Āb-ı rüy-ı devlet-i Cemşîd ü āyîn-i Peşeng

Merhabā ey şāhid-i ‘işret-serāy-ı mey-gede
Duhter-i pîr-ı muğan hem-şîre-i sākî-i şeng Sk.I/1-2-3

“Merhabā ey” söz grubunun tekrarı ile kadehe hitap eden şair, ardından “Sensün ol” tekrarıyla da kadehteki güzellikleri ve ayrıcalıkları sayıp dökmeye başlamıştır:

Sensün ol revān-ı mürde-i endūh u gam
Sana nisbet çeşme-i āb-ı Hızr ‘ayn-ı şereng

Sensün ol ser-māye-i bāzār-ı şevk-ı ehl-i ‘aşk
Düşdi feyzünle kesāda cevher-i nāmūs u neng

Sensün ol pîrāye-i hikmet ki feyz-i kāmilün
Kıldı mir‘āt-ı zamîr-i ehl-i dilden ref‘-i jeng Sk.I/4-5-6

Sakî-nāmenin ikinci bendinde de şair, “āb ve la‘l” sözcüklerinin tekrarıyla bir ahenk ve şekil kompozisyonu oluşturmuştur:

Cür‘a-i cān-bahşuna leb-teşnedür Hızr u Mesîh
Āb-ı hayvānsun yāhud **la‘l**-i leb-i cānānesün

Ābsun ma‘nāda *ammā* āb-ı āteş-i pāresün
La‘lsün suretde reng-i rüy ile *ammā* nesün Sk.II/2-3

Yine aynı manzumenin üçüncü bendinde şair, “küdûret ve gıll u gış” sözlerini tekrarlayarak ahenk temin etmiştir:

Ehl-i ‘aşk sana benzer *hem-dem* olmaz kim dilün
Hem **küdûret** den beri *hem* **gıll u gışdan** sâdedür

Sende n’eyler **gıll u gış** bir pāk u sâf âyînesün
 Var ise az çok **küdûret** sâğar-ı mînâdadur Sk.III/5-6

Sultan Murad’ın hattı karşısında, şaşkınlığını hayretini ve gözlerine inanamamayı dile getiren şair, kendisini hayrete düşüren “hat” kavramını da tekrar yoluyla vermektedir. Bu kelimenin tekrarı ile şair, art arda gelen altı beyit arasında ses ve anlam yönünden bir bağ kurmuştur:

Ahsenfü zi *hî* **hatt**-ı *hümâyün*-ı mübârek
 El-kudretü li’*llâhî* Te’âlâ ve tebârek

Hat mı bu yâ pîrâye-yi dîbâce-i kudret
Hat mı bu yâ ser-mâye-i dükkânçe-i fitrat

Bu **hatt** ile yazılsa eger seb’-i mesânî
 Reşk eyler idi rütbe-i elfâza ma’ânî

Bu **hatt**-i dil-âşüb ile bir nâme-i merğüb
 Dil-dârdan olaydı eger ‘âşika mektûb

Çekmezdi ğam-ı **hatt**unı yârün dahi aslâ
 Anlardı anunla dil-i bî-tâbını tenhâ M.1-2-3-4-5-6

Şeyhü'l-İslâm Es'ad Efendi'ye yazılan kıt'ada şair, sureti ile sireti uymayanları "kim" zamirinin değişik çekimlerini tekrarlayarak anlatmaktadır:

Kiminün başı penbe dükkânı

Dili iblîs tekyegâhıdır

Kiminün süreti veliyy-i Hudâ

Ma'nîde düşmen-i İlahîdür

Kimi herze nifâk u hercâyî

San'atı gıybet ü melâhîdür

Kim çeker sıkletün bu eşhâsun

Bilürüm ben **kimün** günâhıdır Mk.1/21-22-23-24

Aşağıdaki kıt'ada şair, tekrar vasıtasıyla adeta gözler önünde bir çeşme canlandırmıştır:

Eyledi bu **çeşme**yi bir pâk eser

Hazret-i şâhenseh-i sâfi-nihâd

Dense n'ola **çeşme**-i âb-ı hayât

Kim eder içdükçe dil-i Hızır'ı şâd

Hâtıf-ı kudsî dedi târîhini

'Ayn-ı safâ **çeşme**-i Sultân Murâd Kt. 10/1-2-4

Nefî'nin kasidelerindeki kuvvetli ve tok sesli kelimeler özellikle gazellerinde yumuşayıverir. Bunun yanında gazellerinde de yer yer isyankar bir eda hissedilir. Diğer manzumelerinde de işlenen konuya göre şairin ses tonu alçalıp yükselmektedir. Dolayısıyla kullanılan kelimeler de bu durumu yansıtmaktadır. Gazellerden alınmış aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere aşk, çaresizlik, rindlik, yalnızlık, sevgiliye

sitem... gibi hususları dile getiren kelimelerin tekrarının, beyitleri ses ve anlam bakımından birbirine bağladığı görülmektedir:

Şah-ı 'aşkum 'âlem-i ma'nâ müsellemdür bana
Ser-nigün peymâne-i Cem tâc-ı Edhemdür bana

'Aşk ile gâhî harâbâta düşürsem gönlümi
Bâzgüne tâc-ı Edhem sāgar-ı Cem'dür bana G.1/1-2

İki zülfün ki birbirine bend etdi sabâ
Dil-i Cibrîl'i giriftâr-ı kemend etdi sabâ

Târ-ı zülfün de katar oldu o denli diller
Bir girihle nice bin kâfile bend etdi sabâ

İztirâb-ı dil-i 'uşşâk ile durmaz hemvâr
Sanma gîsûlarımı pest ü bülend etdi sabâ G.3/1-2-3

Kemâne döndi kaddüm târa benzer za'fdan cismüm
'Aceb mi nâle kılsam bezm-i 'aşkunda rebabâsâ

'Aceb mi Nef'î yâ bārân-ı eşküm dînmese bir dem
Ne yerdeyüm ne gökde bād-ı 'aşk ile sehâbâsa G.7-1/4-5

İltifât etmez dirîgâ ol şeh-i 'âli-cenâb
Gam helâk etdi bizi sun sâkîyâ lutf et sarâb

Jeng-i gamdan pāk eder mir'ât-i kalbin 'âşıkun
Zâhidâ iç mevsim-i güldür sarâb-ı la'l-i nâb G.9/1-2

Aşağıdaki beyitlerde de rücu' sanatı yapılırken Cibrîl kelimesi mısra başında yinelenmiştir:

Cibrîl helâk etse o çeşm-i siyeh-i mest
Ma'zûr-ı kirâm-ı 'ukalâdur güneh-i mest

Cibrîl degül Hızr u Mesîhâ da olursa
Öldürmege çäre mi var ol nigh-i mest G.22/1-2

Ėamzen ne kadar **ol**sa niyâz etmege ba'is
Ahum **ol**ur **ol** mertebe nâz etmege bâ'is

Allâh için ey **ah** dolaş zülfine durma
Ol silsile-i 'aşkı dirâz etmege bâ'is

Zevki budur 'âlem-i 'aşkun ki hevâsı
Olur **dili** pür süz u güdâz etmege bâ'is

Rind isen eger 'âlem-i vahdet **gibi** olmaz
Def'i Ėam-ı tahkîk ü mecâz etmege bâ'is

Nef'i **gibi** Ėamzen de sana cân ile 'âşık
Budur **dili** hep mahrem-i râz etmege bâ'is G.25

Kimse taklîd edemez sözde sana ey Nef'i
Böyle pākîze-Ėazel **tab'-ı Hudâ-dād** ister

Kimsede **tab'-ı Hudâ-dād** bulunmazsa eger
Kilk-i 'allâme-i 'âlem gibi üstâd ister G.35/5-6

Bezm-i şehe bu nazm ile olsan güher-efşân
Güyâ ki gülistâna düşer şeb-nem-i nev-rûz

Ârâyiş için **bezm**ini Sultân Murâd'un
Erişdi bahâr oldu yine hem-dem-i nev-rûz G.45/6-7

Biz hazân-ı hâr kaydından berî bülbüllerüz
Sîne-i pür-dağumuzdur bāğumuz gülzārumuz

Biz reh-i ‘aşk içre terk-i ser kılan ‘aşıklaruz
Çıkmasa Ferhâdveş başa ‘aceb mi kārumuz G.47/4-5

Kırmada ‘uşşâkı hep tîğ-ı cihân-tâb-ı nâz
Gamzesi ammâ yine mest-i şeker-hâb-ı nâz

Gamze degül ‘âleme turfa belâdur ki hîç
Halkı esîr etmege istemez esbâb-ı nâz

Def’-ı humâr etmege takâti yok çeşminün
Durmaz eder dâ’imâ **gamzesi** işrâb-ı nâz G.54/1-2-3

Şairin kasidelerindeki tok seslilik, dışa dönüklülük ve kendini aşırı övüşü gazellerinde de farklı bir şekilde devam eder. Şair kendisine olan güveni ve istiğnayı ifade etmek için aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi “biz” çoğul zamirini yinelemiş, aynı zamanda da “mahabbetüz, peymānemüz, n’eylerüz, pervānemüz, hüviyyetüz, lānemüz” kelimelerindeki birinci çokluk şahsı ifade eden altı çizili gramatik yapılar da hem şairin bu isteğini yansıtmış, hem de kuvvetli bir ahenk medyana getirmiştir:

Biz mest-i feyz-bahş-ı şarâb-ı mahabbetüz
Besdür cihāna cur’a-i peymānemüz **biz**üm

Biz n'eylerüz çerâğı şeb-i hecr-i yârda
Bin şem uyarur âh ile pervânemüz **bizüm**

Biz tâ'irân-ı evc-i hevâ-yı hüviyyetüz
 Genc-i şikenc-i turradadır lānemüz **bizüm** G.79/2-3-4

N'ola ta'yîn etse zabt-ı mülk-i hüsni gamzeye
Zülfî bir âşüfte-i ser-der-hevâdur n'eylesin

Zülfîne kalsa perîşân **eyle**mezdi dilleri
 Anı da tahrîk eden bād-ı sabâdur n'eylesin G.91/3-4

Derdüm nice bir sînede pinhân ederüm ben
 Bir **âh ile** bu 'âlemi virân ederüm ben

Âh ile komam dilleri zülfünde huzûra
Cem'iyet-i ağıyârı perîşân ederüm ben

Cem'iyet-i ağıyârı ger **et**mese **perîşân**
 Çarh-ı felegi 'aksine gerdân **ed**erüm ben G.94/1-2-3

Bin nāfe mi var her ham-ı zülf-i siyehinde
 Bu bûy-ı **dil**-āvîz nedür hāk-i rehinde

Olmazdı **dil** o kākül-i fettāna giriftār
Bin fitne nihān olmasa zîr-i külchinde G.109/1-2

Ne tercümân-ı **ğamze gerek aşka ne** nâz
Dil-ber mukayyed olmayıcak müdde'asına

Ne eşk-i dide lâzım olur **dil-ber**e **ne** âh
 Aşık tahammül eylemeyince cefâsına

Nef'î bize **ne ğamze gerek ne** nigâh-ı dost
 Biz mâ'iltüz güzellerün *en* bî-vefâsına G.114/3-4-5

Cism-i pâkinde letâfet o kadar ki sanasun
Sînesi âyinedür âyinedân **pireheni**

Virmez ol **pirehen** ü **sîne** safâsın yine
 Dökse ger safha-i âb üzre sabâ yâsemeni G.127/3-4

Dün gice meclisümüz yâr ile rindâne **idi**
 Ben **idüm** **sâğar** **idi** şem' **idi** pervâne **idi**

Dün gice sâkî ile **sâğar**a hâcet yoğ **idi**
 Dil ü dîdem bana peymâne vü mey-hâne **idi** G.134-2 /1-2

Bazen şair aynı kökten türemiş kelimeleri de birbiri ardına gelen beyitlerde kullanarak ahenk oluşturmuştur:

Derd-i îsyânuma dermânı ol eyler zîrâ
 Nazar-ı **merhâmeti** ehl-i dilün **merhemidür**

Rahm eder hâline mecrûhların el-hâsıl
 Ol tabîb-i dil-i 'âlem rûsulün **erhamı**dur K.2/35-36

Cihān ol denli pür-emn ü emāndur devr-i **adl**inde
Ki fitne var ise ancak hat-ı nev-hîz-i dil-berdür

Eyā sultān-ı **ādil** kim zamān-ı **adl**-i dādunda
Gazāl-ı māde-h'āher-gîr-i şîr-i şerze-i nerdür K.20/31-32

Tutdı cihānı debdebe-i kūs-ı şöhretüm
İşitmez anı güşü **hasūd**un girān olur

Hāsīd benümle da'vî-i nazm eylese n'ola
Zu'mınca har suhanver-i İsā-beyān olur K.29/63-64

1.6. Mısra Tekrarı (Redd-i Matla')

Ünsal Özünlü'nün "metinsel yinelemeler" olarak isimlendirdiği ¹¹⁸ bu tarz tekrarlar, şairin etkisi altında kaldığı herhangi bir durumu ifade eden veya gazelde bir odak noktası oluşturan matla' beytinin birinci ya da ikinci mısraının, gazelin son beytinde tekrarlanması ile meydana gelir.¹¹⁹ Şairin beğendiği bu mısraın yinelenmesi ile anlam vurgulanırken, bu durum gazelde ahenk bakımından güzel bir etki meydana getirir. Nefî'nin yedi gazelinde mısra tekrarına rastlamaktayız.

Sevgilinin rüy, hatt, zülf gibi çeşitli güzellik unsurlarını dile getirildiği gazelde şairi, adeta kendisinden geçiren sevgilinin can alıcı süzgülü bakışıdır. Dolayısıyla şair bu hususu tekrar vasıtası ile ahenkli bir biçimde dile getirir:

Cān almaga dil-teşne olan ğamze imiş hep

Ālüfte imiş hançeri cān ile leb-ā-leb

.....

Kasd eyleyeni bilmez idi cānına Nefî

Cān almaga dil-teşne olan ğamze imiş hep G.10/1-5

¹¹⁸. Ünsal Özünlü, "Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler", *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 48

¹¹⁹. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 106

Çeşitli dini motiflerle kendisini kutsayıp şairlik tabiatını öven şair, düşüncesini canlı kılan hususun feyizli nefesi olduğunu söyleyerek Hz. İsa'ya telmihte bulunur¹²⁰:

İhyâ eden endîşeyi feyz-i nefesümdür

Endîşe benüm tıfl-ı dil-i nev-hevesümdür

.....

Olsam n'ola Nef'î gibi hallâk-ı ma'ânî

İhyâ eden endîşeyi feyz-i nefesümdür G.39/1-5

Beş beyitlik gazel boyunca sevgilisinin nigâh ve gamzesinin (bakış, süzücü bakış) şiddetli tesirinden bahseden şair, redd-i matla yaparak bu iki unsurun kendisinde uyandırdığı heyecanı yansıtmak istemiştir:

Ġamzesi mahmûr u çeşmi nîm-mest-i hâb-ı nâz

Biribirine nezâketle eder işrâb-ı nâz

.....

Kime şekvâ eylesin bî-çâre Nef'î n' eylesin

Ġamzesi mahmûr u çeşmi nîm-mest-i hâb-ı nâz G.52/1-5

“gönül” kelimesinin redif olarak kullanıldığı ve anlam yoğunluğunun da aynı kelime üzerinde yoğunlaştığı gazelde şair, cem' sanatına başvurarak “kadeh, bâde, sâkî” kavramlarını gönül kavramında birleştirmektedir.¹²¹

Hem	kadeh	gönül
	bâde	
	bir şûh sâkîdür	

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdür gönül

Ehl-i 'aşkun hâsılı sâhib-mezâkîdur gönül

.....

Etse Nef'î n'ola ger gönlüyle dâ'im bezm-i hâs

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdür gönül G.74/1-5

¹²⁰. Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Dîvânı Tahlili*, 1. baskı, KBY, Ank., 1987, s. 66

¹²¹. Cem': "Müte'addid şeyleri bir hükümde cem' etmektir." Ahmet Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniye*, (haz. Turgut Karabey, Mehmet Atalay), 1. baskı, Akçağ yay., Ank., 2000, s. 105

Dostlarını, eğlence tertip etmek üzere bir meclis kurmaya çağıran Nef'î, gazel boyunca ideal bir meclis için onlara görev taksimi yaparken, “Gül gibi cām-ı meyi encümen-efrüz edelüm” (Şarap kadehini tıpkı bir gül gibi meclis parlaticı yapalım), mısraını yinelemiş, kendisine de tabii olarak bu ortamda bülbül gibi taze gazeller söylemeyi seçmiştir:

Gül gibi cām-ı meyi encümen-efrüz edelüm

İttifāk ile gelün bir yere nev-rüz edelüm

.....

Bülbül olsun okusun taze gazeller Nef'î

Gül gibi cām-ı meyi encümen-efrüz edelüm G.81/1-5

Klasik şiirimizde, sevgilinin çektiği sıkıntılar aşık tarafından cana minnet bilindir. Nef'î de ayrılıktan dolayı sinesinde binlerce yaranın oluşmasını temenni etmekte ve bu arzusunu da tekrar vasıtası ile dile getirmektedir:

Bin var ola hicrānun ile sinede dāgum

Çokdur güzelüm devlet-i ‘aşkunda çerāgum

.....

Nef'î gibi ben yara çeküp yāre görünmem

Bin var ola hicrānun ile sinede dāgum G.82/1-5

Aşağıdaki beyitlerde, yukarıdaki düşüncenin aksine, şairde bir başkaldırı mevcuttur. Şair, sırf kavuşma zevkine varmak için sevgiliden ayrılma gibi bir duruma tahammül edemeyeceğini tekrarla ifade ederken bir bakıma, Klasik şiirimizin, “Her şey zıddıyla bilindir.” düşüncesinden hareketle ortaya koyduğu ve Fuzülî’de zirveye çıkan, kavuşma duygusunu ziyadesiyle yaşayabilmek için ayrılıktan hoşlanma düşüncesine de karşı gelmektedir.

Bu gazelde, aslında hep gür sesle söylemeye alışmış olan ve kendisini kasidede mükemmel bir şekilde ifade edebilen şairin, gazelin gelenek icabı şart koştuğu munis tabiata –istese de- bürünemediğini bu yüzden de bir isyan edasıyla düşüncelerini dile getirdiğini görüyoruz:

Lezzet-i vuslat için firkât-i yâri çekemem

Sohbet-i bâde için renc-i humârı çekemem

.....

Câna minnet ne çekersem çekeyüm ey Nef'i

Lezzet-i vuslat için firkât-i yâri çekemem G.84/1-7

Yukarıda verdiğimiz mısra tekrarlarının yanında şairin beş bendlik müseddes-i mütekerririnde, her bendin son iki mısraı olarak tekrarlanan,

“Getür âyîne-i ‘âlem-nümâ-yı cām-ı sahbâyı

Benüm de sâkîyâ görsün gözüm dünyâyı” mısraları ile

Fuzûlî'nin bir murabbainın ilk iki mısraı olan,

“Perişân hâlün oldum sormadun hâl-i perişânım

Ğamunla derde düşdüm kılmadun tedbîr-i dermânım”

dizelerinin yedi bendde kullanması ile yapılan tesdisdeki bu tekrarlar da da mısra tekrarlarına dahil edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SES TEKRARLARI İLE SAĞLANAN AHENK

“Ses ve musikî formlarının temelini teşkil eden ‘his’ unsurunu”¹²² mısra kalıplarına dökmekte usta olan şair, şiirde iç uyuma büyük önem vermiş, iştikak, cinās, nidā ve paralel söyleyişlerle ifadelerine zenginlik katmıştır. Nef’î’nin; kelimelerin ses yapısı üzerine inşa ettiği bu müzikalite, anlamdan soyutlanmış ve sadece ses tabakasının sağladığı bir özellik değildir. “Eğer bir şiiri duyuyor, ondan büyük bir estetik haz duyuyorsak, bu sadece müzik olarak duymamızdan ileri gelmez. Anlamın da bunda belli bir ölçüde payı vardır.”¹²³

Dilbilimin temellerini atan F. Saussure, bizim kelime dediğimiz kavramı, birbirinden ayrılmayan iki yanlı bir varlık olarak nitelemiş ve adına da gösterge demişti. Bu yönlerden biri, sessiz okumada bile zihinde canlanan “ses imgesi”, diğeri de kavram ya da belirtilendir.¹²⁴ Bundan dolayı beyit veya metin içerisinde şairin titizlikle seçtiği göstergeler, taşıdıkları ses değerleri bakımından okuyanın veya dinleyeninin zihninde belli bir çağrışım oluştururken, anlam bakımından da beyit içerisindeki diğer kelimelerle etkileşim içerisine girerek başka bir çağrışım uyandırmaktadır. Böylece beytin oluşması ile birlikte hem bir ses orkestrasyonu hem de anlam bütünlüğü kurulmuş olmaktadır.

Nef’î’nin sanatçı kişiliğini zirveye çıkaran da şiirde can alıcı iki husus olan anlam ve ses tabakasını birbirinden soyutlamamış olmasıdır. Aynı zamanda ortaya çıkan ahenk de tek kelime veya tek ses üzerine bina edilmiş ve diğer kelimelerden bağımsız yeknesak bir ahenk değildir. Nef’î’nin şiirlerinde ünlü ve ünsüz uyumunu da aşan, hece seviyesinde ses tekrarları vardır.

Bu bölümde, şairin divanındaki ses tekrarlarının ahenk temin etmedeki rolünü belirtmeye ve anlamın ahenkten soyutlanmamış olduğunu göstermek için, ses-anlam ilişkisini de ele almaya çalışacağız.

¹²². Önder Göçgün, “Fuzûlî’nin Şiirinde Ses ve Müsikî”, Türk Edebiyatı Araştırmaları, Konya 1991, s. 135

¹²³. İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Matb., İst., 1971, s. 96

¹²⁴. Doğan Aksan, “Dilbilim Açısından Şiir”, Türk Dili, C. XXIX, S. 271, s. 562-563

2.1. İştikak

“İştikak, bir kökten türemiş kelimelerin bir cümle veya beyitte kullanılması sanatıdır.”¹²⁵ Bazı kaynaklarda iştikak sanatı cinās sanatına dahil edilir.¹²⁶ Türkçe ve Farça kelimeleri söz tekrarları içinde ele aldığımızdan dolayı, aşağıda yalnızca Arapça asıllı kelimelerle yapılan iştikak örneklerine yer verdik.

Nef’î'nin yeri geldiğinde tabii bir şekilde başvurduğu ve yapmacıktan uzak iştikak sanatında, özellikle müştak kelimelerin mısra içerisinde birbirine yakın veya paralel kullanılmasıyla göze ve kulağa hitap eden bir tablo sergilenir.¹²⁷ Bunun dışındaki örneklerde iştikak sanatını oluşturan kelimeler, beyitteki diğer kelimelerdeki benzer seslerin katkısı olmadan güçlü bir ses orkestrasyonu sağlamaz. Bunun için hem müştak kelimeleri hem de beyitteki benzer sesleri “bold”la gösterdik. Örneklerine sıkça rastladığımız kelimeleri aynı başlık altında topladık.

adl

Eyā sultān-ı **ādil** kim zamān-ı **adl** ü dādunda

Ğazal-māde hāher-gîr-şîr-i şerze-i nerdür K.20/32

O cihān-dāver-i **ādil** ki eder

Adli Mehdi'-i zamāne ta'lîm K.27/12

Hak budur kâzım idi devlete bir sencileyin

Dāver-i **ādil** ü düstûr-ı **adālet**-evreng K.38/30

Mehdî'-i devr-i zamān hazret-i Hüsrev Paşa

Ki **adālet**de **ādil** olmaz ana bir ādem K.41/17

İ'tidāl istese ger **adli** umûr-ı dehre

Veremez bād-ı hazān revnāk-ı gülzāra halel K.54/27

¹²⁵ M. Orhan Soysal, *Edebi San'atlar ve Tanınması*, 1. baskı, MEB yay., s. 60

¹²⁶ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 483; Ahmet Cevdet Paşa, *Belāgat-ı Osmāniye*, (haz. Turgut Karabey, Mehmet Atalay), 1. baskı, Akçağ yay., Ank., 2000, s.115

¹²⁷ İştikakın bir sanat olarak kabul edilip değer taşıması diğer lafzi sanatlarda olduğu gibi sözde tabii olarak bulunması ve bu özelliği taşıyan kelimelerin özellikle kullanılmış izlenimini vermemesine bağlıdır. M. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belagat*, 2. baskı, Bilimevi, İst., 2001, s.229,

aşk

Her **aşık** olan **aşkı** bu vādiye düşürmez
 Bu meslek-i **aşkı** dil-i erbāb-ı Hudā'dur K.34/4

Nice mest olmasın **aşık** felek peymāne ğam sahbā
 Münāsib bezm-i **aşka** hak bu hem peymāne hem sahbā G.4/1

Bir nigezle bildürür **uşşaka** hecr ü vuslatı
Āşıkuz ol güft u gûy-ı dîde-i fettāna hep G.13/2

Ol kâfile-salar-ı reh-i Kābe-i **aşkum**
 Kim nāle-i **uşşak** sādā-yı ceresümdür G.39/4

Erbāb-ı ğamuz **aşık**-ı dil-dāde-i **aşkuz**
 Öldürse bizi ğam yine āmede-i **aşkuz** G.51/1

Bāde ğam verür *bize biz* **aşık**-ı dîvāneyüz
 Gelmeden bu bezme cām-ı **aşk** ile mestāneyüz G.56/1

Koyup der-i cānānı yabanda gezen **aşık**
 Mecnûn ise de **aşka** bîġāne midür bilmem G.77/3

Ġam-ı **aşk**un ki hep şekvā eder **uşşak**-ı zār andan
 O dilden hazz eder hem dil dahi bî-ihtiyar andan G.89/1

cüz'

Ki **cüz'**-i lā-**yeteezzā**yı bu tasarruf ile
 Eder dü-*nîme* vü her *nîmesin* yine taksîm K.33/51

Bir kûh-ı belā oldı dile *bir* yere geldi
Eczā-yı ğam-ı lā-**yeteezzā**-yı zamāne K.42/37

devr

Mîm-i *mekāna* istese pergār-ı himmeti

Mikdār-ı **devr**-i **dāire**-i lā-*mekān* verür K.5/48

Nedür ehl-i dile bu cevr-i firāvān-ı felek

Alıver dādumuz ey **dāver**-i **devrān**-ı felek K.25/1

Heyhāt ki bir **devre** gele haşr ede **devrān**

Olmaz bu kadar kıssa-i müşkil-ter-i ‘ālem K.24/27

Sen ol Mehdî-i sâhib-seyf-i **devrān**sun ki **devr**ünde

Mesîha gelse icrâ edemez âyîn-i ahyâyı K.28/28

emn

Han Ahmed ol şehenşeh-i devrān ki rûzgār

‘Adliyle dehre müjde-i **emn** ü **emān** verür K.5/27

Bula zāt-ı şerîfünle serîr-i saltanat revnak

Ola devründe halk āsûde dehr **emn** ü **emān** üzre K.6/53

Cihān ol denlü pür-**emn** ü **emān**dur devr-i ‘adlünde

Ki fitne var ise ancak hat-ı nev-hîz-i dil-berdür K.20/31

Ġaraz-ı memlekete **emn** ü **emān**

‘Ādeti leşkere bezl-i zer ü sîm K.27/29

Ol dāver-i zamāne ki āb-ı ‘adāleti

Gül-bün-firāz-ı gülşen-i **emn** ü **emān** olur K.29/19

Açıldı genc-i kerem gibi bāb-ı **emn** ü **emān**

Dükān-ı müflise döndi derîçe-i bîdād K.30/9

fazl

Bu Hanîfe-şiyem ol şeyh-i **efâzıl** ki ola

Bû ‘Alî medrese-i hikmet ü **fazl**unda mu‘îd K.54/17

Şânına nisbet **efâzıl** müstahik kân-ı zekât

Devlet-i **fazl** ile sen sâhib-nizâb-ı kâm-rân K.53/44

fehîm

Kendi **fehîm** etse de bin fikr ile bir nüktesini

Nutkı ‘âciz kala yârâne edince **tefhîm** K.8/11

Yâ **fehîm**-i nakş-ı hüner etmemek münâsib mi

Benüm gibi ser-i hayl-i sühan-verân-ı **fehîm** K.33/41

fitne

Bir **fitne** bulunmaz arasan memleketinde

Var ise yine gamze-i **fettân**-ı bütândur K.10/26

Zamânında bulunmaz **fitne** pinhân olmağa bir yer

Meger hûbân-ı **fettân**un şikenc-i zülf-i tarrârı K.14/41

hareîm

Buk‘a-i ‘allemehu olsa n’ola medresesi

Dil-i dânası **harîm**-i hikemün **mahrem**idür K.2/9

Müsta‘id oldı anun ile nefehât-ı rûha

Bikr-i fikrüm ki **harîm**-i dilimün **mahrem**idür K.2/30

Ka‘be-i ‘ismetine nûr-ı Hudâ şem‘-i **hareîm**

Hareîm-i devletine perr-i hümâ ferş-i **harîm** K.8/30

hutbe

Dönse şemşîr-i **hâtib**e n'ola şemşîr-i zebân

Mülk-i nazmun **hutbe**-i **emn** ü **emân**ıdur sözüm K.1/25

Ol şâhenşâh ki vâcibdür edâ-yı **hutbe**-i nâmı

Hâtib-i minber-i saff-ı namâz-ı kudsiyân üzre K.6/16

hükm

Şer'-i **müstahkem**i kim ana denür habl-i metîn

'Akl-ı Mecnûn-revîşûn silsile-i **muhkem**dür K.2/22

'İlm-i vahdetde sebak-dâşı **imâm**-ı evliyâ

Hikmet-i ma'nâda şakirdi **Hakîm**-i Gaznevî K.3/8

Hall olur müşkil-i **ahkâm**-ı kader

Re'yini etse kazâ ger **tahkîm** K.27/33

Görince mûy-şikâfi-i fikr-i bârîküm

'Aceb mi **muhkem** olursa ger i'tikâd-ı **hakîm** K.33/50

Fermân-dih-i 'âlem ki zebân-ı kaleminden

Cârî olan **ahkâm**ı hemân **hükm**-i kazâdur K.34/25

Sütuda Āsaf-ı dîn-perver-i 'âdil ki olmışdur

Kader fermân-ber-i **hükm**i kazâ **mahkûm** u me'mûrî K.35/23

Ola tâ haşre dek tedbîr-i re'yi pür-savâbıyla

Binâ-yı saltanat **muhkem** esâs-ı mülk **müstahkem** K.39/54

'Akl-ı kâmil dil-i pāk âyine-i sînesi saf

Hükmii cârî sözi söz 'ahdi metîn ü **muhkem** K.41/22

Haddi **imkānı** n'ola etse tecāvüz **hükmi**

Şöyle kılmış felegi **hikmet-i Hak** emrine rām K.50/36

Hākim-i mahkeme-pîrā-yı şeri'at ki bulur

Her dem emriyle **meyān-ı hak** u bātıl faysal K.54

'ilm

Hızr okur **'ilm**i ledünnî dil-i dānāsından

Ol muhakkak rüsulün ekremidür **'a'lem**idür K.2/24

Eder letāfet-i hüsn-i tahayyülüm hayrān

Müfessirān-ı kelām-ı **'ālim** ü **'allām**ı K.22/37

Sanki gencîne-i tab'umda nihān idi ezel

Genc-i esrār-ı hudāvend-i **'alim** ü **'allām** K.51/57

Ser-i erbāb-ı fazl üstād-ı küll **'allāme**-i **'ālem**

Serîr-i **'ilm** ü 'irfānun şehensāh-ı cihān-dārı K.50/19

kadr

O şehensāh-ı kazā-re'y ü **kader-kudret** kim

'Ālemün 'ıyd-ı mübārek-demidür devrānı K.4/8

Cihān-bān-ı **kader-kudret** ki hurşîde olur sâni

Nişān-ı dağ-ı fermānı cebîn-i āsmān üzre K.6/20

Tā felek **kadr** ü merātib anlaya hem bildire

Herkesün **mikdār**ını ednā mıdur a'lā mıdur K.7/38

kamet

Kāmet mi bu yā ber-pā-yı **kıyāmet**

Salinsa tutar 'ālemi gavğa-yı **kıyāmet** G.17/1

Rüsvā-yı dü-kevn etdi beni ol kad u **kāmet**

Şimden geri ne bīm u ne pervā-yı **kıyāmet** G.17/6

Reftārına vābeste mühimmāt-ı **kıyāmet**

Eylese o **kāmet** n'ola isbāt-ı **kıyāmet** G.18/1

keşf

Ben *ne* **keşşāf**um *ne* sāhib-i **keşf** ammā ma'nāda

Mû-*şikāf*-ı nüktehā-yı āsmānīdür sözüm K.1/21

Bildürdi bir nighle dile ğamze kasdını

Ne **keşfe** *ne* **mükāsefe**-i rāza başladı G.126/3

kevn

Hümāyûn-pāye sultān Ahmed-i 'ādil ki düşmişdür

Zilāl-ı sāyebān-ı devleti **kevn** ü **mekān** üzre K.9/19

Her gevher-i nefis ki andan zuhûr eder

Ārāyîş-i hazā'în **kevn** ü **mekān** olur K.29/60

O zerrîn-şemse-i tábān ki reşk-i mihr-i rahşāndur

Ziyā-pāş olsa ger **kevn** ü **mekān**a zerrece nûr K.35/7

Ġark olur **kevn** ü **mekān** āb-ı hayāt-ı feyze

Aldıgumca elüme **kilk**-i suhan-pālāyı K.45/40

lutf

Bahâr erdi yine düşdi **letâfet** gülsitân üzre

Yine oldı zemînün **lutfı** gâlib âsmân üzre K.6/1

Nite ki mazhar-ı **eltâf** edüp cihânı Hudâ

Vere her etdüğü **lutfı** kifâyet-i ta‘mîm K.33/53

kerem

Mesned-ârâ-yı **mükerrem** ki mahal

Ne kadar etse zamâne **tekrîm** K.27/19

Düstûr-ı **mükerrem** ki kemâl-i **kerem**ünden

Endîşesi tahsîl-i du‘â-yı fukarâdur K.34/23

Etse n’ola a‘lâya vü ednâya **tekerrüm**

Hem bahr-ı **kerem**dür kefi hem ebr-i ‘atâdur K.34/28

Te‘âla’llâh zihî hırz-ı **mükerrem**

Mahabbet-nâme-i düstûr-ı **ekrem** K.49/1

Tutsa dünyâyı n’ola şöhet-i lutf u **kerem**ün

Etmede **mekrûmet**ün ‘âleme ısrâr-ı merâm K.51/44

Ey hoş ol şehr-i **mükerrem** ki ola hemvâre

Böyle bir ‘ıyd-ı hümâyûn ile kadri **ekrem** K.52/8

Ağa-yı **mükerrem** ki kefi dest-i **kerîmi**

Ebr-i çemen-efrûz-ı gülistân-ı **keremdür** K.60/17

medh

Vasf-ı **memdûh**-ı İlahî nice mümkün Nef'î

Na't-ı feyz-i şeref-i **medh**ün edersen demidür K.2/29

Erişmez himmet-i tab'-ı bülendüm **medh**-i vâlâna

Ne güç **memdûh** edinmek böyle bir a'lâdan a'lâyı K.28/42

Herkesün kadeh degül hak üzere **medh**in kim eger

Muhtasar ta'rif olursa böyle **memdûh**-ı güzîn K.57/51

mülk

Hâris-i saltanat-ı **memleket**-i heft-iklîm

Cümletü'l-**mülk**-i şehensâh-ı kader-istiklâl K.36/19

O şeh-i tahtgeh-i **memleket**-i dâniş kim

Mülk-i ma'nâda Süleymânlık eder bî-hâtem K.52/22

nazm

Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı ma'nevî

Nâzım-ı **manzûme**-i silk-i le'âl-i mesnevî K.3/1

Ol **nâzım**-ı le'âlî-i **nazm**um ki şi'rimün

Reşki cemâda tab'-ı cevâhir-feşân verür K.5/5

Olsun kapunda **muntazam**-ı silk-i bendegân

Devlet ki **intizâm**-ı umûr-ı cihân verür K.5/57

'Akd-i gevher gibi **manzûm** ola tab'a vârid

Çekmeye **nâzım** olan zahmet-i kayd-ı **tanzîm** K.8/3

Âferîn ol suhan-ârâ-yı **Nizâmî**-tab'a

Ki ola fikri bu gûne dür-i i'câz-ı **nazîm** K.8/6

Benüm ol **nâzım**-ı endîşe ki simsâr-ı kazâ
Edemez kıymet-i 'akd-i dür-i **nazmum** takdır K.40/45

Var mı Nef'î gibi bir şâ'ir kim
Nazmına ede **Nizâmî** teslim K.27/37

saltanat

Ol şehenşâh-ı bülend-ikbâl ü 'âli-himem
Saltanat-pîrâ-yı 'âlem hazret-i **sultân** Murâd K.26/18

Şeb-çerâğ-ı dûdmân-ı **saltanat** **sultân** Murâd
Şem'-i cem'-i bezm-i 'âlem âftâb-ı rûzgâr K.17/18

sihr

Nice yıl istese **sihr** öğredür Hârût'a endîšem
Açınca çâr-sû-yı fitnede dükkân-ı **sahhârî** K.14/44

Bir nigele bildürür dünyâya lutf u kahrını
Çeşmi **sâhir** gûyiyâ **sihr**-i mubîndür gamzesi G.128/4

şi'r

Söz tükendi nice bir da'vâ-yı **şi'r** ü **şa'irî**
Lâf-ı da'vâ ber-tarâf şimdi du'â hengâmıdur K.7/39

Benüm ol nâdire-gû **şa'ir**-i ma'nâ-perdâz
Reşk eder mertebe-i **şi'r**üme sihr ü i'câz K.58/1

zühd

Bana teklif-i **zühd** etmezdi idrâk olsa **zâhid**de
Yazıklar olsun kim anı âkil beni dîvâne yazmışlar G.29/2

Zahid-i sad-sāle mest olsa yine ma'zûrdur

Züh ü takvāya gelür zîrā hālel nev-rûzda G.121/2

Yukarıda topluca gösterdiğimiz iştikak örneklerinin yanında grup oluşturmayan aşağıdaki örnekleri de verebiliriz:

'Ālemi her şeb ede **şu'le**-i şem'-i bahtı

Pertev-i **meş'āle**-i rûz kadar nûrānî K.4/59

Rahm eder hāline mecrûhların el-hāsıl

Ol tabîb-i dil-i 'ālem rûsulün **erhamı**dur K.2/36

İztrârî eder eş'āruma şimdi **tahsîn**

Söze geldükçe kabûl eylemeyen **Hassân**'ı K.4/48

Hattı ki **zâhir** olsa gerek dahi 'āleme

Havfi **zuhûr**-ı fitne āhir zamān verür K.5/22

Yine her lāle bir şem'-i **mu'anber** yakdı dūdından

Şehāb-ı **anber**-efşān oldı peydā bûstān üzre K.6/2

Dizildi **katre**-i şeb-nem ser-ā-pā berk-i sūsende

Katâr-ı cevher-i ma'nā gibi tîğ-ı zebān üzre K.6/12

Süvār oldıkça **tasvîr**inde 'ācizdür **musavvir**ler

Ne denli dikkat eylerse eger Bihzād eger Mānî K.12/26

'Arak **mevc** ursa gāhî şiddet-i sür'atle cisminde

Döner ol demde bir **mevvâc** u rengîn al hārāya K.19/6

Safā-yı meşreb-i pākinden olsa bā-haber Cemşîd

Elin sunmazdı 'ömrinde dahi cām-ı **musaffāya** K.19/26

Katl edüp ol **fāsidi** bozdun tılısm-ı fitneyi
Buldı bāzār-ı **fesād** icrā-yı hükmünle **kesād** K.26/35

Biri de ol ifrīt-i **küfr**-endîş-i **kāfir**-kîş kim
Ana mensûb idi hep erbāb-ı bāğy u irtidād K.26/38

Bir senün gibi ‘**azîm**ü’ş-şānun
Ki eder halkına Mevlā **ta‘zîm** K.27/42

O nāsûh-ism ü ‘Alî-kevkebe kim münseddür
Tevbe-i hasmına dergāh-ı rızā-yı **tevvāb** K.32/24

Erdi bir rif’ate erbāb-ı hūner **devrinde**
Ki eder çarh-ı **denî**-perver-i **dûn** istiğrāb K.32/45

Erişdi ‘āleme yā müjde-i hayāt-ı ebed
Yā oldı dehre berāt-ı **müsellemi** **teslîm** K.33/2

Ederdi kûy-ı zemîni **şemîme**-i ‘anber
Ger etse nükhet-i hulki cihāna neşr-i **şemîm** K.33/24

Bir iki **mültezimi** eyledi havāle bana
Ki iştirāk ile etmişler **iltizām**-ı sitem K.37/31

Tehî ceyb-i **ma‘îşet** hem **ma‘āş** ahvāli pek muhtel
Vebālüm gerden-i endîşe-i ‘akl-ı **ma‘ād** üzre K.44/37

Ol kadar **‘ākil** ü dānā-dil ü dānişver kim
Fitne-i ‘ālemi **ma‘kûl** ile eyler teskîn K.47/28

Şükr kim bir dergēh-i ikbāle etdüm **istinād**
Kim olur himmet **nasīb**-i feyz-i cûdından **nisāb** K.56 / 1-2

Eyleye her müşkilin āsān Hudā-yı **müste'ān**
Olmaya eksik cenābından gürûh-ı **müste'in** K.57/45

Enverî Kāsım-ı **envār** ile ol encümene
Vaz' edüp her biri bir şem'-i şebistān-ı suhan K.61/13

Eylemiş **'itr**-ı kelām ile **mu'attār** **Attār**
Bezm-i 'irfāna olup micmere-gerdān-ı suhan K.61/14

Şiirde, yazılışları ve okunuşları aynı veya benzer, fakat kökleri başka olan sözcüklerle yapılan sanata da *şibh-i iştikak* denir.¹²⁸ Nef'î'de örneklerine pek rastlanmasa da aşağıdaki beyitleri örnek verebiliriz:

Ol **kadar** **kadrî** bülend olsun ki gerdûn bilmeye
'Arş-ı a'lā mı yeri yā kurb-i ev-ednā mıdur K.7/41

Bir şemmesini bulsa eger bûy-ı hulkunun
'Attār-ı çār-sûy-ı **zemîn** ü **zamān** olur K.29/28

'Ulüvv-i şānuna ta'zîm için mahallünde
Eder **zemîni** **zamān** üstine kazā takdîm K.33/27

Husûsā ben ol üstād-ı mazmun-perver-i nazmum
Ki pest etdi kelāmum kıymet-i **lü'lü'**-yi **lālā'yı** K.28/43

2.2. Cinās

Cinās, Söylenişleri ve yazılışları bir veya benzer, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır. Buna *tecnîs* de denir.¹²⁹

“Cinās sanatı, sözcüklerin yapı, söyleniş, yazım ve anlam gibi dört ögesini bir arada yoğurmayı gerektiren zihinsel bir işlem sonucunda ortaya çıkar. Cinās, yerinde ve

128 . Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 483

129. Cem Dilçin, a.g.e., s. 467

güzel yapıldığında sözün etkisini ve ahengini arttıran bir zeka hüneri durumundadır.”¹³⁰
Nef’î’de cinās sanatının değişik türlerinde örneklere rastlanmakla birlikte özellikle terkible veya atıf vavı ile birbirine bağlanmış kelimeler ağırlıktadır.

Nef’î de cinās sanatı diğer ahenk unsurlarında olduğu gibi tabii bir şekilde kullanılmıştır, sunilik görülmez.

2.2.1. Cinās-ı Tam

“Söylenişleri ve yazılışları bir anlamları ayrı iki sözcük arasında yapılan Cināstır.”¹³¹

Etse deryālar n’ola keff-i **yemîn**inden su‘āl
Sen dururken cûd u ihsāna **yemîn** etmiş sehāb K.62/13

El safā camını aldıkça **e**le reşk ile ben
Hûn-ı dil nûş ederüm bāde-i gül-gûna bedel K.54/5

Nef’î gibi ben **yara** çeküp **yāra** görünmem
Bin var ola hicrānun ile sinede dāğum G.82/5

Mā’ilüm cezbe-i dîdāra hem **an**ı severüm
Bir güzel çehrede **ān** olsa ben **an**ı severüm G.87/2

Dinlesün gelsün sarîr-i hāmemi Nef’î benüm
Anlayun **ney**de mezāyā-yı terennüm **n’ey**düğün G.90/5

Esdî nesîm-i cān-fezā canlandı erbāb-ı çemen
Güller giyüp **gül**-gûn kabā **gül**di açıldı nesteren G.97/1

Dünyā deme ey dil buna künc-i ğam imiş bu
Bir **‘ālemi** yok mihneti çok **‘ālem** imiş bu G.100-2/1

130. Cem Dilçin, Süheyl ü Nev-Bahār İnceleme-Metin-Sözlük, AKM yay., Ank., 1991, s. 150

131. a.g.e., s. 151

Düşmedi görmek o bî-mihr ü vefâyı bu gece
Ne görür dil yine gör **düş**de belâyı bu gece G.112/1

Yakdı beni **kül** etdi o mähun güneş yüzi
Oldı dil-i zâ'if ü şikeste **kül** öksüzi G.123/1

Bahâr erdi yine esdi nesîm-i subh-ı nev-rûz
Açıldı 'âlemün **gül** gibi **gül**di baht-ı firûzı G.133/1

2.2.2. Cinâs-ı Mürekkeb

“Cinâslı sözlerden biri, iki ayrı sözcük olan cinâstır.”¹³² Örneklerine en az rastladığımız cinastır.

Bize pend ile vâ'izler **kesel** verdükleri yetmez
Kesel def'ini ko cām-ı safādan hem **kes el** derler G.43-2/3

2.2.3. Cinâs-ı Nākıs

“Cinâslı sözcüklerden birinde fazla bir harf bulunan cinâstır. Bu, fazla harfin başta, ortada ve sonda olmasına göre üçe ayrılır.”¹³³

2.2.3.1. Cinâs-ı Mutarraf

“Cinâslı sözcüklerden birinin başında fazla bir harf bulunan cinâstır.”¹³⁴

Nef'î aşağıda örneğine bolca rastladığımız **âb** u **tâb** ibaresi ile hem bir ahenk yaratmış hem de iki kelime arasındaki tezatın çağrışım gücünden faydalanmıştır.

Başlasam mi'râcını **tahkike** **âb** u **tâb** ile
Gevher-i şeh-vâr-ı gûş-i Ümmühânî'dür sözüm K.1/37

Dîn ü devlet **böyle revnak mı bulurdı** olmasa
Reşh-i kilk ü berk-i tîğ-ı **âb** u **tâb**-ı rûzgâr K.17/22

132. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 469

133. a.e., s. 473

134. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 473

Kosun şimden geri tîgün niyāma hüsrev-i hāver
Ki **āb** u **tāb**-ı şemşîri verür dehre tesellāyı K.28/16

‘Aceb def’ etdü el-hak **āb**-ı tîg-ı **tāb**-dārunla
Sevād-ı düşmen etmişken dimāg-ı mülki sevdāyî K.28/34

Nite kim **tāb**-ı cihān-sūz-ı temûz ile olur
‘Ālem-i āteş-gede vü **āb** ü hevā āteş-**tāb** K.32/66

Ben o mîr-i meclis-i nazmum ki bezm-i ma‘rifet
Sūz-ı şî‘r ü reşha-i hāmemle buldı **āb** u **tāb** K.56/45

Hüsrev-i sâhib-tasarruf mû-şikāf-ı ‘**akd** u hall
Nakd-i vakt-i ‘akl-ı kül ser-māye-i rüşd ü sedād K.26/15

Āgyāre nigāh etmedügin **nāz** sanurdum
Çok lutf imiş ol āşika ben **az** sanurdum G.86/1

2.2.3.2. Cinās-ı Müşevveş

“Cināslı sözcüklerden birinin ortasında fazla bir harf bulunan cināstır.”¹³⁵

Dil-i pāki ki odur **cām**-ı rahîk-i tevhîd
Nüş eden cür‘āsını ‘ālem-i feyzün **Cem**’idür K.2/6

Def’-i gama çāre mi var olsa ger
Elde kadeh **cām**-ı **Cem**-i rûzgār K.43/2

Erişdi bahār oldı yine hem-dem-i nevrûz
Şād etse n’ola dilleri **cām**-ı **Cem**-i nevrûz G. 45/1

2.2.3.3. Cinās-ı Müzeyyel

“Cināslı sözcüklerden birinin sonunda fazla bir harf bulunan cināstır.”¹³⁶

Ol Āsaf-ı s̄anî ki Süleymān gibi hükmi
Başdan başa dünyāya **revān** olsa **revā**dur K.34/20

Belk-i **dārāt**-ı Sıkender’le felek bir bendesin
Görse fark edemezdi İskender midür **Dārā** mıdur K.7/18

Sünbül-i hulkına benzer der idüm turra-i yār
Müşk-bîz olsa eger **sāye**-i ‘anber-**sāy**ı K.45/17

Çekeydi **sûret**ini levh-i āftāba eger
Sûr-ı nigār-ı revāk-ı sipih-r-i jengārî K.46/17

Yaraşur şem’-i şerîfünde dūr-i güftarum
Nitekim **gûşe**-i **gûş**-ı güle der-dāne-i tall K.54/43

2.2.4. Cinās-ı Lāhık

“Cināslı sözcüklerde bir harfi değişik olan cināstır. Buna cinās-ı mütekārib de denir. Değişik harf başta, ortada, sonda bulunabilir.”¹³⁷

2.2.4.1. Başta Olan Cinās-ı Lāhık

Başkasını övdüğü kadar kendisini de öven şair, çoğu zaman sanatçı tabiatının üstünlüğünden dem vurmuş, orijinal fikirler ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Aşağıda da görüleceği gibi şair bu düşüncesini bîkr-i fikr klişesi ile aktarmaya çalışmıştır. Cināslı iki kelimenin terkiplerle bağlanmasında doğan yakınlıktan dolayı kuvvetli bir anlam ve ahenk vurgusu vardır.

¹³⁶ . a.g.e., s. 474

¹³⁷ . a.g.e., s. 475

Yazarken nakş-ı rûy-ı **bikr-i fikr**üm fart-ı 'ismetden
Çeker bir perde hayret-dîde-i sûret-gerân üzre K.6/47

Bikr-i fikrüm o kadar şûh u dil-ârâdur kim
Reşk eder gamzesine zühre-i fettân-ı felek K.25/49

Olsa **bikr-i fikri** ger meşşâta-i mülk-i cihân
Rûzgâra gamzeler eylerdi tasvîr-i cemâd K.26/22

Büte secde olalı görmedi bir kimse dahi
Bikr-i fikrüm gibi bir şûh-ı dil-âşûb sanem K.41/48

Dilümde **bikr-i fikr**ümle hayâl-i şâhid-i hulkun
Yazılmış bir kitâba nakş-ı Yûsuf' la Züleyhâ'dur K.48/49

Her ne gevher ki çıkarsam sadef-i dilden eder
Bikr-i fikr-i şu'arâ gûy-ı girîbân-ı hulel K.54/45

Yaraşur denilse sevâd-ı hatda **bikr-i fikr**üme
Pâk-dâmen şâhid-i meh-tal'at ü müşğîn-nikâb K.56/47

Oldı 'aşk-ı **bikr-i fikr**ümle bir abdâl âfitâb
Zülf-i Zühre târ u pûd-ı hırkâ-i peşmînesi G.131/3

Göreydi ger revîş-i **bezm** ü **rezm**ini Behrâm
Komazdı meclisine tîgsiz dil-ârâmı K.22/14

Livâmı şem'a teşbîh eyleyenler **bezm-i rezm** içre
Sanurlar şu'ledür farkında ol nârenci vâlâyı K.28/33

Zihî ikbâl-i baht-ı kâm-rân u tâli'-i hurrem
Ki oldı muğtenem esbâb-ı **zevk** ü **şevk** ile 'âlem K.39/1

Ferāmûş eyledi kendin bu **zevk** ü **şevk** ile tab‘um
Kalem ammā yine destümde mu‘tād üzre güyādur K.48/34

Şāh-1 Cem-**cāh** u felek-mertebe Sultān Ahmed
Ki eder kevkebe-i **cāh**ına dünyā ta‘zīm K.8/26

Rişte-i ‘adliyle ger bend etmese şîrāzesin
Tār u **mār** olurdu eczā-yı kitāb-ı nigār K.17/23

Hırām-ı dil-keşi dünyāyı meftûn etdüğü yetmez
Felekler de **melekler** de mülāzımdur temāşāya K.19/7

Ferzend-i kirāmı güher-i dūde-i ‘ādem
Mahdûm-ı **felek** reşk-i **melek** mefhar-ı ‘ālem K.24/11

Kim **cemāl**-i bā-**kemāl**ün zann ederler nā-gehān
‘Ālemi pür-nûr edince āftāb-ı bām-dād K.26/5

Sana şimden sonra yokdur hiç bir emr-i muhāl
Buldun i‘lā **zabt** u **rabt**-ı memlekete i‘tiyād K.26/45

Ol dürr-i gûşvāre-i nāhide **nāz** eder
Bu tercemān-ı **rāz**-ı dil-i kudsiyān olur K.29/56

Fürûğ-ı re’yini yād etse şebde şu‘le gibi
Görürdi rāz-ı dil-i **mûr** **kûr**-ı māder-zād K.30/39

Ol saf-**şiken**-i şîr-i salābet ki hücumı
Dehşet-**fiken**-i kalb-i dilfrān-ı vegādur K.34/21

Kalmasa **ger** **per**-i şāhîn hayālinde mecāl
Tār-ı endîşe ile dāma çeker ‘ankāya K.45/39

Reng-i lafz u nükhet-i ma'nâ-yı nazm-ı pākūme
N'ola eylerse hased **rûy**-ı gül ü **bûy**-ı gül-âb K.55/38

Terlese **rûy**un hatt-ı müşgîn anı hoş-**bûy** eder
Hûb olur ger perveriş bulsa benefşeyle gül-âb K.62/30

2.2.4.2. Ortada Olan Cinâs-ı Lâhık

Çerâğ-ı dûde-i **âdem** şeh ü şeh-zâde-i **'âlem**
Hidîv-i muhterem **ârâm**-ı cân-ı leşker ü kişver K.21/7

Vezîr-i a'zam u ekrem Murâd-ı **'âlem** ü **âdem**
Müşîr-i muhterem revnak-fezâ-yı sadr-ı dâneyı K.28/6

Gerdân ola âsâyiş için **âdeme** tâ kim
Çarh-ı felek ü mihr ü meh ü 'ahter-i **'âlem** K.24/43

Havf-i tîğıyla diyâr-ı **'ademe** cân atdı
Döymedi hamle-i pür-savletine şâh-ı **'acem** K.41/30

Kise-i gonca nice pür-zer ise feyzinden
Kâse-i lâlede bî-şeb-nem olurdı pür-sîm K.8/37

Hattun evsâfını bir vech ile **tahrîr** edemem
Dehenün sırrını bir nev' ile **takrîr** edemem G.88/1

2.2.4.3. Sonda Olan Cinâs-ı Lâhık

Derdümi bârî bu **takrîb** ile **takrîr** edeyüm
Tâ şifâ-hâne-i lutfından ere dermânı K.4/36

Hidîv-i sadr-ı sa'âdet ki **fart**-ı rif'atden
'Uluvv-i kadrini **fark** eylemez felek gibi dûn K.59/22

‘Älem-i ma‘nâyı eyledi pür-tezelzül cünbişi
Râ’iz-i tab‘um edince bahş-ı fikri **zîr-i zîn** K.57/37

Bâdî-i zevk ü safâsun gerçi nâmun **bâdedür**
Cur‘ânı nûş eyleyenler gussadan âzâdedür Sk.3/1

Ol cevher ile deşne-i ser-**tîz**-i zebânum
Bir **tîğ**-i celi pertev-i hurşîd-i ziyâdur K.34/38

2.2.5. Cinâs-ı Muharref

“Arap harflerine göre yazılışları aynı, harekeleri yani okunuşları ayrı olan sözcüklerle yapılan cinâstır.”¹³⁸

Nesîm-i **hulkı** güzâr eylese cihâna olur
Kesâd-ı kıymet-i müşk ile **halk**-ı Çîn mağbûn K.59/28
Yâ çıkarsam nâmunı **medh-i bülendümle** göge
Eylesem **mühr**-i zer-i **mîhr** üzre bu güne sevâd K.26/13

2.2.6. Cinâs-ı Mükerrer

“Cinâslı sözcüklerden birinin, ötekinin son hecesiyle ses ve yazılış bakımından aynı olan cinâstır. Buna *cinâs-ı müzdevic* de denir.”¹³⁹

Bir dem murâdum üstine devr eylemez felek
Âb istesem **serâb**-ı âdemden nişân verür K.5/11
Akar **mîzâb**-ı çeşmümden sirişk-i dîde **âbâsâ**
N’ola kendüm döğersem taşlar ile **asyâbâsâ** G.7-171

¹³⁸. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, a.g.e., s. 473

¹³⁹. a.g.e., s. 477

Olma meftûn-ı **bāde**-i Cemşîd
Cāmını bezm-i **Keykubāde** getir G.43-3/4

Ehl-i dildür diyemem sînesi **sâf** olmayana
Ehl-i dil birbirini bilmemek **insâf** degül G.71/2

Bād-ı sabā ki turrālarun **tāb-dār** eder
Her bir hamında bin dili **zār** u **nizār** eder Mf.5

2.2.7. Beyit İçerisinde Birden Fazla Cinās

Bazı beyitlerde birden fazla cinās çeşidine rastlamaktayız:

Her nev-resîde şāh-ı **gül** aldı eline cām-ı **mül**
Lutf et açıl sen dahi **gül** ey serv-i kadd-i gönca-fem K.15/10

gül / **gül**-: cinās-ı tām
gül, **gül**- / **mül** : cinās-ı lâhık

Şāhensēh-i ferhunde-**baht** ārayış-i dîhîm ü **taht**
Bahtı kavî ikbālî **saht** İskender-i Yûsuf-şiyem K.15/23

baht / **taht** / **saht** : cinās-ı lâhık

Firişte-**hüy** u meh-**rüy** u sebük-**rûh** u girân-temkîn
Mülâyim tab' u hoş-zât ü sūhan-dân ü suhan-perver K.21/4

hüy / **rüy** : cinās-ı lâhık (başta yapılan)
rûh / **rüy** : cinās-ı lâhık (sonda yapılan)

Sa'âdetle **hemân** sıhhatde ol **her** kande olursan
Hayālündür yine endîšemün **dem-sâz** u **hem-râzı** K.23/26

dem / **hem** : cinās-ı lâhık (başta yapılan)
sâz / **râz** : cinās-ı lâhık (başta yapılan)

Yine erişdi temüz oldı cihān pür-tef ü **tāb**
Girdi bir hilkate hep āteř ü bād **āb** u **turāb** K. 32/1

tāb / āb : cinās-ı mutarraf
āb / **turāb** : cinās-ı mükerrer

Çekse bir mest-i ser-endāz-ı mey-i nā-**kām**
Cür‘ā-i **cām**ını vermez **Cem**-i devrāna selām K.51/15

kām / **cām**: cinās-ı lāhık (başta yapılan)
cām / **Cem**: cinās-ı müşevveş

Germ olmasun inende felek **āfitāb** ile
Ėālibdür ana mihr-i ruhu **āb** u **tāb** ile G.106/1

āfitāb / **tāb** : cinās-ı mükerrer
āb / **tāb** : cinās-ı mutarraf

Nice dil-**řād** olmasunlar şeyh ü **řāb**-ı Edrine
şehri teşşif etdi **řāh**-ı kām-**yāb**-ı Edrine G.118/1

řād / **řāb** / **řāh** : cinās-ı lāhık (sonda yapılan)
řāb / **yāb** : cinās-ı lāhık (sonda yapılan)

2.3. Nida

Bizim belāgat ve edebiyat nazariyatı kadromuzda ilk defa Ta‘līm-i Edebiyāt’la görülen nidā sanatının, şiddetli ruh hallerinin ifadesinde aciz kalındığı zaman, hissi ifade etmek için müracaat edilen bir ıstırap feryadı olduğunu belirten R. Mahmud Ekrem: “Edebi eserlerde bulunan ve ruhun gerçekten elemli ve ıstıraplı halini ifadeden aciz ‘ey! hey!’ nidalarının musikide nefreti mucib olan ‘hey! hey!’lerden tesir bakımından farklı olmadığını”¹⁴⁰ dile getirir.

¹⁴⁰. Kazım Yetiş, *Ta‘līm-i Edebiyāt’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, AKM yay., Ank., 1998, s.286-287

Bilindiği gibi nidā: “Şairin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip ‘ey, hey’ gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir.”¹⁴¹ Biz Nef’î’deki nida sanatını, ses öğelerini güçlü bir şekilde yansıttığı için ele alacağız. Çünkü Nef’î, özellikle kalın ünsüzlerin oluşturduğu asonansla bir ahenk temin etmeye çalışmıştır.

“Nef’î, başta padişahlar olmak üzere sadrazamlara, şeyhülislamlara ve başka devlet büyüklerine kasideler yazmıştır. Bu kasidelerde, övülen kişinin adaleti, fitne ve zulüm karşısındaki etkili tutumu, iyilikseverliği, cömertliği, hükmünün geçerli olması vb. husular övgü konusu edilen belli başlı noktalardır.

Kelimeleri kullanırken konuya uygunluğuna çok dikkat eden Nef’î, özellikle kasidelerin medhiye bölümlerinde memduhuha herhangi bir durumu arz edeceği zaman “sözü bu noktalara getirdiğinde, her kasidede birbirine çok benzeyen, hatta birbirinin aynı olan söyleyişlerle övdüğü kişiyi yüceltir. Bunlar adeta övgüde kullandığı klişelerdir.”¹⁴² aynı zamanda şair, “memduhunun fitne ve zulüm karşısındaki etkili tutumunu da birbirine benzeyen anlatım kalıplarıyla övmüştür.”¹⁴³

Bu yapıda ilk mısraın sonunda bulunan ve diğer kelimelerin sonuna gelen seslenmeye ve uzatmaya çok müsait “ā” ünlüsüne , ikinci mısraın başındaki “Ey (ā)” ünlemi eşlik etmektedir. İkinci mısralardaki son seslerin çoğu (kafiye veya redif) da bu seslenmeye destek vermektedir. Dolayısıyla birinci mısralardaki seslenmenin etkisi bitmeden, ikinci mısraın başında bulunan “ey” ünlemi ile seslenme adeta tekdüzeliği önlemek için değişik bir şekle bürünmekte ve mısra sonundaki uzun ünlüler, akıcı sessizler ve sürekli ünsüzlerle birleşerek süreklilik kazanarak işitimi süresini uzatmakta ve muhabata tesir etmektedir.

Beyitlerdeki seslenmeyi sağlayan “ā” vokaline beyit içerisinde sıkça kullanılan ve adeta yankı uyandıran “a-ā-î-û” vokalleri ve diğer armonik unsurlar da karışarak kuvvetli bir ahenk meydana getirmektedir. Bu asonans, sesin alçalıp yükselmesi veya

¹⁴¹. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 453

¹⁴². İsmail Ünver, “Nef’î’de Övgü Kalıpları”, *Türk Dili*, C. I, S. 406, Ank., (Ekim 1985)

s.150

¹⁴³. a.g.m., s.152

dalgalanması (entonasyon) şeklinde kendisini göstermektedir. Şairin de bu saydığımız özelliklerle amaçladığı “şiiirde bir ses orkestrasyonu temin etmektir.”¹⁴⁴

Seslenmede amaç ikinci ve üçüncü şahıslarla bir iletişim temin etmektir. Bu iletişimin de hızlı ve kolay yoldan temin edilmesi beklenir.¹⁴⁵ Bundan dolayı bu tür kullanımlarda dikkat çeken bir husus da Nef'î'nin, daha çok kısa isim cümleleri kullanması, yargı bildiren ifadelerden kaçınmasıdır. Çünkü, hem memduhu için seçtiği övgü dolu mübalağalı sözler hem de medhiye bölümlerindeki bu ahenk kalıbının oluşturduğu sihrin ardından fırsatını bulan şair, hemen beklentisini arz etmekte veya derdini dile getirerek seslenmenin ardından söylediği ifadeleri bir yargıya bağlamaktadır.

Bu klişeleşmiş seslenmelerin kullanılmadığı az sayıdaki kasideler içerisinde iki na't ve Mevlana için yazılmış bir kasidenin de yer almasını, şairin Hz. Peygamber'e ve Mevlana'ya karşı duyduğu saygıdan dolayı yüksek perdeden konuşmak istememesine bağlayabiliriz.

Özellikle övülen kişi için de “hüsrev, padişah, hakan, şah, şehenşah, hudavend, hıdiv...” gibi içinde “h” ünsüzünün bulunduğu sıfatlar ve beyit içerisindeki aynı ünsüzü taşıyan kelimelerin kullanılmasıyla mevcut asonansa bir de aliterasyonun sağladığı armoni eklenmektedir.

<p>.....ā.....ā.....ā.....ā.....ā.....ā</p> <p><u>Ey (ā)</u>.....ā.....ā.....ā.....ā.....ā.....</p>

Kām-kārā şehriārā hüsrevā şahenşāhā

Ey cihān-dāver şeh-i gerdūn-cenāb-ı rûzgār K.17/28

¹⁴⁴. Tarık Özcan, *Okıy Rif'atın Şiirlerinin ve Romanlarının İncelenmesi*, (Fırat Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1999, s. 310

¹⁴⁵. Cem Dilçin, “Fuzuli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay.,C. IX, S. 1, Ank., 1991, s. 67-93

Hüsrevā pādişehā mihr-i kevākib-sipehā
Ey medār-ı şeref-i kevkebe-i hākānî K.4/28

Şāh-ı encüm-sipehā mäh-ı zemîn cilve-gehā
Ey şehenşāh-ı süreyyā-‘ālem-i heft-iklîm K.8/45

Cihān-ārā şehenşāhā cihān-dāver hudāvendā
Eyā şāyeste-i mülk-i Cem ü mühr-i Süleymānî K.12/34

Kerem-güster hudāvendā hünere-perver şehenşāhā
Eyā pîrāye-i sun‘-ı kemāl-i kudret-i Bārî K.14/42

Kām-kārā saf-derā sāhib-kırān şāhenşāhā
Ey serîr-i ‘adl ü dādun dāver-i dîn-perveri K.15/38

Hüsrevā dādgerā pādişehā tācverā
Ey şehenşāh-ı felek-mesned-i hürşîd-livā K.18/70

Serîr-ārā hudāvendā hıdîvā hüsrevā şāhā
Eyā sāhib-kırān-ı a‘zam u şāhenşeh-i ekber K.21/22

Güşāde-baht hıdîvā şehā hudāvendā
Eyā sipeh-şiken-i gîrûdār-ı Behrāmî K.22/29

Cihān-pîrā şehenşehā hıdîvā hüsrevā
Eyā şāhān-ı devrûn şevket ü şān ile mümtāzı K.23/22

Ferhunde-şiyem pādişehā dād-penāhā
Ey hüsrev-i Cem-cāh-ı Ferîdûn-fer-i ‘ālem K.24/21

Dāverā tācverā hüsrev-i ‘ālî-güherā
Ey kader-kevkebe fermān-dih-i zî-şān-ı felek K.25/39

Dād-güster dāverā şāhensēhā dîn-perverā

Ey hudāvend-i ‘Ömer-‘adl u Ebû Bekr-i‘tikād K.26/29

Hüsrevā pādişehā dādgerā

Ey kader-kevkebe kabhār-ı halīm K.27/36

Bülend-mertebe sadrā müşîr-i Cem-kadrā

Eyā medār-ı nizām-ı cihān-ı bî-bünyād K.28/44

Felek-şükûh vezîrā melek-şiyem sadrā

Eyā hulāsā-i takdîr-i sun‘-ı Yezdānî K.31/42

Sadr-ı ‘ālî-nazarā Āsaf-ı sâhib-hünerā

Ey şeref-bahş-ı serîr-i Cem ü tâc-ı Dārâb K.32/44

Kerîm-i ebr-i kefā kâmkâr-ı bahr-ı dilā

Eyā muhît-i cihān-ı tekerrüm ü tekrîm K.33/35

Āsafā dādgerā memleket-ārā sadrā

Ey hudāvend-i hümâyûn güher-i ferrûh-fâl K.36/41

Zafer-penâh vezîrā cihān-güşā sadrā

Eyā sûtûde cihān-bân-ı a‘del ü ekrem K.37/28

Dāverā dād-penâh Āsaf-ı ‘ālî-güherā

Ey cihān-dāver ü Cem-cāh u Felâtûn-ferheng K.38/27

Vezîrā kâmkārā saf-derā sâhib-kırân sadrā

Eyā leşker-küş ü kişver-güşā-yı a‘del ü ekrem K.39/38

Serverā nāmverā Āsaf-ı ‘ālî-güherā

Eyā ‘ālî-kevkebe sâhib-kerem-i ‘âlem-gîr K.40/35

Sadr-ı Āsaf-menişā saf-der-i sâhib-revişā
Ey hümâ-sâye hudâvend-i hümâyûn-makdem K.41/35

Kerîmā kâmkârā kâm-bahşā
Eyâ düstûr-ı zî-şân-ı müfahham K.49/35

Felek-mesned hudâvendā hıdîvā dâverā sadrā
Eyâ erbâb-ı dîn ü devletün ser-dâr u sâlârı K.50/32

Serverā dâdgerā dâver-i vâlâ-güherā
Ey hudâvend-i felek-sadr u melâ'ik-huddâm K.51/38

Dâverā nâm-verā dâd-penâhā sadrā
Ey sûtûde-halef-i sıdk-ı İmâm-ı A'zam K.52/30

Dâverā dânişverā sadrā efâzıl-perverā
Ey cihân-sâlâr-ı iklîm-i ma'anî vü beyân K.53/37

Serverā nâmverā fâzıl-ı ferhunde-dilā
Ey hudâvend-i fühûl-ı 'ulemâ-yı kümmel K.54/30

Dâniş-efrûz hıdîvā suhan-ârâ sadrā
Ey hüner-mend-i yegâne hüner-endûz-ı vahîd K.55/35

Kâmkârā serverā sadrā mekârim-perverā
Ey cihân-dâver felek-yâver hıdîv-i kâm-yâb K.56/23

Āsafā deryâ-kefâ dîn-perverā dânişverā
Ey vezîr-i âsmân-ı kadr-i şeh-i rûy-ı zemîn K.57/21

Āsafā bahr-kefâ gevher-i gerdûn-sadefā
Ey nîkû-kâr-ı melek-hulk u mekârim-perdâz K.58/32

Suhan-penāh-hıdīvā hünerverā sadrā

Eyā mühendis-i müşkil-güşā-yı küll-i funûn K.59/34

Aynı klişe ifadelerin kullanılmadığı kasidelerde aşağıdaki şekilde seslenmelere rastlarız. Bu beyitlerde de seslenmeyi sağlayan genellikle “ā, ey, eyā, ve’y” ünlemleridir. Bunun dışında: “merhabā, habbezā, Te‘ālallāh, zihî...” gibi seslenme kalıplarını da kullanan şair, şaşkınlığını, beğenmeyi ve takdir etmeyi belirtmektedir.

Ey dāver-i zamāne ki āb-ı ‘adāletün

Mülk-i cihāna revnak-ı bāğ-ı cinān verür K.5/51

Eyā mākān-ı dîn-perver ki dehr eyyām-ı ‘adlünde

Eder hande zamān-ı devlet-i Nûşirevān üzre K.6/39

Husrevā bu fende garrālanursam gör sözüm

Lāf-ı bî-ma‘nā mıdur yā kûh-ı pā-ber-cā mıdur K.7/32

Ey hüsrev-i ‘ālî-nijād **ve’y** dāver-i pāk i‘tikād

Ey şāh-ı sahib-‘adl ü dād **ey** pādişāh-ı muhterem K.16/31

Ey pādişeh-i ‘ārif ü dānişver-i ‘ālem

Ve’y şāh-ı cihān-gîr ü zafer-yāb-ı ‘ālem K.24/1

Ey ‘Ömer-‘adl u ‘Alî-‘ilm u Aristo-hikmet

Ve’y Hızır-dāniş ü Ahmed-reviş ü ‘İsā-dem K.52/39

Bārekallāh ey behişt-ābād u ey reşk-i cinān

Sānekallāh ey serāy-ı dil-güşā vü dil-sitān K.53/1

Ey olan ‘ārif-i esrār-ı rumûz-ı ‘irfān

Ve’y olan vākıf-ı gencîne-i pinhān-ı suhan K.61/4

Bazen şair, seslenmeyi ifade etmek için herhangi bir ünlem kullanmamakta bunu, diğer beyitlerde de rastladığımız, içinde “â” ünlüsünün bolca bulunduğu sözcüklerle sağlamaktadır:

Kıblegâh-ı ‘ulemâ dâd-penâh-ı fukarâ
Pâdişâh-ı vüzerâ Âsaf-ı Cemşîd-cenâb K.32/23

Kâmkâr-ı vüzerâ kible-câh-ı fuzalâ
Dest-gîr-i fukarâ dâd-penâh-ı ‘âlem K.41/16

2.4. Paralellik

Türk şiirinin ilk örneklerinden itibaren varlığını hissettiren¹⁴⁶ paralellik: “Şiir dilinde beyti oluşturan mısralar arasındaki benzer dil birliklerinin ve mütevâzin kelimelerin anlamla bütünleşen sesin eşliğinde paralel sıralanışını ifade eden bir terimdir.”¹⁴⁷ Söz tekrarlarında aynı kelimelerin, beytin her iki mısraında veya tek mısrada yinelenmesine karşılık, paralel söyleyişlerde ise hem aynı kelimelerin tekrarı hem de ses, anlam ve vezin itibarıyla bir benzerlik söz konusudur. Divan şiirindeki tarsi sanatı da bizim tam paralellik adı altında incelediğimiz ahenk unsuruna benzemektedir.¹⁴⁸

“Dizeler arasındaki paralellikler anlamı pekiştirdiği gibi aynı söyleyiş kalıbının arka arkaya tekrarı beyte hoş bir ahenk, etkileyici bir ritim ve bellekte kalıcılık sağlar.”¹⁴⁹ Paralel ifadeler bazen iki mısraın tamamında, bazen bir mısra içinde, bazen de iki mısraın yarısında görülebilmektedir. Cem Dilçin, paralelliğin aynı zamanda, “beytin anlamının anlaşılıp açıklanmasında, düzenlenip düzeltilmesinde türlü ipuçları ve kanıtlar taşıdığını”¹⁵⁰ da belirtmiştir.

¹⁴⁶ Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ yay., Ank., 1993, s. 273-336

¹⁴⁷ Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Ahenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 59

¹⁴⁸ Tarsi “Divan şiirinde, dizelerdeki sözcükleri ölçü ve uyak bakımından birbirine denk getirme (mütevâzin ve mukaffa) tarsi santıdır. Dizelerdeki sözcükler sayı bakımından da birbirine eşit olmak zorundadır. Dizeleri yapı bakımından böyle simetrik ve paralel olan beyit ve şiirlere murassa denir.” Cem Dilçin, “Fuzuli’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay., C. IX, S. 1, Ank., 1991, s.86

¹⁴⁹ Cem Dilçin, “Divan Şiirindeki Paralel ve Ortak Söz Yapılarından Metin Eleştirisinde Yararlanma”, *Türkoloji Dergisi*, C. XIII, S. 1, s. 34 Ank., 2000

¹⁵⁰ a.g.m., s.34

Nef'î'nin yalnızca kasidelerinde başvurduğu paralel söyleyişler, klasik kasidenin mevcut ahengini yeknesaklıktan kurtarmış, beyit güzelliğinin yerine adeta metin bütünlüğüne dayanan bir güzellik sergilemiş, şiire etkileyicilik kazandırmıştır. Bu ve benzeri özelliklerden dolayı olsa gerek Nurullah Ataç, “Nef'î'nin kasidelerindeki bütünlüklü yapısından övgüyle bahsederek onun şiirlerinde şaheser mısra aramak yerine tümüne yayılmış bir güzelliği aramanın doğru olacağını belirtir. Divan şiirinin beyit güzelliğini esas alan anlayışı yanında Nef'î'nin bu tavrında önemli bir yenilik bulur.”¹⁵¹

Biz, Cem Dilçin ve Muhsin Macit'in adı geçen çalışmalarından hareketle paralelliği iki grup altında topladık:

2.4.1. Tam Paralellik

“Beytin her iki dizesinin bütününe kapsayan”¹⁵² tam paralellikte “paralelizmin esasını oluşturan şu üç unsur:

- a. uzuvların sayısının aynılığı,
- b. münasebet-nisbet aynılığı,
- c. kuruluş-yapı aynılığı”¹⁵³ bulunur.

Aşağıdaki beyitlerde görüleceği gibi beytin iki mısraı arasında görülen düşey ilişkiler, bazen eşit bazen de karşıttır. Bu eşitlik ve karşıtlıklar okuyan ve ya dinleyenin zihninde; estetik bir organizasyon oluşturarak verilmek istenenin alınmasını kolaylaştırdığı gibi, oluşan ahenkten de haz alınmasını sağlar.

Paralel söyleyişlerde kavramlar arasında, ortak sözlerle veya gramatik yapılarla (bağlaç, terkip, hal ekleri...) bir bağ kurulur. Özellikle tamlama “-i” leri ve “u, ü, vu, vü” bağlaçları bilinçli olarak seçilip dize içerisinde simetrik bir biçimde konumlandırılarak iç ahenk temin edilmiştir.

¹⁵¹. Tarık Özcan, *Şiir Kıyısında Bir Ömür Nurullah Ataç*, Fırat Üniv. yay., Elazığ 2003, s. 93

¹⁵². Cem Dilçin, a.g.m., s. 35

¹⁵³. Muhsin Macit, *Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s.63; Kamil Veliyev, *Destan Poetikası*, (Haz. Halil Açıkgöz), Türkiyat Matbaacılık, İst., 1989, s.41

2.4.1.1. Beyitlerdeki Tam Paralellik

Kemāl	-i	dāniş	ile	'akl	-i	rāsih	-i	evvel
Safā	-yı	bātm		subh		sādık	-i	sānî

K.31/27

Peyk	-i	ikbāli	ile	feth	ü	zafer	pey-der-pey
Nükhet		hulkı		bād	-i	sabā	dem-be-dem

K.41/26

Nûr	-i	feyz	āteş	-i	Mūsā	gibi	dilde	rûşen
Sırr		Hak	cevher		cān		sözümde	müdgām

K.41/45

Çah	-i	Bābil	gibi	yere	geçürür	kûhsarı
Ebr	-i	tûfān		çarha	çıkurur	deryayı

K.45/14

Lezzet	-i	vuslat	içün	firkāt	-i	yāri	çekemem
Sohbet		bade		renc		humarı	

G.84/1

Hattun	evsāfını	bir	vech	ile	tahrîr	edemem
Dehenün	sırrını		nev'		takrîr	

G.88-1/1

Cānān	odur	ki	ser-keş	ola	mübtelāsına
'Āşık			nāzı	geçe	dil-rübāsına

G.114/1

Ne	şeb ki	kuyuna	yüz sürmesem	o şeb	ölürüm
	gün	kāmetini	görmesem	kıyāmet	olur

G.32/3

Yukarıdaki örneklerde beyitler arasında gramatikal yapıların dışında esas ilgiyi sağlayan “ile, gibi, içün, çekemem, bir, edemem, odur ki” kelimeleridir. Dolayısıyla paralellik ağırlıklı olarak ortak sözle sağlanmaya çalışılmıştır.

'Aklı	nûr	-i	cevher	-i	zât	-i	şerîf	-i	Ahmedî
Nutka	mağz		rûh		enfâs		latîf		İsevî

K.3/7

Gevher	-i	güftârınun	kân	müşterî	-i	müflisi
Kûçe		esrârınun	hurşîd	düzd		şeb-revi

K.3/11

Şâhid	-i	devletinün	fehm	u	hired	meftûnı
Sûret		himmetinün	lutf		kerem	hayrânı

K.4/12

Rûy	-i	bahtıyla	cihân	manzara	-i	hûr-nişîn
Bûy		hulkıyla	felek	micmere		nâfe-şemîm

K.8/28

Āftâb	efser	-i	ikbâline	yektâ	gevher
Āsmân	eblak	-i	câhına	zer-endûde	geçim

K.8/29

Ka'be	-i	'ismetine	nûr	-i	Hudâ	şem'	-i	harem
Harem		devletine	perr	-i	hümâ	ferş		harîm

K.8/30

Havf	-i	şemşîri	cihâna	yâd	-i	murğ	-i	nâ-gehân
Feyz		cûdı	kâ'inâta	feth	-i	bâb		rûzgâr

K.17/31

Bıkr	-i	fıkrüm	şehr-bânû	-yı	şebistân	-i	hayâl
Tab'	-i	şûhum	ğamze	-i	hâzır-cevâb		rûzgâr

K.17/34

Pîş	-i	pâyında	melek	ğâşiye-dâr	olsa	mahal
Na'l		zerrînine	hûrşîd	yüzin	sürse	revâ

K.18/53

Şimālen	Nahçivān	u	Gence	vü	Tiflīs	ü	Şirvānı
Cenūben	Şehrīzor		Basra		Bağdād		u

K.23/4

Sipīhr	-i	rif'atūn	tābende	māh	-i	'ālem-efrūzı
Riyāz	-i	devletūn	zībende	serv	-i	kāmet-efrāzı

K.23/12

Dāver	-i	devr	-i	zamān	pādişeh	-i	'ālf-şān
Revnağ	-i	mülk		cihān	zīver		eyvān-ı felek

K.25/22

Hālef	-i	dûde	-i	ādem	şeref	-i	devlet	ü	dîn
Fahr		insān	u	melek	hāsıl	-i	devrān		-i

K. 25/23

Pehlivān	-i	keremī	sofra-keş	-i	halk	-i	cihān
Kahramān		ğazabı	rā'iz		yek-rān		felek

K.25/31

Tab'ı	āyine	-i	meşşata	-i	rûy	-i	ālem
Fikri	üstād	-i	Kühen-sāl	-i	debistān		felek

K.25/33

'Ālem-efrūz	āftāb	-i	āsmān	-i	'izz	ü	cāh
Mesned-ārā	tāc-dār		tahtgāh		'adl		u

K.26/16

Mā'nî	-i	āyet	-i	lutf	u	ihsān
Sûret		rahmet		Rahmān		Rahîm

K.27/15

Felek	-i	ma'delete	māh	-i	tamām
Sadeğ		saltanata	dürr	-i	yetîm

K.27/17

Kevkeğ	-i	dāğ	derûn	-i	hurşid
Meşreb		rûh	revān		tesnîm

K.27/26

Bahār	-i	gül-bün-efrāz	-i	adālet	devr	-i	iclālî
Çerāğ		meclis-efrūz		sa'ādet	pertev		re'yi

K.28/10

Fürûğ	-i	tîğ	-i	cihān-tab'ı	vasf	-i	düşmen
Tulû'		mihr	-i	ziyā-güsteri	vücûd		sevād

K.30/24

Revāc	-i	dîn	-i	mübîne	mu'avin	-i	mükdîm
Umûr		şer'		şerîfe	mukayyed	ü	münkād

K.30/32

Kemîne		bahşîş	-i	nakd	-i	haza'ın	-i	hüsrev
Dürûze		masraf	-i	bāc	u	harāc		kubād

K.30/33

Serây	-i	devletine	şeh-per	-i	melek	cārûb
Hıyām		rif'atine	encüm		felek	evtād

K.30/34

Ola		senāsına	meşgûl	ahālî	-i	eşrāf
Süre		eşigine	yüzler	ekābir		emcād

K.30/66

Hulāsa	-i	haber	-i	bî-tereddüt	iş'arı
Netîce		kalem		bî-tekellûf	ihsāmı

K.31/10

Sipîhr	-i	ma'deletün	māh	-i	āftāb	eseri
Riyāz	-i	mekremetün	ser		sidre	ağsānı

K.31/18

Tufeyl	-i	unsûr	-i	pāki	letāfet	-i	mülki
Rehîn		cevher	-i	zātı	kemāl		insānî

K.31/26

Takvîyet-bahş	-i	zafer	silisile-bend	-i	a'dā
Himmat-āmûz		kerem	ûkde-güşā	-yı	ahbāb

K.32/21

Kevkeb	-i	sa'd	u	bülendi	felek	-i	haşmete	māh
Meşreb		pāk		latîfî	çemen		devlete	āb

K.32/28

Gökde	mihr	ahter	-i	bahtından	eder	kesb	-i	şeref
Yerde	deryā	kef		cûdından	alur	feyz		nisāb

K.32/29

Harem	-i	himmetine	devr	-i	felek	halka	-i	der
Ka'be		ismetine	perr		melek	perde		bāb

K.32/30

Emel	vezāyif	-i	cûdıyla	kām-rān	u	ġanî
Kerem	letā'if		hulkıyla	hande-rûy		besîm

K.33/23

Nihāl	-i	hāmeme	dil-beste	Sidre	vü	Tübā
Zulāl	-i	nazmuma	leb-teşne	Kevser	ü	Tesnîm

K.33/45

Hāk	-i	haremi	mense'	-i	ikbāl	-i	ekābir
Ceyb		keremi	kîse		erbāb	-i	necādur

K.34/27

Gubārında	nühufte	āftābun	nûr	-i	rahşānı
Ruhāmında	nümāyān	āsmānun	rāz		mestûrı

K.35/9

Nihād	-i	āb	u	hākinde	sirişte	'adl	-i	Fārûkî
Kitāb		'akl		fikrinde	nüvişte	zühd		Tayfûrî

K.35/25

Reşk	eder	cāhına	dîvāna	çıkınca	Āsaf
Baş	eger	tîġına	meydāna	girince	Rüstem

K.41/25

Fütāde	-i	ser	-i	rāhı	Burāk	-i	firdevsî
Esîr		dām		nigāhı	ġazal		Tatārî

K.46/5

Def'	-i	Ye'cüc	-i	ğama	eşigidür	sedd	-i	sedîd
Men'		ceyş	-i	eleme	dergehîdür	hısn	-i	hasîn

K.47/16

Sâmi'a	gevher	-i	mazmûnum	ile	nâzende
Nâtika	lezzet		güftârum		şîrîn-kâm

K.51/60

Şâhid	-i	bahtına	ikbâl	ü	sa'âdet	meftûn
Harem		devletine	lutf	u	mürüvvet	mahrem

K.52/57

Takrîri	kemâl	-i	hüner	-i	nutk	u	zebândur
Tahrîri	medâr	-i	şeref		kilk		rakâmdur

K.60/31

Rahsun	râhat-fezâ	-yî	hâtır	-i	mestânesûn
Rûhsun	nakd-i revân	-i	'âşık		dîvânesûn

Sk.2/8

2.4.1.2. Beyitler Arasındaki Tam Paralelik

Kasidelerde rastladığımız bu örneklerde birbiri ardına gelen paralel söyleyişler kaside boyunca kafiye ve redifin sağladığı tekdüze ahenge farklı bir renklilik katmakta beyitler arasında rastlanan "ses göndermeleri, şiirin bütünlüğünü sağlamlaştıran temel bir öge olduğu gibi, beyitler arasındaki uyuma canlılık ve akıcılık da kazandırmaktadır."¹⁵⁴

Kalemüm	nâtika-bend	-i	dehen	-i	sihr	-i	füsûn
Suhanüm	'ukde-güşâ	-yî	giriş		fikr		hakîm

Kayd	-i	tahrîrüm	ile	pây	-i	suhan	der-zencîr
Dâğ		fermânum		cebhe	-i	endîşe	vesîm

K.8/47-48

154. Cem Dilçin, "Fuzuli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", Türkoloji Dergisi, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay., C. IX, S. 1, Ank., 1991, s. 80

'Ahd	-i	'adli	'āleme	fasl	-i	bahār	-i	hoş-dili
Devr		lutfi	dehre	eyyām		şebāb		rûzgār

Havf	-i	şemşîri	cihāna	yād	-i	murğ	-i	nā-gehān
Feyz		cûdı	kā'ināta	feth	-i	bāb		rûzgār

K.17/24-25

Kudûmı	pādişāh	-i	'āleme	ser-māye	-i	behçet
Vücûdı	efser	-i	ikbāle	bir dürr		girān-māye

Revādur	ger	Ferîdûn	ile	Behrām	olsa	lālāsı
Sezādur		Züleyhā		Belkîs	olsalar	dāye

K.19/36-37

O	bir	mahdûm	-i	Yûsuf-sûret	-i	hurşîd-tal'atdür
Bu		şeh-zāde	-i	vālā-nijād	-i	māh-peykerdür

Cebînde	anun	envār	-i	devlet	zāhir u bāhir
Nihādında	bunun	āsār		isti'dād	muzmerdür

K.20/11-12

Neşāt	-i	keyf	medhiyle	dil	-i	endîşe	hurremdür
Nesîm	-i	bûy	hulkıyla	dimāg	-i	cān	mu'attardur

Leb	-i	mu'ciz-beyānı	mevrid	-i	ilhām	-i	lāhûfî
Dil		rûşen-zamîri	matla'	-i	hurşîd	-i	enverdür

K.20/28-29

Yüzinde	pertev	-i	nûr	-i	İlāhî	gün	gibi	zāhir
Sözinde	vāridāt	-i	feyz	-i	akdes	cān		muzmir

Neşāt	-i	'ahd	-i	adliyle	güşāde	çehre	-i	eyyām
Fürûg		gevher		tāciyla	rûşen	dîde		ahter

K.21/5-6

Çerâğ		dûde	-i	ikbâl	gevher	-i	tâc
Fürûğ	-i	dîde	-i	devlet	gubâr	-i	ikdâmı

Kemâl	-i	'aklına	hayrân	hakîm	-i	Yunânî
Rahîk	-i	meşrebine	teşne	'ârif		Câmî

K.22/20-21

Ey	pâdişeh	-i	'ârif	ü	dâniş-ver	-i	'âlem
V'ey	şâh	-i	cihân-gîr		zafer-yâver		'âlem

Sultân	-i	kerem-pîşe	hudâvend	-i	mükerrem
Şahenşeh	-i	Cem-päye	cihân-däver		'âlem

K.24/1-2

Güşâde-baht		u	kavî-tâlî'	ü	bülend-ikbâl
Hüceste-zât			sütüde-sıfât	u	pâk-nihâd

Dilîr	-i	ma'reke-perdâz	-i	Kahrâmân-savlet
Müşîr		memleket-ârâ	-yı	Âsaf-isti'dâd

30/20-21

Kevkebi	dâğ	-i	derûn	-i	hürşîd
Meşrebi	rûh		revân		tesnîm

Himmeti	muhteri'	-i	tarz	-i	cedîd
Devleti	nâsic		kânûn		kadîm

K.27/26-27

Hevâ	-yı	ebr	-i	bahâr	-i	ma'reke	şad-âb
Necîs	-i	hâme		rumhıyla	zırh-ı saf-deri		mü'lem

Cihân	-i	şevket	ü	câhına	mülk	-i	lâ-mekân	mulhak
Zamân		devlet		'ömrine	devrân	-i	bekâ	munzam

K.39/16-17

Tavk	-i	fermānı	ile	gerden	-i	fitne	mağlūl
Satr		ahkāmı		pāy	-i	sitem	der-zencîr

Çeşm	-i	feth ü zafere	gerd	-i	rikābı	sürme
Kimyâ	-yı	kereme	hāk		cenābı	iksîr

Fikri	üstād	-i	kühen-sāle	-i	'akl	-i	evvel
Re'yi	ferzend	-i	kirām	-i	güher	-i	subh-ı ahîr

K.40/21-22-23

Derûm	gevher	-i	tevhîde	mahzen
Zamîri	perde		takdîre	mahrem

Tedârikde	tasarrufda	muvaftak
Şecâ'atde	mürüvvetde	müsellem

Nihād	-i	tab'	-i	derrākinde	muzmer
Harîr	-i	kilk	-i	çālākinde	müdgam

Şerār	-i	āteş	-i	Müsā	-yı	umrān
Havāss		mu'ciz		İsā		Meryem

K.49/26-27-28-29

Ser-efrāz	-i	zamāne	mesned-ārā	-yı	hudāvendî
Hüner-mend	-i	yegāne	çehre-pîrā		nikükārî

Sütüde	kehf	-i	ümmet	iftihār	-i	şer'	-i	peygamber
Güzide	fahr	-i	millet	mahz		lutf	-i	hazret-i Bârî

K.50/17-18

O	felek-mesned	-i	meh-tal'at	u	kudsî-fitrat
	cihān-dāver		deryā-kerem	ü	ebr-i in'am

Bahşış-āmüz	-i	himem	havsala-süz	-i	hisset
Kise-perdāz		kerem	kāfile-sālār		kirām

Müşterî-re'y	ü	ütārid-kalem	ü	mihr-āsār
'Arş-temkîn		kazā-temsîyet		çarh-ahkām

Mültecā	-yı	vüzerā	sadr	-i	kibār	-i	'ulemā
Kāmkār	-i	fuzalā	fahr	-i	mevālî	-i	'izām

K.51/11-12-13-14

Āstîn	-i	keremi	kîse	-i	erzāk	-i	cihān
Āsitān	-i	haremi	kible	-i	hacāt	-i	enām

Lutf	-i	tab'ı	şeref	-i	'akl	-i	mücerred	gibi	hās
Feyz	-i	desti	kerem	-i	ebr	-i	bahārî		'am

K.51/27-28

Nice	'ıyd	evvel	-i	cem'ıyyet	-i	şādî	vü	sürür
		āhir	-i	hengāme	-i	endüh	u	elem

Nice	'ıyd	āyine	-i	rü	-yı	cihān-tāb	-i	neşāt
		āfet	-i	cāngāh	-i	dil	tîre	gam

Müjde	-i	yümn	-i	kudūmiyle	safā	pey-der-pey
Feyz	-i	teşrif	-i	visāliyle	ferāh	dem-be-dem

Eser	-i	feyzi	tarāvet-dih	-i	gülzār	-i	cihān
Pertev	-i	lutfi	bisāt-efken	-i	bezm	-i	'ālem

K.52/2-3-4-5

Sebeb	-i	kadri	anun	'ıyd	-i	mübārek-fitrat
Şeref	-i	bahtı	bunun	dāver	-i	ferhunde-şiyem

Şem'	-i	meh	pertev	-i	bezm	-i	harem-i dîn	ü	düvel
Māh	-i	hürşid	fürüg	-i	felek	-i	cüd	u	himem

Kişver	-i	cāha	cihān-dāver	-i	gerdün-mesned
Mülk	-i	lutfā	şeh-i māh-çāker	-i	seyyāre-hāsem

Hāmî	-i	şer'	-i	beni	hüccet	-i	ehl	-i	sünnet
Kible	-i	mülk	ü	milel	Kābe	-i	erkān	-i	ümem

Müftî	-i	devr	-i	zamân	mâ-hāsâl	-i	kevn	ü	mekân
Süret		cevher		cân	ma'ânî	-i	lafz	-i	'âlem

K.52/17-18-19-20-21

Vādî	-i	fikri	fütühât	-i	kemâle	meslek
Dergeh		fazlı	füyüzât		'ulûma	maksem

Gerd	-i	hâk	-i	kademî	rüşenî	-i	çeşm	-i	emel
Feyz		ihsân		kefi	zindegî		cân	-i	kerem

Âsaf	-i	ma'deleti	hâris	-i	mülk	-i	insâf
Kahramân		ğazabı	saf-şiken		hayl		sitem

Hittta	-i	fazlına	iklîm	-i	'adâlet	mülhak
Kişver		himmetine	mülk		mürüvvet	munzam

'Akl	-i	evvel	gibi	ef'âli	metânetde	mesel
Subh		sânî		akvâli	sadâkatde	'âlem

K.52/23-24-25-26-27

'Avn	-i	millet	fahr	-i	ümmet	müsteşâr	-i	saltanat
'Âlem		himmet	cihân	-i	mekrûmet	cân		cihân

Merkez	-i	pergâr	-i	dâniş	kutb	-i	gerdün	-i	hüner
Mâlik		mülk	-i	fazâ'il	müftî	-i	devr	-i	zamân

Fitne-bend	-i	dehr	-i	dün	müşkil-güşâ	-yi	rüzgâr
Çäre-sâz		dîn	ü	devlet	feylesof	-i	kârdân

Âsümân	-i	mülke	re'yi	âftâb	-i	bî-zevâl
Gülsitân		dehre	lutfi	nev-bahâr		bî-hazân

Bânû	-yi	halvet-serây	-i	fikrine	şeb	perde-dâr
Nev-ârûs		hacle	-i	re'yine	subh	âyîne-dân

Meh	stabl	-i	rā'iz	-i	bahtında	satl	-i	nukre-küb
Çarh	bezm	-i	sākî	-i	cūdında	cām	-i	zer-nişān

Cāme	-i	ikbāline	devlet	tırāz	-i	āstīn
Hāne	-i	iclāline	himmet	revāk	-i	āsītān

K.53/28-29-30-31-32-33-34

Buldı	ziynet	ruh	-i	dil-ber	gibi	rüy	-i	eyyām
Oldı	rüşen	dil	-i	hürşid	gibi	çeşm	-i	ümmîd

Levhaşa'llāh	zihî	cilve	-i	hüsn	-i	tālî'
Bāreka'llāh	zihî	kevkebe	-i	baht	-i	sa'îd

K.55/6-7

Şevk	-i	takrîrüm	ile	hâtır	-i	mazmûn	hurrem
Hüsn	-i	ta'bîrüm	ile	şâhid	-i	ma'nā	tannāz

Şîve	-i	nazmuma	erbāb	-i	fesāhat	meftûn
Nağme	-i	kilküme	kānûn	-i	belāgat	dem-sāz

Tab'	-i	rüşen-güherüm	āyine	-i	sûret	-i	Çîn
Bıkr	-i	fıkr-i suhanüm	reşk	-i	'arūsān	-i	tırāz

K.58/3-4

Fehm	-i	dil	-i	pür-feyzi	ki	kuvvetde	meseldür
Feyz	-i	kef	-i	pür-cüdı	ki	himmetde	'alemdür

Tahsîli	anun	mā-hasal	-i	dāniş	ü	'irfān
İtlāfî	bunun	mā-melek	-i	ma'den	ü	yemdür

K.60/26-27

2.4.2. Yarım Paralellik

Yarım paralellikte paralel ifadeler, mısraı oluşturan ibarelerin tamamında ya da yarısında kendisini hissettirir. Az da olsa bazen beytin her iki mısraının yarısında da paralel söyleyişlere rastlanmaktadır.

2.4.2.1. Beyitlerdeki Yarım Paralellik

Cân-ı ‘âlem fahr-ı âdem Ahmed-i mürsel ki tâ

Haşr olunca na‘t-gûy u na‘t-h;ânıdur sözüüm K.1/32

a	Cân	-ı	‘âlem
	fahr		âdem

Berk-i mâha direng itse bilinmez peykeri

Rahş-ı çâpük-pâ mıdur yâ kûh-ı pâ-ber-câ mıdur K.7/31

a	Rahş	-ı	çâpük-pâ	mıdur
	kûh		pâ-ber-câ	

Zevkı o rind eyler tamâm kim tuta mest u şâd-kâm

Bir elde cām-ı lāle-fām bir elde zülf-i ham-be-ham K.15/8

b	Bir	elde	cām	-ı	lāle-fām
			zülf	-i	ham-be-ham

Ol âftāb-ı saltanat ol şeh-süvār-ı memleket

Cem-bezm ü Hâtem-mekremet memdûh-ı esnâf-ı ümem K.15/18

a	Ol	âftāb	-ı	saltanat
		şeh-süvār		memleket

Şāh-ı cihān-ārā mıdur mäh-ı zemîn-pîrā mıdur

Behrām-ı bî-pervā mıdur yâ âftāb-ı pür-kerem K.15/24

a	Şāh	-ı	cihān-ārā	mıdur
	mäh		zemîn-pîrā	

Şahâne-meşreb Cem gibi sâhib-kırân Rüstem gibi

Hem İsfî-i Meryem gibi ehl-i dil ü ferhunde-dem K.15/25

a	Şahâne-meşreb	Cem	gibi
	sâhib-kırân	Rüstem	

Pîrâye-i mülk ü milel ser-mâye-i dîn ü düvel

K'olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem K.16/20

a	Pîrâye	-i	mülk	ü	milel
	ser-mâye		dîn		düvel

O mülk-ârâ-yı meh-kevkeb o bezm-efrûz-ı Cem-meşreb

Ki hurşîd-i dîrahşân ana bir peymâne-i zerdür K.20/23

a	O	mülk-ârâ	-yı	meh-kevkeb
		bezm-efrûz		-i

O çevgân-bâz-ı devlet kim ana olmuş sa'âdetle

Güneş gûy-ı zer-endûde felek-meydân-ı pehnâ-ver K.21/12

b	Güneş	gûy	-ı	zer-endûde
	felek	meydân		pehnâ-ver

Meh u hurşîd-i 'âlem-tâbı çekmiş sanki zencîre

O pür-çîn kâkül-i ber-dûş o pür-ham turra-i der-ber K.21/30

b	O	pür-çîn	kâkül	-i	ber-dûş
		pür-ham	turra		der-ber

Ne keyfiyyet ne hâlet ne eser var

Rahîk-i feyz-i mazmûnında bilmem K.49/10

a	Ne	keyfiyyet	var
		hâlet	
		eser	

Şecā'at sende himmet sende 'ilm ü ma'rifet sende

Sıfāt-ı zāt-ı pākūn hep birbirinden a'lādur K.48/52

a	Şecā'at	sende
	himmet	
	'ilm ü ma'rifet	

Ola sa'adet ile ol sarāy-ı zībāda

Dili güşāde safāsı ziyāde 'ömri füzūn K.59/53

b	Dili	güşāde
	safāsı	ziyāde
	'ömri	füzūn

Dil nice nerm olmasun girdükçe bezm-i hüsnüne

Gerdenün sîmîn-sürāhî leblerün la'lin-şarāb K.62/28

b	Gerdenün	sîmîn-sürāhî
	leblerün	la'lin-şarāb

Zātun gibi zāt-ı şerif tab'un gibi tab'-ı latif

Vardur diyen ahmak zarif kizbi görürmiş müstehāb K.63/16

b	Zātun	gibi	zāt	-ı	şerif
	tab'un		tab		latif

Hem kadeh hem bāde hem bir şūh sākîdür gönül

Ehl-i 'aşkun hāsılı sāhib-mezākıdur gönül G.64/1

a	Hem	kadeh	gönül
		bāde	
		bir şūh sākîdür	

Yār olsa bahār olsa dilā cām-ı Cem olsa

Bir yerdeki her güşesi reşk-i İrem olsa G.117/1

a	Yār	olsa
	bahār	
	cām-ı Cem	

Dün gice meclisümüz yār ile rindāne **idi**

Ben **idüm** sāgar **idi** şem' **idi** pervāne **idi** G.134-2/1

b	Ben	idüm
	sāgar	
	şem'	
	pervāne	

Ne çāre var ki firākunla eglenem bir dem

Ne tāli'üm meded eyler ne visāle fırsat olur G.32/2

b	Ne	tāli'üm	meded	eyler
		visāle	fırsat	olur

Verziş-i āh ederek āh-ı mücesssem oldum

Çarha te'sîr ederüm gönlüme te'sîr edemem G.83/2

b	Çarha	te'sîr	ederüm
	gönlüme		edemem

Aşağıdaki örneklerde paralel ifadeler mısraların başında bulunmaktadır:

Cān verür gûş etse Hallāk-ı Ma'ānî şî'rine

Reşk eder görse hat-ı ta'lîkını rûh-ı İmād K.26/24

a	Cān	verür	gûş etse
b	Reşk	eder	görse

Kıblegāh-ı 'ulemā dād-penāh-ı fukarā

Pādişāh-ı vüzerā Āsaf-ı Cemşîd-cenāb K.32/23

a	Kıblegāh	-ı	'ulemā
	dād-penāh		fukarā
b	Pādişāh		vüzerā

Şevkümüz yok gerçi dilde mübtelā-yı firkātüz

Zevkümüz var lezzet-i ğamdan haber-dāruz biz G.102/2

a	Şevkümüz	yok
b	Zevkümüz	var

2.4.2.2. Beyitler Arasındaki Yarım Paralellik

Bu tür paralellikte şair, özellikle beyitlerin ilk kelimelerinin aldığı bazı ekleri kullanarak, beyitler arasında bir tür ses göndermesi yapmaktadır. Bazen kelime seviyesindeki de olsa, özellikle beyitler arasındaki bu ses bağlantıları, kafiye veya redifin temin ettiği mısra sonlarındaki ahenge ilave olarak, metin içinde mısra başlarında anlam ve ahenk bakımından bir organik bağ görevi görmektedir.

Bakdıkça bir nigāh ile bin cān alur gözi
Hem yine şöyle hasta görünür ki cān verür

Çekdükçe çeşmi hışm ile şemşîr-i gamzesin
'Uşşaka dehşet-i gazab-ı Kahramān verür K.5/19-20

Kahrı sipihr-i pür-sitemün od eder yerin
Hulki cihāna büy-ı gül ü gülsitān verür

Şānı şehān-ı 'ālemi h'ār u hakîr eder
Lutfi gedāya saltanat-ı cāvidān verür K.5/37-38

Devrinde ehl-i māteme fart-ı neşātdan
Zevk-ı sürüd-ı nağme-i nāyı figān verür

Mülkinde düzd-i müflise māl-i zekātden
Destār u kefş ü pîrehehi kārībān verür K.5/43-44

Hükmi sirāyet **etse** nihād-ı hevāya ger
Bād-ı vezāna lenger-i küh-ı girān verür

'**Azmi** **olursa** ger sabak-āmüz-ı tab'-ı hāk
Küh-ı girāna cünbiş-i bād-ı vezān verür K.5/45-46

Olsun kapunda muntazam-ı silk-i bendegân
Devlet **ki** intizâm-ı umûr-ı cihân verür

Bulsun şeref hemîşe vücûdunla saltanat
Ol saltanat **ki** mülke bekâ-yı emân verür K.5/57-58

Düşse bir meclisde **ger** yâd-ı safâ-yı meşrebi
Âteş-i mey feyz-i âb-ı çeşme-i hayvân bulur

Etse bir iklîme **ger** bezl-i sa'âdet-kevkebi
Her gedâ-yı bî-nevâsı şevket-i sultân bulur K.9/21-22

Etdi cümle çekdigüm cevrin telâfisin kazâ

Gitdi dilden yâd-ı zulm-i bî-hisâb-ı rûzgâr

Gitdi o demler ki eylerdi perîşân hâtırum

Bir yana gam bir yana kahr u azâb-ı rûzgâr

Geldi o demler ki hizmetinde der-miyân

Peyk-i himmet gibi dâmân-ı şitâb-ı rûzgâr K.17/4-5-6

Çıka her subh-dem gün gibi dîvân-ı hümâyûna

Dura arkân-ı dîvânı müretteb tâ dem-i mahşer

Ere bir gâyete devrinde hüsn-i hâl-i kişver kim

Du'â-yı imtidâd-ı devletün vird eyleye leşker K.21/43-44

Çalındı bām-ı felekde nekāre-i devlet
Pür **etdi** debdebe-i müjde-i gūş-ı eyyāmı

Yetişdi her yanadan evliyānun imdādı
Takaddüm **eyledi** ammā Hudā'nun in'āmı

Döşendi kasr-ı temennāya 'işret esbābı
Dikildi kulle-i ikbāle nusret a'lāmı K.22/2-3-4

Bula bir mertebe nusret sipeh-sālār-ı mansūrın
Edince 'arsa-i heycāda ğazīler tek ü tāzı

Boza bir hamlede hem katl ede yüz bin kızılbaşı
Ġuzātun her yegāne merd-i çāpūk-dest-i ser-bāzı

Erişe müjde-i feth ü zafer etrāf u eknāfa
Tuta dünyāyı hep gülbang-ı kūs-ı nusret-āvāzı

Bu şevk ile germ ola Vassāf-ı sihr-sāzun
Ede bir tehniyet-nāmeyle böyle medhe āġāzı K.23/5-6-7-8

Verürse ger nazar-ı kahrı terbiyet āba
Nigāh-ı germ-i habābıyla nerm olur pülād

Olursa ger nazar-ı lutfina karīn āteř
Verür menāfi'-i iksīr-i kimyāyı remād K.30/37-38

Vere vücūd-ı řerfi vezārete revnak
Ola sa'ādeti hadden füzün u 'ömri ziyād

Ola senāsına meşgul ahālî'-i eşraf
Süre eşigine yüzler ekābir-i emcād K.30/65-66

Ederdi vefk-ı girfbān-ı dır'-ı İskender
Bulaydı nüshā-i şi'rüm hakīm-i Yünānî

Olurdu kendi kemāl-i kūsūrına şahid
Göreydi nazmumu ger şā'ir-i Sfāhānî

Suhan-gedālık **ederdi** cenāb-ı tab'umdan
Geleydi ger bu zamānda vücūda Hākānî K.31/59-60-61

İhsānı o gāyetde ki devrinde gedālar
Müstāgnî-i 'ālem bir alay ehli ğinādur

Eltāfi mühim-sāz-ı telāfi-i hasret
Adli reviş-āmūz-ı mükāfāt-ı cezādur K. 34/29-30

Ol nādire-**sencüm** ki nikāt-ı **kelimātum**
Hayret-dih-i endîşe-i 'akl-ı hükemādur

Pākize-**kelāmum** ki dūr-i bahr-ı **hayālüm**
Āvîze-i gūş-ı dil-i yārān-ı safādur K.34/42-43

Kalem bir Kahramān-ı saht-**bāzūdur** zamānında
Ki te'yid-i hayālümle olur endîşe makhūrı

Suhan bir genc-i bî-pâyân-ı esrâr-ı **İlâhidür**

Ki tab‘-ı nüktedânumdur o gencün şimdi gencün K.35/37-38

Sunıldı **bahtuna** dest-i ‘inâyet Hak’dan

Berât-ı mansıb-ı sâhib-kırânî-i ‘âlem

Çekildi **nāmuna** dîvân-ı ‘arş-ı a‘lâda

Bilâ-mücâdele tuğrâ-yı feth-i mülk-i ‘Âcem K.37/2-3

Yusuf-ı hulkıdur ol şâhid-i ma‘nî kim **olur**

Dil-i ‘akl âfet-i ‘aşk ile serâsime vü deng

Hüsrev-i re‘yidür ol saf-der-i yektâ kim **urur**

Heft seyyâre-i peyk gibi rikâbında şeleng K.19-20

Buldı dîvân-ı hümâyün yine tâze revnak

Oldı erkân-ı sa‘âdet yine şâd u hurrem

Etdi devlet yine evvelki makâmında karâr

Basdı çün devlet ile sadr-ı mu‘allâya kadem

Uydu fitne cihân oldı yine âsüde

Az **kalmışdı** ki baş kaldıra ye‘cüc-ı sitem K.41/6-7-8

Bârgahi mahkeme-i ‘adl ü dâd

Dergehi kehfü‘l-ümem-i rûzgâr

Desti yem-i lutf u dili kâni cüd

Kendi veliyyü'n-niâm-ı rûzgâr K.43/29-30

İçse bir cür'asını berhemem-i sad-sâle

Bir olur seng-i mezâr ile yanında ansâm

Çekse bir mest-i ser-endâz-ı mey-i nâ-kâmı

Cür'a-i cāmını vermez Cem-i devrāna selām K.51/14-15

'Adli ger istese ıslâh-ı mazarrât-ı cihân

Nüş-dârü-yı şifâ-sâz ola nîş-i erkâm

Lutfi gösterse ger emvâce rûsüm-ı bezli

Kesret-i dürr ü güherden kem ola sâhil-i yem K.52/28-29

Kadrün ol mertebe **kim** mas'ad-ı i'lâ-yı melek

Tâ'ir-i devletine mehbit-idün u esfel

Lutfun ol mertebe **kim** kârgah-i 'âlemde

Komadı 'illet ü esbâba yeriyle medhal K.56/32-33-34

Aksa âb-ı çeşme-i lutfi eder sahraların

Hâr-ı huşkin gonca haşâk-ı dürüştin yâsemîn

Düşse tâb-ı şu'le-i kahrı eder deryâların

Dürrin ahker-pâre girdâbın tenür-ı âteşîn

Yazsa vasf-ı nükhet-i hulkını bir sâhib-suhan

Bezm-i nazma hâmesi olur buhûr-ı ‘anberîn K.57/20-21-22

2.5. Armoni

Kaplan, “Şiirde armoni bir veya birkaç mısradaki seslerin birbirine uymasına, birbiriyle veya bir manaya göre armonize edilmesine denir.” diyerek, armoninin aliterasyon, ve asonansla sağlandığını belirtir ve “aliterasyon ünsüzlerin; asonans ünlülerin bir veya birkaç mısradaki tekrardan ibarettir.”¹⁵⁵ der. Çebi armoniyi, “sesli ve sessiz harflerin mısralarda meydana getirdiği müzik ve ahenk”¹⁵⁶ diye tarif eder. Türk Ansiklopedisi’nde de “Seslerin ve bunların fonik yardımcıları olan vurgu, duraklama gibi öğelerin düzen ve katışmasından doğan akustik hoş intiba”¹⁵⁷ biçiminde karşılık verilen armoni, söz tekrarlarında gördüğümüz kelime veya kelime gruplarının tekrarının ötesinde kelimelerin taşıdığı seslere kadar iner.

Söz tekrarlarında çoğu zaman daha önce de gördüğümüz gibi hem anlam yoğunluğu sağlanmakta hem de ahenk temin edilmekteydi. Ses tekrarlarında da bazen bazı seslerin anlamı yansıttığını görmekteyiz. Fakat, ”Ses tekrarlarının her zaman anlamla örtüşüğünü söylemek imkansızdır. Şairler bazen ses tekrarlarını şiirde musikiyi arttırmak için kullanırlar. Şairlerin tercih ettikleri seslerle mizaçları arasında bir ilişkinin olup olmadığı kesinlik kazanmamakla birlikte belli seslerin yoğun olarak kullanılmasının âhengi sağlama kaygısını aşan bir tarafı olmalıdır.”¹⁵⁸ Çünkü: “Şairin elinde nota yerine harfler ve onların ses değerleri vardır. Bunun için şair, harflerin bu ses değerinden ritim oluşturmak gayesiyle faydalanmak mecburiyetindedir.”¹⁵⁹ Klasik şiirimizi yansıtan eski alfabenin plastik değerini de göz önünde bulundurursak, plastik ve fonetik unsurların göze ve kulağa hitap eden çift yönlü estetiği ile karşılaşırız.

En eski Türk şiirinden itibaren rastladığımız armoni, hem Batı şiirinde hem de günümüz Türk şiirinde aynı ölçüde kullanılmaktadır. Eliot; bir kelimenin musikisinin, bu kelimenin şiirde kendisinden önceki ve sonraki kelimelerle ve bütün diğer

¹⁵⁵. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, 4. baskı, Dergah yay., İstanbul 1993, s.201-202

¹⁵⁶. Hasan Çebi, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek’in Şiiri*, KTBY, Ank., 1987, s. 98

¹⁵⁷. Türk Ansiklopedisi, C. III, MEB yay., İst., 1971, s.357

¹⁵⁸. Muhsin Macit, *Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s.71-72

¹⁵⁹. Tarık Özcan, *Oktay Rif’atın Şiirlerinin ve Romanlarının İncelenmesi*, (Fırat Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1999, s. 321

kelimelerin yarattığı musikiyle uyum içinde olmasıyla mümkün olabileceğini, şiirde anlamsız sesin de, sestem yoksun anlamın da tek başına var olamayacağını belirtmiştir.¹⁶⁰ Batılı eleştirmenler bu tür ses özelliklerini “ses estetiği (phonoaesthetics) konusu altında, hoş giden sesler (euphonious) ve hoş gitmeyen sesler (cacophonous) olarak”¹⁶¹ gruplandırmışlardır.

Nef’î, ses tekrarlarıyla bir musiki yaratırken, sağlam ve güçlü bir Türkçenin yanında aynı zamanda Klasik şiirimizin Arapça ve Farsçadan gelen kelime hazinesinden de bolca faydalanır. “Sözlüğü çok geniş olan şair, Farsçadan yeni yeni kelimeleri ve Farsça deyimleri dilimize aktarmıştır. Bu dilin onun şiirinde hiçbir şekilde yadrganmaması bu alandaki başarısını gösterir.”¹⁶²

Şairin hangi sesleri daha fazla kullandığını tespit etmek için divandan rastgele seçtiğimiz 10 kaside, 45 gazel ve diğer nazım şekilleriyle (müseddes, mesnevi, kıta, nazm, rübai ve müfred) yazılmış manzumeler üzerinde bir tasnif denemesi yaptık.

¹⁶⁰. T. S. Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), KBY, Ank., 1983, s. 133

¹⁶¹. Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk yay., Ank., 1997, s. 102

¹⁶². Fatma Tulga Ocak, v.d., *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef’î*, 2. baskı, AKM yay., Ank., 1991, s. 17

GAZEL		ÜNLÜLER													ÜNSÜZLER																			
		KALIN						İNCE						b	c	ç	d	f	g	ğ	h	j	k	l	m	n	p	r	s	ş	t	v	y	z
		a	ı	o	u	e	i	ö	ü																									
1	5	72	13	3	9	58	30	2	20	16	10	1	23	6	8	3	16	-	10	18	36	37	1	33	10	8	5	1	6	5				
2	5	30	5	5	6	47	34	-	11	21	3	1	28	6	5	5	7	-	5	21	5	18	1	10	9	2	8	2	6	4				
3	5	32	8	3	5	39	42	-	10	17	2	1	25	6	8	-	6	-	8	24	7	20	3	17	13	4	13	2	2	3				
4	6	57	8	4	39	58	35	1	7	19	7	3	24	5	3	4	18	-	16	19	35	32	3	21	22	5	3	-	11	6				
5	5	37	6	3	5	49	28	2	12	12	4	2	13	3	4	3	7	2	12	25	13	23	1	18	3	5	9	-	9	8				
6	7	49	8	5	10	62	37	-	16	12	-	2	21	3	16	2	9	-	10	31	32	28	4	20	14	7	13	5	18	5				
7-1	5	53	10	2	7	40	21	4	10	18	5	2	23	4	12	-	4	-	17	12	22	19	-	19	13	13	3	1	6	7				
7-2	5	39	6	4	9	40	29	1	16	9	7	1	24	7	9	-	8	-	6	20	9	20	3	25	7	2	2	2	11	3				
7-3	5	47	7	2	14	32	23	-	7	12	-	-	11	2	11	2	6	-	6	14	11	27	1	16	13	8	8	4	8	3				
7-4	5	31	11	3	8	39	37	2	5	14	5	2	8	4	4	5	9	-	16	13	21	18	1	21	6	14	9	2	5	11				
8	5	38	8	3	8	43	26	-	10	13	2	-	14	4	8	-	11	-	14	16	13	21	4	29	7	5	12	2	8	3				
10	5	42	3	7	9	38	29	1	5	9	5	-	14	4	5	1	5	-	8	23	15	20	1	16	2	8	12	1	6	5				
11	5	39	6	3	14	37	28	1	11	15	5	4	16	2	5	5	6	-	11	11	17	26	-	18	9	6	10	2	8	11				
12	5	39	6	4	9	49	22	-	11	11	3	2	19	4	6	2	13	1	6	18	23	28	7	27	6	1	3	5	6	4				
13	5	43	8	5	11	37	24	-	14	8	6	2	15	5	3	2	15	-	10	21	13	21	7	22	3	7	12	2	5	6				
TOPLAM		648	113	56	163	668	445	14	165	206	64	23	278	65	107	34	140	3	155	287	272	358	37	312	137	95	122	31	115	84				

GAZEL		TABLO: 2.b KASİDELERDE KULLANILAN SESLER																												
		ÜNLÜLER						ÜNSÜZLER																						
		KALIN			İNCE			b	c	ç	d	f	g	ğ	h	j	k	l	m	n	p	r	s	ş	t	v	y	z		
a	i	o	u	e	i	ö	ü																							
14	5	32	12	4	10	41	32	1	10	10	3	1	19	2	5	1	14	-	8	17	14	21	2	20	14	8	12	5	11	4
15	10	85	17	9	22	83	52	4	14	17	11	5	36	7	9	3	12	2	14	24	44	35	5	41	32	11	27	9	15	23
16	7	56	17	6	19	47	37	1	7	29	4	-	20	1	4	7	15	-	13	18	25	21	4	20	13	5	16	3	8	10
17	7	57	22	5	13	60	23	-	8	9	3	1	22	5	2	2	5	-	20	18	26	24	3	23	14	3	30	5	23	2
18	5	48	16	9	2	31	20	-	7	6	2	-	4	9	4	5	5	-	13	7	19	13	-	18	10	3	22	4	14	-
19	5	37	14	7	19	36	18	3	3	19	2	-	10	3	5	1	10	-	11	11	19	13	-	19	11	9	14	-	13	3
20	7	57	15	6	9	53	32	3	12	23	5	2	13	5	1	6	17	1	12	18	31	21	1	25	12	8	14	-	9	15
21	5	31	11	7	6	47	28	-	5	5	4	6	3	3	4	2	11	4	6	13	19	21	4	17	13	9	9	5	8	4
22	5	26	6	6	10	49	35	1	6	8	5	3	12	2	6	3	12	-	12	17	20	12	-	20	13	3	11	4	4	3
23	5	27	6	7	6	52	26	-	8	6	3	1	8	4	7	2	15	-	9	12	19	16	-	20	19	6	12	-	7	5
24	9	58	10	9	9	48	26	5	7	8	5	5	18	6	7	3	8	1	9	19	31	25	2	18	22	6	16	3	5	10
25	5	37	5	7	9	41	31	-	5	11	2	1	13	3	7	3	8	-	8	17	19	13	-	13	13	4	9	3	2	11
26	5	41	7	6	2	38	30	2	12	10	3	8	10	3	10	1	7	-	11	20	18	18	-	28	9	6	7	1	11	4
27	5	45	10	3	5	40	27	2	11	13	3	-	26	3	9	3	15	-	7	11	21	12	4	25	9	6	8	1	10	5
28	9	70	10	1	6	102	42	1	7	10	7	2	44	5	16	4	24	-	4	26	38	26	2	30	13	6	10	4	10	10
TOPLAM		737	178	89	147	915	459	23	122	184	62	35	258	61	96	41	178	8	157	248	363	291	27	337	217	93	217	47	150	109

GAZEL		TABLO: 2.c GAZELLERDE KULLANILAN SESLER																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
		ÜNLÜLER													ÜNSÜZLER																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
		KALIN						İNCE						b						c						ç						d						f						g						ğ						h						j						k						l						m						n						p						r						s						ş						t						v						y						z																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																				
29	5	48	13	2	7	34	27	3	13	5	2	4	1	7	1	13	19	21	27	2	24	12	7	9	2	19	14	30	5	49	17	2	11	43	27	-	9	6	6	-	17	4	4	-	11	1	8	22	13	23	1	31	15	4	9	7	14	10	31	10	83	30	6	24	64	67	1	30	14	4	5	36	9	15	4	38	2	26	35	31	51	7	45	19	11	13	6	12	14	32	6	33	7	7	12	58	30	4	13	8	3	2	20	4	6	2	6	-	12	29	19	28	-	26	16	5	15	4	6	4	33	6	44	10	6	7	63	29	2	16	17	4	1	15	5	10	1	19	-	10	24	21	36	4	29	11	13	12	3	16	3	34	5	42	4	12	11	30	30	1	6	20	1	5	12	5	8	2	13	-	15	23	10	18	1	24	6	2	8	-	4	2	35	7	48	7	3	7	60	47	3	6	8	4	2	36	5	5	3	10	1	12	26	19	21	2	17	19	3	10	1	4	10	36	5	38	8	3	31	31	33	1	5	10	2	1	22	4	6	4	4	2	14	13	25	19	1	30	11	7	5	7	7	24	37	5	47	11	3	19	35	20	2	8	16	2	-	26	4	4	2	8	-	7	15	11	31	-	21	9	12	9	4	5	1	38	5	40	11	6	11	28	28	8	15	12	2	1	18	3	4	1	16	-	29	23	20	18	1	23	9	7	4	-	13	5	39	5	29	9	4	12	41	26	-	13	5	1	-	19	7	3	-	11	-	9	12	19	15	-	16	12	9	3	2	12	3	40	5	38	4	4	9	42	23	3	13	8	1	1	21	3	7	4	9	-	9	14	19	13	1	33	6	7	5	2	4	16	41	5	35	9	2	3	37	30	1	9	13	3	1	11	5	4	-	8	1	5	20	17	24	-	19	8	2	5	9	5	7	42	5	37	9	1	9	39	32	1	10	11	3	1	13	4	7	3	16	-	4	23	9	22	-	18	8	10	2	-	3	8	43-1	9	62	15	8	23	78	53	2	7	24	6	3	30	4	8	3	14	-	13	34	26	38	2	40	15	7	14	9	15	6	TOPLAM	673	164	69	196	683	502	32	173	177	44	23	314	68	95	30	190	8	186	332	280	384	22	396	176	106	123	56	139	127	SESLER	a	i	o	u	e	i	ö	ü	q	ç	ş	p	j	g	ğ	h	j	k	l	m	n	d	r	s	ş	t	v	y	z	GENEL TOPLAM (A+B+C)	2058	455	214	506	2266	1406	69	460	567	170	81	850	194	298	105	508	19	498	867	915	1033	86	1045	530	294	462	134	404	320	3233	7407	9380

Yaptığımız tablolardan hareketle en çok kullanılan ünsüz seslerin sırasıyla,

Kasidelerde:

“**r-m-n-d-l-s-h-k-b-t-y-z-ş-f-y-g-c-p-ğ-ç-j**”

Gazelerde

“**r-n-m-l-d-b-s-h-k-t-y-z-g-s-ş-f-c-v-ğ-p-ç-j**”

Diğer Manzumelerde

“**r-n-m-d-l-h-s-k-t-y-b-g-z-ş-v-c-p-f-ç-ğ-j**” şeklinde olduğu görülmektedir.

“**r-n-m-l-d**” ünsüzleri genel toplamda olduğu gibi hemen hemen her kaside ve gazelde hem de diğer manzumelerde aynı şekilde ilk sıralarda yer almaktadır.

Tablolardan hareketle ince ünlülerin kalın ünlülerden daha fazla yer tuttuğunu görmekteyiz.. Yine gazeller üzerinde yaptığımız ünlü tasnifinde de ünlülerin, “**e-a-i-u-ü-ı-o-ö**” şeklinde bir sıralamayla ilerlediği görülmektedir. İnce ünlülerin daha fazla olmasında çeşitli sebepler etkili olduğu gibi, özellikle tamlama “-i”lerinin büyük bir etkisi vardır.

Ünsüz seslerden en çok tekrarlanan; kaside, gazel ve musammatlarda da aynı sırayı izleyen “**r-n-m-d-l**” ünsüzlerin en önemli özellikleri ötümlü (titreşimli) olmalarıdır. Vokal konsonant da denen ötümlü ünsüzler (b-c-d-g-ğ-j-l-m-n-r-v-y-z), aynen vokaller gibi, seslerini sesin titreşiminden alırlar. Aynı zamanda ötümlü ünsüzler, ötümsüz ünsüzlere (ç-f-h-k-p-s-ş-t) göre daha hafif ve daha az yorucudur.¹⁶³

Ünsüzleri, tablolardan hareketle ötümlülük-ötümsüzlük özelliklerine göre kullanılma sıklığı bakımından şu şekilde sıralayabiliriz:

Ötümlü (Titreşimli-Sedalı) Ünsüzler: “**r-n-m-d-l-b-y-z-g-v-c-ğ-j**”

Ötümsüz (Ötümsüz-Sedasız) Ünsüzler: “**s-h-k-t-ş-f-p-ç**”

“Her şairin şiir dünyasında psikolojik veya müzikal sebeplerden dolayı çok sık yinelenen sesler vardır.”¹⁶⁴ ve yine “yapılan bazı araştırmalarda, hemen her dilde en çok kullanılan bir ya da birkaç ses bulunduğu ortaya çıkmıştır. Seslerin sıklık

¹⁶³. Muharrem Ergin, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, 7. baskı, Bayrak yay., İst., 1993, s. 118-120

¹⁶⁴. Tarık Özcan, “Cemal Süreyya’nın Şiirinde Yinelemeler”, *Türk Dili*, S. 610, (Ekim 2002), s.853

dereceleriyle ilgili araştırmalar daha sonra onları birtakım gruplara ayırmış, bazı sözcüklerde bazı seslerin bazı anlamları çağrıştırdığı görülmüştür.”¹⁶⁵ Nef’î’nin de en fazla kullandığı ünsüzlerden olan ötümlü “l-m-n-r” sesleri ve yine ilk sıralarda yer alan “y” akıcı ünsüzü, “söylenişlerindeki rahatlıktan dolayı ünlülerden sonra ikinci derecede müzikal seslerdir.”¹⁶⁶ “Musikiye, vokallerden sonra en elverişli sesler de bunlardır. Gerek dilde, gerek müzikte bu seslerin sık sık tekrarlanması da bundandır.” diyen Ergin, musikiye aralarda ahenk sağlamak amacıyla terennüm edilen “te nen ni, ye lel li, tir ye lel” gibi klişe ifadelerin de hep bu seslerden teşekkül ettiğini belirtmektedir.¹⁶⁷ Bundan hareketle, Nef’î’den (kendi döneminde ve daha sonra) bahseden eserlerin ısrarla belirtmiş oldukları, şairin şiirlerindeki güçlü ahengin de, büyük çoğunluğunun aliterasyon ve asonans yoluyla gerçekleştirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşılık “ç, t, k p” gibi sedasız, durgun ve tiz seslere Nef’î’de çok az rastlanır. Bu tür sesler çoğu zaman da daha önce sıraladığımız akıcı ünsüzler arasında kendilerine yer bulurlar. Bunun yanında özellikle ötümsüz “h, s, ř” ünsüzleri de tabiattaki sesler taklit edilirken kullanılır.

Şiirlerdeki “e ve i” ince ünlülerinin meydana getirdiği yumuşaklık ve hafiflik, “e” ünlüsünden sonra en çok kullanılan “a, ā” ünlüsünün “e” ünlüsüyle beraber meydana getirdiği entonasyon (alçalma-yükselme), bunun yanında bilinçli bir şekilde kullanılan ötümlü “l-m-n-r-y” ünsüzlerinin oluşturduğu armoni, Nef’î’nin şiirlerindeki musikiyi oluşturur. Her halde Nef’î’yi ölümsüz yapan ve diğerlerinden üstün kılan da şiirlerindeki bu ses mükemmeliyetidir. Yoksa şairin ele aldığı konular kendisinden önce işlendiği gibi daha sonra da işlenmiştir. Bu bakış açısından olsa gerek Küçük, “şiiri şiir yapan mana değil, kelimelere hayat veren sihirli sestir. İşte bu ses, şiirin büyüleyici vasfını ortaya koyar.”¹⁶⁸ diyerek Divan şiirinde sese verilen öneme dikkat çekmiştir.

¹⁶⁵ Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk yay., Ank., 1997, s.102

¹⁶⁶ Osman Göker, *Uygulamalı Türkçe Bilgiler I*, MEB yay., İst., 1996, s. 155

Kerman da akıcı ünsüzleri şu şekilde tarif eder: “Dudakların birbirine, dişlerin alt dudağa veya dil ucunun dişlere veya damağa dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğunun daralan noktalarından veya burun yolundan akarak çıkarılması ile oluşan bol sesli ünsüz l/r/y/m/n, gibi. Bunlardan en bol seslisi r/l ünsüzleridir. Zeynep Kerman, *Grammer Terimleri Sözlüğu*, AKM yay., Ank., 1992, s. 6

¹⁶⁷ Muharrem Ergin, a.g.e.. s. 119

¹⁶⁸ Sabahattin Küçük, *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*, “Fırat Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi”, (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı’ya Armağan), C. I, S. 2, Elazığ 1982, s.104

Söz tekrarlarında beyit içerisinde yinelenen kelimeleri gösterirken aynı zamanda bu kelimelerin sesleri ile beyit içerisindeki ortak sesleri de göstererek aslında aynı zamanda aliterasyon ve asonansa da yer vermiştik. Burada aynı örnekleri verme yerine, anlamı çağrıştırmak veya ahenk oluşturmak kaygısı ile bazı seslerin sıkça kullanıldığı beyitlere örnekler vereceğiz. Aynı zamanda iştikak, cinas, nida... gibi ses tekrarlarına dayalı sanatlarda ünlü ve ünsüz seslerin ahenge katkısını göstermiştik. Armonide de yeri geldikçe ünlülerin ahenk sağlamadaki önemini belirteceğiz. Fakat karışıklığa da yol açabileceği için genellikle beyit içerisinde ünsüz seslerin yanında ünlülerin de gösterilmesinden kaçındık. Zaten Aksan'ın da işaret ettiği gibi, bu tür çalışmalarda ünlülerden çok ünsüzlere önem verilmesi gerekmektedir.¹⁶⁹

Armoniye ses, anlam ve ekler yönünden ele alarak üç grup halinde incelemeyi uygun bulduk.

2.5.1. Anlamı Ses Yönüyle Yansıtan Armoni

Her edebi sanat eseri, bazı eserlerde sınırlı da olsa, her şeyden önce bir anlama sahip olan sesler dizisidir.¹⁷⁰ Bilindiği gibi kelime dediğimiz göstergelerle, gösterdikleri nesnelere arasında herhangi bir bağ yoktur. Türkçedeki kelimeler için düşünecek olursak; eşanlamlı kelimeler bile aynı anlamı ifade ederlerken aralarında ses bakımından bir yakınlık yoktur. Hatta dillerin çoğunda var olan ve “Tabiattaki sesleri yansıtmaya yönelik, bu bakımdan dilin kabul ettiği ses birleşimiyle, gösterilen arasında yakın bir bağ bulunan, dolayısıyla oluşması bir sebebe dayanan dil birlikleri”¹⁷¹ olan yansıma kelimeler bile, her dilde farklı göstergelerle ifade edilmektedir. Zaten Aksan'ın da işaret ettiği gibi, “bu göstergeler de sesin kendisi değil, dil sesleriyle oluşturulmuş

¹⁶⁹.“Çünkü ünlüler (vokaller) genel olarak ağızda bir engellemeye uğramadan çıkarılan seslerdir. Türkçedeki ünlüler ise kimi dillerdekine tersine, berrak ağız ünlüleridir. Buna karşılık ünsüzler (konsonantlar) ses yolunda çeşitli engellemelere uğrarlar; nitelikleri dolayısıyla da yansımalarında olduğu gibi kimi sesleri betimlemede de görev alırlar, bunların betimleme yönlerinin daha fazla olduğu düşünülebilir. Ayrıca, ses dizisinde sayıları her zaman ünsüzlerden çok fazladır. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s. 210
“İşitsel açıdan, ünlüler müzikteki seslere, ünsüzler de gürültüye benzer. Ancak, bu ayrım tümüyle gerçeği yansıtmaz, çünkü gürültülü biçimde algılanamayan ünsüzler de vardır.” Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedi, C. XXIII, İst., 1986, s. 12027

¹⁷⁰. Wellek, Rene; Varren Austin, (Çev. Ö. Faruk Huyugüzel) Edebiyat Teorisi, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993, s.133

¹⁷¹. Zeynep Kerman, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, AKM yay., Ank., 1992, s.170

öykünmesidir. Yapılan incelemeler, yansımaların doğadaki sesi hiçbir zaman tam yansıtamadıklarını ortaya koymuştur.”¹⁷²

Kelimelerle yansıttıkları anlamlar arasında bir bağ olmamasına rağmen, kelimeleri oluşturan seslerin çeşitli özelliklerinden (kalınlık-incelik, ötümlülük-ötümsüzlük, tokluluk-yumuşaklık...gibi) her dönemde faydalanılmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Klasik şiirimizde Türkçenin ses güzelliği ve kelime hazinesi yanında –her ne kadar tenkit edilse de- Arapça ve Farsça kelimelerin de sağladığı geniş seçenek yelpazesi şairlerin ses bakımından, anlattıkları durumlara uygun kelime seçmelerine imkan sağlamıştır. Bundan sonuna kadar bilinçli bir biçimde faydalanan Nef’î, bazen var olan kelimeleri kifayetsiz bulup Farsça kelime ve kelime gruplarını da kulağı rahatsız etmeyecek ve garipsenmeyecek bir biçimde şiir diline katmıştır. Ahenk sağlayıcı unsur olarak eskilerin, “aheng-i taklîdî”¹⁷³ dedikleri aliterasyona sıkça başvuran şair, “lafzın ma’na ile i’tilâfî”na¹⁷⁴ (sesle anlamın bütünleşmesine) büyük özen göstermiş sözcüklerin plastik ve melodik değerlerinden sonuna kadar faydalanmıştır. Zaten, “Şiirde, içerik ile seslerin uyuşması yeni renkler ve değerler kazandırır sözcüklere.”¹⁷⁵

Nef’î’nin güçlü sesinin ve merdane edasının makes bulduğu asıl manzumeleri kasideleridir. Kasidelerde gördüğümüz bu gürültülü sesler, gazellerde yerini içe dönüklüğü, ıstırap çeken çaresiz bir aşıkın halini ifade eden yumuşak seslere bırakır. Bundan dolayı aşağıdaki beyitlerde göreceğimiz gibi herhangi bir sesin sıkça kullanılmasından veya yumuşak “(elfâz-ı rakîk)” seslerden ziyade, ses değeri bakımından ‘tok/sert’ (elfâz-ı cezle)”¹⁷⁶ bir özellik arz eden kelimelerin özenle beyit içerisinde istif edilmesiyle anlam ve ses arasındaki denge temin edilmiştir. Kortantamer, kelimelerin taşıdıkları anlamlardan zamanla kendilerine bir şeyler

¹⁷². Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s. 208

¹⁷³. Aheng-i taklîdî: “Fikri, hissi, hayali kelimelerin manasından ziyade çıkardıkları seslerle anlatmaktır.” Tahirü’l-Mevlevî (Tahir Olgun), *Edebiyat Lügati*, (Haz. K. Edip Kürkçüoğlu), 2. baskı, Enderun Kitabevi, İst., 1973, s.17

Recâizâde aheng-i taklîdîyi, “eşyanın hususiyetlerini ses ile taklit ve tasvir etmek olarak tarif eder. Delalet ettiği şeyi ses ile taklit eden kelimelere ‘elfâz-ı savtiyye’ diyen müellif, ‘çağıltı’, ‘şarıltı’, ‘fisıltı’ gibi bu nevi kelimelerin Osmanlıcada pek çok olduğunu ve çokça kullanıldığını belirterek bu yönden dilimize bir üstünlük tanır.” Kazım Yetiş, *Ta’lîm-i Edebiyât’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, AKM yay., Ank., 1998, s.220

¹⁷⁴. Muallim Naci, *İstılâhât-ı Edebiyye, Edebiyat Terimleri*, (Haz. M. A. Yekta Saraç), Risale Yay., İst., 1996, s. 57-59

¹⁷⁵. Süheyla Bayrav, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual, İst., 1999, s. 39

¹⁷⁶. Sezai Güneş, *Anlatım Bilgisi*, Dokuz Eylül Üniv. yay., İzmir, 1999, s. 52

sinebileceğini belirttiikten sonra: “Ayrıca anlam birimlerini taşıyan sesler, sesli okumayla duyuldukları gibi, sessiz okumada da silinip gitmez, ses imajları olarak varlıklarını sürdürürler.”¹⁷⁷ diyerek şiirde ses tabakasının önemine vurgu yapar.

Şair, aşağıdaki beyitte sözünün büyüklüğünü, ve sözün kendisinden aniden sudur ettiğini anlamsal olarak ifade ederken, beyitte işaret ettiğimiz kelimeleri kullanarak anlamı, kelimelerin taşıdığı ses değerleriyle desteklemiştir. Hicivlerini “Sihām-ı Kazā” adıyla toplayan şairin, sözünü “tîğ-ı kazā-yı nā-gehānî” ibaresiyle belirtmesi de son derece dikkat çekicidir:

Bir benüm gibi **ciger-dār** ehl-i tab‘ olmaz dahi
Cevher-i **tîğ-ı kazā-yı nā-gehānî**dür sözüm K.1/7

Sultan Ahmed’in atının ayaklarını yere basışında meydana gelen titremenin, (Geleneğe göre dünyayı boynuzlarında taşıyan) öküzün kemiklerine dahi titreme saldığını belirten şair, “kadem, sadme, zur, gāv...” gibi ahenk bakımından dolgun kelimeleri kullanarak bu titreyişi aşağıdaki şekilde yansıtmaya çalışır:

Her bir **kademde sadme-i pür-zür-ı na‘linün**
Gāv-ı zemîne zelzele-i üstühān verür K.5/32

Aynı kasidenin devamında şair; sultan, toprağın tabiatına muallimlik yapmak isterse bu isteğin ağır dağlara rüzgarın esiciliği gibi, hareketlilik kazandıracağını söylerken, aynı zamanda seçtiği kelimelerin sağladığı ahenkle ağır dağların yerinden yavaş yavaş oynadığını hissettirir:

‘Azmi olursa ger **sebak-āmüz-ı tab‘-ı hāk**
Küh-ı girāna cünbiş-i bād-ı vezān verür K.5/46

Nef’î’nin, ahenk söz konusu olduğunda kendisinden bahseden kaynakların hemen hemen hepsinin tumturaklı üslubuna örnek olarak gösterdikleri Vezîr-i A‘zam Murād Paşa’ya sunulan “olur” redifli kasidesinde, aşağıdaki beyitlerde de görüleceği

¹⁷⁷. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ yay., Ank.,1993, s. 277

üzere bahsedilen konuya uygun olarak seçilen kelimelerdeki seslerin oluşturduğu ahenk, bir savaş alanındaki debdebeyi mükemmel bir biçimde yansıtmaktadır.

Sevgilinin etkileyici bakış kılıcı, aşıkları yaralayıp kan akıtmaya başladığı an, gönlü yaralı aşıklara ölüm bir sevgili gibi yakın olur diyen şair, tîğ kelimesindeki “med”le kılıcın uzunluğunu ve heybetini; hün-feşân ibaresindeki “feşân” sözcüğüyle de kanın fişkırmasını ifade etmeye çalışmıştır. Böyle korkunç bir tablo karşısında, aşıkların ölümü arzulamaları da çok tabiidir:

Ġamzen ne dem ki tîğ çeküp hün-feşân olur

‘Uşşāk-ı dil-fikāre ecel mihribān olur K.29/1

Saflar düzüp hücûm edicek hayl-i düşmene

Dehşetle āsmān u zemîn pür-figān olur K. 29/41

Sarsıldığınca zelzele-i hamleden zemîn

Āşûb-ı rustehîz-i kıyāmet āyān olur K. 29/42

Tahirü’l-Mevlevî “aheng-i taklîdî”yi anlatırken Nef’î’nin aşağıdaki beytini örnek olarak gösterir¹⁷⁸ Bu beyitte “ç,k,t” sert ünsüzlerinin tekrarlanması ile kılıç şakırtıları; “d, m, r, ” ünsüzlerinin tekrarıyla da kılıç seslerinin yankılanması tasvire çalışılmıştır:

Evc-i hevāda çek-ā-çāk-i tîgden

Āvāz-ı ra’d u sa’ikā reh-güm-künān olur K. 29/45

Aşağıdaki beyitte de aynı konu “ç, ş” sert ünsüzleri kullanılarak işlenmiştir. Burda da aynı ürpertici tablo söz konusu edilmiştir:

ç-ş

Çekdikçe çeşmi hışm ile şemşîr-i ğamzesin

‘Uşşāka dehşet-i ğazab-ı Kahramān verür K. 5/20

¹⁷⁸. Tahirü’l-Mevlevî (Tahir Olgun), *Edebiyat Lügati*, (Haz. K. Edip Kürkçüoğlu), 2. baskı, Enderun Kitabevi, İst., 1973, s. 17

Nef'î gürültülü, sesli veya hareketli bir ortamı anlatırken çoğu zaman yaptığı mübalağalarla adeta bunu bir minyatür gibi resmederken, anlama uygun olarak seçtiği kelimelerin sesleriyle de ortamın ses objesini hissettirmeye çalışır. Savaş sahnesini anlatan alttaki beyitte de şair adeta bir tablo çizmiş, kelimelerin taşıdığı sesle de çarpışmaları canlandırmıştır. Divan şairlerinin her şeyin ötesinde önem verdiği iki hususun ses ve görüntü olduğunu dile getiren Sılay, “Gerçekten bu edebiyata felsefik bir yapılaşmadan çok, müzikal ve görüntüsel bir anlayış hakim olmuştur”¹⁷⁹ diyerek, Klasik şiirimizdeki yeni bir şeyler söylemekten ziyade var olanı daha değişik bir üslupla ve sanatkarane bir biçimde dile getirme hususuna dikkat çekmiştir.

Sadrazam Husrev Paşa'ya sunulan kasidesinde şair, kazanılan zaferden dolayı çalınan kösün çıkardığı sesin bütün cihanı tuttuğunu; insanların dışında meleklerin ve ruhların da bu zaferi birbirlerine müjdelediklerini tumturaklı sözlerle anlatmıştır. “gulgul, kūs, cünd...” gibi kelimelerle de beyitte dile getirilen sevinç havası hissettirilmeye çalışılmıştır:

Ğulğul-ı kūs-ı zafer tutdı cihānı o kadar
Cünd-i ervāh ü melek birbirin etdi tebşîr K.40/4

“Nef'î’de kendisine mahsus denilen o tok seslilik ve ahenk; fonetik bakımından seçilmiş bazı kalın ve uzun vokaller, vurgular ve aruzun getirdiği açık kapalı hecelerin kendiliğinden doğan musiki ile temin edilmektedir.” diyen Okay, Nef'î’deki bu heybetli ses tonunun da, “Erzurumlu şairin, biraz dadaşça, biraz babacan tavrından ve gururundan” kaynaklandığını ileri sürmektedir.¹⁸⁰ Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere şair, heybeti, gürültüyü, savaş sahnesini vb. ifade ederken zengin kelime hazinesinden özenle seçtiği, anlam ve ahenk çağrışımı oluşturan kelimelerle bir denge kurar.

Şairin kasidelerinde hep yüksek perden çıkan ihtişamlı ses tonu, gazellerinde çoğu zaman munis bir havaya bürünür. Kasidelerde heybet ifade eden tok sesler gazelde yerini özenle istif edilmiş yumuşak kelimelere bırakır. Bu hususu, hem devrin sosyal

¹⁷⁹. Kemal Sılay, “Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri”, *Osmanlı Divan şiiri Üzerine Metinler*, (Haz. Mehmet Kalpaklı), Yapı Kredi yay., İst., 1999, s. 448-449

¹⁸⁰. Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., s.98

şartlarına hem de kasidenin geleneksel olarak, dış alemi yansıtmaya mukabil, gazelin iç alemi yansıtmaya bağlayabiliriz.

Aşağıdaki beyitlerde de yukarıdaki örneklerden farklı olarak, bazı seslerin sıkça kullanılmasıyla beyit içindeki genel anlam yansıtılmaya çalışılmıştır. Nef'î'de genel olarak tek sese dayalı tekdüze bir ahenk yoktur. Onda biz, yukarıda belirttiğimiz müzikal değerleri olan çeşitli seslerin, uyumlu bir biçimde mezc edilmiş olduğunu görürüz.

Şair; Sultan Ahmed'in kılıcının çaktığı şimşeklerin, düşmanların üzerindeki zırhlarını su gibi erittiğini, perişan başlarının da bu su birikintisi üzerinde kabarcık gibi döndüğünü mübalağalı bir şekilde ve estetik bir biçimde tablo halinde sunmuştur. Nef'î'nin bu tavrına Aristoteles'in dediği gibi: "Belki de betimleme, olması gerekene uygundur."¹⁸¹ görüşüyle bakarsak söylenenlere hak verebiliriz:

b-d-n-r-s

Berk-i tîğün ten-i a'dāda eder cevşeni āb

Döner üstinde habāba ser-i bî-sāmānı K. 4/33

Özellikle tîğün, ten, cevşen kelimelerinde bulunan "n" ünsüzünün ve ten cevşen kelimelerinin taşıdığı ses değerleri ile şair, kılıcın zırha çarpması sonucu çıkan metaliki sesi; ikinci mısradaki "üstinde, ser, sāmān" kelimelerindeki "s" ünsüzüyle de "āb ve habāb" kelimelerinin de çağrıştırdığı "su" objesini yansıtmaya çalışmıştır.

Aşağıdaki iki beyitte padişahları överek, onların namını yükselten suhan erbabına padişahıtan iltifat bekleyen şair, **suhan** kelimesini vurgulamak için "-ān, en" sesleriyle de adeta bir ses gösterisi yaparak söylediklerini desteklemiştir. İkinci beyitte de şair, söylediklerini daha da somutlaştırmak için Sultan Süleyman'ı şiirlerine konu edinen Bakî'ye telmihte bulunmuştur:

İltifāt et suhan erbābına kim anlardur

Medh-i şahān-ı cihān-bāna veren unvānı K. 4/40

¹⁸¹. Aristoteles, *Poetika*, (Çev. İsmail Tunalı), 10. baskı, Remzi Ktb., İst., 2002, s.77

Haşre dek āb-1 hayāt-1 suhan-1 Bākî'dür

Andırup zinde kılan nām-1 Süleymān Hān'ı K. 4/42

Şair, Hakānî'nin debdebeli sözleri, onun kulağına girmez iken benim sözlerimin ses ve sedasını işitip sessizliğe büründü, derken **debdebe** kelimesiyle Hakānî'nin sözlerinin gücünü, "s ve ş" sert ünsüzlerinin meydana getirdiği keskinlikle de kendi sözlerinin tesirini anlatmaktadır. Aynı zamanda şair, yine seçtiği kelimelerin sesleriyle Hakānî'nin sözlerinin ağır ve hantal olduğundan muhatabın kulağına kadar ulaşamadığını, kendi sözlerininse hafif ve tiz olduğundan kolay ve seri bir şekilde yerine ulaşip işiteni sessizliğe gömdüğünü de dile getirmektedir.

d-s-ş-n

İşidüp sıyt u sadā-yı suhānüm oldı hāmûş

Gûşına girmez iken **debdebe**-i Hākānî K. 4/51

Aşağıdaki beyitte de, şair Muhteşem'e benzediğini söyleyen şair, sözünün sultanların şanına şan kattığını belirtirken yine seçtiği kelimelerle odak noktası olan "suhan ve şan" kelimelerini çağrıştırıp beyte ahenk kazandırmıştır.

m-n-s-ş

Vassāf-1 Muhteşem-suhanem kim kasā'idüm

Şāhān-1 Cem-şükûh-1 cihān-bāna şān verür K. 5/7

"kilk, kef, kerem, terkîm / sadef, vassaf, ederse" kelimeleri, hem barındırdıkları seslerle hem de anlam ilgisinden dolayı beyitte bir birlik temin etmektedir:

k-r-s

Ebr-i kilki sadef-i keffini pür-gevher eder

Vasf-1 bahr-1 keremün her kim ederse terkîm K. 8/33

Bilindiği gibi kasidelerin dua bölümlerinde veya dua bölümlerine geçiş beyitlerinde şairler, çoğu zaman bazı kelimelerle bunu okuyucuya/dinleyiciye hissettirmeye çalışırlar. Nef'î'de çoğu zaman söz tekrarlarında da gördüğümüz gibi, özellikle du'ā kelimesini aynı beyit içerisinde sıkça yineleyerek anlamı kuvvetlendirip

bu bölümü hissettirdiği gibi, ahenk de sağlamaktaydı. Alttaki beyitte du‘ā kelimesi yinelenmemiş, ustaca seçilen seslerle “du‘ā” kelimesi diğer kelimelerdeki “d” sesiyle bir ses örgüsü oluşturarak adeta hem bir zikir havası temin edilmiş hem de sanki dua etmeden önce gereken konsantrasyon sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu hususla ilgili olarak bazı araştırmacılar, İslamiyet öncesi dönem eserlerinde örneklerine sıkça rastladığımız zengin aliterasyonun; dini metinlerde kullanılma sebeplerini değişik görüşler doğrultusunda ele almışlardır.¹⁸²

d-l-r

Durma şimden geri sıdk ile du‘āya el açup
Eyle deryûze-i dergâh-ı hudāvend-i kerîm K. 8/57

r-s

Cemşid-i kerem-pîşe ki seyrâna çıkınca
Hürşid gibi hâk-i rehin ferş-i zer eyler K. 11/23

“Endişe külüngüyle imkan madenini kazanların, benim nazım incime benzer kıymetli bir cevher bulmaları imkansızdır.” diyerek sanatçı kişiliğini ve üslubunu öven şair, özellikle kalın k (k) ünsüzü ve diğer ünsüzlerin sağladığı ahenkle külüngün sesini vermeye çalışmış gibidir:

k-m-n-r

Ne mümkin dürr-i nazmum gibi zî-kıymet güher bulmak
Kazanlar tîşe-i endîşesiyle kân-ı imkânı K. 12/40

Ahmet Cevdet Paşa, Belagât-ı Osmaniyye’sinde “kelâm-ı metîn”den bahsederken Nef’î’nin aşağıdaki beytini örnek verir ve “kelâm-ı metîn ol kelâmdur ki

¹⁸². R. Rahmeti Arat, "Tang Tengri İlahisinde" art arda gelen "tang tengri" seslerinde eski Uygur mabetlerindeki davul seslerinin yankısını bulur. Reşit Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri*, TTK yay., Ank., 1965, s. 3

K. Veli Nerimanoğlu da; Şamancılık inancında eski insan belleğine göre, sığınılan objenin adının döne döne tekrar edilmesiyle maksuda erişmenin mümkün olduğunu, adı sık tekrarlanan objenin de sığınanın seslerini daha iyi işitip ona daha iyi kulak tuttuğunu dile getirerek tekrar ve aliterasyonun ortaya çıkışını dini duygulara bağlamaktadır. Kamil Veli Nerimanoğlu, *Türk Dilinin Bestecisi, Ressamı ve Mimarı*, AKM yay., Ank., 1994, s. 68

elfâz-ı cezeleden tereküb eder ve terkîbi müfrah olur. Ya'nî kalıbdan dökme gibi, kelimeler birbirine tabi'î merbût görünür, dökük saçık olmaz."¹⁸³ der.

ç-1

Degüldür kehkeşân cellâd-ı kahrı tîğ-ı 'adliyle

Çalup çäk eyledi fark-ı ser-i çarh-ı sitem-kârı K. 14/33

Aşağıdaki beyitte hem manaya uygun olarak seçilen kelimeler, hem de bunların taşıdığı seslerle bir ahenk yaratılmıştır. Muallim Naci, *Istılâhât-ı Edebiyyesi*'nde "lafzın ma'nâ ile i'tilâfi"ni anlatırken Nef'i'nin aşağıdaki beytini bu hususa örnek gösterir ve bu beyitte "debdebe yerine zemzeme getirilirse sözün anlamı bozulur."¹⁸⁴ diyerek Nef'i'nin anlama uygun söz söylemedeki başarısına işaret eder. Muallim Naci, aynı yerde "Bir fikir meydana çıkacağı vakit haline münasip kisve ister. O da lafızdır."¹⁸⁵ diyerek Klasik edebiyatımızdaki şekil mükemmelliğine verilen öneme dikkat çeker.

Çalındı bām-ı felekde nekâre-i devlet

Pür etdi debdebe-i müjde-i güş-ı eyyâmı K.22/2

Sultan Murâd'ın "Sabâ" adlı atının tasvirinin yapıldığı alttaki beyitte şair, bu atın yıldırım hızıyla hareket ettiğini, gölgesinin de bu aşırı hızdan dolayı kendisine yetişemediğini dile getirmiştir. Beyit içinde art arda gelen kelimelerdeki sürekli ve sert "s" ünsüzünün oluşturduğu armoni, hem Sabâ adlı atın ismini hem de havada hızla hareket eden bir varlığın rüzgarla teması sonucu ortaya çıkan sesi çağrıştırmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu tür mübalağalar aynı zamanda şairdeki muhayyilenin intikal kuvvetini de yansıtmaktadır. (Bkz. *Metin Seviyesindeki Söz Tekrarları*, s.101)

Ne Sabâ sa'ikâ dersem yaraşur sür'atde

Ki segirdirken ana sāyeşi olmaz hem-pā K. 18/2

¹⁸³. Ahmet Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniye*, (haz. Turgut Karabey, Mehmet Atalay), 1. baskı, Akçağ yay., Ank., 2000, s. 12

¹⁸⁴. Muallim Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye, Edebiyat Terimleri*, (Haz. M. A. Yekta Saraç), Risale Yay., İst., 1996, s. 58

¹⁸⁵. a.e.. s. 59

Vezîr-i A'zam 'Âli Paşa için yazılan kasidenin medhiye bölümüne ait alttaki beyitte de hız kavramı dile getirilmektedir. Burda da, gideceği yere sarsardan (şiddetli ve gürültülü rüzgar) önce hızlı bir şekilde varan memduhun çabukluğu ve rüzgarın keskin sesi “s” ünsüzüyle verilmeye çalışılmıştır.

r-s

Kûh-ı **ser**-menzile evvel erişür **sarsardan**

Olsa ger **sür**'at-i **seyri sebak**-âmûz-ı direng K. 38/23

Sultan Osman'a yazılan kasidenin matla'ı olan aşağıdaki beyitte de “rüzgâr” kelimesi; her ne kadar daha çok zaman ve devir anlamında kullanılmışsa da, “arş ve tîğ-ı süreyyâ” kelimelerinden hareketle yel anlamlarını da çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla bu beyitte sert ünsüzlerin kullanım sıklığı yukarıdaki anlamın dışında kahramanca bir edayı da yansıtmaktadır.

n-r-s-ş

Âferîn ey rûzgârın **şeh**-şüvâr-ı **şaf**-deri

Arşa as şimden geri tîğ-ı **şüreyyâ**-cevheri K.15/1

Aşağıdaki beyitte nesîmin; hafif ve tatlı esintisiyle “yasemen, sünbül, ve nesrîn”in hoş kokularını etrafa dağıttığını dile getiren şair, şiirde anlam bakımından odak noktası teşkil eden “**esdikçe nesîm, yâsemen, nesrîn,**” kelimelerinde iç ses ve “**şünbül**” kelimesinde ön ses olan “s” konsonantını kullanarak organik bir bağ kurmuştur.

d-n-r-s

Dâmen-i çarhı mu'attâr **eder esdikçe nesîm**

Nûkhet-i yâsemen ü **şünbül** ü **bûy-ı nesrîn** K. 47/8

Aşağıdaki beyitte tevriyeli olarak kullanılmış olan “rüzgâr” kelimesinin yel anlamı, “s” ünsüzünün tekrarı ile desteklenmiştir.

m-r-s

Hâk-i pâyum **sürme** eylerse 'aceb **mi** rûzgâr

'**Unsûr-ı ruh-ı kemâl-i İsfehânî**'dür **sözüm** K. 1/16

Aşağıdaki beyitte; “Sinemde sevgilinin benine hasret sonucu ortaya çıkmış sayısız yara, kıskanç kişilerin kınamasını önleyen demirden bir siper gibidir” diyen Nef’î, soyut düşüncelerini sembollerle bir tablo halinde gözler önüne sererken aynı zamanda bir kuyumcu titizliği ile seçtiği kelimelerdeki seslerle de demirden yapılmış siperle çarpan kınamaların sesini duyurmaktadır. Özellikle beytin ilk iki sözcüğü ve beyit içindeki ötümlü ünsüzlerle adeta bu çarma sonucu meydana gelen gür ve tok ses, “s” ünsüzünün sürekliliği ile de aynı nesne üzerindeki sesin yankısı duyurulmaya çalışılmıştır.

d-n-r-s

Darb-1 ta’ni hāşide āhen şiperdür gūiyā

Sinem üzre haşret-i hālünle dāğ-1 bî-hişāb G.9/3

Aşağıdaki beyitte de nakkarenin (büyük davul, kös) çıkardığı güçlü ses, kelimelerin taşıdığı seslerle yansıtılmaya çalışılmıştır:

d-l-m

Çalındı bām-1 felekde nakāre-i devlet

Pür etdi debdebe-i müjde-i gūş-1 eyyāmı K. 22/2

Aşağıdaki beyitte “Her ne zaman, düşünmeye başlasam ilham habercisinin zilinın nağmesi kulağma erişir.” diyen şair, özellikle akıcı “z” ve titrek “r”¹⁸⁶ ünsüzünün tekrarı ile zilin sesini vermeye çalışır:

m-r

Eylesem her ne zamān fikre ‘azîmet erişür

Gūşuma zemzeme-i zeng-i berîd-i ilhām K. 51/49

Altındaki beyitte; “kuvvetli ve saldırgan aslan (Sultān Murād), hiddetle kılıcını eline alıp meydana çıktığında dünyada büyük bir zelzele olur” diyen şair, “l” ünsüzü ile bu titreyişi beyte aksettirmiştir.

¹⁸⁶. “Titrek Ünsüz: Dil ucunun dış etine hafifçe çarpması ve oradan geçen havanın titremesi ile oluşan akıcı r ünsüzü.” Zeynep Kerman, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, AKM yay., Ank., 1992, s. 150

l-m

Gāhî ki ol şîr-i yele hışm ile tîg alur ele

Olur cihān pür-zelzele basdukça meydāna kadem K.16/28

“içse” kelimesi ile beyte başlayan şair, su kelimesini hiç kullanmamış da olsa “s” sesini taşıyan kelimelerden dolayı beytin tamamında “su” unsurunu çağrıştırmıştır:

l-n-r-s

İçse bir cür’asını berhemen-i sad sāle

Bir olur seng-i mezār ile yanında asnām K. 51/14

Alttaki beyitte “se, si, sa, sö, sî, sū” şeklinde sıralanan hecelerin meydana getirdiği armoni ile selin oluşturduğu gürültülü ses yansıtılmaya çalışılmıştır.

N’ola seyl-i sirişk-i çeşm-i giryān durmayup aksa

Söyünmez sînede bir âteş-i cān-sūzumuz vardur G.36/3

“Dehre Hallāk-ı ma‘ānî’den sonra da gelsem ne gam. Benim sözüm de kuru hayal kalıbına ikinci ruhtur.” diyen Nef‘î “l,n,r” ünsüzleri ile adeta bir iskelet gibi içi boş kuru hayal kalıplarının, “s” ünsüzü ile de bu boşluğa bir ruh gibi sızıp yerleşen kendi sözünün çıkardığı sesi vermeye çalışmıştır:

h-l-r-s-n

Sonra gelsem dehre Hallāk-ı ma‘ānîden n’ola

Kāleb-i huşk-ı hayāle rūh-ı sânidür sözüm K. 1/18

2.5.2. Ses Tekrarlarının Sağladığı Armoni

Şimdiye kadar verdiğimiz bazı örneklerde anlamla sesin örtüşüğünü göstermeye çalıştık. Yukarıdaki beyitlerde de gördüğümüz gibi Nef‘î, “kelimenin anlamını koruyan ve saklayan bir mahfaza”¹⁸⁷ olan ses materyalini özellikle kasidelerinde mükemmel bir şekilde kullanmıştır. “Ancak, ses tekrarlarının her zaman anlamla örtüşüğünü söylemek imkansızdır. Şairler bazen ses tekrarlarını şiirde musikiyi

¹⁸⁷. İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Matb., İst., 1971, s. 94

arttırmak için kullanılırlar.¹⁸⁸ Aşağıdaki beyitlerde de beyit içerisindeki ses uyumlarının şiire akıcılık ve musiki kazandırdığını görmekteyiz.

Bazen değişik seslerin yanında özellikle aynı sesin, aşağıda görüleceği gibi art arda gelen kelimelerde yer alması, bazen de dize içinde yakın aralıklarla kullanılması beyit içerisinde etkisi daimi olan ve işitimi süresini uzatan bir musiki oluşturur. Bunun yanında örneklerde görüleceği gibi beyit içerisindeki değişik seslerin farklı yerlerde kullanılmasıyla inişli-çıkışlı ve hareketli bir ahenk temin edilmiştir.

b ünsüzü

(k-n-r)

Habbezā nādīre-perdāz-ı hakāyık ki anun

Bezm-i tahkīkinün erbāb-ı beyān ebkemidür K.2/3

(d-n)

Gösterür dünyāyı mir'āt-ı habābında tamam

Kendi başka başına bir özge 'ālemdür kadeh G.27/1

(r-s)

Hābābın sāgar eylerdük mey-i nāb olsa ey sākī

Şarābı cām ile çekmezdi olsa tab'-ı Cem nāzik G.67/4

d ünsüzü

(n-ş)

Der-güşāde yā hazīne-hāne-i endīşedür

Anda çeşm-i Rūşenî'dür dīde-bān-ı münzevî K.3/10

(l-n-r)

Ey şeh-i sāhib-hüner kim devletünde ehl-i dil

Dā'imā düşvār olan maksūdını āsān bulur K. 9/29

¹⁸⁸. Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 71

(b-r-s)**Değül deryâ sehâb-ı nev-bahârîdür hevâsından****Rutûbet kesb edüp düşmiş zemîne âsmân-vârî K.14/22****(l-m-r)****Safâlar eyleye dâ'im o kasr-ı 'âlem-ârâda****Kederden pāk ola her dem dil-i âyîne-girdârı K.14/59****(l-r)****Nedür ehl-i dile bu cevri-firāvân-ı felek****Ahver dādumuz ey dâver-i devrân-ı felek K.25/1****(r-s)****Reşk ederler dil ü dest-i kerem ü dânişine****Bahr-ı dür-pâş-ı zemîn mihr-i zer-efşân-ı felek K.25/36****(m)****Değül zamānede hod māsadak buna illā****O dâver-i 'âlem-efrâz-ı mülk-i dâniş ü dād K.30/18****(m-n)****Düşmeden dām-ı hayāle dahi bir demde eder****Tâb-ı endîşesi murgân-ı ma'ânîyi kebâb K.32/9****(k-r-s)****Kişver-ârâ-yı kerem-pîşe ki böyle Paşa****Sadr-ı dīvāna şeref vermedi bundan akdem K.41/19****(d-h)****Eb ü ceddiyle tefâhür eden ebced-h'ânun****Ehl olan redd ü kabûline verür mi ahkâm K.51/75**

(m)

Durdu devletün **dîvâne** **defter-dâr**-1 gül

Âleme mihr **etdi** **tesdîd**-i hamel nev-rûz**da** G.121/4

h ünsüzü**(d-n)**

Her dem olsun **rûh**-1 pākine **du‘ā**-yî bî-**hisâb**

Evlüyâdan tâ ki **hālî** olmaya **dünyâ** evi K.3/18

(g-s-r)

Gûyâ ki **gülistân**-1 **sühândür** bu **kaşîdem**

Her **nüktesi** bir **gonca**-i bî-**hâr** u **hazândur** K.10/65

(b-l-r-s)

Hasb-i **hālî**mdür **husûsâ** lâf u da‘vâ **ber-tarâf**

Gerçi **sâhib**-lâf olur **erbâb**-1 **tab‘un** ekseri K.15/43

(g-r-s)

Der-**geh**-i **bâr-geh**-i **sadr**-1 **cihân** kim örter

Sâyesi Ka‘be gibi **çarha** **siyeh** dîbâyı K.45/3

(n-s-ş)

Aksa âb-1 **çeşme**-i **lutfi** eder **sahrâ**larun

Hâr-1 **hüşkin** gonca **haşâk**-i **dürüştin** yâsemîn K.57/20

(k-n-r)

Görünür **tenden** okın **pârelerin** eşk-i **revân**

Hâs u **hâşâki** komaz **hâkde** seyl-âb olcâk G.62/4

(d-n)

Levh-i **mahfûz**-1 **suhândur** **dil**-i pāk-i Nef‘î

Tab‘-1 **yârân** gibi **dükkânçe**-i **sahhâf** **degül** G.71/5

k ünsüzü**(n-r)**

Yok nazîri anun efrād-ı beşerde ancak
‘Akl-ı kül cevher-i pākîzesinün tev‘emidür K.2/28

(d-r-m)

O şahenşāh-ı kazā-re’y ü kader-kudret kim
‘Ālemün ‘ıyd-ı mübārek-demidür devrānı K.4/8

(l-n)

Reşk-i kilik-i kef-i Mānî olur alsam elüme
Deste çüp-ı teber-i büt-şiken-i İbrāhîm K. 8/55

(m-r)

Ablāk-süvār-ı rûzgār āşûb-ı Rûm u Zeng-bār
Leşker-şikār-kāmkar Behrām-ı Āfrîdûn-‘alem K.16/19

(d-h-m-r)

Kerîm-i kām-rān kim reşki feyz-i dest-i cûdıyla
Dil-i kân pür-hırāş u hâtır-ı deryā mükedderdür K.20/17

(r)

Rāst-girdār-ı kader-kevkebe kim havfindan
Başını hırkaya çekdi felek-i pür-nîreng K.38/4

l ünsüzü**(h-r)**

Rahm eder hāline mecrûhların el-hāsıl
Ol tabîb-i dil-i ‘ālem rûsulün erhamıdır K.2/36

(g-m-s)

Götürmez ise de bārî getirmeye sadra
 Gelirse hālî n'olur yine'âlemün bilmem K.37/34

(r)

Tā ki takdîr-i îlāhî kereminden gāhî
 Eyleye 'âlemi bir lutf ile mesrûru'l-hāl K.37/61

(m-n)

Hāl ma'lûm-ı şerîfün olıcak sultānum
 Etse Nef'î n'ola 'özü ile kelâmın i'câz K.57/42

(h-r)

Serverā hakkā ki lutfun eyledi ihyā beni
 İtifātunla henüz oldum felekde behre-yâb K.62/32

m ünsüzü**(l-y)**

Ol kadar el verdi ma'nā feyz-i evsāfiyle kim
 Gûyiyā miftāh-ı genc-i şaygânîdür sözüm K.1/34

(n-h-r-s)

Nükte-i cān ki salar hayrete Rûhu'l-kudsi
 Mebhas-ı hikmetinün mes'ele-i mübhemidür K. 2/8

(b-h-z)

Habbezā menba'-ı hikmet ki zülâl-i suhânı
 Ka'be-i ma'rifetün âb-ı ruh-ı zemzemidür K.2/4

(h-l)

Hemān mûlahāza-i bî-me'âl olurdu yine
 Hayâl-i 'âşık-ı müflis gibi cihānda direm K.37/37

(l)

Mukallid mashara mudhik tutalum Mantıkî olmuş

Nice molla olur har 'aceb bî-hûde da'vâdur K.48/65

(l)

Müjde erbâb-ı kemâl ü ehl-i mülk ü mâla kim

Yine ma'mûr olmağa meyl eyledi dünyâ vü dîn K.57/3

(d-l-r)

Ey mesned-i ehl-i dil ü erbâb-ı düvel kim

Zâtın şeref-i memleket-i Rûm u 'Acem'dür K.60/32

(n-r-v)

Vefânı mutlak ağıyâra münâsibdür demez kimse

Veli cevr ü cefânı âşık-ı zâra mahal derler G.43-2/2

(l-ğ)

Bağlamaz seg yerine âşıkını ol âhû

Dağlar cismini hem-reng-i peleng etmeyecek G.69/3

(k)

Mâhında muhabbet yüzi yok mihr ü vefâsz

Kâm alması müşkil hele gayet kem imiş bu G.100-2/3

(d-r)

Mü'essirdür mahabbet ol kadar kim reşk eder bâde

Lebün öpdürse ger bir dil-ber-i mümtâz mestâne G.115/4

n ünsüzü

(d-r)

Ol kadar dil-dûzdur gûyâ ki bir şûh âfetün

Nâvek-i müşgîn-kemân-ı ebrûvânıdur sözüm K. 1/9

(h)

Na't-ı şāhenşāh-ı evreng-i nübüvvet kim **anun**

Feyz-i medhiyle dilün cān-ı cihānıdur sözüm K.1/31

(d-m-r-z)

Addolunmaz mu'cizāti hadden efzûn n'eylesin

Gerçi kim bir rāvî-i mu'ciz-beyānîdür sözüm K.1/38

(l-r)

Hışmile geh bir nigāh eyler ki te'sîrinde cān

Nîş-i zehr-ālûd-ı zahm-ı hançer ü peykān bulur K. 9/13

(r-s)

Yine her gün āsitānı kesret-i 'uşşāk ile

Revnāk-ı dîvān-ı şāhenşāh-ı ins ü cān bulur K. 9/15

(m)

Māhrem-i esrār-ı 'aşkum bana düşmez söylemek

Hançer-i müjgān-ı cānān tercemānumdur benüm K. 13/18

(h-k-s)

Her alay bir mevc-i tûfān-hîzidür anun n'ola

Hār u hās gibi önince kaçsa kāfir 'askeri K.15/15

(h-m)

Memdûh-ı cihān Hān Murād-ı hüner-endûz

Hākān-ı suhan-dān u zebān-āver-i 'ālem K. 24/14

(m-r)

Ol kadar hükmüne münkād ki ger emr etsen

Fevrî 'aksine döner çenber-i gerdān-ı felek K. 25/19

(l-m)

Ğamzen **ne** dem ki tîğ çeküp hûn-feşân olur
 ‘Uşşâk-ı dil-figâra ecel mihribân olur K.29/1

(h-s)

O şâhensâh-ı zî-şân u bülend-ıkbâl-i devrân kim
 Cenâb-ı pâdişâhân-ı cihânun kıblegâhıdur G.31/9

(r-s)

Sensün yine hüsni ile ser-efrâz ger olsa
 Cem’iyyet-i hûbân-ı cihân cilvegehinde G.109/3

(d)

Tengdür gâyet ile ol büt-i şuhun deheni
 Hande yol açmasa andan çıkmazdı suhan G.127/1

r ünsüzü**(b)**

Bir benüm gibi ciger-dâr ehl-i tâb olmaz dahi
 Cevher-i tîğ-ı kazâ-yı nâgehânîdür sözüm K. 1/7

(d-m-h)

Oİ ki sad fehm ü hured bir sözünün mükremidür
 Ene efsah haberi mu‘ciz-i nutk-ı demidür K.2/1

(m-n)

Eyleyen mertebesin ‘arş-ı berînün â‘lî
 Eser-i hurrem-i ‘izz ü şeref-i makdemidür K.2/16

(k-d-n)

‘Akl-ı kül derk edemez rif‘at-i kadrini meger
 Nerdübân eyleye nüh çarh ü çehâr-erkânı K.4/10

(h)

Hāmem ki nazmumı eder **ihyā** midād ile
 Āb-1 hayāta **reṣhāsı** rûh-1 revān verür K.5/10

(d-m-n)

Tā kim **ṣehān-1 dehre nizām-1** cihān için
 Devrān serîr-i ma‘delet üzre **mekān** verür K.5/56

(l-n-z)

Cihān arāyîṣ-i **ezhār-1 gülzārile nāzında**
 Zemîn feyz-i **letāfetle sipihre imtinān üzre** K.6/6

(n-l)

Lutf ile geh bir güler yüz gösterür kim mürdeler
 Nûṣ-dārû-yı **şeker-hand-i lebinden cān** bulur K.9/12

(l)

Teṣhîs-i **reh-i hayr** u **şer olur** mı o dilde
 Kim **leşker-i ğam birbirini bî-siper eyler** K. 11/5

(s)

Mansûr ede **her yerde Hudā rāyet-i** bahtın
 Tā **Husrev-i seyyāre** felekde **sefer eyler** K. 11/62

(d-n)

Dokunsa ‘arṣa-i **heycāda na’li ger** senge
 ‘Adûya **her şereri bir** cahîm **eder** ikād K.30/30

(c-m-p)

Mûy-1 **ġisû-yı melekdür tār** u **pûd-1 cāmesi**
 Päre-i **pirāhen-i hûr-1 cināndur mu‘ceri** K.15/50

(l-m-p)

Olur mı böyle bir meh-pāre-i mest-i perî-peyker
Ki Cibrîl-i emîn tîr-i nigâhından hazer eyler K.21/28

(n)

Hayr eger şer ne medār üzre olursa dâ'ir
Fevrî 'aksine döner re'y-i peşîmân-ı felek K.25/43

(d-h-k)

Kerem-güster Hudāvend-i hüner-ver dāver-i kâmil
Zafer-yāver şehensâh-ı dil-āver Husrev-i gâzî K.23/11

(m-n)

Ma'nî-i âyet-i lutf u ihsân
Sûret-i rahmet-i Rahmân u Rahîm K.27/15

(s)

Var ise ger şîve-i refîr-ı yâra takâtün
Seyre çık bir serv-i gül-ruhsâr ile nev-rûzda G.120/2

(m-n)

Gecemüz rûz-ı rûşen oldı belki rûzdan rûşen
Şu dem kim şem'-i rûyun 'arza kıldun âftâb-âsâ G.7-1

(m)

Âftâb-ı kimyâger müflis olurdu eger
Açılmasa her subh o hakan-ı kerem-perdâza dest G.15/10

(d-m)

Çekme gam bir âfet-i pâ-der-hevâdur turrâsı
Gâfil olma fitne-i ser-der-kemîndür gamzesi G.128/2

s ünsüzü**(d-r-s)**

‘Ukde-i ser-rişte-i rāz-ı nihānîdür sözüm

Silk-i teşbîh-i dūr-i şeb‘al-meşānîdür sözüm K. 1/1

(l-r-s)

Böyle kalursa eger rāh-ı telāfi mesdūd

Bu husûsa felek etmezse mükāfāt-ı amîm K.8/16

(l-r)

Hat degül āyāt-ı hûbîdür ki anunla ruhu

Ziyet-i tahrîr-i şatr-ı muşhaf-ı Osmān bulur K. 9/2

(n-r)

Ol rind-i tehî-deste hased kim bu zamānda

Ġam-hānesi ‘işret-gede-i şîm-berāndur K.10/6

(l-n-r-y)

Ne şûret bağladı şeyr eyle hüsn-i şun‘-ı Yezdānî

Ki mānāşını fikr etdükçe alur ‘akl-ı inşānı K. 12/1

(l-m-n-r)

Pāre-i elmāşdur şeng-i fesānı n’eyler ol

Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vālā-gevheri K.15/2

(d-m-n)

Esdî neşîm-i nev-bahār açıldı güller şubh-dem

Açsun bizüm de gönlümüz şākî meded şun cām-ı Cem K.16/1

(l)

Gelse bu devre felek eyler idi

Seni Sultān Selîm’e takdîm K.27/43

(d-r)

Sadr-1 devletde sa'adetle ser-efrâz ola hem
Sadme-i kahrı nigûn ede ser-i a'dâyı K.45/46

(c-m-n-r)

Çekse bir mest-i ser-endâz-ı mey-i nâ-kâmı
Cür'a-i cāmını vermez Cem-i devrāna selām K. 51/15

(m)

Olmasa seyr ü sebât anları temyîze sebeb
'Aks-i hâmeyle sûtûrı edemez fark evhām K.51/61

(m-n-r)

Sana bir remz ile ma'lûm edeyüm bu sırrı
Olasun sen dahi ser-halka-i rindân-ı suhân K.61/5

(n-r)

Bu tarz-ı hâsa ey Nef'î yine sûret veren sensün
Nazîre söyleyenler ekserî efsâne yazmışlar G.30/5

(m-r)

Ğamze-i nergis-i mahmûrların seyr eyle
Cilve-i serv ü sehî-kadd-i ser-efrâzına bak G.64/5

(r)

Bahâr erse yine seyr-i gülîstân olduğın görsem
Güzel seyr eylemek 'uşşâka âsân olduğın görsem G.80/1

ş ünsüzü**(k)**

Ol şâh-ı mükerrem ki kefi dest-i keremde
Hürşîd-i zer-efsân gibi meşhûr-ı cihândur K.10/20

(n)

Yâ şüle-i hüsn olmuş yâ sem'-i seb-i hicrân
Elbette urır kendin pervâne midür bilmem G.77/2

(d-n)

Nice dil-şād olmasınlar seyh ü şāb-ı Edrine
Sehri teşrîf etdi şāh-ı kām-yāb-ı Edrine G.118/1

(r-s)

Çeşm-i endişem ol kadar rûşen
Sanki hûrşîd anun siyâhıdur Mk. 1/3

t ünsüzü**(d-m-s)**

Ma' delet-pîşe hudāvend-i serîr-i haşmet
İftihār-ı kerem ü himmet-i 'ālf-şānî K.4/3

(n)

Bir dıraht-ı ser-firāzı var mı bāğ-ı cennetün
Yohsa ancak vā'izün medh etdügi Tûbâ mıdur K.7/8

z ünsüzü**(r)**

Çekerdüm tār-ı zül-i Zühre-i Zehrâ-yı gerdünâ
Eger dîzsem dūr-ı şehvār-ı nazmum rîsmân üzre K.6/45

(d-l-r)

Düşeydi zıll-ı temkîni muhît-i çarh-ı vâlāya
Ederdi zevrāk-ı zerrîn mihre zerreyi lenger K.21/19

(d-m-n)**Zamānında anılmaz oldu nāmı düzd ü ‘ayyārun****Meger yād ede ‘āşık ğamze-i ğammāz ü tannāzı K.23/21****(d)****Zîb-i erkān zîver-i dîvān vezîr-i şeh-nişān****Sāhib-i lutf-ı firāvān mālîk-i re’y-i rezîn K.57/9****y ünsüzü****(n-s-z)****Yine sen istediğün yerde gezersün güzelüm****Cismümüz yok yere yolunda hemāk ederüz G.48/4****(g-n)****Urınca şāne ğîsü-yı hayāl-i yāre müjgānum****Gül āb-efşān olur yād-ı ruhıyla giryānum Mf.1**

Nef’î’nin sıkça kullandığı başka bir armonik unsur da beyti oluşturan dizelerin ilk ve son seslerinin benzeşmesidir. Değişik şekillerde karşımıza çıkan bu kullanımların ikinci dizede kafiye veya redif ile benzeştiği örnekleri, kafiye ve redife ahenk bakımından yardımcı oldukları için kafiye ve redif bahsinde ele aldık. (Bkz. Kafiye ve Redife Yardımcı Unsurlar, s.318)

Beyit içerisindeki diğer ahenk unsurlarıyla birleşerek bir ahenk temin eden bu ses benzeşmelerine aşağıdaki beyitlerde birinci mısraın ilk ve son sesinde rastlamaktayız:

Āyet-i nūn ve’l-kalemdür mushaf-ı sînemde yā**Rüstem-i endişemün tîr ü kemānidur sözüüm K.1/10****Ammā yine bir söz ne kadar nāzik olursa****Dahli ana erbāb-ı hased ol kadar eyler K.11/46**

Mest-i cām-ı ‘aşkum ilhām olmayınca söylemem

Gerçi kim fevvāre-i ma’nā dehānumdur benüm K.13/20

Nakd-i vakt-i saltanat ser-māye-i emn ü emān

Dest-gîr-i dîn ü devlet kām-bahş-ı serveri K.15/22

Etse ger hāsiyet-i hıfzı sirāyet ‘ālem

Tarh olurdı safha-i āb üzre nakş-ı āzeri K.15/34

Rā’iz-i bahtı ola rahş-ı murād üzre süvār

Hıfz ede zāt-ı şerîfini hatādan Mevlā K.18/84

Revāndur ol kadar fermānı kim fevrî olur hāzır

Murād etse geceyle seyre hürşîd-i fişek-bāzı K.23/18

Erişmez gerdine bin serî’ü’s-seyr-i endîşe

Meger tîr-i nigāhından takaddüm eyleye pāyı K.28/21

Nevāziş eyleyüp ifrāt-ı cūd ile kıldun

Atā-yı Hātemi güm-nām-ı genc-i nisyānı K.31/46

Kār -fermā-yı ‘adālet kim olursa lāyık

Kahramān ana silāh-dār u Nerîmān serheng K.38/13

Zamān-ı ma’deletinde kemînden çıkamaz

Ne denli fitnenün olursa germ bāzārı K.46/34

Yaptıra pādşeh-i ‘āleme bir böyle sarāy

Hem donanma çıkarup ede cihāmı tezyîn K.47/22

Lebleri üzre gubār-ı hatt-inev-hîzi degül

Nāfe-i āhū-yı çeşminden dökülmüş müşk-i nāb G.7/4-3

Reftār degül 'āleme bir turfa belādūr

Seyr eden sanki temāşā-yı kıyāmet G.17/2

Merhabā ey yādgār-ı meclis-i devrān-ı Cem

Āb-ı rüy-ı devlet-i Cemşid ü 'āyın-i Peşeng Sk.1/2

Aşağıdaki beyitlerde de dize başlarındaki seslerin aynı olduğunu görüyoruz:

Āsmān-ı semt-i müdārāya döşendi olalı

Āsitān-ı keremün ehl-i dil ü tab'a me'āb K.32/47

Nef'i'yüm endîşe-i na't ile oldum kām-yāb

Nā-murādān-ı cihāna müjdegānîdür sözüüm K.1/40

Gāhî ki gerd-i pūye-i rahş-ı sebük-revi

Gerdüna kuhl-ı bāsıra-i ahtereān verür K.5/31

Āsmānun dā'ire-i cāhını olurdu muhît

'Ālemi etse ihātā girih-i halka-i nîm K.8/40

Sanurlar katre-i hūn saçılır tîg-ı zebānumdan

Sözüm oldukça rengîn fikr ile yākūt-ı rümmānî K.12/41

Ācizüm husrev-i ma'nā iken evsāfundā

Ālem-i endîşenün 'allāme-i dānişveri K.15/41

Tab'um ol büt-hānedür kim sūret-i dîvārınun

Taşa kār eyler hadeng-i gāmze-i nāzik-teri K.15/47

Yüzün görmek gibi bir devlet olmaz bana 'ālemde

Yanumda yoksa dūnyānun berāberdür çoğı azı K.23/29

Hep tuhfe-i güftarum için Rüm'a gelürler

Halâ ne kadar var ise sūdâ-ger-i 'âlem K.24/29

'Arşa as şimden geri şemşîr-i cevher-dârını

Anı ta'lik etmege lâıyk degül seb'-i şedîd K.26/43

Her hamlede hücüm-ı dilîrân-ı nîze-dâr

Hayl-i 'adüya ol kadar âfet-resân olur K.29/46

Sütüde Âsaf-ı zî-şân ki fahr eyler vücüdıyla

Süleymân u sipâh u taht u mülk ü efser ü Hâtem K.39/8

Evvelâ fırka-i erbâb-ı dile lutf eyle

Eşkiyâ kısmını öldürmede etme te'hîr

Eşkiyâ lutfunı zîrâ unuttur bir demde

Ehl-i dil böyle eder medhini ammâ tahrîr K.40/12-13

Ger tefrika endâz-ı cihân olsa hücümü

Gelmezdi dahi bir yere eczâ-yı zamâne K.42/22

Tîg-ı ser-tîz ile ben âşüfte dil mecrüh iken

Teşnedür 'âlem yine ol hançer-i bürrâna hep G.13/4

Göz ucıyla nâz eder mestâne hem hançer çeker

Görmedüm ol gamze-i cādū gibi fettân mest G.24/2

Yalınız Nef'î degül güstâh-ı bezm-i ma'rifet

Yoklasan cümle nedîmân-ı İlâhî böyledür G.39/5

Bilmem nice olur mihr ü mahabbet hâli

Bu nükte-i serbeste kalur nâ-güfte R.3/2

Birinci dizenin son sesinin ikinci dizenin hemen başında kullanılması beytin iki dizesini birbirine bağlayan bir bağ görevi gördüğü gibi ses bakımından da değişik çağrışımlar uyandırır:

Beyt-i ma'mûr-ı felek mi ol fezâda ol sarây

Yâ zemîni cennet olmuş Ka'be-i 'ulyâ midur K.7/2

Rengîn ü lezîz oldu kelâmum o kadar ki

Kâm u leb-i endîşeyi pür-gül-şeker eyler K.11/45

Ne mümkün dürr-i nazmum gibi zî-kıymet güher bulma

Kazanlar tîşe-i endîşesiyle kân-ı imkânı K.12/40

Temâşaya nice tâkat getürsün yâ dil-i 'aşık

Ki her ebrûsı bir şemşîr ü her müjgâmı bir hançer K.21/29

Himmeti muhterî'-i tarz-ı cedîd

Devlet-i nâsic-i kânûn-ı kadîm K.27/27

Ne kişver kim ana hıfzı nigeş-bân ola ol yerde

Eder perverde şâhîn beyza-i günciş ü 'usfûrî K.35/30

Olalı nâzım-ı kânûn-ı umûr-ı devlet

Tutdı âvâze-i 'adli o kadar dünyâyı K.45/21

Bir şeb-i târîkdür gûya sevâd-ı kâ'inâd

Tâb u nûr-ı kevkeb-i ikbâl ü bahtun mâhtâb K.56/30

Felek reh-i kademinde bisās-ı pāy-endāz

Zemîn yem-i kereminde cezîre-i meskûn K.59/24

Gencîne-i derd eyledi her kûşesini gām

Mutrible meyün olmasa mā-beyni düzenlik G.70/4

Almış sanasun nîzesini düşına Rüste

Müjân degül ol gāmze-i nāvek-figen üzre G.111/5

Olmasun kāfir de böyle dil-rübāya mübtelā

Āfet-i cāndur gāmı āşüb-ı dîndür gāmzesi G.128/3

2.5.3. Ek Tekrarlarının Sağladığı Armoni

Nef'î'de, bazı gramer birliklerinin tekrarının esas işlevinin yanında beyit içindeki diğer seslerle kaynaşarak ahenk oluşturduğunu görmekteyiz. Ercilasun, Ahmet Yesevî'nin şiirlerindeki ahenk unsurlarını incelediği makalesinde “Benzer gramatik şekillerin tekrarı aliterasyondan daha ileri, kafiyeeye yaklaşan bir unsurdur.”¹⁸⁹ der. Sondan eklemeli bir dil olduğundan ek yinelemesine müsait olan Türkçede, İslamiyet öncesi dönem şiirinden beri var olan ve günümüze kadar da kullanılan bu teknik, kafiye ve redife eski önemin verilmediği günümüz şiirinde bir ahenk vasıtası olarak kullanılmaktadır.¹⁹⁰

Ek tekrarlarını daha iyi görebilmek için aşağıdaki şekilde bir tasnifi uygun gördük:

2.5.3.1. Şahıs ve İyelik Eklerinin Tekrarı

Aşağıdaki beyitte “um, üm” şahıs ve iyelik eklerinin tekrarı ile şair kendisine vurgu yaptığı gibi “gramer aliterasyonu” diyebileceğimiz vasıtasıyla da ahenk temin

¹⁸⁹. A. Bican Ercilasun, “Ahmet Yesevî'nin Şiirlerinde Âhenk Unsurları”, *Türk Kültürü Araştırmaları* (Prof. Dr. Şükrü Elçin'e Armağan), C. XXIX, S.1, Ank., 1993, s. 107

¹⁹⁰. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.306-335

“Homoioteleuton (Ek yinelemesi): Aynı yapım ya da çekim ekinin başka sözcüklerle kullanılmasıyla yapılır.” Ünsal Özünlü, “Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 47-48

etmiştir.¹⁹¹ Orhan Okay'ın da dikkat çektiği gibi¹⁹², Nef'i'nin hem kaside ve gazellerinde hem de diğer yazılmış manzumelerinde ben ve biz zamirleri sıkça kullanılmıştır. Bu zamirlerin ve birinci teklik ve çokluk şahısları ifade eden şahıs ve iyelik eklerinin bu denli tekrarı ile biz, şairdeki istigınanın, meydan okumanın ve gururun derecesini de tespit etmiş oluyoruz. Aynı zamanda bu ekler ve zamirlerin tekrarı hem vurgu sağlamakta, hem de seslenen ile seslenilen arasındaki bağlantıyı kurmaktadır.

m-n-r

Ben o hurşîdüm ki pinhânüm derûn-ı zerrede

Hem cihân pür-şu'le-i kevkeb-feşânumdur benüm K. 13/11

m-n-l-r

Ehl olan kadrin bilür ben cevherüm medh eylemem

'Âlemün ser-māye-i deryā vü kânıdur sözüm K. 1/4

d-m

Şād-kām oldum neşāt-ı feyz-i na't-i pāk ile

Şimdiden sonra du'ā-yı şādmānîdür sözüm K. 1/42

m-n-r

Enverî-i rûzgārum kim şebistān-ı suhan

Şem'-i fikrümle ziyā-yı neyyir-i rahşān bulur K. 9/32

h-n-m-r

Şimdi benüm ol saf-der-i yektā ki hücûmum

Berhem-i zen-i hayl ü haşem-i hasm-ı cebāndur K. 10/53

l-m

Ol nedîm-i bezle gûyum bezm-i şāh-ı 'aşkda

Güft ü gû-yı cān u dil sehv-i lisānumdur benüm K. 13/15

¹⁹¹. Tunca Kortantamer, a.g.e., s. 296

¹⁹². Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., s.98-99

h-m-n-r

**Hākanî'yüm ben Muhteşem yanumda serheng-i pür-haşem
Hāfız olur leb-beste dem hāmem edince zîr ü bem K. 16/35**

m-n-r

Hüsrev-i evreng-i nazmum kim zamānumda benüm
 Nakd u cins-i ma'rifetle behre-yâb-ı rûzgâr K. 17/32

l-m

'Ömrün efzûn ola bir hû çekelüm
 Edelüm sonra du'â-yı tasmîm K. 27/49

m-n-r

Rahne-i dāğlarum etmiş idüm âyîne
 Ser-gisû-yı perîşâne elüm şâne idi 134-2/3

l-m-n-y

Öleyüm dirileyüm dünyâda Cercîs gibi
 Günde bir kez kılayum cānum o hünkâra fedâ G.7-2/4

m-n-r

Bildirürdüm derdümi bir âh ile cānāna hep
 Korkarum sûz-ı derûnumdan felekler yana hep G.12/1

m-p

Yazanlar peykerüm destümde bir peymāne yazmışlar
 Görüp mest-î mey-î 'aşk olduğum mestâne yazmışlar G.29/1

m-r-z

Biz hazan u hâr kaydından berî bülbüllerüz
 Sîne-i pür-dāğumuzdur bāğumuz gülzārumuz G.47/4

m-n

Nef'iyüm *kimse* benüm gibi şetâret edemez

Hîç bir *kimse* dahi derd-i nihānum çekemez G.58/

l-m-n

Mutrib alsun eline üdî yanınca biz de

Yanalum yakıalalum bir dem-i dil-süz edelüm G.81/2

m-n

Sevdigüm bir âfet-i cân-ı cihāndur n'eyleyüm

Bin belāya mübtelâ bir 'âşık-ı üftādeyüm G.85/3

Aşağıdaki iki beyitte de biz şahıs zamirinin yanında birinci çoğul şahıs eki “üz”ün de yinelenmesi hem bahsedilenlerin sayıca çokluğuna dikkat çekmiş hem de ötümlü ve akıcı “z” ünsüzünün oluşturduğu armoni beyte ahenk katmıştır:

d-m-z

Biz 'âşık-ı âzādeyüz ammâ esîr-i bâdeyüz

Âlüfteyüz dil-dādeyüz bizden dirîg etme kerem K. 16/16

m-z

Sahbâ yerine zehr-keşân-ı gam-ı 'aşkuz

Reşk etme bizüm cânumuza biz Cem-i 'aşkuz G.50/1

Alttaki beyitte de “ün ve üz” eklerin kullanımı ile iç uyum sağlanmıştır:

n-z

Derdümüz çok 'âşıkuz sanâ giriftāruz hele

Nola tîmār etmesen derdünle bîmāruz hele K.102/1

2.5.3.2. Çokluk Ekinin Tekrarı

Aşağıdaki beyiterde çoğul eki “ler” gramatikal yapısının dışında ahengi temin eden bir estetik unsur olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda şair, içinde bulunduğu ruh halini ve coşkunu da yansıtmıştır. “Bunda belki Türkçenin çoğul ekinin (-ler, lar) ahenkli olmasının da tesiri vardır.”¹⁹³

l-n-r-s

Yā n’eylesün bî-çäreler älüfteler äväreler
Sāgār sunar meh-päreler nûş etmemek olur sitem K. 16/6

l-r-n-t

Bu denli tünd iken reftarı ammā cilveler eyler
Ki dil-ber gibi tarz u tavrına meftûn olur âdem K. 39/34

d-n

Hudā hıfz eyleye dâ’im hatâlardan belâlardan
Vücûd-ı bî-nazîrin kim medâr-ı dîn ü dünyâdur K. 48/71

2.5.3.3. Kip ve Zaman Eklerinin Tekrarı

Altteki beyitlerde emir kipinin tekrarı ve kısa cümlelerin kullanılması; şairdeki kibir gurur ve heyecanı yansıttığı gibi, etrafa emirler yağdıran bir amir tipini de ortaya koymaktadır.

m-n-r-s

Merhabā ey cām-ı mînā-yı mey-i yâkût-reng
Devri gelsün senden öğrensün şipihri-i bî-direng Sk.1/1

d-n-r-s

Süleymān gibi çiksün tahta her gün ‘adl ü dād etsün
Pür olsun ‘arşa-i mahşer gibi meydân-ı dîvânı K. 12/51

¹⁹³. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, 4. baskı, Dergah yay., İstanbul 1993, s. 232-233

Alttaki beyitte Sultān Osmān için dua eden şairin, tekrarlar vasıtası ile samimiyeti ve isteğinde ne kadar ısrarlı olduğu görülmektedir:

d-l-r-s-t

Ki **durdukça** cihān ol **şaltanatda** ber-karār **olsun**

Hayāt-ı taze bul**sun** şāyesinde ‘ālem-i fānî K. 12/50

Önceki örneklerde emir veya istek ekini yineleyerek başkalarından bir şeyler isteyen Nef’i, gazelden alınmış aşağıdaki beyitte (gazelin de daha çok iç alemi yansıması dolayısıyla) tecrit yoluyla kendisine hitap etmektedir

l-m-n-s

Bül**ül** **olsun** oku**sun** taze gazeller Nef’î

Gül gibi cām-ı meyi encümen-efrûz edelüm G.81/5

Alttaki iki beyitte geçmiş zaman ekinin yinelenmesi ile bir ahenk sağlanmıştır. Sultan Murād için yazılan kasideye ait alttaki beyitte şair, geçmiş zaman ekini almış iki kelimeyi art arda kullanarak Sultān Murād gibi bir yeteneğin cihana ayak basmadığını üzerine basa basa vermeye çalışmıştır:

d-m

Gör**medi** işit**medi** bu ana **dek** kimse **dahi**

Böyle isti‘**dāda** mālîk bir şeh-i **merdüm-nihād** K. 26/23

Vezîr-i A‘zam Husrev Paşa’nın şifa bulması üzerine “Hamdu-li’llāh” sözü ile başlayan kasidesini kaleme alan Nef’î, kendisindeki ve onu sevenlerdeki üzüntünün nasıl aniden mutluluğa dönüştüğünü ortaya koyabilmek için geçmiş zaman ekini kasidenin ilk iki beytinde şu şekilde yinelemiştir:

Hamdu-li’llāh ki sa‘ādetle Vezîr-i a‘zam

Āfiyet bul**dı** yine **oldı** memālik hurrem

Sıhhati ‘āleme bir ‘ıyd-ı meserret **oldı**

Gü**ldi** açıl**dı** cihān kalmadı bir sinede gam K. 41/1-2

Aşağıdaki beyitte Şeyhü'l-İslâm Muhammed Efendi'nin feyziyle memlekette oluşan huzur ve sükunetten duyulan hoşnutluk söz konusu edilmiştir.

d-l-n

Ğonceveş açılmadık devrinde bir dil kalmadı

Nev-bahâr-ı devletün dünyâyı etdi gülsitân K. 53/40

Şair, alttaki beyitte içindeki burkuntuları ve ümitsizliğini geçmiş zaman eki ile çeşitli benzetmelerle sergilerken “m” ünsüzü ile de bir inilti havası vermeye çalışmıştır. Ayrıca olumsuzluk ifade eden “esmedi, doğmadı ve kaldı” eylemlerinin öncelenmesi ile ortaya çıkan vurgu ve birinci dizedeki iki kısa cümle şairdeki hissiliğin derecesini yansıtmaktadır.

Esmedi bād-ı himem doğmadı hurşîd-i kerem

Kaldı pejmürde vü efsürde gülistân-ı emel K.54/2

Nef'î, aşağıdaki beyitte de bahar mevsiminin gelişyle tabiattaki ani değişikliği geçmiş zaman ekiyle ortaya koyarken kısa cümlelerle de heyecanını yansıtmaktadır.¹⁹⁴

d-l-s

Esdi nesîm-i cân-fezâ canlandı erbâb-ı çemen

Güller giyüp gül-gün kabâ gülddi açıldı nesteren G.97/1

Aşağıdaki matla beytinde tef'ile sonlarında yer alan geçmiş zaman eklerine, sanatkarane bir biçimde yapılan imaleler de vurgu yapınca (dört mefâ'ilün) ortaya kuvvetli bir ahenk çıkmaktadır. (Bkz. İmale, s.252) Bu beyitte de -yukarıdaki örnekte olduğu gibi- duygusal yoğunluğu ifade eden kısa cümleler ve beytin “Bahâr erdi...” ibaresi ile başlaması sonraki beyitlerin nasıl devam edeceğine zemin oluşturmuştur.

¹⁹⁴. Nef'î'nin Sultân Murâd için yazdığı ve bahar tasviri ile başlayan kasidesinin matla beyti de aşağıda görüleceği üzere “Esdî nesîm-i” ibaresi ile başlamaktadır. Musammat özellikle olan iki manzumenin de vezni dört müstef'ilün'den oluşmaktadır.

Esdî nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsun bizüm de günlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem K.16/1

Bahār erdi yine düşdi *letāfet* gūlsitān üzre
Yine oldı zemīnün *lutfi* ğālib āsmān üzre K.6/1

Alttaki beyitte de “-miş” ekinin tekrarı ile şairi, sevgilisinin kendisini değişik yönlerden etkileyen korkunç özelliklerini heyecanlı bir biçimde başkasına anlatırken görüyor gibiyiz.

l-m-ş

Çeşmi bezm-i fitne kurmuş işve cām almış ele
Bāde-i nāz ile etmiş ğamzesin mest ü harāb K. 56/41

Hasımlarını aşağılayıcı bir biçimde Hâfız Ahmed Paşa’ya anlatan ve onlardan şikayetçi olan şair, bunlardan dolayı uğradığı sıkıntıların büyüklüğünü ve mağduriyetini de “ felek yıkılsa ve yere geçse, olsa” kelimelerindeki “se” ekinin tekrarı ile ortaya koymaya çalışmıştır.

l-r-s

Bāri yıkılsa yere geçse felek
Ber-taraf olsa elem-i rûzgār K. 43/12

Geleneğe uyarak aşağıdaki gazelinde vaize göndermede bulunan şair, yine birbiri peşi sıra iki kelimedede “se” ekini kullanarak kendisine duyduğu güveni ve kendi bildiğini okuyacağını dile getirmektedir.

m-s

Vā’iz ne kadar kevser ü hûr ansa uzatsa
Olmaz mey ü mahbûbdan el-kıssā ferāgum G.82/4

Sultān Ahmed için yazılan “mıdur” redifli kasidede şair aşağıdaki beyitlerde de görüleceği gibi şaşkınlığı, hayranlığı ve kararsızlığı ifade etmek için rediften önce gelen kelimedede de aynı ekler vasıtası ile kafiyeye de yardımcı olan bir ahenk oluşturmuştur:

Habbezā cāy-ı neşāt-efzā ki Rıdvān görse ger
Hayretinden derdi bu cennet midür dünyā midur K. 7/10

Māh-ı mülk-ārā-yı devlet kim fūrūğından felek
Mihrini fark eylemez pinhān midur peydā midur K. 7/16

Tā felek kadr ü merātib anlaya hem bildire
Herkesün mikdārını ednā midur a'lā midur K. 7/40

Sultān Murād'ın atlarının adeta bir sevgili edasıyla tasvir edildiği aşağıdaki beyitlerde, yinelenen eklerle bu atlardaki mükemmel hususlar ön plana çıkarılmıştır:

Şivede cilvede mestāne hırām eylemede
Var ise yine odur bir sanem-i müstesnā K. 18/42

Hüsn-i ahlākı yerinde harekātı mevzün
Şivesi cilvesi hep birbirinden a'lā K.18/46

Yaraşur atlās-ı çarh olsa ana pāy-endāz
Eylese her ne zamān cilve-i pür-istiğnā K.18/49

Veẗir-i A'zam Hafız Ahmed Paşa için yazılan kasidede de şair, memduhu için aşağıdaki şekilde duada bulunmaktadır:

I-t
Devletle sa'ādetle ola kevkeb-i bahtı
Hurşid gibi encümen-ārā-yı zamāne K. 42/58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RİTİM

Şiirde ahengi sağlayan diğer bir özellik olan ritim Türkçe Sözlük'te: "Bir mısradaki, bir müzik cümlesinde vb. kuvvetli zamanlar ile zayıf zamanların düzenli aralıklarla tekrarlanması; ahenk, ölçü, tempo / Olayların düzenli aralıklarla art arda gelmesi, düzenlilik" şeklinde açıklanmıştır.¹⁹⁵ Macit, şiirde ritmin "Hecelerin belli sayıda öbekleşmesiyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa hecelerin düzenli dizilişiyse"¹⁹⁶ sağlandığını belirtir. Boydaş ritmin, "plastik sanatlarda çizgi, leke, form ve renk gibi plastik unsurların, yüzey içinde ölçülü, ahenkli ve düzenli tekrarından meydana geldiğini" belirtir ve "ritim bütün güzel sanatların temelini, özünü meydana getirir. Çünkü ritmin olmadığı yerde, birlikten yoksunluk, düzensizlik ve hareketsizlik vardır."¹⁹⁷ diyerek bir bakıma klasik kültürümüzü yansıtan eserlerimizde estetik değer ifade eden ritmin psikolojisini ortaya koyar.

Eliot, "Şiirde musiki yaratabilmek için bir şairin en çok sahip olması gereken şeyler, ritim anlayışı ve bu ritmik yapıyı şiirle kaynaştırabilme gücüdür."¹⁹⁸ der. Zaten klasik şiirimizde "aruz vezni, kafiye ve redif gibi teknik zorunluluklarla kendiliğinden oluşan bir ritim ve ahenk vardır. Şiirde ana unsurlar olan vezin, kafiye ve redifin dışında çeşitli tamlamalar, ve söz dizimi de ritmi destekleyen unsurlar olarak yer alır. Bu unsurlar manzum bir eserin ortaya çıkmasında bir vasıta olmakla birlikte, bunların güzel bir biçimde kullanılması manzumeye bir ahenk katar. Aynı zamanda Klasik şiirimizdeki "mana gelinini süsleme" ve "ipliğe inci dizme" düşüncelerinden hareketle bu şekli unsurların manzumeye estetik bir değer kattığını da söylememiz gerekir.

Aksan, "Ölçülü ve uyaklı anlatımın ilgi gördüğünün en iyi tanığı, dünyanın bütün toplumlarında çok yaygın, çok eski ve kimi zaman yalnızca sözlü yazın ürünü olarak günümüze kadar gelen destanların ve öteki yazın ürünlerinin varlığıdır."¹⁹⁹ der. Bütün bu söylediklerimize şunu da ilave edersek, şiir: "kelime savurganlığını

¹⁹⁵ Örnekleriyle Türkçe Sözlük 3, Ank., 1996, s. 2372

¹⁹⁶ Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 75

¹⁹⁷ Nihat Boydaş, *Talîk Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, MEB yay., İst., 1994, s. 138

¹⁹⁸ T.S. Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, KBY, Ank., 1983, s. 147

¹⁹⁹ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s.184

dizginleyerek dilin musikisini öne çıkarmaya yarayan kafiye, redif ve vezin gibi unsurların üstünde, ne bunlarla kayıtlı ne de tamamen bağımsız bir söz sanatıdır.”²⁰⁰

3.1. Vezin

Klasik Türk edebiyatının hakim ölçüsü olan aruz: “Bir nazımda veya bir şiirde; her mısraın başından sonuna kadar bütün hecelerini, kendilerinden sonra gelen bütün mısraların aynı hizadaki heceleriyle, açıklık ve kapalılık, diğer bir tabirle kısalık veya uzunluk itibarıyla denk tutan”²⁰¹ vezne verilen addır. “Aruzun Türk şiirine girmesi Türklerin Müslüman olmasından (yani IX. yy.dan) sonradır. Ondan önce Türk metriği ‘accentual syllabique’ sisteme, yani ‘vurgulu hece sayısı’na dayalıydı.”²⁰² Banarlı, “Aruz hecelerinin sayısına göre değil, seslere göre tertiplenen vezindir. Bu bakımdan bu veznin mimarisindeki müzikal ahenk, hece vezinlerinden üstündür.”²⁰³ diyerek bir bakıma eski şairlerimizin aruza sadece gelenek icabı yönelmediklerine de işaret etmiş olur.

Şair, hislerini belli bir kalıp içerisine koyup somutlaştırırken onları hareketsizlikten ve yeknesaklıktan kurtarmak için ritimden faydalanır. Aynı zamanda okuyan veya dinleyen de ritmin oluşturduğu bu dalgalanma ile ortaya çıkan yükseliş ve alçalışları yaşar. Çünkü, “Duygularla müzikal formlar arasında derin yakınlık vardır.”²⁰⁴

Aruz vezni belli bir sisteme dahil olan açık ve kapalı (kısa, uzun) hecelerinin meydana getirdiği ses oluşumları ile söze musiki öğeleri katar. Zaten “Musiki, ses ahengini konu edinir. Aruz ise nazım ahengini işler. Āruzla musiki arasında ahenk ve mevzu yönünden çok benzerlik vardır. Āruza, diğer bir tabirle nazım musikisi de diyebiliriz.”²⁰⁵ Tanrıkorur, klasik şiirimizin yazıldığı aruz vezinleri ile bu şiirlerin

²⁰⁰. Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe*, Akçağ yay., Ank., 1996, s.122

²⁰¹. Belviranlı, aynı zamanda veznin sağladığı ahenkle evrendeki ezeli nizam arasında bir ilişki kurar. A. Kemal Belviranlı, *Arüz ve Āhenk*, İst., 1965, s.12-113

²⁰². Çinuçen Tanrıkorur, “Türk Musikisinde Usül-Vezîn Münasebeti”, *Erdem*, CVII, S. 20 (Ocak 1991), s.713

“Bilindiği gibi ritme hakim olan bir üst yapı vardır. Bu metriktir. Bir şiirde dizeleri oluşturan sözcükleri hece sayıları, hece süreleri ve vurguları açısından inceleyerek dizenin ses yapısını aydınlatmaya çalışan alana metrik (Fr. métrique) adı verilmektedir.” Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Āhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 75 ; Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s. 233

²⁰³. Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, İst., 1987, s.152

²⁰⁴. Suut Kemal Yetkin, *Estetik*, Remzi Ktb., İst., 1947, s. 50

²⁰⁵. A. Kemal Belviranlı, a.g.e., s.26

bestelenmesinde kullanılmış olan usüller arasındaki organik bağı örneklerle ortaya koymuştur.²⁰⁶

Tanpınar, her ne kadar söylenebilenden ziyade söyleyiş şeklinin esas alındığı eski şiirimizle ilgili olarak “Eski şairlerin büyük tarafları bilerek veya bilmeyerek kendilerini sese emanet etmeleridir, bütün o oyunlar, mazmunlar hepsi bu sesi yüklenen, taşıyan vasıtalar.”²⁰⁷ diyerek bütün klasik şairlerdeki ses unsurunun isteyerek ortaya çıkmadığını, belki geleneğin ortaya koyduğu bir durum olduğuna işaret etse de “Fihakika ancak ondan sonra gelen Nef’î ve Yahya Efendi gibi şairlerdir ki biz Türkçe ile aruzun tam bir uyuşmaya vardığını ve Türkçenin aruz ahengini hakkıyla benimsediğini görürüz. Nef’î:

‘Hem kadeh hem bade hem bir şüh sâkîdür gönül’ derken aruz yabancı vezin olmaktan çıkar”²⁰⁸ sözleriyle Nef’î’deki ses mükemmelliğinin bilinçli bir şekilde (bilerek) ortaya çıktığını belirtir ve şaire hakkını teslim eder.

²⁰⁶ . “Sözün Türk musikisindeki anlamı ise bir tür ‘ölçülü-kalıplı söz’ olan şiidir. Klasik Türk Şiiri dendiği zaman da bunu ‘aruz vezni’nin dışında düşünmek zordur. Zira Asya Türkçesine Arapça ve Farsça büyük bir kelime hazinesinin eklenmesiyle zenginleşip ‘uzun sesliler’e kavuşan Anadolu Türkçesiyle her türlü vezinde şiir söylemek mümkün, hatta pek kolaydır. Ancak klasik Türkçenin ta Kutadgu Bilig’den beri en çok kullandığı vezin aruz vezni olmuştur. İşte, Türk musikisinde güftenin vezni ile bestenin usülü arasındaki kaçınılmaz ilişki böyle bir kader birliğinden doğmaktadır.” Çinuçen Tanrıkorur, a.g.m., s. 711

²⁰⁷ . A. Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergah yay., İst., 1977, s. 180

²⁰⁸ . A. Hamdi Tanpınar, *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 7. baskı, Çağlayan yay., İst., 1988, s. 3

Küçük; şiirde veznin mısraların melodi haline gelmesinde rol oynadığını belirterek “vezin, mısralardaki ahengi meydana getiren bir şiir disiplindir. Vezinli olarak yazılan şiirler, kontrol altına alınmış yani, başında şefleri bulunan bir orkestra gibidirler. Orkestra, tayin edilen disiplinin dışına çıkmadan şefin idaresinde konseri verecektir.” diyerek düşüncelerini somutlaştırır. Sabahattin Küçük, *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*, “Fırat Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi”, (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı’ya Armağan), C.I, S.2, Elazığ 1982, s. 110

TABLO: 4 MANZUMELERDE KULLANILAN ARUZ KALIPLARI								
BAHİRLER	KALIPLAR	KASİDE	GAZEL	MÜSEDDES	KIT'Â NAZİM MÜFRED	KIT'Â-I KEBİRE MUKATTİ'AT	RÛBÂİ	TOPLAM
HEZEC	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	13	17	2	6	1	-	39
	Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	1	-	-	-	-	-	1
	Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün	-	3	-	-	-	-	3
	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	6	31	1	2	1	-	41
	Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	-	-	-	-	1	-	1
RECEZ	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	2	2	-	-	-	-	4
REMEL	Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	12	42	1	2	2	-	59
	Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	-	-	-	-	1	-	1
	Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	18	33	-	12	1	-	64
	Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	1	-	-	-	-	-	1
MÛNSERİH	Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün	-	1	-	-	-	-	1
MÛZÂRİ	Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	2	10	-	3	-	-	15
MÛCTESS	Mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün	7	2	-	1	-	-	10
SERİ'	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	1	-	-	-	1	-	2
HAFİF	Fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün	-	2	-	-	3	-	5
AHREB (RÛBÂİ VEZNİ)	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fa'	-	-	-	-	-	3	3
	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül	-	-	-	-	-	1	1
	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fa'	-	-	-	-	-	1	1
TOPLAM		63	143	4	26	10	5	251

3.1.1. Tef'ilelerin Dizilişi Bakımından Kullanılan Kalıplar

Yakup Şafak'ın yapmış olduğu tasniften hareketle Nef'î Divanı'ndaki manzumelerde kullanılan kalıpları tef'ilelerinden hareketle aşağıdaki şekilde tasnif ettik.²⁰⁹

3.1.1.1. Tek Bir Tef'ilenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler

Bu grup vezinlerde aynı tef'ile değişikliğe uğramadan dört kez yinelenmektedir. Bazı manzumelerde bu tekrarların meydana getirdiği monotonluk,

²⁰⁹ Yakup Şafak, "Fars ve Türk Edebiyatlarında Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler", *Yedi iklim*, C.X, S. 70, (Ocak 1996), s. 31-34

ortadan ikiye bölünebilen mısraların art arda tekrarından doğan bir hareketlilikle kırılmaktadır. Divân'daki manzumelerden 43'ünde yeknesak vezinler kullanılmıştır. Yine şairin yeknesak vezinlerle yazılmış manzumelerinde dikkat çeken bir husus da bu manzumelerin kafiye ve rediflerinde genellikle “uzun ünlülere (harf-i med)”, ân, în, ün” şeklinde biten kelimelere çok az yer verilmiş olmasıdır. Bundan dolayı Türkçe kafiye ve redifler özellikle yeknesak vezinlerde fazlaca yer alır.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

(. _ _ _ / . _ _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Kaside	6-12-14-19-20-21-23-28-35-39-44-48-50	13
Gazel	4-7/1-29-30-31-33-36-43/2-58/2-66-67-80-89-115-130-133-134/1	17
Müseddes	1	1
Tesdis	1	1
Kıt'a-i Kebîre	9	1
Nazım	1	1
Müfred	1-3-8-9-13	5
TOPLAM		39

Nef'înin toplam 39 manzumede kullandığı ve kaside de ikinci sırada yer alan bu müsemmen kalıp hezec bahrinin şiirimizde en çok (hemen hemen bütün nazım şekillerinde) kullanılan ve genel beğeni kazanan kalıbıdır.²¹⁰ “İlk dönemlerde bu vezinle yazılmış manzumelerin az sayıda ve genellikle duraklı olduğu XVI. yüzyıla doğru söz konusu durağın kaybolduğu ve veznin kullanım oranında bu asırdan itibaren büyük bir artış bulunduğu görülmüştür.”²¹¹ Yakup Şafak'ın isabetle belirttiği bu durum Nef'î'de de kendisini gösterir. Yukarıda belirtilen 39 manzumenin hiçbiri duraklı değildir dolayısıyla musammat özellikte de değildirler.

Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün

(_ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _)

Kaside	16-63	2
Gazel	97-103	2
TOPLAM		4

²¹⁰. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s.168;

Yakup Şafak, a.g.m., s.31

²¹¹. Yakup Şafak, “Fuzulî, Hayâlî ve Yahyâ Bey Divânlarında Yeknesak ve Almasıık Vezinlerle Yazılmış Manzumelerin Özellikleri”, *Yedi İklim*, C.X, S.71, (Şubat 1996), s. 51

Şair; “Müstefîlâtün fâ’ilün müstefîlâtün fâ’ilün biçiminde de takti edilebilen bu kalıbı, ortasından iki eşit parçaya bölünebilme özelliğinden dolayı 2 musammat kaside ve 2 musammat gazelde kullanılmıştır.

3.1.1.2. Üç veya Dört Tef’ileli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltilerek Meydana Getirilen Düz (Basit) Kalıplar

Nef’î’de en fazla kullanılan kalıpların (128 manzume) yer aldığı bu grupta, birinci grupta incelediğimiz iki yeknesak vezin “genellikle monoton bir yapıya sahipken bunların sonlarından birer hece eksilince söz konusu monotonluk büyük ölçüde kırılmakta ve sondaki kesinti (es), ritme büyük bir cazibe kazandırmaktadır. Nitekim bu şekilde meydana getirilen düz kalıplar, Fars ve –özellikle- Türk şairleri tarafından asırlarca en çok sevilen vezinler arasında yer almıştır.”²¹²

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kaside	1-3-7-9-13-15-17-26-53-56-57-62	12
Gazel	1-7/4-8-9-11-12-13-14-15-24-26-27-34-37-38-40-46-47-52-56-60/2-72-73-74-75-85-88/2-90-91-98-101-102-113-118-119-120-121-125-128-129-131-132	42
Saki-nâme	1	1
Kıt’a-i Kebîre	3-4	2
Nazm	4/3	1
Müfred	14	1
TOPLAM		59

Aruz kalıpları içerisinde en kalın sesli, en ağır ritimli, tekdüze bir kalıptır. Bu kalıbın ağırlığı şiirde iç uyumun oluşmasını engelleyici bir etki yapmaktadır. Daha genel bir deyişle, aruz ölçüsü başarıyla kullanılmazsa, şiirin iç ahengini bozabilmektedir. Kalıbın 15 hecesinden ancak 4’ü açıktır. Hecelerin çoğunluğu kapalı hece olduğundan, gerektiğinde açık heceler ortaya çıkarmak için, sesleri uzatmaya, yani med yapmaya da en uygun bir kalıptır.²¹³ Gazelde en fazla kullanılan, kasidede de üçüncü sırada yer alan bu kalıp genel toplamda ikinci sırada yer almaktadır.

²¹². Yakup Şafak, “Fars ve Türk Edebiyatlarında Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler”, *Yedi iklim*, C.X, S. 70, (Ocak 1996), s. 32

²¹³. Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, *Türkoloji Dergisi*, C. X, 1 (Ank., 1992), s. 71

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sadece bir kıt'a-i kebîrede (6) kullanılmıştır.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
(Fā'ilātün) (fa'lün)
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)
(_ . _ _) (_ _)

Kaside	2-4-8-18-25-32-36-38-40-41-45-47-51-52-54-55-58-61	18
Gazel	2-3-5-7/2-28-35-42-48-57-58/1-59-62-63-64-65-69-71-81-83-84-87-88/1-92-96-99-105-107-108-112-116-124-127-134/2	33
Kıt'a-i Kebîre	8	1
Kıt'a	1-2	2
Nazım	2-4/2	2
Müfred	4-6-7-11-15-16-17-18	8
TOPLAM		64

Açık hece sayısı kapalı hece sayısından fazla olan bu kalıp kasidelerde en çok kullanılan, gazelerde ikinci sırada yer alan, diğer nazım türlerinde de en çok başvurulan kalıptır. İlk tef'ilenin "fā'ilātün" ve son tef'ilenin de fa'lün" biçiminde kullanılabilmesi, Türkçenin kısa hece özelliğini de karşılaması kalıba canlılık ve ifadeye kolaylık getirmiş, kalıp bu özelliği ile değişik şekilde kullanılmıştır.²¹⁴

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
(Fā'ilātün) (fa'lün)
(. . _ _ / . . _ _ / . . _)
(_ . _ _) (_ _)

Sadece 1 kasidede kullanılmıştır. (K. 27)

Müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün
(_ . . _ / _ . . _ / _ . _)

Kaside	43	1
Kıt'a-i Kebîre	10	1
TOPLAM		2

²¹⁴. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s. 229

Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Bu kalıp da sadece 1 kasidede (K.49) kullanılmıştır.

3.1.1.3. İki Çeşit Tef'ilenin Münavebe İle Tekrarından Oluşan Almaşık (Mütenavib) Vezinler

Nef'î'nin sadece 4 gazelde kullandığı almaşık vezinler Divan şiirinde de fazla kullanılmamıştır. Şafak, ritimlerdeki mekanik düzenlerin çok canlı ve vurgulu bir karakter taşımasından dolayı bu tür vezinlerin monotonluğa sebep olabileceğini, dolayısıyla şairlerin de bu yüzden almaşık vezinlere pek rağbet etmediklerini belirtir.²¹⁵

Mef'ülü mefā'ülün mef'ülü mefā'ülün
(_ _ . / . _ _ _ / _ _ . / . _ _ _)

Sadece 2 gazelde (G.6-77-100/1) kullanılan bu kalıba genelde Divān şiirinde de fazla rağbet edilmemiştir.

Müfte'ülün fā'ülün müfte'ülün fā'ülün
(_ . . _ / _ . _ / _ . . _ / _ . _)

Sadece 1 gazelde (G.54) kullanılmıştır.

3.1.1.4. Farklı Tef'ilelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanması İle Oluşan Karışık (Muhtelit) Vezinler

72 manzumede kullanılan bu kalıplar, düz (basit) kalıplardan sonra en fazla kullanılan kalıplardır. Ritimleri değişken olduğu için monotonluğa mahal vermeyen bu tür kalıplar değişik his ve heyecanların yansıtılmasında kullanılmıştır.²¹⁶

²¹⁵. Yakup Şafak, "Fars ve Türk Edebiyatlarında Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler", *Yedi iklim*, C.X, S. 70, (Ocak 1996), s. 32

²¹⁶. a.g.m., s. 32

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

Kaside	22-30-31-33-37-46-59	7
Gazel	7/3-32	2
Nazm	4/1	1
TOPLAM		10

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Kaside	10-11-24-34-42-60	6
Gazel	10-16-17-18-19-20-21-22-23-25-39-43/1-44-45-49-50-51-55-70-76-86-93-94-95-100/2-104-109-110-111-117-122	31
Mesnevî	1	1
Müfred	2-12	2
TOPLAM		40

Bu kalıp gazelde oldukça fazla kullanılmıştır. Nef'î'nin genel toplamda üçüncü sırada yer verdiği bu kalıbı Aymutlu, "Türk şiirinin en ahenkli, en şuh vezni"²¹⁷ olarak gösterir. Bu vezin, iki kapalı iki açık hece şeklinde düzenlendiğinden dolayı bu kalıba dökülen mısralarda hecelerde bir dalgalanma meydana gelmektedir. "Vezindeki bu düzenli ve canlı ritim benzeri vezinlerde olduğu gibi, şiirde kelime ve ek tekrarlarına da imkan tanımakta, bu tür tekrarlar ise şiirin ses güzelliğine katkıda bulunmaktadır."²¹⁸ Şafak, bu özelliklerine rağmen bu kalıbın ilk sıralarda yer almamasının nedenini şu şekilde dile getirir: "Kanaatimizce ondaki bu hareketli ve kıvrak ritmin kendini fazlaca belli etmesi, dolayısıyla daha ziyade neşe ve sevinç hallerini ifadeye yatkın olmasıdır."²¹⁹

²¹⁷. Ahmet Aymutlu, *Aruz, Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Misalleri*, Osman Yalçın Matb., İst., 1950, s. 36

²¹⁸. Yakup Şafak, "Aruz Vezinleri Arasında Farklı Bir Ses: Mefülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün", *Yedi İklim Dergisi*, C. X, S. 72, Mart 1986

²¹⁹. a.g.m., s. 49

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
(__ . / _ . _ . / . _ . _ . / _ . _)

Kaside	5-29	2
Gazel	41-53-60/1-78-79-82- 106-114-123-126	10
Müfred	5-10	2
Nazm	3	1
TOPLAM		15

Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün
(__ . / . _ . _ / . _ .)

Bu kalıp da 1 kıta-i kebîrede (Kt.2) kullanılmıştır.

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)
(. . _ _ / . _ . _ / . . _)
(_ . _ _) (_ _)

Gazel	43/3-68	2
Kıt'a-i Kebîre	1-5	2
TOPLAM		4

3.1.1.5. Rübâi Vezinleri

Rübâi	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fa' (__ . / . _ . _ . / . _ . _ / _)	1-2-5	3
	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü feül (__ . / . _ . _ . / . _ . _ . / . _)		
	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fa' (__ . / . _ . _ . / . _ . _ / _)	3	1
	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü feül (__ . / . _ . _ . / . _ . _ . / . _)	4	1
TOPLAM			5

Nef'i Dîvanı'nda yer alan rübâilerin üç tanesinde (1-2-5) yukarıda da gördüğümüz gibi birinci ve ikinci mısralar "Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fa'" ikinci ve üçüncü mısralar da "Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül" kalıbı kullanılmıştır.

Yukarıdaki çalışmalarda da gördüğümüz gibi Nef'î, en fazla kapalı heceye sahip olan 4 tef'ileli (müsemmen) vezinleri kullanmıştır. Bilindiği gibi vezinde kapalı hecelerin çokça kullanılması ritmin yavaşlamasına, açık hecelerin çokluğu ise hızlanmasına yol açar. Yine aynı şekilde tef'ile sonlarındaki imaleler ve uzun sesliler de ritmi durağanlaştırır. Geleneğin ortaya koyduğu ve Nef'î'de de kendisini gösteren kapalı heceye yönelme, inşad esnasında yoruma fazlasıyla yer veren uzun ünlülere fazlaca yer verme ve bundan dolayı da imaleye sıkça başvurma şairlerimizin ritim hususundaki zevklerini ve tercihlerini yansıtmaktadır.²²⁰

3.1.2. Aruzla İlgili Hususlar

Aruzda her ne kadar hata kabul edilse de aslında “imale, imale-i memdüde (med), ulama” çoğu zaman şairler tarafından şiirde ahengi temin etmek için ritmik bir unsur olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Nef'î bu hususlara fazlaca başvurmuştur. Biz de aruzla ilgili diğer hususlardan ziyade adı geçen unsurlara daha fazla yer ayırmaya çalıştık.

3.1.2.1. İmale

Sözlükte: “çekme, uzatma, bir tarafa eğme” , anlamlarına gelen imale, terim olarak da aruzda vezne uydurmak amacıyla bazı heceleri kendi değerinden fazla bir şekilde uzatmayı ifade eder.²²¹

İmaleyi yapıma şekline göre ve yapıldığı yerlere göre aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz.

3.1.2.1.1. İmale-i Maksure

“illet (hastalık) ya da istihlaf (yerine geçme)” da denen imale-i maksure, açık veya kısa heceleri vezin gereği uzatmaya denir.²²²

²²⁰. Yakup Şafak, “Fars ve Türk Edebiyatlarında Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler”, *Yedi iklim*, C.X, S. 70, (Ocak 1996), s. 34

²²¹. Adnan Karaismailoğlu; Yakup Şafak, “Aruzun Kullanma Yönünden Hâfız-Fuzûlî Karşılaştırması”, *Atatürk Üniv Fen Edebiyat Fak. Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 19, Erzurum 1991, s. 49; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s. 146

²²². Adnan Karaismailoğlu; Yakup Şafak, a.g.e., s. 49-50

3.1.2.1.1.1. Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure

3.1.2.1.1.1.1. Farsça Tamlama Kesrelerinde Yapılan İmale-i Maksure

İmale-i maksurenin en fazla yapıldığı yerlerden biridir. Farsça tamlamaların tamlama -i'lerinde (izafet kesresi) yapılan imaleler aruzda hoş görülse de bu tür imalelerin anlamı pekiştirici ve vurgulayıcı bir işlevi yoktur. “Çünkü bu -i'ler Türkçe cümleler içerisinde, cümle öğeleri arasında doğrudan bir anlam ilgisi kurmazlar. Bu nedenle, bu -i'lerde yapılan imaleler sadece aruzda ölçüyü düzeltmek içindir.”²²³ Nef'i'de kasideler, gazellere oranla daha ağır ve terkipli bir dille yazıldığı için bu tür imale özellikle kasidelerde daha fazladır. Bunun yanında kapalı hecelerin ağırlıklı olduğu kalıplarda şair, hatayı en aza indirmek için imaleyi izafet kesresine denk getiririr. Ahenk temininde Türkçe kelimelerde yapılan imaleler kadar önem arz etmeyen bu tür imalenin çokça yer aldığı beyitlerden örnekler seçtik.

‘Ukde-i ser-rişte-i rāz-i nihānīdür sözüm

Silk-i tesbīh-i dūr-i seb‘al-mesānīdür sözüm

K. 1/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Merhabā ey hazret-i sāhib-kırān-i ma‘nevī

Nāzım-i manzūme-i silk-i le‘āl-i Mesnevī

K.3/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘Aklı nūr-i cevher-i zāt-i şerif-i Ahmedī

Nutkı mağz-i rüh-i enfās-i latīf-i İsevī

K.3/7

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hired meftūn olur nakş-i bahār-i revnak-i bāğa

Nazār hayrān kalur āsār-i sun‘-i müste‘ān üzre

K.6/5

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

²²³. Cem Dilçin, “Fuzuli’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay.,C. IX, S. 1, Ank., 1991, s. 69, 75

Vasf-ı bû-yı hulkı mı satr-ı hat-ı şâ'irde yâ
 Mevc-i deryâ-yı suhande 'anber-i sârâ mıdur K.7/27
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Yâ sevâd-ı nüsha-i sun'-ı İlähîdür ki dil
 Dikkat etse anda sırr-ı âyet-i Kur'an bulur K.9/3
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Saf-der-i ma'nâ dil-i sâhib-kırânımdur benüm
 Tîğ-ı şemşîr-i cihân-gîr-i zebânımdur benüm K.13/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gülistân-ı cinân-ı tab' safâ-bahş-ı latîfîmdür
 Ki zîb-i tîr-keş-i müjgân-ı hürîdür has u h'ârı K.14/53
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Harfidür mecmû'a-i esrâr-ı dîvân-ı Kemâl
 Noktasıdur mühre-i dâğ-ı derûn-ı Enverî K.15/46
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hâmemün râh-ı sülûk-ı fitne hatt-ı sâyesi
 Şi'rimün habl-i metîn-i feyz târ-ı mıstarı K.15/52
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey Husrev-i 'âlî-nijâd v'ey dâver-i pâk-i'tikâd
 Ey şâh-ı sâhib-'adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem K.16/31
 (_ . _ . _ / _ . . _ . / _ . . _ . / _ . . _ .)

Neşât-ı 'ahd-i 'adliyle güşâde çehre-i eyyâm
 Fürûğ-ı gevher-i tâcıyla Rüşen dîde-i ahter K.21/6
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Olur mı böyle bir meh-pāre-ī mest-ī perī-peyker

Ki Cibrīl-ī emîn tîr-ī nigāhından hazer eyler K.21/28
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

O çāpük-şeh-süvār-ī 'arsa-ī devrān ki rām eyler

Ne denlü tünd olursa tevsen-ī çarh-ī sebük-tāzı K.23/15
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Olsa bîkr-ī fikri ger meşşāta-ī mülk-ī cihān

Rûzgāra ğamzeler eylerdi tasvîr-ī cemād K.26/22
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Hem yegāne halef-ī düde-i 'akl-ī evvel

Hem kirām-ī güher-ī nüh-sadef-ī āyine-reng K.38/5
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _)

Bu denlü şevk-bahş olmaz dil-ī nā-şāda ger olsa

Felek peymāne-ī sahbā cihān 'işret-serā-yı Cem K.39/3
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ola tā haşre dek tedbîr-i re'y-ī pür-savābıyla

Binā-yı saltanat muhkem esās-ī mülk müstahkem K.39/54
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Penāh-ī saltanatdur Kahramān-ī dîn ü devletdür

Medār-ī memleketdür kām-kār-ī kişver-ārādur K.48/6
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Zebān-ī hāmede evsāfun evrād-ī şebān-rüzî

Derün-ī dilde mihrün şu'le-ī dāğ-ī süveydādur K.48/47
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Eser-î feyz-i tarāvet-dih-i gülzār-ı cihān
 Pertev-î lutfi bisāt-efken-i bezm-î ‘ālem K.52/5
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Her ruhām-î ferşi bir āyîne-î ‘ālem-nümā
 Her gezen ferrāşı bir İskender-î gîfî-sitān K.53/16
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Yā sevād-î tahtgāh-î kişver-î endîşedür
 Bir sarāy-î dil-güşādur anda her beyt-î metîn K.57/39
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Devr-î kadeh yā devr-i gül devrān budur gayrı degül
 Ammā ki devr-î cām-ı mül devr-î safādur cümle hep K.62/2
 (_ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _)

Merhabā ey yādgār-î meclis-î devrān-ı Cem
 Āb-ı rüy-î devlet-î Cemşîd ü āyîn-î Peşeng K.Sk.1/2
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Mey degül rüh-î revān-î mürde-î ğamsun hele
 ‘Ālemün cānı degülse cān-ı ‘ālemsün hele Sk.1/8
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Cenāb-î Hazret-î Sultān Murād-î Kahramān-savlet
 Ki ‘ālem sarsılır rüz-î vegāda türktāzından Kt.9/2
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ey sanem verür leb-î la’lün Mesîhādan haber
 Güyiyā hāl-î lebün bir Hindü-yı āteş-perest G.14/2
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Şeh Murād Hān kim devām-ı ‘ömrin eylerler ricā
 Urduğınca evliyā miftāh-ı genc-ı rāza dest G.15/9
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Seng-ı der-i mey-hāneye kor başını düşde
 Zānū-yı melek olsa eger h’ābgeh-ı mest G.23/4
 (_ . . / . _ . / . _ . / . _ .)

Yazanlar peykerüm destümde bir peymāne yazmışlar
 Görüp mest-ı mey-ı ‘aşk olduğum mestāne yazmışlar G.29/1
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Degül hatt-ı mu’anber sāye-ı zülf-ı siyāhıdır
 Degül ebrū-yı pür-çîn gāmenün perr-ı külāhıdır G.31/1
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

N’ola seyl-ı sirişk-ı çeşm-i giryān durmayup aksa
 Söyünmez sînedede bir āteş-ı cān-sūzumuz vardır G.36/3
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ġark eder bir noktada nūr-ı siyāha ‘ālemi
 ‘Ārifün ser-māye-ı kilk-ı siyāhı böyledür G.38/3
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

İhyā eden endîşeyi feyz-ı nefesümdür
 Endîşe benüm tıfl-ı dil-ı nev-hevesümdür G.39/1
 (_ . . / . _ . / . _ . / . _ .)

Fikr-i zerd-ı ārız ile gönlüm ārām eylemez
 ‘Āşık-ı dîvāneyüm tutmaz beni bend ile bāğ G.60/2-3
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Cenāb-ı Āsaf-ı zî-şān bilürse n'ola ger kadrün
 Olur lābüd dil-i mahdüm-ı Pākîze-şiyem nāzik G.67/6
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Zerredür ammā ki tāb-ı āftāb-ı 'aşk ile
 Rūzigārun şemse-i tāk u revākıdur gönül G.74/4
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Bakup geh sîne-i cānāne geh cām-ı mey-i nābe
 Dil-i dīvāne berr ü bahre sultān olduğın görsem G.80/6
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Dārā-yı mülk-i saltanat hākān-ı gerdün-menzilet
 Hān-ı serîr-i ma'delet şîr-i dilîr-i saf-şiken G.97/9
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

El-emān ey şāh-ı sadr-ı husrev-i gerdün-kıbāb
 Dilleri etmiş şerār-ı āteş-i kahrun kebāb N.4/3-1
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Urinca şāne gîsü-yı hayāl-i yāre müjgānum
 Gül āb-efşān olur yād-ı ruhiyla çeşm-i giryānum M.1
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

3.1.2.1.1.1.2. Atıf Vavı'nda Yapılan İmale-i Maksure

İzafet kesresinde yapılan imalede olduğu gibi bu imalede de ahenk çok belirgin değildir. Nef'î'de atıf vavında yapılan imale kesre üzerine getirilen imaleye orana daha azdır. Bu imale de daha çok kasidelerde görülür.

Bî-'āraz bir cevher-i sāfidür ammā muttasıl
 Ehl-i tab'un zîver-i tîğ u sinānidur sözüüm K.1/5
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Hāris-i memleket ü dîn ü medār-ı İslām

Mazhar-ı mekremet ü mevhibet-i sübhānî K.4/4

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _)

Ol şeh ki şem'-i bārgēhi dūd u şu'leden

Leyl ü nehāra hil'at-i nūr ü duhān verür K.5/25

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Nesîm ol denlü cān-bāşş ü hayāt-efzā ki her demde

Dem-i İsā ile da'vā-yı bahd ü imtihān üzre K.6/7

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Degül bārān u mevc ifrāt-ı ihsān-ı dil ü desti

Eder lertzān u giryān ebri bahr ü berri kân üzre K.6/22

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Bir yerde ki ārama bu mikdār ola mūhlet

Erbābı nice kesb-i kemāl ü hüner eyler K.11/3

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Tenezzül eylemez ammā o tāc ü tahta ikbālî

Buna kā'il degül zîrā 'ulüvv-i şevket ü şānı K.12/8

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

O yāl ü bāl o refitār ol hrām-ı nāzik ü dil-keş

O perçem ol cebîn ol gerden-i mevzūn u tülānî K.12/30

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Şādkām olsun serîr-i saltanatda rüz u şeb

Bu du'ā şām ü seher vird-i zebānumdur benüm K.13/42

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ağa Alcası ol gül-gün-ı hoş-endām ü ra'nā kim

Degüldür perçem ü yāl ü dümi muhtāc hınnāya K.19/2

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Hidiv-i pür-hüner Sultân Murâd ol şâh-ı dîn-perver

Ki hem ehl-i dil ü hem hoş-nüvîs ü hem suhan-verdür K.20/19
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Firişte-hüy u meh-rüy u sebük rüh u girân-temkîn

Mülâyim-tab' u hoş-zât u suhan-dân u suhan-perver K.21/4
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Şimâlen Nahçivân u Gence vü Tiflîs ü Şirvânı

Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı K.23/4
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Uzatma da'vî-i lâf u güzâfi ey Nef'î

Du'âya başla ki söz buldı hadd ü pâyânı K.31/62
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Hudâvendâ hakîkâtdür sözümlâf u güzâf etmem

Olur yârân-ı hoş-tab'un güzâf u lâf menfûrî K.35/33
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Zihî ikbâl-i baht-ı kâm-rân u tâli'-i hurrem

Ki oldı muğtenem esbâb-ı zevk u şevk ile 'âlem K.39/1
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Dâver-i pür-şevket ü pür-ihtişâm

Muhterem ü muhteşem-i rûzgâr K.43/25
(. . . / . . . / . . .)

O sadr-ı a'zam u fermân-revâ-yı maşrık u mağrib

Ki isti'dâdı her tedbîrde rüşd ü sedâd üzre K.44/22
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Fikri ma'kûl ü sözi puhte vü mi'yârî düürüst

Dâniş ü bînîşi ber-kâ'ide vü re'yi rezîn K.47/2

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _)

Bula bâğ-ı murâdun gül-bün-i ikbâl ile revnak

Ola câh u sürür u emn ü rāhat çār dîvārî K.50/54

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Haste-i derd ü ğama āb u hevāsı sâzkār

Mübtelâ-yı kahr-ı dehre dergehi kehfü'l-emân K.53/21

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Edelüm sıdk u niyâz ile du'â şimden geri

Tâ ki makbûl olduğında kalmaya reyb ü gümân K.53/58

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _)

Râst-gerdiş âsmân-ı sifle-hasım u ehl-i dost

'Ālem-ārâ âftâb-ı cehl-süz u 'ilm-i tâb K.56/7

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Müjde erbâb-ı kemâl ü ehl-i mülk ü mâla kim

Yine ma'mûr olmaĝa meyl eyledi dünyâ vü dîn K.57/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Ceng etse düşmenle ne gün olur o gün sūr u düğün

Tedbîri besdür ceng için lâzım degül sâz u seleb K.63/13

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Lutf u keremle nām-dār fazl u hünerle behre-dār

Medhün kılam bî-ihitiyâr yok öyle bir 'ālî-neseb K.63/23

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Bakmaz oldu kâmil ü dānāya Nef'î çarh-ı dūn

Halk-ı 'ālem mā'il ancak cāhil ü nādāna hep G.13/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

'Āşık-ı giryān u ser-gerdāna sor bilmez hakîm

Hikmet-i devrān-ı çarh ü seyr-i encüm n'eydügin G.90/4

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

N'ola gitdiyse karar ü 'akl u sabr ü fikrümüz

Ġam degül nā-çār isek 'aşkunla nā-çāruz hele G.102

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ol kadar etdi sirāyet feyz-i hulk ü meşrebi

Kevser ü müşk oldu hep āb ü tūrāb-ı Edrine G.118/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

3.1.2.1.1.1.3. Kısa Sesle Biten Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure

Özellikle Farsça kelimelerde rastladığımız bu imalenin yanında diğer imalelerin de çokluğu dikkat çekmektedir. Bu imaleye de yine daha çok kasidelerde rastlamaktayız. Nef'î'de imalelerin çok fazla kullanıldığını göstermek için aşağıdaki beyitlerde bütün imale çeşitlerini belirttik. Fakat belirgin olması için kısa sesle biten kelimeleri çerçeve içerisinde gösterdik.

Bir gülistāndur hayālüm dil şüküfte bülbüli

Ol gülistānun latîf āb-ı revānıdur sözüüm K.1/11

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Der-güşāde yā hazîne-hāne-ı endişedür

Anda çeşm-ı Rüşenîdür dîde-bān-ı münzevî K.3/10

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kāfiye teng oldı āğāz-ı du‘ā etsem n’ola

Gerçi zabt etmek ne mümkün hāme-i çāpük-revi K.3/16
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Tab‘um ‘arūs-ı ma‘niye meşşātelik eder

Endişem **āyine** kalemüm sürme-dān verür K.5/9
(_ . _ / _ . _ . / . _ . _ / _ . _)

Ger olsa münteşir fermān-ı ‘adlı küh u sahrāya

Uyur āhū-**berē** zānū-yı şîrān-ı jiyān üzre K.6/25
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

O ‘ālem-gerd-i reh-peymā ki devr-i lā-mekān eyler

Kalem **nokta** koyınca merkez-ı nūn-ı mekān üzre K.6/36
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Eyā mākān-ı dīn-perver ki dehr eyyām-ı ‘adlünde

Eder **hande** zamān-ı devlet-ı Nuşirevān üzre K.6/39
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Nitekim her dıraht-ı pür-**şüküfe** şāh-ı nev-rūzun

Kura çetr-i sefidin sahn-ı bāğ u büstān üzre K.6/52
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Atlas-ı gerdün mı **peyveste** Nihāl-ı Sidre’ye

Yā firāz-ı rāyetinde şukka-ı vālā mıdur K.7/19
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Āferin ol suhan-ārā-yı Nizāmî-tab’a

Ki ola fikri bu **güne** dūr-i i‘cāzı nazîm K.8/6
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Her ne **fitne** kim zuhūra hayyiz-**i** imkān bulur

Vech-i imkān-**i** zuhūrın ol hat-**i** fettān bulur K.9/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Şükūh-**i** baht u ikbāl ile **nāzende** şehensāhî

Kemāl **ü** ‘adl ü insāf ile **pāyende** cihān-bānî K.12/17
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Köhne üstād-**i** mu‘allim-hāne-**i** endîşeyüm

Nâtka şākird-i ders-**i** imtihānumdur benüm K.13/14
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bülbül-**i** gülzār-ı ‘aşkum sîne-i pür-dāğ ile

Nev-**şüküfte** gönca-**i** dil aşyānumdur benüm K.13/35
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hānmān-süz-ı dilüm gird-āba düşmiş āteşüm

Halka **halka** turra-**i** dil-ber duhānumdur benüm K.13/36
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hem **kaside** hem gazel bir tāze vādîdür bu kim

İhtirā-**i** hāme-**i** mu‘ciz-beyānumdur benüm K.13/39
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Yegāne şeh-süvār-**i** eblak-**i** devrān ki hemvāre

Olur ne semte gitse feth ü nusret peyk-i rehvārı K.14/26
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

‘Alî-rezm **ü** Süleymān-**kevkebe** Sultān ‘Osmān kim

Revādūr tāk-ı ‘arşa asılursa fig-ı hūn-bārı K.14/30
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Böyle hoş-tab'āna **rindāne** ğazel mî derdi ol
 Sunmasa ger cām-ı feyz-i Hāfız-ı Şîrāz'a dest K.15/7
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Berk uran destinde tîĝ-ı pür-güher mîdür yahüd
 Eyledi deryāya **ġavta** āftāb-ı häveri K.15/11
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Her ne işlerse **zamāne** tābi'-i endîşesi
 Her ne emr eylerse devrān bende-i fermān-beri K.15/29
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Eyledün lutf ile bir böyle **kasîde** teklîf
 Ki **nazîre** diyemez bir yere gelse şu'arā K.18/78
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Söyleden himmet-i sultān-ı cihāndur yohsa
 Kande ben kande bu **ġüne** kelimāt-ı ġarrā K.18/80
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Şehensāh-ı **zamāne** Kahramān-ı maşrık u maġrib
 Hudāvend-ı **yegāne** āftāb-ı āsmān-saye K.19/20
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Olaydı **nāmiye** ger feyz-i isti'dādına mazhar
 Gülerdi ğoncalar ne söylese tütî-i ġüyāya K.19/32
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ki bin **dāne** **kasîde** nazm edem vasf-ı cemîlünde
 Geh ola her biri hüsn-i kabûl-ı tab'una mazhar K.21/26
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ol isti'dād ile ammā 'aceb **turfā** temāşādur
 Senünle da'vî-i şî'r eyleye bir yāve-gū kaşmer K.21/36
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Bu **güne** 'aşıkāne bir ğazel taksîm eder gâhî
 Verür hem nağme-î sıyt-ı sarîrî zevk-ı şeh-nāzı K.23/31
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Sen olmasan olmazdı **güşāde** dil-i 'ālem
 Ey māhasal-ı sırr-ı mu'ammā-yı zamāne K.42/8
 (. . / . . / . . / . .)

Ser-efrāz-ı **zamāne** mesned-ārā-yı hudāvendî
 Hünermend-i **yegāne** çehre-pîrā-yı nikükārî K.50/17
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Tükendî reşha-i **hāme** tükenmez kıssa-î medhün
 Meger göz merdümin edem mürekkeb yerine cārî K.50/40
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Südde-i Bābil'e **pâyende** esās-ı kâ'ināt
 Tarh-ı matbu'ıyla **nāzende** zemîn ü āsmān K.53/2
 (. . / . . / . . / . .)

Bu **Hanîfe**-şiyem ol şeyh-i efāzıl ki olur
 Bū 'Alî medrese-i hikmet-i fazlunda mu'îd K.55/17
 (. . / . . / . . / . .)

Rüstemāne kemāne sunsa elin
 Zür-ı bāzūda gösterür i'cāz Kt.5/5
 (. . / . . / . .)

Cān u dil hāk-i reh-i tūsen-i dil-dāra feda

Pāre pāre dil-i sad-pāre seg-i yāra fedā G.7-2/1
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Ġamzesi mahmūr olup sundukça cām-ı nāza dest

Nāz u şıveyle urur her bir müje bir sāza dest G.15/1
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Girişme dil-fırībāne tegāfüllerle nāzende

Nigeh mestāne katl-i bî-günāh ile mübāhîdür G.31/4
(. . . . / / /)

Ġamdan āzād olmağa bilmem ne çāre eylesek

Kaldı hayretde ‘aceb bî-çāre düşdi gönlümüz G.46/2
(. . . . / / /)

Şāne ko ciger pārelesün sîne degül tek

Dil pāyına yüz sürmek için yanuna düşsün G.95/3
(. . . / . . . / . . . / . . .)

3.1.2.1.1.2. Türkçe Kelimelerde Yapılan İmale-i Maksure

Türkçe kelime ve eklerde yapılan imaleler; Nef'î'nin anlam/ahenk vurgusu sağlamak için bolca başvurduğu bir unsurdur. Nef'î, özellikle Türkçe kelimelerin veya halk söyleyişlerinin ağırlıklı olduğu beyitlerde imaleye daha sıkça yer vermiştir. Örneklerde de görüleceği üzere hemen her beyitte karşılaştığımız imaleler daha çok ekler üzerindedir. Bunun yanında kelimenin başında veya sonunda ya da tek heceli kelimelerde de imale yapılmıştır.

Türkçede kelimelerde vurgu genellikle son hecede olduğu için, ekler üzerindeki veya kelimenin son hecesine denk getirilen imalenin meydana getirdiği ahenk dışında anlamı pekiştirici, belirleyici ve sınırlayıcı görevi de vardır. Fakat Nef'î'de az da olsa rastladığımız sözcüğün kök seslerindeki imale okuyuşu aksattığı için

aruzda kusur sayılır. Burda da bütün imale çeşitlerini göstermeye çalıştık. Konumuzla ilgili olanları da yine çerçeve içerisinde verdik:

Dönse şemşîr-i **hâtibe** **n'ola** şemşîr-i zebân

Mülk-i nazmun hutbe-i emn **ü** emânidur sözüm K.1/25
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Eyledi mühr-i nübüvvetle **cihâni** teshîr

Enbiyâ zümresinün **anun** için hâtemidür K.2/18
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Nef'i-i mu'ciz-beyânım bende-i Mollâ-yı Rûm

Ne hakîm-i Gaznevî'yüm **ne** Emîr-i Dehlevî K3/13
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Âferin şest-i hümayûnına kim oklarınınun

Mümdan olsa **yine** **taşı** deler peykânı K.4/17
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Şanı şehân-ı 'âlemi h'âr u hakîr eder

Lutfi gedâya saltanat-i cavidân verür K.5/37
(_ . . / _ . . . / . _ . . / _ . .)

Top eylesün yolunda ser-i **düşmeni** kazâ

Tâ kim felekde mâh-ı **neve** savlecân verür K.5/59
(_ . . / _ . . . / . _ . . / _ . .)

Yine **çıkdı** **beyâza** nakşı her serv-i gül-endâmun

Sarıldı yâsemen şâh-ı nihâl-i ergavân üzre K.6/3
(. _ . . . / . _ . . . / . _ . . . / . _ . . .)

Çekilse **n'ola** yārān-ı safā seyr-i çemenzāra

Salāya **başladı** murğ-ı çemen serv-i çemān üzre K.6/4
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

N'ola deryā **gibi** 'asker çeküp dünyāyı feth etse

Yürütse **hükmini** başdan **baş** mülk-i cihān üzre K.6/26
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Edrine **şehri** mi **bu** yā gülşen-i me'vā mıdur

Anda kasr-ı pādşāhî cennet-i a'lā mıdur K.7/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Cenneti görmiş bir ādem var **ise** gelsün desün

Tarhı **anun** **dahi** **böyle** dil-keş-i ra'nā mıdur K.7/6
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Söz **tükendi** **nice** bir da'vā-yı şî'r ü şā'iri

Lāf-ı da'vā ber-tarāf **şimdi** du'ā hengāmıdur K.7/39
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Kim **okursa** ede feyz-i **nefes** dünyāya

Neşr-i āsar-ı dem-i nutk-ı Mesihā vü Kelīm K.8/5
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Kendüyi hayrān da **bulmazsa** eger āyinede

Havf-i tîğ-ı **gamzesiyle** 'aksini lertzān bulur K.9/7
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Hep mühimmātun müheyyā görse **ikbāl** n'ola

Her ne emr **etse** **kazayı** tābî-i fermān bulur K.9/23
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Söz **tükendi** başla ey Nef'î **du'āya** sıdk ile
 Çünkü âdetdür du'ā ol dem ki söz pâyân bulur K.9/40
 (. . . / . . . / . . . / . . .)

Ol şeh ki **gubârı** süm-i yekrân-ı sipâhı
 Deryâ-yı muhît-i **feleği** pür-keder eyler K.11/20
 (. . . / . . . / . . . / . . .)

Ne sûret **bağladı** seyreyle hüsn-i sun'-ı Yezdânî
 Ki **ma'nâsını** fikr etdükçe **alur** 'akl-ı insânı K.12/1
 (. . . . / / /)

Fezâsı halvet-i dil **gibi** pür-envâr-ı rühânî
Hevâsı 'âlem-i cân **gibi** gerd-i tîreden ârî K.14/21
 (. . . . / / /)

Sabâ ger bûy-ı **hulkıyla** **dolaşsa** rub'-ı meskûnı
 Felek fark **eylemezdi** Çîn ü Rûm u Hind ü Bulgârı K.14/37
 (. . . . / / /)

Esince bād-ı **kahrı** bahr u ber yeksân olur zîrâ
 Urur **birbirine** emvâc-ı deryâ **gibi** kühsârı K.14/38
 (. . . . / / /)

Nice yıl **istese** sihr öğredür Hârûta endişem
Açınca çâr-sû-yı **fitnede** dükkân-ı sahhârı K.14/44
 (. . . . / / /)

Du'āya başla şimden sonra Nef'î **ko** bu da'vâyı
 Ki **bu** da'vâya hasmun **dahi** vardır belki ikrânı K.14/57
 (. . . . / / /)

Mäh-i nev **sanma** **felekde** **göricek** peykârını

Ditredi Behrâm elinden düşdi zerrîn-haçeri K.15/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

'Aksidür **anun** **felekde** hirmen-i encüm degül

Saçdı dest-i lutfi **hâke** ol kadar sîm ü zeri K.15/35

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kande ben **kande** **yine** ta'rîf-i şâh-ı nükte-dân

N'eyleyüm zabt **edemem** endîşe-i zür-âveri K.15/53

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hâkânî'yüm ben Muhteşem **yanumda** serheng-i haşem

Hâfiz olur leb-beste-dem hâmem **edince** zîr ü bem K.16/35

(_ . . / _ . . / _ . . / _ . .)

Tâlî'ümde baht **uyandı** h'âba **vardı** yâ meger

Ğamze-i pür-fitne-i nâdîde-h'âb-ı rûzgâr K.17/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Havf-i **şemşîri** **cihâna** yâd-ı merg-i nâ-gehân

Feyz-i **cüdü** **kâ'inâta** feth-i bâb-ı rûzgâr K.17/25

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Nezâketde **metânetde** kelâmum benzemez asla

Ne 'Urfi'ye ne Hâkânî'ye **bu** bir tarz-ı âherdür K.20/36

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Boza bir **hamlede** hem katl **ede** yüz bin kızılbaşı

Ğuzâtun her yegâne merd-i çâpük-dest-i ser-bâzı K.23/6

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Döne tā kim **felekde** sāgar-ı zerrîni hürşîdün

Ala hem zühre-yî zehrâ-yı çengî **destine** sâzı K.23/39
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Görmedi **işitmedi** **bu** **ana** dek **kimse** dahi

Böyle isti‘dâda mâlik bir şeh-i merdüm-nihâd K.26/23
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kaplaya başdan **baş**a dünyâyı nür-ı kevkebi

Göstere **fermânına** şâhân-ı ‘âlem inkiyâd K.26/52
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Alevlendi **dilinde** âteş-î reşk-î kefi desti

Pür **oldı** şâh-ı mercân **ile** sanman kâ‘r-ı deryâyı K.28/15
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Tutdı cihânı debdebe-î kûs-ı şöhretüm

işitmez **anı** gûşı hasûdun girân olur K.29/63
(_ . _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Isınırdı **yerine** ka‘r-ı çeh-î düzahda

Etse Fir‘avn’ı felek böyle **hevâda** ğark-âb K.32/18
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Vücûdı ol kadar kem-yâb **olurdu** kim felek bulsa

Ederdi vesme-î ebrü-yı Zühre şâm-ı deycürü K.35/8
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

‘Arz-ı **Rûm’ı** nice feth etdi **ise** devlet ile

Eyleye memleket-î Rûm’a Horasân’ı da zam K.41/52
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Kümeyt-i hâme **gibi** 'âlem-i tahayyülde

Müsellem olsa **ana** ger tarîk-i rehvarı K.46/15
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Bahâr **erdi yine bāga döşendi** nat'-ı jengârî

Yine sultân-ı gül **etdi** müşerref taht-ı gülzârı K.50/1
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Yaraşur ger cevherin idrâk edüp şâh-ı cihân

Elde **tutsa** dâ'imâ **gönlünü** cām-i Cem gibi Kt.3/3
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Kane boyadı küyünü seyl-âb-ı sirişküm

Hün-i dil **ile** taşdı meger cüy-ı mahabbet G.19/4
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Mahşer olmuş sahn-ı Kâğıt-hâne dünyâ bundadur

Cennete dönmiş **güzellerle** temâşâ bundadur G.37/1
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Ġamdan âzâd **olmağa** bilmem ne çâre eylesek

Kaldı **hayretde** 'aceb bî-çâre **düşdi** gönlümüz G.46/2
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Bâde ğam **verür** bize biz 'âşık-ı dîvâne yüz

Gelmeden **bu** bezme cām-ı 'aşk **ile** mestâne yüz G.56/1
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Nef'î'nin,

Yâr olmayıcak cām-ı **safâyı** çekemez dil

Her neyse çeker böyle **belâyı** çekemez dil G.76/1

matlarıyla başlayan gazelinin tamamında ek halindeki (belirtme hali eki) redifte imale vardır. (vefâyı, cefâyı, dü-tâyı, sabâyı, çırâyı, safâyı)

Şevk-i mey-i la'lünle kadeh düşmez elümden
Meyhâneye varınca yere degmez ayağum G.82/2
 (_ . / _ . / _ . / _ .)

Dostlar düşdi fenâ bahrine bu keştî-i ten
 Himmet eylen ki bekâ yakasına çıkı esen Mf.15
 (. . _ / . . _ / . . _ / . . _)

3.1.2.1.2. İmale-i Memdude (Med)

İmale-i memdude yahut med: “Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi, ya da sonu iki sessiz harfle biten veya hemze ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumak demektir”²²⁴ Nef’î, şiirde iç uyumu temin eden “medd”i bir ses sanatı olarak kullanmış, çoğu zaman kafiyelerde de medde başvurarak ahengin etkisini güçlendirmiştir. Çoğu zaman aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere beyit içerisinde birden fazla medli hecenin bulunması ile hem anlam güçlendirilmekte hem de ahenk artırılmaktadır.

Bir güherdür kim nazîrin görmemişdür rûzgâr
Rûzgâra ‘âlem-i ğayb armağanıdır sözüm K.1/2
 (_ . _ / _ . _ / _ . _ / _ .)

Sâdkâm oldum neşât-ı feyz-i na’t-i pāk ile
 Şimdiden sonra du‘â-yı sâdmânîdür sözüm K.1/42
 (_ . _ / _ . _ / _ . _ / _ .)

Gevher-i güftârının kân müştêrî-i müflisi
 Kûçe-i esrârının hürşîd düzd-i şeb-revi K.3/11
 (_ . _ / _ . _ / _ . _ / _ .)

²²⁴. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s.150

Āferin şest-i hümâyûnına kim oklarınınun

Mûmdan olsa yine taşı deler peykânı K.4/17

(..__/_..__/_..__/_.._)

Ġayret-i Edhem-i şeb pîş-rev-i Eşheb-i rûz

Āsmân-seyr ü zemîn-gerd ü seher-pîşânî K.4/25

(..__/_..__/_..__/_.._)

Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmumun

Mahsûl-ı bahr u kâna veren râygân verür K.5/8

(__./_.../_.../_..)

Mülkinde düzd-i müflise mâl-i zekâtdan

Destâr u keş ü pîreheni kârbân verür K.5/44

(__./_.../_.../_..)

Olurdı reh-güzâr-ı bâda bir sed rûy-ı deryâda

Çekilse peyker-i kûh-ı vakârı bâdbân üzre K.6/34

(.____/_.____/_.____/_.____)

Āsmân mı âftâb ile şitâb etmekde yâ

Zîr-i pâyında zemîn deryâ mıdur sahra mıdur K.7/29

(_.._/_.._/_.._/_.._)

Āftâb efser-i ikbâline yektâ gevher

Āsmân eblak-ı câhına zer-endüde gecîm K.8/29

(..__/_..__/_..__/_.._)

Cihân bir tâze revnak buldı bir rûh-ı musavverle

'Aceb mi tâzelense dâstân-ı mäh-ı Ken'ânî K.12/2

(.____/_.____/_.____/_.____)

Sahir-i vahy-āzmāyūm mu‘ciz-i dest-i Kelīm
 İstesem mevkūf-ı tahrīk-i benānumdur benüm K.13/4
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bisāt-ı heft-iklīmün çerāğ-ı ‘ālem-efrūzı
 Serīr-i nūh-revākun pādşāh-ı māh-dīdārı K.14/28
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Cem-i endīšemün hürşīd bir cām-ı zer-endūdı
 ‘Arūs-ı tab‘umun nāhīd bir çengī perestārı K.14/47
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Nakd-i vakt-i saltanat ser-māye-i emn ü emān
Dest-gīr-i dīn ü devlet kām-bahş-ı serveri K.15/22
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bāde-i idrākümün tevhīd ser-cūş-ı humı
 Sākī-i endīšemün tahkīk dūrd-i sāğarı K.15/51
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ablak-süvār-ı rūzgār aşüb-ı Rüm u zeng-bār
 Leşker-şikār-ı kāmkār Behrām-ı Āfrīdūn-‘ālem K.16/19
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Āh dursun hele şemşīr-i zebān çeksem eger
 Ne çeker ben bilürüm hep dil-i tersān-ı felek K.25/11
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Kim cemāl-i bā-kemālün zannederler nā-gehān
 ‘Ālemi pūr-nūr edince āftāb-ı bām-dād K.26/5
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘Älem-efrüz âftâb-ı âsmân-ı ‘izz ü câh
 Mesned-ârâ tâc-dâr-ı tahtgâh-ı ‘adl u dâd K.26/16
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Berk urur revzenlerinde âb-gîne câmlar
 Gösterür dünyâda cennet olduğın günden ‘ıyân K.53/23
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Şükr kim bir bârgâh-ı lutfâ kıldum intisâb
 Kim olur hâk-i derinden baht u devlet behre-yâb K.56/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Râst-gerdiş âsmân-ı sifle-hasım u ehl-i dost
 ‘Älem-ârâ âftâb-ı cehl-süz u ‘ilm-i tâb K.56/7
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hâksâr-ı dergeh-i kadr-i bülendün âsmân
Sermêsâr-ı dest-i deryâ feyz-i ihsânun sehâb K.56/28
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Çeşm-i mesti tîğ çekmiş Ėamzeden bir Kahramân
 Ebrü-yı müşkini bir şemsîrdür hâlî-kırâb K.56/43
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Râhsun râhat-fezâ-yı hâtır-ı mestânesün
Rûhsun nakd-i revân-ı ‘âşık-ı dîvânesün Sk.2/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Çeşm-i mesti tîğ çekmiş Ėamzeden bir Kahramân
 Ebrü-yı müşĖîni bir şemsîrden hâlî kırâb G.7/4-4
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Cibrîl degül Hızr u Mesîhâ da olursa

Öldürmemeye çäre mi var ol nîgeh-i mest G.22/2
(_ . . / . _ . . / . _ . . / . _ .)

'**Aşk** muhlik **yâr** gâfil mübtelâlar n'eyesün

Birbirine derdini **inkâr** güç **ikrâr** güç G.26/2
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . .)

Fikr-i zülfün dilde tâb-ı süz-ı 'aşkun sînede

Nârdur külhânda güyâ **mâr**dur gencînede G.101/1
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . .)

Çamzene pür-tâb iken tâkat getirmez **âftâb**

Mest olursan nâza başla **h'âb** gelsün çeşmüne G.113/2
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . .)

Zihî hatt-ı mu'allâ **bârgâh**-ı 'arş-ı pîrâye

Ki salmış **âftâb**-ı **heft**-kişver üstine sâye N.1/1
(. _ . . / . _ . . / . _ . . / . _ . .)

Nef'î, daha çok içerisinde uzun ünlü bulunan kapalı hecelerde med yapmıştır. Sonu yan yana iki ünsüzle biten hecelerde genellikle ulama yapıldığı için med, çok az görülür:

Cân-ı 'âlem fahr-ı âdem Ahmed-i mürsel ki tâ

Haşr olunca **na't**-güy u **na't**-h'âmıdur sözüm K.1/32
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . .)

Ya'nî Sultân Ahmed-i 'âdil ki ferş-i dergehi

'**Arş**dan a'lâ degülse **çarh**dan ednâ mıdur K.7/14
(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . .)

Söz midür ol ki çep ü **râst** düşe mazmûnı

Nice ma'nâ-yı dürüstün boza bir lafz-ı sakîm K.8/8
(. . _ . / . . _ . / . . _ . / . . .)

Şeh-nişîn-i nüh-revāk-ı āsmāndur mesnedi

'Iydgāh-ı heft-iklīm-i cihāndur kişveri K.15/28
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ne tevsen āteş-i çāptük-'inān ki tek durmaz

Direng etdügi dem jîve gibi endāmı K.22/25
(. _ . _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Tengdür gāyet ile ol büt-i şühun deheni

Hande yol açmasa andan çıkamazdı suhanı G.127/1
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Aşağıda art arda gelen üç beyitteki “cūy” sözcüğündeki medle ırmağın uzunluğu vurgulanmış, sözcüğün tekrarıyla da ırmağın şair üzerindeki tesiri yansıtılmıştır.

· Cūylar mı devr eden taraf-ı çemenzārun yahud
Māî pervāz ile na't olmuş Kābe-i 'ulyā mıdur
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sebz ü hurrem bir fezā mı her kenār-ı cūy-bār
Yā miyān-ı cūda 'aks-i künbed-i hadrā mıdur
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hıfz için yāhud vücūd-ı pādşāhı cūylar

Pāsbān-ı genc-i devlet olmuş ejderhā mıdur K.7/3-4-5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Nef'î, Sultan Osman için yazdığı kasidede “-ān” şeklinde kafiyelenen seslerden önce gelen medli heceler ve beyitlerin başka yerlerinde de yer alan medli heceler “umdur benüm” şeklinde devam eden redifin ortaya koyduğu anlamı pekiştirirken meydana gelen uzatmalar da kasidenin tamamına yayılan bir ahenk oluşturmaktadır:

Tā ezelden feyz-i hak mevkūfdur endişeme
 Mülk-i ma'nā vakf-ı tab'-ı kām-rānumdur benüm K.13/6
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Mülk-i Rūm'ı ol kadar tutdı sevādı şî'rimün
 Feyzî'yüm gūyā ben ol Hindūstānumdur benüm K.13/7
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Enverî-i rūzgārum nokta-i pergār-ı gayb
 Gūy-ı hürşîd-i zamir-i gayb-dānumdur benüm K.13/9
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Lā-mekān-seyr āftābum hāke düşmez pertevüm
 'Arş-ı istiğnā-yı himmet āsmānumdur benüm K.13/10
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Nāz-perver 'āşıkum ser-mest olursam gam degül
 Ğamze-i hūn-rîz-i sākî pās-bānumdur benüm K.13/17
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kîmyā buldum sürince hāk-i payîne yüzüm
 Genc-i devlet nakd-i vakt-i rāygānumdur benüm K.13/27
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bülbül-i gülzār-ı 'aşkum sîne-i pür-dāğ ile
 Nev şüküfte gönca-i dil āşyānumdur benüm K.13/35
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Āteş-i 'aşkum ki deryālar söyündürmez beni
 Nokta-i dāğ-ı süveydā dūd-mānumdur benüm K.13/37
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Haşr olinca tā ki şevk-engîz-i bezm-i ehl-i dil

Keyf-i sahbā-yı hayāl sādmānumdur benüm K.13/41

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

“Fā‘ilātün (3) fā‘ilün” kalıbı ile yazılmış K.17’de redif olan rüzgār sözcüğü son tef‘ileye (fā‘ilün) denk getirilmiştir. 41 beyitlik bu kasidede rüzgār kelimesindeki med, redifin sağladığı çağrışım ve ahenkle birleşerek zengin bir musiki oluşturmuştur. Aşağıdaki iki beyit de aynı kasideden seçilmiştir.

Ol ki berk-i cevher-i şemşîr-i ‘âlem-tâbıdur

Nūr-bahş-ı âftâb u mâh-tâb-ı rüzgâr K.17/13

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kāmkâr-ı heft-kişver pādşâh-ı bahr u ber

Dād-güster dâver-i devlet-me‘âb-ı rüzgâr K.17/16

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sultan Murād için yazılan kaside de birbirini takip eden aşağıdaki üç beyitte kafiyeden önceki kelimelerin son hecelerinde med yapılmıştır:

O bir mahdümü Yūsuf-süret-i hürşîd-tal‘atdür

Bu bir şeh-zâde-i vâlâ-nijâd-ı mâh-peykerdür

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Cebînde anun envâr-ı devlet zâhir ü bâhir

Nihâdında bunun âsâr-ı isti‘dād muzmerdür

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Zihî ‘âli-neseb şeh-zâdegân-ı ‘âlem-ârâ kim

Peder şâhenşeh-i ‘âlem-penâh-ı dād-güsterdür K.20/11-12-13

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Sultan Murād'ın musahibi Mūsā Çelebi için yazılan kıt'anın kafiyesi "ür" şeklinde medlidir. Dolayısıyla "fâ'ilün" şeklindeki son tef'ile medli kelime üzerine bina edilmiştir.

Yüsuf-ı İsa-şiyem Mūsā Ağa kim
Gün gibi bir şu'ledür güyâ çerâg-ı **Tür**'dan Kt.4/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kıt'anın diğer kafiyeleri de şu şekildedir: "nürdan, hürdan, semmürdan deycürdan, mahsürdan, mestürdan, meksürdan, dürdan"

Sultan Murad için "mefâ'ilün (4)" kalıbıyla yazılan beş beyitlik kıt'anın da aşağıdaki üç beytinde son tefilede med yapılmıştır:

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd-ı Kahramân-savlet
Ki 'âlem sarsılır rûz-ı veğâda **türktâz**ından
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Sa'adetle nice sayd u şikâra olmasun mâ'il
Halâs olmaz hümâlar gökde ceng-i **şâh**bâzında
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

'Aceb midür ki andan dahi pervâz etse dehşetle
Haber-dâr olsa gülbang-ı bülend-i **tabl**-bâzından Kt.9/2-3-5
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Nef'i'nin "-âh meded" şeklinde kafiyelendirdiği gazelde, bu kafiye ve redif çaresizliğini ifade ettiği gibi, "âh" hecesindeki med de şairin hem derdinin büyüklüğünü, hem de sesini duyurmak isteğini dile getirmektedir:

Çekemem derd-i firâkun meded ey **mâh** meded
Görmedüm buncılayın bir gam-ı cängâh meded G.28/1
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Gazelde kafiye yapılan diğer kelimeler de şunlardır: "dil-hâh, âh, gâh, nâ-gâh, âgâh, bî-gâh, Cemgâh, Allâh"

Şairin “Feilātün (2) fe‘ilün” kalıbıyla yazılan 71 nolu gazelinde de kafiye olan kelimelerin son hecelerindeki “-āf” takısındaki med gazelin tamamına etki eden bir ahenk sağlamaktadır:

Tū‘tî-i mu‘cize-güyem ne desem lāf degül
 Çarh ile söyleşemem âyinesi sāf degül G.71/1
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Gazelin sonraki beyitlerinde kafiye olan kelimeler de: “insāf, sarrāf, itlāf, sahhāf” şeklindedir.

“Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün” kalıbıyla yazılan 78 nolu gazelin kafiyesinde de med vardır:

Bezm-i hayāle nağme-i şeh-nāzdur sözüm
 Hüsn-i edāya gamze-i gammāzdur sözüm G.78/1
 (_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Dokuz beyitlik gazelin yukarıdaki matla beytinin dışındaki kafiyeleleri de şu şekilde sıralanmıştır: “i‘cāzdur, perdāzdur, rāzdur, dem-sāzdur, Şîrāz’dur, mümtāzdur, ser-efrāzdur, i‘zāzdur”

“Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün” kalıbı ile yazılan sanurdum redifli 86 nolu gazelde de yine aynı şekilde kafiye med vardır.

Ağyāre nigāh etmedügin nāz sanurdum
 Çok lutf imiş ol ‘āşika ben az sanurdum G.86/1
 (_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Sonraki dört beyitte de “hem-rāz, mümtāz, endāz, i‘cāz” kelimelerinde med yapılmıştır.

Nigeh mahmūr u gamze mest-i nāz u nāz mestāne
 N’ola etse dil-i şūrîde keşf-i rāz mestāne G.115/1
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

matlai ile başlayan ve “mefā‘ilün (4)” kalıbıyla yazılan 115 nolu gazelde sonraki beyitlerde de kafiye olan kelimeler, “pervāz, dem-sāz, mümtāz, perdāz” şeklinde sıralanmaktadır.

“Fā‘ilātün (3) fā‘ilün” kalıbıyla yazılan 120 ve 121 nolu gazelerde de nevrūzda kelimesi redif olarak kullanılmış, “-rūzda” ibaresindeki medle “fā‘ilün” tef‘ilesi elde edilmiştir.

“Mefā‘ilün feilātün mefā‘ilün feilün” kalıbıyla yazılmış aşağıdaki nazmın da kafiyesinde med vardır:

Kalur gider bu gönül zülf-i yārdan gelmez
Hevā-yı şāmı bilen ol diyārdan gelmez
(. . . _ / . . . _ / . . . _ / . . . _)

Sabādan etme dilā hāk-pāyını ümmîd
O denlü lutf u kerem rūzgārdan gelmez N.4.1/1-2
(. . . _ / . . . _ / . . . _ / . . . _)

Bilindiği üzere sonu “elif ve nun” harfleriyle biten hecelerde med yapılmaz, Nef‘î de genel olarak bu kurala uymuştur. Fakat buna rağmen Nef‘î yeri geldiğinde aşağıda da görüleceği gibi hem vezin gereği hem de anlama vurgu yapmak ve ahenk temin etmek için bu kuralın dışına çıkmada bir sakınca görmemiştir:

Şeh-i meh-kevkebe Sultān Murād-i zî-şān
Şāh-ı seyyāre-haşem mäh-ı memālik-ārā K.18/58
(. . . _ / . . . _ / . . . _ / . . . _)

Biri Sultān Mahmūd u biri Sultān Muhammed kim
İkisi de ‘aceb şeh-zāde-i pākīze-gevherdür K.20/3
(. . . _ / . . . _ / . . . _ / . . . _)

Bu şevket ü bu şān ki var sende ‘aceb mi
Görince kulun olsa ger İskender-i ‘ālem K.24/4
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Hazret-i Hān Murād ol şeh-i sāhib-dil ki
Fahr eder zātı ile encüm ü erkān-ı felek K.25/25
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Sütüde Āsaf-ı devrān Nasūh Paşa kim
Eder zamāne Süleymān kadar ana ta‘zīm K.33/19
(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

“Fā‘ilātün (3) fā‘ilün” kalıbıyla yazılan G. 24’te kafiye olan “ān” seslerinde med yapılarak “fā‘ilün” tef‘ilesi elde edilmiştir:

Ġamze mahmūr u girişme sākî vü müjgān mest
Olsa gördükçe ‘aceb mi ‘āşık-ı hayrān mest K.24/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Diğer beyitlerde de kafiye olan kelimeler şu şekilde sıralanmıştır: “fettān, zindān, ān, nā-dān, efgān”

Degül gird-i lebinde hattı ol İsā demün güyā
Du‘ā-yı Hızrı bir mercāndan fīncāne yazmışlar G.30/2
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi med Arapça ve Farsça sözcüklerde yapılır. Fakat bu kurala rağmen diğer Divan şairlerinde olduğu gibi Nefi’de az da olsa Türkçe kelimelerde yapılmış medlere rastlamaktayız. Aşağıdaki beyitlerdeki “ak, var, az” kelimelerinin uzun okunması ile kelimelerin beyit içerisinde taşıdıkları anlama vurgu yapılmıştır:

Felek firüzeden bir taht-ı ‘âlî kurdı şāhāne
 Ana bir ak dībā perde çekdi subh-ı nūrānî K.12/6
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Var mı böyle kasīde demege cür’et eder
Sarkdan garba varınca suhan ehline salā K.18/79
 (.. ___ / .. ___ / .. ___ / .. ___)

Ağyāre nigāh etmedügin nāz sanurdum
 Çok lutf imiş ol ‘aşıka ben az sanurdum G.86/1
 (___ . / ___ . / ___ . / ___ .)

Bir söz mi var şimdi o yārān pesend ola
 Var ise şî‘r-i Nef’î-i şūh u levend ola Mf.10
 (___ . / ___ . / ___ . / ___ .)

3.1.2.2. Zihaf (Kısaltma)

Zihāf: “Aslından uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürütme anlamalarına gelir. Aruz terimi olarak da uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir.”²²⁵

İmale ve ulama aruzda her ne kadar bir ahenk unsuru olarak görülse de zihaf, kelimelerin alışılmış ahengini bozduğu ve kulağa hoş gelmediği için “güzel kullanılmadığında bir ölçü kusuru”²²⁶ sayılmıştır. Nef’î en fazla sonu uzun ünlü (î) ile biten Arapça veya Farsça kelimelerde zihaf yapmıştır. Kendisinden sonra tamlama ya da sesli harfle başlayan bir kelime geldiğinde şairin başvurduğu bu husus, “esasen şiirin akıcılığına ve ahengine yardım etmekte olduğundan”²²⁷ kusur da sayılmamalıdır.

Āferîniş tu‘tî-i endişeme bir dāmdur
 Kim o dāmun dāne-i pūr-ımtinānıdur sözüm K.1/13
 (___ . / ___ . / ___ . / ___ .)

²²⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s.156

²²⁶ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 15

²²⁷ Adnan Karaismailoğlu; Yakup Şafak, “Aruzu Kullanma Yönünden Hâfız-Fuzûlî Karşılaştırması”, *Atatürk Üniv Fen Edebiyat Fak. Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 9, Erzurum 1991, s. 52; Haluk İpekten, a.g.e., s. 146

Her ma'nî-i latîf ki cāndan nişān verür
 Ta'bîr edince tab'um anı nazma cān verür K.5/1
 (_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Rahş-ı çāpük-seyr-i endîšem tutulmaz her kaçan
 Vādî-i ma'nāda cevlan etmege meydān bulur K.9/34
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

'Urfî-i Rûm Enveri-i 'asr u Hākānî-i 'ahd
 Feyzî'yüm mu'ciz-dem-i vahy-iktisāb-ı rûzgār K.17/32
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Oldı pür-tāb o kadar şiddet-i germādan kim
 Andırur hālet-i ser-germî-i 'uşşākı habāb K.32/13
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Bahār-ı gülşeni endîşe-i Firdevsî-i Tūsî
 Buhūr-efrüz-ı bezmi rûh-ı Attār-ı Nişābūrî K.35/13
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

O kim reşāşe-i āb-ı hayāt meşrebidür
 Medār-ı zindegî-i cān-ı lutf u cism-i kerem K.37/17
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Mehdî-i devr-i zamān Hazreti Husrev Paşa
 Ki 'adāletde 'adîl olmaz ana bir ādem K.41/17
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Feylesof-ı vüzerā sâni-i 'akl-ı evvel
 Merdüm-i çeşm-i cihān-bîn-i dil-i dānāyı K.45/5
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Hindî-yı bām u deri merdüm-i çeşm-i hürşîd
 Turra-i tāk-ı revākı per-i Cibril-i emîn K.47/13
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Müftî-i maşrik u mağrib ki kavî olmadadır
 İctihâdiyle anun şer‘-i nebiyy-i mürsel K.54/83
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Bâdî-i zevk ü safâsun gerçi nâmun bâdedür
 Cür‘anı nüş eyleyenler ğussadan âzâdedür Sk.2/1
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Humâr öldürdi hem ğam cânumuzdan eyledi bizâr
 Meded yok mı bize ey sâkî-i sâhib-kerem sahbâ K.4/3
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

İmdâd-ı nigâh ile cihân-gîrî-i fitne
 Âşüb-ı hırâmıyla mübâhât-ı kıyâmet G.18/3
 (. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

Pîşânî-i hürşîde düşer sâyemüz ancak
 İsbât-ı vücûd eylemiş erbâb-ı fenâyuz G.55/6
 (_ _ . / _ . . / . _ _ . / _ . _)

Dostlar düşdi fenâ bahrine bu keştî-i ten
 Himmet eylen ki bekâ yakasına çıka esen Mf.15
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Aşağıdaki beyitlerde de imale-i memdude yapılması gerekirken şair, vezin gereği altı çizili hecelerde zihaf yapmıştır:

Hıdîv-i nâm-ver-i ârâyîş-i taht-ı Süleymânî
 Cihân-gîr-i muzaffer saf-şikâf-ı kerrânı K.14/29
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Tāb-1 mihr oldı güdāzende-1 tîğ-1 kūhsār
 Cüvyeş akmadadur her yana pülād-1 müzāb K.32/6
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Erişdi ‘āleme yā müjde-i hayāt-1 ebed
 Yā oldı dehre berāt-1 müsellemi teslīm K.33/2
 (.._ / .._ / .._ / .._)

Sefer mübārek ola ey vezîr-i ferrūh-dem
 Senünledür bile ğam çekme evliyā-yı ümem K.37/1
 (.._ / .._ / .._ / .._)

Bi-hamd’illāh felek döndi yine vefk-i murād üzre
 Olurdı hāl pek müşkil kalaydı ger inād üzre K.44/1
 (..__ / ..__ / ..__ / ..__)

Muhāl ise eger devr-i çep-endāz-ı felekden bu
 Hudā kādirdür etse bārî hükmin imtidād üzre K.44/7
 (..__ / ..__ / ..__ / ..__)

Gider keyf-i şarābun zevki böyle yāda gelmez mi
 Meger hîç mevsim-i gül devr-i cām-ı bāde gelmez mi K.130/1
 (..__ / ..__ / ..__ / ..__)

Aşağıdaki örneklerde de kendisinden sonra ünsüzle başlayan bir kelime geldiği için uzun ünlülerde vezin gereği zihafa başvurulmuştur:

Ya’nî kim endîşe-sencān-ı cihānun dā’imā
 Hem sarîr-i kilki hem vird-i zebāmdur sözüüm K.1/6
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Nef’î yüm endîşe-i na’t ile oldum kām-yāb
 Nā-murādān-ı cihāna müjdegānîdür sözüüm K.1/40
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Cüylar mı devr eden taraf-ı çemenzârun yahud

Mâî pervâz ile na't olmuş Kâbe-i ulyâ mıdur K.7/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Mülk-i Rûm'ı ol kadar tutdı sevâdı şî'rümün

Feyzî'yüm gūyâ ben ol Hindüstân'umdur benüm K.13/8
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hākânî'yüm ben Muhteşem yanumda serheng-i haşem

Hâfiz olur leb-beste-dem hâmem edince zîr ü bem K.16/35
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Rindân-ı harâbâtî vü mestân-ı elestüz

Mahşerde dahi câm-ı mey-i 'aşk ile mestüz G.44/1
(_ . _ . / . _ . . / . _ . . / . _ . .)

Süfî bu süreti gel ma'nî-i takvâya değış

Kalbi pâk et nemedi atlas u dîbâya değış G.59/1
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Ġamze yâr olmaz ki hem hercâyî hem dil-dâdeyüm

'Aşk reşk eyler ki hem dil-dâde hem âzâdeyüm G.85/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

3.1.2.3. Vasl (Ulama)

“Sözlük anlamıyla vasl ‘birleştirme, ulaştırma’ demektir. Aruz terimi olarak vasl, iki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir. Sessiz harfle biten bir sözden sonra, sesli harfle başlayan bir söz gelirse, sondaki sessiz, ikinci kelimenin seslisine bağlanarak birlikte okunur.”²²⁸ Bu okuma ile beyit içerisinde bir akıcılık ve söyleniş kolaylığı meydana gelir.

²²⁸. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997, s.142

Aruzda ahenk temin edilmek amacıyla başvuru vasfı Nef'î de sıkça kullanmıştır. Hemen her beyitte karşımıza çıkan ulamalara çoğu beyitte birden fazla yer verilmiştir. Biz de genellikle örnekleri daha çok birden fazla vasfın yapıldığı beyitlerden seçtik.

Bir benüm gibi ciger-dār ∪ ehl-i tab' ∪ olmaz dahi

Cevher-i tîg u kazâ-yı nâ-gehânîdür sözüm K.1/7
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kevkeb ∪ efşân ∪ âftâb ∪ olmasa ger ol maşrîkun

'İkd-ı pervîn-i gûsiste-rîsmânîdür sözüm K.1/36
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Şâdkâm ∪ oldum neşât-ı feyz-i na't-i pâk ∪ ile

Şimdiden sonra du'â-yı şâdmânîdür sözüm K.1/42
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Her dem ∪ endişemden ∪ olsun rûhına yüz bin selâm

'Arşâ dek îsâle peyk-i râygânîdür sözüm K.1/44
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Habbezâ nâdire-perdâz-ı hakâyık ki anun

Bezm-i tahkîkinün ∪ erbâb-ı beyân ∪ ebkemidür K.2/3
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Hired ∪ ol kasra 'urûc ∪ eylemege kâdir ∪ ise

Onda seyr ∪ eylesün ∪ ol zât kimün mahremidür K.2/13
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

O Őehün fakr   ile fahr   etd ğini g Ő   edeli

R m ehl-i keremün ni'met-i biŐ   kemid r K.2/31
(.._/_/.._/_/.._/_/.._/_)

Sensün   ol m -sadak-ı lutf-ı İlah  ki felek

Her gece sensiz   olan devr n   anup pinh n K.4/29
(.._/_/.._/_/.._/_/.._/_)

Bir dem mur dum üstine devr   eylemez felek

 b   istesem ser b-ı  demden niŐ n ver r K.5/12
(_._./_._./_._./_._)

Sun'-ı Hak y  gülşen-i cennetden   ifr z   eylemiş

Başka bir c y-ı tarab-eng z    am-fers  mıdur K.7/11
(_._./_._./_._./_._)

Ya'n  y  vahy   ola mazm n  anun y  ilh m

Bunu fasl   etmede ahb b   edeler bahs-i 'az m K.8/2
(.._/_/.._/_/.._/_/.._/_)

Kayd-ı tahr r m   ile p y-ı suhan der-zinc r

D g-ı ferm n m   ile cebhe-i endişe ves m K.8/48
(.._/_/.._/_/.._/_/.._/_)

Söz tam m   oldu temedd h nice bir ey Nef' 

Kadr n   erb b-ı dile sen mi eders n tefh m K.8/56
(.._/_/.._/_/.._/_/.._/_)

Durma Şimden geri sıdk   ile du'aya el   açup

Eyle dery ze-i derg h-ı hud vend-i ker m K.8/57
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _)

Beyt-i ma'm r-ı felek reşk   etmede eby tuma

Seyr   eden gerçi dilüm bir h ne-i v r n bulur K.9/35
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

L fi koyalum k fiye teng   oldu du'aya

Şimden geri s z gevher   olursa hezey ndur K.10/68
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

S v r   oldukça tasv rinde 'acizd r musavvirler

Ne denli dikkat   eyleser eger Bihz d   eger M n  K.12/26
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

O yıl   b l   o reft r   ol hıram-ı n zik   dil-keş

O perçem ol ceb n   ol gerden-i mevz n u t l n  K.12/30
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Kem l   ehlinde l f   olmaz yeter l f   etd n   ey Nef' 

Du'aya başla kim buldı kas de hadd   p y n  K.12/48
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Mest-i c m-ı 'aşkum   ilh m   olmayınca s ylemem

Ger i kim fevv re-i ma'n  dehanumdur ben m K.13/20
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _)

Nedür ol işret - ābād-ı bülend ol kasr-ı 'ālî kim

Felek bir çeng olurdu bezmine ger olsa evtârı K.14/2
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Neşät -engîz ü gam-fersâdur ol denli temâşası

Ki yâd etmez gören 'âşık gam-ı cāngāh-ı dil-dārı K.14/12
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

O şehensāh-ı mülk - ārā-yı bî-pervā-yı zālîm-küş

Ki yâd olmaz zamânında sitemkârî vü cebbârî K.14/32
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

'Aczime bir hüccet alurdum eger ehl olsalar

Rüzgârun yave-sencân-ı fazîlet-güsteri K.15/40
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Baht-ı h'āb-ālüdü bîdār etdi gūyā h'ābdan

Nāle-i dülāb-ı çarh-ı āsyāb-ı rüzgār K.17/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bundan a'lā rif'at olur mı kim oldum sāyevār

Çehre-fersā hāk-pāy-ı Cem-cenāb-ı rüzgār K.17/11
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Başla sıdk ile du'ā-yı devlet ü ikbāline

Cān ile âmîn diye tā şeyh ü şāb-ı rüzgār K.17/37
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Seyr ü eden cilvesini şu'le-i cevväle sanur

Devr ü eder 'alemi sür'atle o denli zîrâ K.18/17
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Güzâr ü etse ger an dan sonra bâğ u rāğ-ı firdevse

'Abîr - e[✓]fşân u 'anber-pâş ü olurdu ceyb-i havrâya K.19/30
(. . . / . . . / . . . / . . .)

O ra'nâ kâmet-i mevzûn ü o reftâr-ı hoş-âyende

O zîbâ 'arız-ı gül-gün ü o ruhsâr-ı safâ-güster K.21/32
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Tenezzül ü eylemem ü inşâya eylesem belki

Müsebbihân-ı felek vird ü ederdi inşâmı K.22/39
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Bu günden 'ahdü^m ü olsun kimseyi hicv ü etmeyem illâ

Vereydün ger icâzet hicv ü ederdüm baht-ı nâ-sâzı K.23/23
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Felekler ü atdı külâhın bu şevk ü ile 'arşa

Melekler ü etdi sipâsı zamîme-i evrâd K.30/11
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Edâ-yı medhine tâkat mi var zebânumda

'Acebdür ü olmaduğum kahr-ı dehr ü ile ebkem K.37/29
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Benüm ol şā'ir-i sihr - āver-i mu'ciz-dem kim

Reşk ederler sözüme nādire-sencān-ı hikem K.41/43
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Ey cihān -dāver-i devrān ki neşāt-ı lutfun

Hurrem etdi gerek a'lāyı gerek ednāyı K.45/23
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Degül şām Eşheb-i cāhına zīn-pūş-ı ser-ā-serdür

Degül subh Edhem-i bahtına pāy endāz-ı dībādur K.48/19
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Degüldür lāle yer yer zāhir oldı andan āteşler

Zamāne tutdı çarh-ı āftāba tîğ-ı kühsārı K.50/5
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Ey hoş ol şehri-i mükerrem ki ola hemyāre

Böyle bir 'ıyd-ı hümāyūn ile kadri ekrem K.52/8
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Müftî-i devr-i zamān Es'ad Efendi ki felek

Eder imzāsını pîşānî-i mihre tesvîd K.55/21
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Bülend o mertebe kim sakf-ı āsmānun olur

Esās-ı tākına nisbet tefāvüti mādūn K.58/6
(. . . / . . . / . . . / . . .)

Hasmınun Hak hâne-i cismîni vîrân ı eylesün

Eylesün ma'mûre-i kalbin harâb-ender-harâb K.62/42
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Benüm ı ol Nef'î-i rüşen-dil ü sâfi gevher

Feyz ı alur câm-ı safâ meşreb-i bî-bâkimden Kt.8/1
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Her nefesde hançer-i bürrân gibi bir zahm ı açar

Hem-zebân-ı dil-nevâz ı âh-ı dem-â-demdir bana G.1/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gönlümi her dem bir ı âteşdür kılan pür-ıztırâb

Kim ol ı âteşden bir ı ahkerdür felekde âftâb G.7/4-1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ehl-i 'aşk ı olan çeker bu bezm-i fâniden ayâğ

Nef'î'yâ ger rind ı işen ol küşe-i vahdet-nişest G.14/5
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Dünyâyı esîr ı etdi o refîâr 'aceb mi

Vakf ı olsa temâşasına evkât-ı kıyâmet G.18/2
(_ . _ . / . _ . _ . / . _ . _ . / . _ . _)

Hak Te'âlâ pādşâhun 'ömrin ı efzün ı eylesün

Etmez ı oldu devletinde yok yere efgân mest G.24/6
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Zāhid ol rind ol hemān sūretde kalma ‘arīf ol

‘Ālem-i ma‘nāda hükm-i pādşāhi böyledür G.38/2
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘Āşık olduk dām-ı zülf-i yāre düşdi gönlümüz

‘Akla uyduk bir garīb āvāre düşdi gönlümüz G.46/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ne turra esīr etmege kādir ne girişme

Kimse bizi bend edemez āzāde-i ‘aşkuz G.51/3
(_ . _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Derdin izhār etmek ister dā’imā Nef’î sana

Sen de lutf et yokla bir gün dilde dāgun yāresin G.88/2-6
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘Aşıkā ta’n etmek olmaz mübtelādur n’eylesün

Ādeme mihr ü mhabbet bir belādur n’eylesün G.91/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Nice dil-şād olmasunlar şeyh ü şāb-ı Edrine

Şehri teşrīf etdi şāh-ı kām-yāb-ı Edrine G.118/1
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Beyit içerisindeki bu ulamaların dışında aşağıda da görüleceği üzere şair, kafiye ve redifleri de vasl ile birleştirerek zengin bir ahenk temin etmektedir.

Kaside 11-Mef’ülü mefā’ilü mefā’ilü fe’ülün

-er eyler

Kaside 23-Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-ān    lur

Kaside 44-Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

-ād   ũzre

Gazel 2-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

-end   etdi sabā

Gazel 3-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

-end   etdi sabā

Gazel 7/1-Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

-āb   āsā

Gazel 32-Mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün feilün

-(a,e)t    lur

Gazel 34-Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

āb    lur

Gazel 35-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

-ād   ister

Gazel 48-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

-āk   ederüz

Gazel 63-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

-āb   olmayıcak

Gazel 66- Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

-ād   etdügin görsek

Gazel 69-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

-eng   etmeyicek

Gazel 73-Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

eb   ol

Gazel 81-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
-üz   edelüm

Gazel 83-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
-îr   edemem

Gazel 81-Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
îr   edemem

Gazel 89-Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
-âr   andan

Gazel 100/2-Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
-(a,e)m   imiş bu

Gazel 104-Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
-ek   olsa

Gazel 107- Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
-ây   oldı yine

Gazel 110-Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
-ân   elümüzde

Gazel 111-Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
-en   üzre

Gazel 119-Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün
üz   ile

Aşağıdaki iki müfredin kafiye ve redifi arasında da yine aynı şekilde vasl yapılmıştır:

Uyurken seyr eden ol dil-rübâyı câme-h'âb   içre

Sanur tasvîr-i Yûsuf'dur yazılmışdur kitâb   içre Mf.8
(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Bir söz mi var şimdi o yārān pesend o la

Var ise şi'r-i Nef'î-i şüh u levend o la Mf.10
(_ . _ / _ . _ . / _ . _ . / _ . _)

Aşağıda belirtilen iki gazelin de redifi oluşturan kelimeleri arasında vasl yapılmıştır:

Gazel 40- Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
nāz o eder

Gazel 75- Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
bilmiş o ol

Bilindiği gibi vasl yapılması gereken yerde vasl yapılmazsa, ahengi sekteye uğratan ve okuyuşu zorlayan bir kesinti meydana gelir. Nef'î'de de bu tür kullanımlar görülmekle beraber o, bu hadiseye, ortaya çıkan kesintiyi hissettirmeden anlam ve ahengi daha da belirginleştirmek için başvurur. Aşağıdaki beyitlerde görüleceği gibi, ulama yapılmayan iki kelimedenden biri anlam ve ses vurgusunu üzerinde taşıyan şahıs, veya zaman eklerinden birini almış bir kelime ya da zamirdir.

Pāsbān olmuş bir ejderdür kalem genc-i dile

Kim / o gencün şeb-çirāğ-ı pāsbānidur sözüm
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ol kadar el verdi ma'nā feyz-i evsāfiyle kim

Güiyā miftāh-ı genc-i şāygānidür sözüm K.1/34
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Şer'-i müstahkemi kim / ana denür habl-i metfn

'Akl-ı Mecnūn-revişün silsile-i muhkemidür K.2/22
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Etdi 'adlün / o kadar rāh-ı dalālı münse

Hātırā yol bulamaz vesvese-i şeytānî K.4/31
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Sözlerüm / oldı hased-kerde-i yārān-ı Irāk

Belk-i reşk-i suhan-i Muhteşem-i Kāşānî K.4/47

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Her zulmine tahammül eder / āşikāre dil

Ammā bu cevri cāna azāb-ı nihān verür K.5/15

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Lutfun / olursa ger suhan-ı pest-pāyesi

Nazm-ı bülend-i Muhteşem'e kesr-i şān verür K.5/53

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Mülk-i pür-'adlinde hod / etmez takayyüd kārban

Hāris-i kālā mıdur ya düzd-i bî-pervā mıdur K.7/28

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hāmem ol mu'ciz-tırāz-ı sad-hezārān pîşedür

Kim nazîr olmaz / ana illā Kelîm'ün ejderi K.15/45

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

O revîş / ol yürüyiş / ol nîgeh-i düzdîde

Dil-ber-i şüh gibi şîveleri hoş-rübā K.18/47

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Saf-der-i 'arsa-i devrān ki kifāyet / etmez

Cilve-i Eşheb-i ikbāline meydān-ı felek K.25/29

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Kosam / o hizmeti bir dem huzūr-ı tab'um için

Olur / o demde dil ü cān esîr-i renc-i elîm K.33/39

(. . . _ / . . _ _ / . . . _ / .. _)

Geçmezse bu sevdādan eger / ol yeler onmaz

Āvāreligin bilmez imiş zevk ü safāsın G.92/4

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . . _)

Ol vezîr-i nükte-perver kim dil ü tab' ehline
 Medhin etmek / oldu aksâ-yı emel nev-rûzda G.121/10
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Üstine ditrer durur / ol mest-i h'âb-ı nâz iken
 Ğamze şühına gūyâ mübtelâdur turrası G.129/3
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Hevâlarda letâfet / ol kadar kim bülbül-i zârun
 Nice te'sîr eder bilmem güle âh-ı ciger-sûzı G.133/2
 (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

3.1.2.4. Tahfif (Hafifletme) ve Hazf (Hece Düşürme)

Nef'î'de sıklıkla görülmekle beraber, tahfif , hazf ve kelimenin okunuşunu değiştirme, yukarıda incelediğimiz hususlar gibi bir ahenk unsuru olmadığından üzerinde fazla durma gereğini duymadık.

Nef'î vezin ve ahenk gereği ünlü ile başlayan bir kelimeyi “ki, ne, ve” ile birleştirerek ünlülerden birini hazfeder:

Ğamze-i dil-ber **n'ola** reşk eylese endişeme (ne ola)
 Hırz-ı bāzū-yı dil-i sâhib-kırânîdür sözüm K.1/8
 (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

N'eyleyüm māl ü menālî ki bentüm himmetüme (ne eyleyüm)
 Harc-ı yek-rüzedür olursa cihân māl-â-māl K.36/46
 (. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Ey Husrev-i a'li-nijād **v'ey** dâver-i pāk-i'tikād (ve ey)
 Ey şâh-ı sâhib-'adl ü dād ey pādşâh-ı muhterem K.16/31
 (_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Mu'allā-pāye destūr-ı şehensāh-ı zemīn **k'olmuş** (ki olmuş)

Vekīl-i re'y-i pūr-nūrī felekde neyyir-i a'zam K.39/9

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Te'ala'llāh zihī devr-i dil-ārā-yı murād-āver

N'olaydı çarh bu devre olaydı i'tiyād üzre K.44/6 (ne olaydı)

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

K'idemez ğamze-i Tātār-nijād-ı hūbān (ki idemez)

Mülk-i cān u dil-i 'āşıkda dahi yağmayı K.45/22

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Bilürüm 'acziñi endişemün ammā **n'ideyüm** (ne ideyüm)

Yenemem tab'-ı hevesnāk u dil-i şeydāyı K.45/28

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Müsellem şānına ferr ü şükūh-ı baht-ı İskender

Anunçün ihtişāmı nāsih-i dārāt-ı Dārā'dur K.48/17 (anun için)

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Nev-bahār-ı çemen-i bāğ-ı 'adālet **k'olamaz** (ki olamaz)

Devr-i 'adlünde ğüşāde ğül-i bostān-ı hiyel K.54/26

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

N'içün ol feyz-i safā-ğüsteri ehl-i dāniş (ne için)

Eylemez tab'ına ser-māye-i mazmūn-ı müfid K.55/9

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

N'etsün ol esbābı 'āşık kim sana rehn olmaya (ne itsün)

Āteşe yansun gerek hırka gerek seccādedür Sk.3/7

(. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Gül gibi **k'ide** duhter-i rez perde-figenlik (**ki ide**)

Lâzım gelür erbâb-ı dile tevbe-şikenlik G.70/1

(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Gör **n'eyledi** kahr ile bu Nef'î gibi zâtı (**ne eyledi**)

Hîç degmedi ragbet edecek âdem imiş bu G.100/2-5

(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Divandaki üç gazelin redifi de yine iki kelimenin ünlü aşınması yoluyla birleşmesiyle oluşmuştur:

G.90-um n'eydügin

G.91-â-dur n'eylesün

G.98-âz-a n'eylesün

Bazen de vezin icabı özel isimler değişikliğe uğratılmıştır:

Belki Dārāt-ı **Sikender**'le felek bir bendesin (**İskender**)

Görse fark etmezdi İskender midür Dārā mıdur K.7/18

(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i me'vâ mıdur (**Edirne**)

Anda kasrı pādşāhî cennet-i a'lā mıdur K.7/1

(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

G.118'in de redifi Edrine de kelimesidir.

Şiirde vezin gereği, Farsça kelimeler tahfif yoluyla, Arapça kelimeler de şedde kaldırılarak kullanılmıştır.

'Ukde-i ser-rişte-i rāz-ı nihānîdür sözüüm

Silk-i tesbîh-i **dür**-i seb'ā'l-mesānîdür sözüüm K.1/1 (**dürr**)

(_ . _ . / _ . _ . / _ . _ . / _ . _ .)

Sen bilsen olur kim **dür** ü gevherle hazînen (dür)

Deryâ-yı ma'ânî gibi bî-hadd ü kerândur K.10/50
(_ . / . _ . / . _ . / . _ .)

O 'âlem-gerd-i **reh**-peymâ ki devr-i lâ-mekân eyler (râh)

Kalem nokta koyınca merkez-i nûn-ı mekân üzre K.6/36
(. _ _ / . _ _ / . _ _ / . _ _)

Her ne fitne ki zuhûra hayyiz-i imkân bulur

Vech-i imkân-ı zuhûrın ol **hat**-ı fettân bulur K.9/1 (hatt)
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ol saf-der-i **düşmen**-küş-i nazmum ki husûsâ (düşmân)

Şemşîr-i zebânumdan ahibbâ hazer eyler K.11/57
(_ . / . _ . / . _ . / . _ .)

Güzâr eylerdi 'aksi düşmeden âyîne-i çarha

Burak-âsâ zemînden 'arşa dek **ger** etse cev lâni K.12/32 (eger)
(. _ _ / . _ _ / . _ _ / . _ _)

Meclis-i ikbâline geldüm güher-pâş olmağa

Cevherîyüm bu ğazel zîb-i **dükân**umdur benüm K.13/31 (dükkân)
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Dökülen hâke bu fasl içre degüldür bārân

Hüy-feşân olmadadır tâb-ı **temüz** ile sehâb K.32/4 (temmüz)
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Hem yegâne halef-i düde-i 'akl-ı evvel

Hem kirâm-ı güher-i nüh-sadef-i **âyine**-reng K.38/5 (âyîne)
(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

O yegâne **sipeh**-endāz-ı zafer-yāver kim (sipāh)
 Cünd-i ervāh-ı melā'ikdür ana hayl ü haşem K.41/13
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Gevher-i nazm-ı 'ālem-efrūzum
Şehlerün zîver-i külāhıdur Mk.1/7 (şāh)
 (..__ / .._ / .._)

Bezm-i Cem'e revnak veremez olmayıcak tā
 Cārüb-ı der-i meygede perr-i **küle**h-i mest G.21/4 (külāh)
 (__. / .__. / .__. / .__.)

Hattun evsāfını bir vech ile tahrîr edemem
Dehenün sırrını bir nev' ile takrîr edemem G.88/1-2 (dehān)
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Bazı beyitlerde aşağıda görüleceği üzere birden fazla ses hadisesine rastlamak mümkündür:

N'ola olmazsa gül-āba ihtiyācı ol **hatun** (ne ola) (hatt)
 Her ser-i müyında şāne bir dil-i giryān bulur K.9/4
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Geh **Stanbul** ola gāhî **Edrine** cevlangehi (gāh) (İstanbul) (Edirne)
Geh çeküp a'dāya şemşîr eyleye 'azm-i cihād K.26/51 (gāh)
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Meyhāne-i nāz olmuş ol çeşm-i **siyeh**-i mest (siyāh)
 Her kûşe-i pür-fitnessi bir h'āb**geh**-i mest G.21/1 (gāh)
 (__. / .__. / .__. / .__.)

Nigeh mahmūr u gāme mest-i nāz u nāz mestāne (nigāh)
N'ola etse dil-i şūrîde keşf-i rāz-ı mestāne G.115/1 (ne ola)
 (..__ / ..__ / ..__ / .._)

Cem-rütbe **şeh**-i suhan kalem-rev (şeh)

Meh-kevkebe pādşāh-ı ma'nā Mk.2/2 (māh)
(_ _ . / . _ _ _ / . _ _)

3.2. Kafiye ve Redif

Divan şiirinde kafiye ve redif her ne kadar sıkı kalıp ve kurallara bağlı ise de bütün şairlerin bu kuralların tamamına riayet ettiği söylenemez. Özellikle Arap ve Fars edebiyatının etkisiyle gelişen bu kurallara ve kayıtlara rağmen aslında kafiye ve redif dize sonlarındaki ses ve söz tekrarlarından başka bir şey değildir. Banarlı'nın ifadesiyle kafiye, "bir ses tekrarı olma estetiğinden ayrılmamıştır."²²⁹

Klasik şiirimizde her nazım şeklinin belli bir uyak düzeni vardır. Bu sebeple kafiye ve redifle sağlanan ahenk aşağı yukarı aynı tekdüze etkiyi yaratır. Manzumelerin nazım şekline bağlı olan bu ses uyumu, şairlerin sanat gücüne bağlı olarak seçtiği redif ve kafiyelerle bir bakıma renklilik kazanır. Nef'î, özellikle kasidedeki biteviye giden ahengi tekdüzelikten kurtarmak için matla beyti ile kafiyeli bir ya da birkaç mukaffa beyit söylemiş, ya da tegazzülle başvurmuştur. Aynı zamanda paralellik bahsinde incelediğimiz paralel söyleyişlerle de yine bu tekdüzelik giderilmeye çalışılmıştır. Zaten, "Divan şiirinde söylenen her söz 'mevzûn u mukaffa' gerektiğinden, kafiyedeki başarı, şairin edebi kişiliğini de belirleyici unsurlar arasında yer almıştır."²³⁰ Özellikle gazel ve kasidede, kafiye ve redif metin bağlamında bir ahenk ve anlam bağı görevi görür.

TABLO: 5 MANZUMELERDEKİ KAFİYE ÖRGÜSÜ			
Nazım Şekli	Kafiye+Redif	Sadece Kafiye	Toplam
<i>Kaside</i>	35	28	63
<i>Gazel</i>	131	12	143
<i>Diğer*</i>	53	25	78**
<i>Toplam</i>	219	65	284

*. Diğer şeklinde gösterdiğimiz manzumeler "kıt'a, kıt'a-i kebîre, nazm, rübâ'î, müfred, müseddes, tesdis, terkiib-i bend (sâkî-nâme) ve mesnevî"dir.

**.. Buradaki toplam sadece manzumelerin sayısını değil, kendi içerisinde değişiklik gösteren mesnevî, sâkî-nâme vb. manzumelerin beyit seviyesindeki kafiye ve rediflerini de göstermektedir

²²⁹. Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, MEB yay., İst., 1987, s. 182

²³⁰. İskender Pala, "Fuzuli'nin Kafiye Örgüsü, 500. Yılında Fuzuli Sempozyumu Bildirileri", *Fuzuli Kitabı*, İst., Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yay., İst., 1996, s.120

3.2.1. Kafiye

Kafiye incelemesi yapmadan önce kelimenin sözlük ve terim anlamına bakmak gerekir: “Sözlükte kafā ve kāfiye kelimelerinin ilk ve asıl anlamı “başın boyunla bitişen arka ve son kısmı, ensedir. Bu temel manadan bir şeyin sonu, arkası anlamı, buradan da beytin sonu anlamı türemiştir... Kafiye kelimesini tabi olmak, ardından gitmek demek olan kafv/küfiv masdarından izleyen, ardından gelen (kafiye) veya arkasından getirilen (makfuvve) anlamında türetenler de vardır.”²³¹ Terim olarak da: “En az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliği”.²³² demek olan kafiye şiirde ahengi sağlamaya birinci derecede yardımcı olan asıl unsurların başında gelir. Kafiye; ahenk gücünün artmasına, her mısraın ahenkli bir duygu ile kesilmesine, şairin kafiye kılavuzluğu ile yeni buluşlar yapmasına yardımcı olmaktadır.²³³ Aynı zamanda eski alfabenin şekil özelliklerinden dolayı kafiye, “bir göz estetiğini sağladığı gibi, kulağa hitap eden ses özelliği bakımından da”²³⁴ nazımda önemli bir yer tutar.

²³¹. İsmail Durmuş, Mürsel Öztürk, İskender Pala, “Kafiye” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV yay., İst., 2001, s.149

²³². Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s.59

²³³. Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. II, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1985, s.643

Muhammed Rıza Şefi‘i Ketgeni, *Müessesese-i İntişārāt-ı Āgāh*, Tahran 1374, s. 60-163

²³⁴. Süleyman Çaldak, *Senedü‘ş-Şu‘arā ve Klasik Türk Edebiyatında Şiir*, (İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1991, s. 53

“Oynana oynana sürekli yeni çağrışımlar ve anlam incelikleri kazanan kelimeler, sadece ses olarak değil, kağıt üzerine yazıldıklarında kazandıkları plastik değer açısından da önemlidir. Bundan dolayı kafiye kulak için olduğu kadar, göz içindir de. Bu noktada şiir hat sanatıyla kaçınılmaz olarak birleşir.” Beşir Ayvazoğlu, *İslam Estetiği ve İnsan*, Çağ yay., İst., 1989, s.128

TABLO: 6					MANZUMELERDE KULLANILAN KAFİYELER						
SESLER		Kaside	Gazel	Diğer	Toplam	SESLER		Kaside	Gazel	Diğer	Toplam
Uzun Ünlü	ā	8	15	8	31	Ünlü+Ünsüz	(a,e)b	1	2	1	4
	î	-	-	1	1		(a,e)h	-	5	-	5
Uz. Ünlü+Ünsüz	āb	4	14	3	21		(a,e)k	-	2	1	3
	ād	3	3	8	14		(a,e)l	1	2	-	3
	āf	-	1	1	2		(a,e)m	9	9	5	23
	āğ	-	2	-	2		(a,e)n	-	4	2	6
	āh	-	4	-	4		(a,e)r	4	-	4	8
	āk	-	3	1	4		(a,e)s	-	1	-	1
	āl	1	-	-	1		(a,e)ş	-	1	-	1
	ām	2	-	-	2		(a,e)t	-	1	3	4
	ān	13	16	7	36		(a,e)v	1	-	1	2
	ār	3	7	2	12		iş	-	-	1	1
	āt	-	1	1	2		ül	-	1	1	2
	āy	-	1	1	2		üm	-	1	-	1
	āz	2	11	3	16	ür	-	-	1	1	
	īb	-	1	-	1	üz	-	1	-	1	
	īd	1	-	-	1	Ünlü+Ünsüz+Ünsüz	end	-	2	1	3
	īm	3	-	1	4		eng	1	1	1	3
	īn	2	1	-	3		est	-	2	-	2
	īr	1	2	-	3	Uz. Ünlü+Ünsüz+Ünlü	āde	-	3	2	5
īz	-	-	1	1	āne		-	6	1	7	
ūb	-	1	-	1	āre		-	2	-	2	
ūn	1	-	-	1	āye		-	-	1	1	
ūr	1	-	1	2	īne		-	2	-	2	
ūş	-	1	-	1	Uz. Ünlü+Ünsüz+U. Ünlü	ānî	-	-	1	1	
ūt	-	-	1	1	Uz. Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz	āmet	-	-	1	1	
üy	-	1	-	1	Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü	üfte	-	-	1	1	
üz	-	5	1	6	Uz. Ünlü+Ünsüz+U. Ünlü	ānî	-	-	1	1	

Nefî, daha önceki bölümlerde de yer yer söylediğimiz gibi edebiyatımızın en gür sesli şairlerindedir. Söz ve ses tekrarlarıyla güçlü bir ahenk temin eden şair, kafiyedeki sesleri de yine aynı doğrultuda kullanarak bir ahenk meydana getirir. “ā” ünlüsü mahiyeti itibarıyla hitap etmeye ve sesi duyurmaya müsait bir sestir. Şair, 31 manzumede “ā” sesini kullanarak sesini duyurmaya çalışır.

Şair, kafiye türleri içerisinde en fazla bir uzun ünlü ve ünsüzden oluşan günümüz şiirinde zengin kafiye tekabül eden, Klasik şiirimizde de “kafiye-i müreddefe”²³⁵ adı verilen kafiye yer vermiştir. Sırasıyla “ān, āb, āz, ād, ār” seslerinin yer aldığı bu kafiyede ünlü olarak da “ā”ya çok yer verildiğini görüyoruz.

²³⁵. “Redif Aralarında harekeli bir harf bulunmadan reviden önce gelen ‘elif, vav, ye’ harfleridir. Latin alfabesiyle bu harfler uzun ā, uzun ū, ve uzun î ile gösterilir. Bu harflerle yapılan uyaklara, *kafiye-i müreddefe* (redifli uyak) denir.” Cem Dilçin, *Örnekle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 61; Muallim Naci, *Istulâhât-ı Edebiyye, Edebiyat Terimleri*, (Haz. M. A. Yekta Saraç), Risale Yay., İst., 1996, s. 80

“a” ünlüsü, uzun ünlü+ünsüz yapısı içerisinde 118, diğerlerinde de 18 olmak üzere 136 kafiye kullanılmıştır. Aynı zamanda kısa a ünlüsü de “ünlü+ünsüz” ses yapısı içerisinde e ünlüsü ile birlikte sıkça kullanılmıştır.

Kafiye-i müreddefe içerisinde yer alan “üz” sesi de dikkate alındığında “z” ünsüzünün revî harfleri içerisinde ilk sıralara çıktığı görülebilir.

Bir ünlü (kısa) ve bir ünsüz şeklinde oluşan günümüz şiirinde tam kafiye tekabül eden, kafiyeler arasında da sırasıyla (a,e)m, (a,e)r, (a,e)n, (a,e)h” seslerinin kullanıldığını görüyoruz. Bunlar arasında da “m” ünsüzü en fazla kullanılan ünsüzdür.

Bir kısa ünlü ve iki ünsüz şeklinde oluşan ve zengin kafiye denek gelen ve daha çok gazelde kullanılmış olan “end, eng ve est” kafiye sesleri de her ne kadar mısra sonlarında kullanıldıkları için med yapılmaya müsait değilse de bu hecelerin uzun okunması kafiye duyulmasını ve etkisini artırır.

Sadece kafiyelerin son seslerini (revî) dikkate aldığımızda ünsüz seslerin şöyle bir sıralamanın oluşturduğunu görürüz: “n (46), m (30), b (27), r (26), z (24), d (16), l (6), g/y (3), ğ (2); h (9), t (8), k (7), f (2), ş (1)”. Daha önce Nef’î’nin manzumelerde kullandığı sesler içerisinde ötümlü ünsüzlerin, ötümsüz ünsüzlerden daha fazla olduğunu ve ‘vokal konsonant’ da denen ötümlü ünsüzlerin (b-c-d-g-ğ-j-l-m-n-r-v-y-z), aynen vokaller gibi, seslerini sesin titreşiminden aldıklarını, aynı zamanda ötümlü ünsüzlerin, ötümsüz ünsüzlere (ç-f-h-k-p-s-ş-t) göre daha hafif ve daha az yorucu olduğunu dile getirmiştik. (Bkz. Armoni, s.194) Burada da kafiye sesleri içerisinde ötümlü ünsüzlerin yine ön planda yer aldığını görüyoruz. Bu seslerin çoğu ötümlü olmalarının yanında aynı zamanda süreklilik özelliğine de sahiptirler (n, m, r, z). Bundan dolayı şiirin ses bakımından ana unsurunu oluşturan kafiye bir canlılık, renklilik ve süreklilik kazanır. Ötümsüzler içerisinde de “h, t, k” en fazla kullanılan ünsüzlerdir.

Nef’î, özenle seçtiği gür ve bol sesli uyaklar sayesinde seslenmeye, sesi uzaklara ulaştırmaya, dolayısıyla şiirin en önemli özelliklerinden biri olan okuyan veya dinleyenin dikkatini sürekli tutmaya muktedir olmuştur. Çünkü manzume ilerledikçe mısra sonlarında tekrarlanan bu sesler, okuyan/dinleyende bir musiki tesiri bırakır. Zaten kafiye’nin vazifesi de, “Musiki bestelerindeki kuvvetli nağmelerin sık sık tekrarı

gibi, tamamıyla müzikal bir ses tekrarıdır. Musikide tekrarlanan sesler beste ilerledikçe, dinleyen ve söyleyende nasıl bir hatıra zevki uyandırırsa, şiir de öyledir.”²³⁶

Yine Nefî'nin seçtiği kafiyelerin çoğu manzumenin genel anlamını da ses bakımından desteklemektedir. Bu husus, “bestelenmiş bir şiirde metinle müziğin birbiriyle uyuşması”²³⁷ nin yarattığı tesiri manzumeyi okuyan veya dinleyende de uyandırmaktadır. (Bkz. Kafiye ve Redife Yardımcı Unsurlar, s.318)

3.2.2. Redif

Redif: “Uyak sözcüğünün revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklere”²³⁸ denir. Redifli şiirlerde manzumenin odak noktası çoğu zaman redif olan unsurun üzerine kuruludur. Bundan dolayıdır ki redif, “şiire ahenk katmakla kalmaz, ona bir bütünlük de verir.”²³⁹ Kafiye ve redif bahsindeki tabloda da görüleceği gibi, Nefî'nin bütün manzumelerinde redifli kafiyeler, redifsiz olanlara oranla son derece fazladır.²⁴⁰ Özellikle 143 gazelin sadece 12 tanesi redifsiz olarak söylenmiş, 131 tanesinde; ek, kelime veya ek+kelime/kelime grubu şeklinde redif kullanmıştır.

²³⁶ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, MEB yay., İst., 1987, s. 54

²³⁷ Aksan, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin yay., Ank., 1995, s.191

²³⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s.68

²³⁹ Mehmet Kaplan, *Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, C. II, Dergah yay., İst., 1992, s. 61

²⁴⁰ Nihat Sami Banarlı, redifli kafiyelerle ilgili olarak: “Divan şiirinin bilhassa redifli kafiyelerle çok zengin ses tekrarları kurması, Türk ve İran şiirinin müzikal zaferlerindenidir.” der. a.g.e., s.184; Yahya Kemal, “Türk’ün ve Acem’in şairleri kafiyeden ziyade redife basarlar. Bilhassa Türk’ün manzumeleri denilebilir ki adeta rediften doğar; Türk redifi buldu mu, şiirin asıl özünü söylemiş demektir.” diyerek Klasik şiirimizde redife verilen önemi dile getirir. Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İst., 1984, s.134

3.2.2.1. Ek Halindeki Redifler

TABLO: 7 EK HALİNDEKİ REDİFLER									
Ek	Kaside	Gazel	Diğer	Toplam	Ek+Ek	Kaside	Gazel	Diğer	Toplam
a, (y)a	-	-	1	1	ı(i)+dur(dür)	1	1	1	3
(y)ı,i,î	13	5	10	28	ı+ndan	-	1	1	2
em	1	-	-	1	i-di	-	1	-	1
(y)um, (y)üm	-	2	4	6	i+nde	-	1	-	1
un, ün	-	-	4	4	üm+den	-	-	1	1
(y)uz, (y)üz	-	3	-	3	üm+dür	-	1	-	1
dan	-	-	1	1	sı(i)+na(e)	-	2	-	2
de	-	-	1	1	mı+dur	1	-	-	1
dur, dür	5	-	-	5					
le	-	-	2	2					
(u)muz	-	1	1	2					
nun, nün	-	-	1	1					
si	-	1	-	1					
sün	-	1	1	2					
ya	1	-	-	1					

Nef'î'nin toplam 28 manzumede kullandığı “î” (ı.î) ünlüsüne dayalı ek olan redif belirtme hali, iyelik üçüncü tekil şahıs ve nispet î'si görevinde kullanılmaktadır. “ek+ek” şeklindeki rediflerin de tek ek halindeki rediflere oranla çok fazla yer tutmadığını görmekteyiz. Zaten ek halindeki redifler daha çok kendilerinden önceki kafiye ve kendilerinden sonraki kelime halindeki redifle bir araya geldiklerinde güçlü bir ahenk oluşturmaktadırlar, tek başlarına kullandıklarında kafiyenin etkisinden dolayı redifin etkisi belirsiz bir hale gelir.

Nef'î gazel ve kasidelerinde de, diğer nazım şekilleri ile yazılmış manzumelerinde de kendisinden çok fazla övgü ile bahseder. Ek halindeki rediflerden (y)um, üm; (y)uz, üz; (u)muz üm+de; üm+dür (13 manzumede) bunun apaçık göstergesidir. Orhan Okay'ın da isabetli bir şekilde tespit ettiği gibi “(y)uz, üz; (u)muz” ekleri ve beyit içerisindeki şahıs zamirleri de yine çokluk belirtmekten ziyade gururu, kibri ve meydan okumayı belirtmektedir.²⁴¹ Yine 10 manzumede kullanılan “dür” bildirme eki de bir bakıma şairdeki kendinden emin olmanın ve gururun ifadesidir.

²⁴¹. Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., s.98

Nef'î'de "kelime ve kelime grubu, ek+kelime grubu" şeklindeki redifler ek rediflere oranla çok fazla kullanılmıştır.

3.2.2.2. Kelime ve Kelime Grubu Şeklindeki Redifler

TABLO: 8 KELİME ve KELİME GRUBU ŞEKLİNDEKİ REDİFLER														
KELİME	Kaside	Gazel	Diğer	Toplam	KELİME	Kaside	Gazel	Diğer	Toplam	KELİME GRUBU	Kaside	Gazel	Diğer	Toplam
āsā	-	1	-	1	bundadır	-	1	1	2	etdi sabā	-	2	-	2
eder	-	1	1	2	derler	-	1	-	1	etdügin görsek	-	1	-	1
edeltüm	-	1	-	1	degül	-	1	-	1	etmedün āhir	-	-	1	1
edemem	-	2	-	2	gibi	-	-	1	1	etmege bā'is	-	1	-	1
ederüz	-	1	-	1	getür	-	1	-	1	ile nev-rüzda	-	1	-	1
elümüzde	-	1	-	1	gönlüm	-	-	1	1	oldı yine	-	1	-	1
etmeyicek	-	1	-	1	göresün	-	-	1	1	oldugın görsem	-	1	-	1
eyle	-	-	1	1	güç	-	1	-	1	gelsün çeşmine	-	1	-	1
eyler	1	1	-	2	meded	-	1	-	1	ne belā	-	1	-	1
içre	-	-	1	1	mest	-	1	-	1	ne belādur	-	1	-	1
ile	-	2	-	2	mestāne	-	1	-	1	n'eydügin	-	1	-	1
ister	-	1	-	1	nāzik	-	1	-	1	yog imiş	-	-	1	1
ol	-	1	-	1	nevrüzda	-	1	-	1	EK+KELİME GRUBU				
ola	-	-	1	1	sahba	-	1	-	1	a gelmez mi	-	1	-	1
olıcak	-	1	-	1	sanurdum	-	1	-	1	a n'eylesün	-	1	-	1
olmayıcak	-	1	-	1	sana	-	1	-	1	āne degül mi yā	-	1	-	1
olsun	-	-	1	1	şāne	-	1	-	1	e düşdi	-	1	-	1
olsa	-	2	-	2	yazmışlar	-	2	-	2	ı bilmiş ol	-	1	-	1
olur	1	2	-	3	verür	1	-	-	1	dür her biri	-	1	-	1
üzre	2	-	-	2	versün	-	-	1	1	dür n'eylesün	-	1	-	1
bilür	-	2	-	2	virmez	-	1	-	1	yı bu gece	-	1	-	1
bulmadum	-	-	1	1						yı çekemez dil	-	1	-	1
EK+KELİME														
a başladı	-	1	-	1	-i mest	-	3	-	3	dur sözüm	-	1	-	1
a dest	-	1	-	1	-i nāz	-	3	-	3	dür bana	-	1	-	1
a fedā	-	1	-	1	-i nev-rüz	-	1	-	1	dür gamzesi	-	1	-	1
a gül	-	1	-	1	ı çekemem	-	1	-	1	dür kadeh	-	1	-	1
a hep	-	2	-	2	ı severüm	-	1	-	1	dur turrası	-	1	-	1
-1 Edrine	-	1	-	1	i(1,i) böyledür	-	1	-	1	ler gibi	-	1	1	2
-1 felek	1	-	-	1	in yine	-	1	-	1	müz bizüm	-	1	-	1
-1 girişme	-	1	-	1	um çekemez	-	1	-	1	sun sen	-	1	1	2
-1 mahabbet	-	3	-	3	umuz vardur	-	1	-	1	ya degiş	-	1	-	1
-1(i) ma'nā	-	-	2	2	uz hele	-	1	-	1	yı zamāne	-	1	-	1
-1 rüzgār	2	-	-	2	dan gelmez	-	-	1	1	yı kıyāmet	-	2	-	2
-1 suhan	1	-	1	2	den sakla	-	-	1	1					
-i 'aşkuz	-	2	-	2	dur bu	-	1	-	1					

Nef'î'nin şiirlerinde kullandığı kelime , ek+kelime, kelime grubu ve ek+kelime grubu şeklindeki redifleri yukarıdaki tabloda göstermeye çalıştık. Tabloda da görüleceği gibi şair kelime şeklindeki rediflerden; “eder, edemem, eyler, ile, olsa, olur, üzre, bilür, bundadır, yazmışlar”ı; kelime grubu şeklindeki rediflerden, “etdi sabā”yı; ek+kelime grubu şeklindeki rediflerden de “(-a) hep, (-i) mahabbet, (-i) ma'nā, (-i) rüzgār, (-i) suhan, (-i) 'aşkuz, (-i) mest, (-i) nāz, -ler gibi, -sun sen, -yı kıyāmet”i birden fazla manzumede kullanmıştır.

Tablodan hareketle Nef'î'nin redif olarak fiilleri (çekimli fiil, fiilimsi) daha çok kullandığını görmekteyiz: “eder (2), edelüm, edemem (2), ederüz, etmeyicek, eyle, eyler, ister, ola, olıcak, olmayıcak, olsun, olsa (2), olur(3), bilür (2), bulmadum, bulur, derler, getir, göresün, sanurdum, yazmışlar (2), verür, versün, virmez, ederüm ben, etdi sabā (2), etdüğün görsek, etmedün āhir, etmege bā'is, oldı yine, oldugün görsem, gelsün çeşmine, n'eydüğün, yog imiş, a gelmez mi, a n'eylesün, e düşdi, -ı bilmiş ol, -dür n'eylesün, -yı çekemez dil, -a başladı, -ı çekemem, -ı severüm, -um çekemez, -dan gelmez, -den saklaya, -ya değış”, 58 manzumede redifte (kelime, kelime grubu) yer alan bu fiillerle şair, daha çok bir hareket halini dile getirmektedir. Aynı zamanda Nef'î'nin coşkun ve hareketli tabiatının da göstergesi olan bu fiil ya da “fiillerden türetilmiş rediflerin kullanım sıklığı şiirde ritmik akışkanlığın bir göstergesidir.”²⁴²

Nef'î'nin manzumelerine yek-ahenk bir özellik katan unsurların başında redif gelmektedir. Çünkü Divan şiirinde, “Redif, simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram veya konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan mihver olmuştur.”²⁴³

Rediflerde dikkat çeken bir özellik de şairlik tabiatını çok beğenen ve kendisine son derece güvenen, bundan dolayı da kendisini övmeye fırsat kollayan şairin kullandığı rediflerde de kendisini dile getirmesidir: “edelüm, edemem, ederüz elümüzde bulmadum, gönlüm, sanurdum, ederüm ben, etdüğün görsek, oldugün görsem, -i 'aşkuz ı çekemem, -ı severüm, -müz bizüm, -umuz vardur, -uz hele, -dur sözüm, -um çekemez” Ek şeklindeki rediflerde de gördüğümüz bu özellikler beyit içerisindeki şahıs zamirlerinin de etkisiyle şiirde güçlü bir ahenk temin etmektedir.

²⁴². Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 89

²⁴³. Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.IX, TDV Yay., İst.,1994, s.402

“edemem, bulmadum, sanurdum, virmez, etdügin görsek, oldugın görsem, yog imiş, dür n’eylesün, -yı çekemez dil, -ı çekemem” fiillerinin de hem şairin hem de yaşadığı toplumun psikolojisini yansıttığını söyleyebiliriz.²⁴⁴

3.2.2.3. Musammat Manzumeler

“Divan şiirinde çok bendli nazım şekillerine genel olarak musammat adı verildiği gibi matladan sonra gelen beyitlerin ilk ve ikinci mısra ortalarının, ilk mısraın sonu ile kafiyelendiği gazellere ‘musammat gazel’, kasidelere ‘musammat kaside’, mısra ortalarındaki kafiyelerine de ‘iç kafiye’ denir.”²⁴⁵ Bu tür kaside ve gazellerin koşma şeklinde dörtlüklere dönüşmesinden dolayı aruz vezninin sağladığı ritimle güzel bir ahenk vasıtası meydana gelir.

Nef’î’nin bu özellikte 2 gazeli, 2 kasidesi vardır. Dört manzumenin de vezni Müstef’ilâtün fâ’ilün müstef’ilâtün fâ’ilün şeklinde de takti’ edilebilen **Müstef’ilün /müstef’ilün/müstef’ilün/müstef’ilün**’dür. Biz çalışmamızın sınırını aşacağından dolayı sadece musammat gazellerin tamamını verdik. Kasidelerin de sadece matla’ ve makta’ beyitlerini vermekle yetindik:

Esdî nesîm-i cân fezâ / canlandı erbâb-ı çemen
Güller giyüp gül-gün kabâ / güldü açıldı nesteren

Murg-ı seher kıldı hurûş / gül nergis oldu çeşm ü guş
Servî salındı sebz-püş / ak sâdegiydi yâsemen

Kevser olup cüy-ı revân / tûbâ nihâl-i gülsitân
Her kûşe cennetden nişân / gülşen bihişte ta’ne-zen

Tütî tekellüm etmede / bülbül terenüm etmede
Çonca tebessüm etmede / sahn-ı çemen pür-encümen

²⁴⁴. Cemal Kurnaz, “Divan Şiirinde Belge Redifler”, *Yedi İklim*, C.10, S. 67, (Ekim 1995), s. 65-68

²⁴⁵. Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., s. 85

Erdi yine subh-ı visāl / nāfe-güşā bād-ı şimāl
Gel seyre ey çeşm-i gazāl / bāğ oldı san deşt-i Hoten

Def' oldı ğam erişdi sūr / mātem gidüp geldi sürūr
Nef'î koma dilde fütūr / şevk ile olgıl dil-fiken

Bu şive-i güftārına / bu şi'r-i ma'nidārına
Bu nazm-ı gevher bārına / reşk eyler erbāb-ı suhan

Şāh-ı cihān Sultān / Murād Şāhensāh-ı 'ālî-nijād
Bahr-ı 'adelet kân-ı dād / zıll-ı Hudā-yı zü'l-minen

Dārā-yı mülk-i saltanat / Hākān-ı gerdün-menzilet
Hān-ı serfir-i ma'delet / şi'r-i dilir-i saf-şiken **G. 97**

Bezm-i bahārın dizdi gül āyîn ü erkānun yine
Nergis alup cāmın ele sürmekde devrānun yine

Durmaz döner cām-ı tarāb / dönmez mi ahdinden 'aceb
Zāhid tutar mı elde heb / tesbîh-i mercānın yine

Ne cāme var ne pîrehan / serve sarılmış yāsemen
Gül taşra düşmiş perdeden / açmış girfānun yine

Hüsni kemālinde gülün / derdi ziyāde bülbülün
Anmazsun ammā sünbülün / hāli-i perişānın yine

Her şi'ri gerçi tā ezel / düşdikçe söyler bî-bedel
Nef'î'nün ammā bu ğazel / zeyn etdi dîvānın yine **G. 103**

Kaside 16: Der Medh-i Sultān Murād Hān (a.r)

Matla‘

Esdi nesīm-i nev-bahār / açıldı güller subh-**dem**

Açsun bizüm de gönlümüz / sākî meded sun cām-1 **Cem**

Makta‘

Tā kim cihān ma‘mūr **ola** geh emn ü geh pür-**şūr ola**

İkbāl ile mesrūr **ola** ol Husrev-i vālā-himem

Kaside: 63

Matla‘

Devrān-ı güldür sākiyā dönsün yine cām-1 tarāb

‘Uşşāka bülbüller gibi ol bā’is-i şur u şegāb

Makta‘

Hak kadrin efzūn eylesün / a‘dānı mahzūn eylesün

Gitdükçe mağbūn eylesün / düşmenlerün takdîr-i Rab

3.2.2.4. Kafiye ve Redife Yardımcı Unsurlar

Nef’î, kasidelerdeki monotoluğu gidermek ve beyitlerin genel ahengini arttırmak amacıyla kafiye veya redife yakın öğelerin ses değerlerini de göz önünde bulundurmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde şair, beytin ek şeklindeki redifini bir dizenin sonundaki kelimedede de kullanarak önceki beyitlerden itibaren devam eden kafiye kalıbını bir bakıma değişikliğe uğratarak ahenk sağlamıştır:

Maşrık-1 subh-1 hidāyetdür senasiyle dil**üm**

Mihr-i kudsî pertev-i kevkeb-feşāndur söz**üm** K.1/35

Gerçi ben dū**rum** cenābından hele şük**rüm** budur

Çehre-fersā-yı cenāb-1 āstānidur söz**üm** K.1/39

Gevher-i güftārınun kân müşterî'-i müflisi
Küçe-i esrārınun hürşîd düzd-i şeb-revî K.3/11

Yetişdi her yanadan evliyânun imdâdı
Takaddüm eyledi ammâ Hudâ'nın in'âmı K.22/3

Vezîr-i A'zam İlyâs Paşa için yazılan Kaside 48'in,

Kerîm-i kâm-rân varsa ise ger İlyâs Paşa'**dur**
Ki dest-i zer-feşânı kân-ı dil dūr-pâş-ı dery**adur**

matla beytinden sonra gelen 4-5-6-7 ve 8. beyitlerinin hem birinci dizelerinin sonu hem de beyit içerisindeki bazı kelimeler bildirme eki “dur/dür” ile sonlandırılarak redifin sağladığı ahenk, arka arkaya gelen bu beyitlerin sağladığı tekrarlarla güçlendirilmiştir:

Civân-merd-i cihān**dur** şüh-meşreb**dür** melek-hū**dur**
Sahîd**dür** ehl-i dild**dür** nükte-dān**dur** nükte-pîr**adur**

Dilîr-i saf-şikend**dür** Erdşîr-i şîr-efkend**dür**
Müşîr-i mü'temend**dür** müsteşâr-ı kâr-ferm**adur**

Penâh-ı saltanat**dur** Kahramân-ı dîn ü devlet**dür**
Medâr-ı memleket**dür** kâmkâr-ı kişver-âr**adur**

Sipîhr-i 'izz ü cāha âftâb-ı zerre-perverd**dür**
Serîr-i 'adl ü dâda dâver-i dîn-dâr u dān**adur**

Saf-ı remzinde Rüstem bir tehî tîr-keş sipāhî**dür**
Der-i cūdında Hâtem bir gedâ-yı bî-ser ü p**adur** K.48/4-5-6-7-8

Kaside 60'ın matla beytinden sonra gelen ilk iki beytinin de ilk dize sonları redif olan “-dür” ekiyle sonlandırılarak ahenk sağlanmıştır:

El-minnetü li'llāh ki zamānı 'ahd-i keremdür
Ebnā-yı zamān muğtenem-i nāz u ni'amdur

Def'-i gama devrān-ı müsā'id bu zamāndur
Āzādelere mevsim-i ferhunde bu demdür

Āgāz-ı dem-i subh-ı cihān-tāb-ı safādur
Encām-ı şeb-i tîre vü tārîk-i elemdür K.60/1-2-3

“-an eyler” şeklinde kafiyelenmiş olan G.33'de, matla beytinin hemen ardından gelen aşağıdaki beyitlerin ilk mısralarının da redifle ses bakımından benzerliği ahenk sağlamaktadır:

N'ola bu demde 'aşık mest ü dil-ber mey-perest olsa
Bu bir demdür ki hep şāh u gedāyı kām-rān eyler

Hoşa feyz-i ferah-bahş-ı nesîm-i subh-ı cān-perver
Ki hem gam mürdesin ihyā kılar hem şāmdān eyler

Benefşe-kāmet-i ham-geşte 'arz etmek temāşādur
Bu faslun hükmi hod pîr-i dü-tāyı nev-cevān eyler G.33/2-3-4

Ġam cānuma kār etdi bilmem **ne belādur bu**
Dil derd ile āsüde ammā **ne safādur bu** G.100/1-1

Çekme gam bir āfet-i pā-der-hevādur turrası
Ġāfil olma ser-der-kemündür gamzesi G.128/2

Altaki beyitlerde kafiye ve redifin bulunduğu ikinci dizede kafiye veya redifle ses benzerliği taşıyan kelimelerin kullanılması ile bir ahenk sağlandığını görebiliriz:

Na't-ı şāhensāh-ı evreng-i nübüvvet kim **anun**
Feyz-i medhiyle dilün cān-ı cihānı**dur** sözüm K.1/31

Hızır okur 'ilmi ledünnî dil-i dānāsından
Ol muhakkak rüsulün ekre**midür** 'a'**le**midür**** K.2/24

N'ola cārî ise mülk-i melekūta hükmi
Dü-cihānun o şeh-i a'**delidür** ah**ke**midür**** K.2/25

Merkez-i dā'ire-i cāh u celāl u 'azamet
Kutb-ı gerdün-ı cihān-bānî vü fermān-rānî K.4/4

Her seher şöyle te'essüfle çeker kim yakasın
Bir olur çāk-ı giribānı ile dāmānı K.4/30

Çekilse n'ola yārān-ı safā seyr-i çemenzāra
Salāya başladı murğ-ı çemen serv-i çemān üzre K.6/4

Husūsā ol suhan-perdāz-ı üstādum ki eş'arum
Yazar müşkil-pesendān-ı cihān evrāk-ı cān üzre K.6/43

Sultān Ahmed için yazılan Kasidede beyitlerin çoğunda ikinci dizede kafiye ve rediften önce gelen benzer soru ifadeleri de manzumenin başından sonuna kadar aynı heyecanı hiç kesintiye uğratmadan vermektedir. Kasidenin matla beytinden sonra sadece beyitlerin ikinci dizelerini vermekle yetindik:

Habbezā cāy-ı neşāt-efzā ki Rıdvān görse ger
Hayretinden derdi bu cennet **midür** dünyā **midur** K.7/10

Kasidenin diğer beyitlerindeki ses benzerlikleri de şu şekildedir:

Mihrini fark eylemez pinhān **midur** peydā **midur** (16-b)

Görse fark etmezdi İskender **midür** Dārā **midur** (18-b)

Kimse bilmez keff-i desti kân **midur** deryā **midur** (24-b)

Hāris-i kālā **midur** yā düzd-i bî-pervā **midur** (28-b)

Zîr-i pâyında zemîn deryā **midur** sahrā **midur** (30-b)

Rahş-ı çâpük-pā **midur** yā küh-ı pā-ber-cā **midur** (31-b)

Lāf-ı bî-mā'nā **midur** yā bir kavî da'vā **midur** (32-b)

Şi'r-i Nef'î **midür** ol yā kevkeb-i Şi'rā **midur** (34-b)

Herkesün mikdārını ednā **midur** a'lā **midur** (40-b)

'Arş-ı a'lā **midur** yeri yā kurb-ı ev-ednā **midur** (41-b)

Kaside 13'te “-ān-umdur benüm” şeklindeki kafiye ve redifte, ek halindeki redifteki “um” iyelik zamiri ile kelime halindeki redifteki “üm” eki ve “ben” şahıs zamiri redifin anlamını daha da güçlendirirken mısra sonlarındaki ahengi de arttırmaktadır. Kasidenin matla beyti şu şekildedir:

Saf-der-i ma'nā dil-i sâhib-kirān**umdur** ben**üm**

Tîğ-ı şemşîr-i cihān-gîr-i zebān**umdur** ben**üm** K.13/1

Bazı beyitlerde de kafiye ve redifi teşkil eden kelime ile aynı sese sahip, cinas, iştikak ve tekrarlar ile ahenk temin edilmiştir:

Katl edüp *fāsidi* bozdun tılısm-ı fitneyi

Buldı bāzār-ı *fesād* icrā-yı hükmünle *kesād* K.26/35

Erişmez himmet-i tab'-ı bülendüm medh-i vālāna

Ne güç memdüh edinmek böyle bir a'lādan a'lāy**ı** K.28/42

Ol Āsaf-ı sâni ki Süleymān gibi hükmi

Başdan başa dünyāya *revān* olsa *revādur* K.34/20

Gösterir bükalemün şu'le-i fikrüm gerçi
Büstân gibi şebistân-ı dil-i **reng-â-reng** K.38/32

'Aceb mi olmasa fark-ı mest ü hüşyârün
O denli lutfi cârîdür dil-i nâ-şâd u **şâd üzre** K.44/33

Uşşâkı niçün kırmaz gamzen ne durur bilmem
Keskin mi **degül** tîgî mestâne **degül mi yâ** G.6/5

'Aşk muhlik yâr gâfil mübtelâlar n'eylesin
Birbirine derdini inkâr **güç ikrâr güç** G.26/2

Verziş-i âh ederek âh-ı mücessem oldum
Çarha **te'sîr ederüm** gönlüme **te'sîr edemem** G.83/2

Bazı beyitlerde de kafiye veya redifinin son sesi ile dize başındaki sesin aynı olması, dizenin aynı sesle başlayıp aynı sesle bitmesinden dolayı, adeta bir yankı tesiri oluşturmaktadır:

Nice Tayyâr o sebük-pây-ı cihân-peymâ kim
Ana hem seyr olamaz hiç ne ankâ ne hüm**â** K.18/6

Eder elkâb-ı hümâyünımı böyle tahrîr
Kalem aldıkça ele münşî-i dîvân-ı fele**k** K.25/21

Kim vasf ederse zât-ı şerîfün benüm gibi
Rûh-ı kelâmı kâlib-i mazmûna cân olu**r** K.29/57

Açıldı genc-i kerem gibi bâb-ı emn ü emân
Dükân-ı müflise döndi derîçe-i bîdâ**d** K.30/9

Zühhâda vebâl ise eger 'aşk-ı mecâzî
Rindâne medâr-ı sebab-i naks-ı riyâdu**r** K.34/8

Olsa ger hâsiyet-i hıfzı cihâna sârî
Merdüm-i dîde-i hürşîd olurdu şeb-ne**m** K.41/33

O Şeh-i tahtgeh-i memleket-i dāniŐ ki[m]

[M]ülk-i ma'nāda Süleymānlık eder bî-hāte[m] K.52/22

Erse nehyinden eger 'ālem-i bālāya haber

[Z]ühreye rişte-i tesbîh olur ebr Şiyem-sāz [Z] K.58/28

EylemiŐler felek-i tab'-ı refi'inde kırān [n]

[N]eyyir-i evc-i ma'ārif meh-i tābān-ı suhan [n] K.61/22

[N]'ola ey husrev-i iklîm-i kemāl ü 'irfān [n]

Beni de terbiyetün eylese Selmān-ı suhan [n] K.61/31

Nazmumuzla n'ola kılsak ğamı Őekva tebdîl

[Z]ehri ey Nef'î biz efsün ile tiryāk ederüz [z] G.48/5

Hazret-i Sultān-ı Murād-ı kām-rān kim hak vere [e]

[E]yleye devletle zevk-i bî-hisāb-ı Edrine [e] G.118/9

AŐağıda da Őair, bu hadiseye aynı kaside ićinde birbiri ardına gelen dört beyitte başvurmuŐtur:

Hayf ol 'ārif-i derd-i dile kim derdi ićün

[K]ala nā-ćār ola minnet-keŐ-i dermān-ı felek [k]

Ola ma'nāda benüm gibi husūsa kāmîl

[K]i olur anlamamak kadrümi noksān-ı felek [k]

Tab'um ol genc-i firāvān güher-i ma'nādur

[K]i tılısm olmuş ana ejder-i pîćān-ı felek [k]

Sözümün her biri bir gevher-i zî-kıymetdür

[K]i bahāsın çekemez keffe-i mîzān-ı felek [k] K.25/45-46-47-48

Bazı manzumelerde ikileme görevi gören terhib-i tekerrüri örneklerinin kafiye olarak kullanıldığını görürüz. Bu tür kullanımlar kafiyenin ahengini arttırmaktadır:

Bırağur anı dahi sâyesi gibi yolda
Olsa ger şâtır-ı endîşe ile pā-der-pā K.18/3

Ebnā-yı zamān ile mūdārā nice mümkün
Tā olmayacak bende har-ender-har-ı 'ālem

Sihhatle ola mesned-i devletde ser-efrāz
Fermānına mahkūm ola ser-tā-ser-i 'ālem K.24/36-44

Derd bu kim kor mı kadeh tutmağa
Keşmekeş-i dem-be-dem-i rüzgār K.43/3

Hem eyle dā'imā himmet ki hāli durmasın yārān
Kurulsın cā-bā-cā meclis çekilsin dem-be-dem sahbā G.4/6

Cān almağa teşne olan gānze imiş hep
Ālüfte imiş hançeri cān ile leb-ā-leb G. 10/1

Yok bāde içün minnetümüz pîr-i muğana
Sākî-i mey-i vahdet ile dest-be-destüz G.44/2

Hızra minnet çekme var sonra dil-i Nef'î gibi
Lüle-i āb-ı hayāt-ı feyz ile leb-ber-leb ol G.73/6

Eflāk degül kat kat olup eden ihāta
Zehr ile dolu mār-ı ham-ender-ham imiş bu G.100-2/4

Bazı manzumelerde kafiye ve rediften önce gelen ve iki veya daha fazla beyti ahenk bakımından birbirine bağlayan bazı tekrarların ortak kullanıldığını böylece hem ahengin arttırıldığını hem de beyitler arasındaki irtibatın güçlendirildiğini görmekteyiz:

N'ola olmazsa gül-āba ihtiyācı ol hatun
Her ser-i müyında şāne bir dil-i giryān bulur

Şāne sūzān olmadan korkar dolaşmaz zülfine
N'eylesün her bir hamında **bin dil-i sūzān bulur** K.9/4-5

Çeşm-i mazmūn-gūyı kim gāhî dil-i 'ışşāk ile
Güft u gūy-ı nāz için bir kūşe-i pinhān **bulur**

Her nigāh-ı nūkte-āmızinde rind-i 'aşk olan
Hem 'itāb-ı renciş ü hem müjde-i ihsān **bulur** K.9/10-11

Endîşesi miftāh-ı der-i genci ma'ānî
Nazmı sebab-i servet-i erbāb-ı beyāndur

Dil-teşne cihān-meşreb-i pākindeki lutfā
Güyā çemen-i 'āleme bir āb-ı revāndur K.10/34-35

O cism-i kūh-ı peykerle o denli tîz-revdür kim
Geçer yel gibi bir āheste per-tāb **etse ummānı**

Güzār eylerdi 'aksi düşmeden āyîne-i çarha
Burak-āsā zemînden 'arşa dek ger **etse cevlanı** K.12/31-32

O denli tîz-revdür kim ser-i mîhi nişān etmez
Dokunsa sadme-i **na'li eger** gül-berg-i ra'nāya

Ġarābet bundadır ammā gelince tünd-reftāra
Eridür berk-i **na'li ger** dokunsa seng-i hārāya K.19/11-12

Çerāğ-ı düde-i ādem şeh ü şeh-zāde-yi 'ālem
Hidîv-i **muhterem** ārām-ı cān u leşker ü kişver K.21/7

Sa'ādetle otağın kurmadan **ser-hadd-i İrān'a**
Düşe Tūrān-zemîne sāye-i tūğ-ı **ser-efrāzı**

Ede münzam yine evvelki gibi kişver-i Rüm'a
Çeküp sağa sola şemşîr-i bürrân-ı **ser-endâzı** K.23/2-3

Tenhâ çıkınca tîğ ile meydâna gün gibi
Hürşiddür cilvegeh-i âsmân **olur**

Şemşîri gül gül etdüğü dem hâkî hün ile
Cemşîd'dür ki bezmgeh-i gülsitân **olur** K.29/34-35

Zihî firdevs-i sâni kim olur sâlis anıldıkça
Zemînün Kâ'be-i 'ulyâsı çarhun **beyt-i ma'mûrı**

Zihî 'âlî-binâ kim reşk-i bünyâdı götürmüşdür
Nice bin yıl mukaddem yeryüzünden **beyt-i mezkûrı** K.35/2-3

Destân-zen-i kudsî nağamâtum ki terânem
Âvîze-i güş-ı gül-i bostân-ı **'İrem'dür**

Nazm-âver-i mu'ciz-kelimâtum ki fesânem
Arâyiş-i dîbâce-yi dîvân-ı **hikemdür**

Endîşem edîb-i hikem-endüz-ı ezeldür
Nutkum sebak-âmûz-ı debistân-ı **kıdemdür** K.60/9-10-11

Ol mâ-sadak-ı 'iffet-i ashâb-ı Nebî kim
Şehânşeh-i devrâna niğebân-ı **haremdür**

Ağa-yı mükerrem ki kef-i dest-i kerîmi
Ebr-i çemen-efrûz-ı gülistân-ı **keremdür**

Vâlâ-güher-i mekrümet-endîşe ki re'yi
Mâh-ı 'âlem-efrâz-ı şebistân-ı **himemdür** K.60/16-17-1

Ol ilâc etmekden ‘âciz *derdümün* meftûnı ben
İkimiz de kurulurduk geçse *dermândan tabîb*

Yâ bu gün olmuş yâ erte çekmezüz vuslat gamun
Yârdur çünkim bize dünyâ ve ‘ukbâdan nasîb G.11/2-3

Raks eder nağme-i kânûn-ı belâgatle **felek**
Destine mutrib-i endîšem alınca mızrâb
Mest olur nûkhet-i sahbâ-yı ma‘ânî ile **melek**
Sâkî-i tab‘um edince heves-i bezm-i şarâb K.32/59-60

Bazı manzumelerde bir beyit içerisinde veya peşpeşe gelen beyitler içerisinde iç kafiye sayılabilecek örneklere rastlarız:

Sultân Osmân için yazılan Kaside 14’te kafiyesi “âr-ı” şeklinde devam eden manzumenin aşağıdaki beytinde şair, iç kafiyeye başvurmuştur:

Cihân-bân-ı yegâne âftâb-ı âsmân-sâye
Hudâvend-i zamâne mesned-ârâ-yı nîkükârı K.14/27

Yüzün sür âstân-ı bârgâh-ı ‘arş-ı a‘lâya
Elün kaldur du‘âya iste Mevlâ’dan bu ihsânı

Ki durdukça cihân ol saltanatda ber-karâr **olsun**
Hayât-ı tâze **bulsun** sâyesinde ‘âlem-i **fânî**

Süleymân gibi çıksun tahta her gün ‘adl ü dâd etsün
Pür **olsun** ‘arsa-i mahşer gibi meydân-ı dîvânı K. 12/49-50-51

Mehdî-i devr-i zamân mâ-hasal-ı kevn ü mekân
Âftâb-ı dü cihân zıll-ı Hudâ nûr-ı Hüdâ

Ehl-i dil kân-ı kerem şâh-süvâr-ı ‘âlem
Husrev-i Cem-şiyem İskender-i iklim-güşâ

Kâm-bahş-ı ‘azamet cân-ı cihân-ı devlet
Revnağ-ı saltanat ârâyiş-i dîn ü dünyâ K.18/54-55-56

Daha önce Nef’î’nin seçtiği kafiye ve rediflerle işlediği konuların çoğu zaman örtüştüğünü söylemiştik. Aşağıdaki örneklerde bazı manzumelerdeki bu uyum görülmektedir.

Sultân Ahmed için yazılan kasidede “â ” şeklindeki kafiye ve “**mıdur**” şeklindeki redif şairin şaşkınlığını, hayran kalışını mükemmel bir şekilde ifade etmektedir. Biz örnek olsun diye sadece bu kasidenin matla beytini veriyoruz:

Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i me’vâ **mıdur**
Anda kasr-ı pādşâhî cennet-i a’lâ **mıdur** K.7/1

Sultân Murad için yazılan kasidenin “-âb-ı rûzgâr” şeklindeki kafiye ve redifi, kafiye ve redifin anlamla bütünleşmesine güzel bir örnektir. Kafiyedeki “â” ünlüsü ve “rûzgâr” kelimesindeki med ve “â” ünlüsüne beyitte çok kullanılan uzun ünlülerin de eşlik etmesi manzumenin tamamında bir musiki havası estirmektedir. Kasideden bir beyti örnek olması için veriyoruz:

Baht-ı h’âb-âlûdı bîdâr etdi gūyâ h’âbdan
Nâle-i dūlâb-ı çarh-ı âsyâb-ı **rûzgâr** K.17/2

Aynı kasidenin değişik beyitlerinde, aşağıda da görüldüğü gibi kafiye ve redifi güçlendiren çeşitli unsurlar kullanılmıştır:

Ol ki berk-i cevher-i şemşîr-i ‘âlem-tâbıdur
Nûr-bahş-ı âftâb u mâhtâb-ı **rûzgâr** K.17/13

Kahramân -ı Cem-haşem sâhib-kırân-ı Muhteşem
Zübde-i şâhân-ı ‘âlem intihâb-ı **rûzgâr** K.17/15

Gazel 28'deki “-āh meded” ve G. 42'deki “āh bilür” şeklindeki kafiye ve rediflerle manzumede dile getirilen konu (çaresizlik, yardım dileme, feryat etme) arasında büyük bir uyum vardır. Dize sonlarındaki “-āh” kafiyesi ve hemen ardından gelen “meded” veya “bilür” redifleri şairin büyük çaresizlikten dolayı çektiği ahları ve yardım isteğini, başkalarının kendisini anlamadığını yansıtmaktadır:

Çekemem derd-i firākun **meded** ey **māh meded**
Görmedüm buncılayın bir ğam-ı cāng**āh meded** G.28/1

Gazelin diğer kafiye kelimeleri de şu kelimeler üzerine kurulmuştur: “dil-hāh, āh, gāh, nā-gāh, āgāh, bîgāh, Cem-gāh, Allāh”

Çekdiğüm derdi ne hem-hāne ne hem-rāh **bilür**
‘Āşıkum hāl-i dil ü zārumı Allāh **bilür** G.42/1

Gazelin diğer kafiye kelimeleri de şu şekilde gelmektedir: “sehergāh, dil-hāh, ‘alev-i āh, cāngāh”

Gazel 50'de “-em-i aşkuz” şeklindeki kafiye ve redife gazel içerisindeki diğer zamir ve eklerin sağladığı katkı ile anlam ve ahenk manzume boyunca canlılığını korur:

Gazelin matla beyti şu şekildedir:

Sahbā yerine zehr-keşān-ı ğam-ı ‘**aşkuz**
Reşk etme bizüm cānumuza biz **Cem-i ‘aşkuz** G.50/1

Beyit içerisinde redifte işaret edilen şahısla ilgili (birinci çokluk şahıs) kelimeler de şu şekildedir: “meşrebümüzde, bize, ehl-i dilüz, bize, biz, ederüzi istesek, dursak, her birümüz, sözümüzde”.

Gazel 73'te “ol” şeklindeki redife gazel içerisinde yine aynı şekilde emir çekimi olarak kullanılan “ol” fiili destek vermektedir. Şair, bu gazelinde de karşısındakilere adeta engin tecrübe sahibi bir insan gibi nasıl olunması gerektiğini öğretmektedir. Gazelin sadece matla beytini veriyoruz:

‘Ărif **ol** ehl-i dil **ol** rind-i kalender-meşreb **ol**
Ne muselmân-ı kavî ne mülhid-i bî-mezheb **ol** G.73/1

Şiirlerinde sanatlı ifade endişesi taşımayan ve kullandığı edebi sanatları da çok tabii bir biçimde kullanan Nef’î özellikle kafiye ve redifte de bu endişeden uzaktır. Şairin kafiyelerde kullandığı cinaslı kelimelerin seçiminde rahat davrandığı görülmektedir. Nef’î’nin kafiye de kullandığı cinaslar, cinas-ı tam özelliğindeki yazılışları aynı, anlamları farklı kelimeler üzerine kurulmuş cinaslar değil, harf değişikliği üzerine kurulu cinaslardır. (Bkz. Cinaz, s.153)

Meşreb-i ehl-i mahabbetden alan lezzet-i **kām**
Hün-ı dil nüş eder olmazsa şarâb-ı gül-**fām** K. 51/1

Ėamze-i tîğ-keş ü çeşm-i sihir-**sāzına bak**
Kasd-ı cān eyler iken şîvesine **nāzına bak** G.64/1

O şeh cān u dile rahm eyleyüp **dād** etdüğin görsek
Bir iki zār u nā-şādı felek **şād** etdüğin görsek G.66/1

Tu’tî-i mu’cize-güyem ne desem **lāf** degül
Çarh ile söyleşemem āyinesi **sāf** degül G./71/1

Bir dolu nüş et şarâb-ı **nāb** gelsün çeşmüne
Mest olursan nāza başla **hāb** gelsün çeşmüne G.113/1

NiĖeh mahmūr u Ėamze mest-i nāz u **nāz** mestāne
N’ola etse dil-i şūrîde keşf-i **rāz** mestāne G.115/1

Mest oldu yār Ėamzeleri **nāza** başladı
Her bir niğehde bir revîş-i **tāze** başladı G.126/1

Gider keyf-i şarābun zevki böyle **yāda** gelmez mi
 Meger hîç mevsîm-i gül devr-i cām-ı **bāde** gelmez mi G.130/1

Hattun evsāfını bir vech ile **tahrîr** edemem
 Dehenün sırrını bir nev' ile **takrîr** edemem G.88/1

Akar mîzāb-ı çeşmümden sirişk-i dîde **āb āsā**
 N'ola kendüm döğersem taşlar ile **āsyāb āsā** G.7-171

Nice dil-şād olmasunlar şeyh ü **şāb**-ı Edrine
 Şehri teşrîf etdi şāh-ı kām-ı **yāb**-ı Edrine G.118/1

Eser kılsa sana āh-ı derūnî sîne-i **sāfūn**
 Olurdu sende de zāhir vücūdı rahm u **insāfun** Ts. 6/1-2

Şiirde, kafiye ve redifler arasındaki ulamalar da sağladıkları ritmik akışkanlıkla etkisi manzume boyunca süren bir musiki oluştururlar. Şair, 30'a yakın manzumede kafiye ve redif, hatta redifi oluşturan kelimeler arasında ulamaya başvurarak ahenge verdiği önemi göstermiştir. (Bkz. Vasl, s.290)

3.3. Ritmi Sağlayan Diğer Unsurlar

3.3.1. Nazım Şekilleri

Edebi akımlara veya dönemlere göre değişiklik arz edebilen nazım şekilleri, dize ve kıt'a sayısı, bunların diziliş şekilleri, kafiye düzeni gibi yapısal unsurlarla oluşur. Bilindiği gibi klasik şiirimizde nazım birimi beyit olduğundan nazım şekillerinin teşekkülünde beytin sayısı ve kafiye düzeni esas alınmıştır. Bunun dışında bend esasına dayanan nazım şekilleri de mevcuttur.

Banarlı; vezinlerin mısraların, nazım şekillerinin ise iki veya daha ziyade mısradan meydana gelen nazım birimlerinin musikisini sağladığını belirttikten sonra "vezinler ve kafiyeler, mısraların sesini ve mısralarda ses tekrarını sağlarken nazım

şekilleri de bunlardan meydana gelen, daha büyük musiki kalıpları halinde daha uzun melodiler gibi tekrarlanır.” der.²⁴⁶

Kortantamer de: “Nazım şekillerinin her birisinin, sesleri düzenleyici, gruplandırıcı ve bu gruplar arasındaki ses ilişkilerini ayarlayıcı nitelikleri dolayısıyla genel bir ses dağılımı ve ritim kalıbı oluşturduğunu”²⁴⁷ ifade eder.

Biz çalışmamızda faydalandığımız divandan hareketle Nefî'nin manzumelerinde kullandığı nazım şekillerini aşağıdaki şekilde tasnif ettik:

3.3.1.1. Beyitlerden Oluşan Nazım Şekilleri

3.3.1.1.1. Tek Kafiye Olan Nazım Şekilleri

Gazel

TABLO: 9 GAZELERDEKİ BEYİT SAYISI											
Gazel	B. Sayısı	Gazel	B. Sayısı	Gazel	B. Sayısı	Gazel	B. Sayısı	Gazel	B. Sayısı	Gazel	B. Sayısı
1	7	22	5	44	5	67	7	90	5	113	5
2	5	23	5	45	7	68	6	91	6	114	5
3	5	24	6	46	8	69	5	92	5	115	5
4	6	25	5	47	7	70	5	93	5	116	7
5	5	26	5	48	5	71	5	94	7	117	7
6	7	27	5	49	5	72	5	95	5	118	9
7-1	5	28	9	50	7	73	6	96	9	119	5
7-2	5	29	5	51	7	74	5	97	9	120	6
7-3	5	30	5	52	5	75	5	98	5	121	11
7-4	5	31	10	53	5	76	7	99	5	122	5
8	5	32	6	54	5	77	5	100-1	7	123	5
9	5	33	6	55	7	78	9	100-2	5	124	5
10	5	34	5	56	5	79	8	101	5	125	7
11	5	35	7	57	7	80	7	102	5	126	5
12	5	36	5	58-1	7	81	5	103	5	127	5
13	5	37	5	58-2	5	82	5	104	5	128	5
14	5	38	5	59	5	83	7	105	5	129	5
15	10	39	5	60	5	84	7	106	5	130	5
16	7	40	5	61	3	85	5	107	9	131	5
17	7	41	5	62	5	86	5	108	5	132	5
18	5	42	5	63	5	87	7	109	5	133	9
19	5	43-	9	64	6	88-1	5	110	7	134-1	9
20	6	43-	5	65	5	88-2	6	111	8	134-2	5
21	5	43-	6	66	5	89	5	112	5		

²⁴⁶. Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB yay., İst., 1987, s. 185

²⁴⁷. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Akçağ yay., Ank., 1993, s.327

Tablodan hareketle gazellerdeki beyit sayılarını şöyle sıralayabiliriz:

3 beyit: 1 gazel (* Ciltleme hatası nedeni ile kesilmiştir.); 5 beyit: 91 gazel;
6 beyit: 12 gazel; 7 beyit: 24 gazel; 8 beyit: 3 gazel; 9 beyit: 9 gazel; 10 beyit 2 gazel
11 beyit: 1 gazel

Gazellerin beyit sayısı 5 ile 9 arasında değişmekle beraber Nefî'nin toplam 143 gazelinden yalnızca 3 gazelinin beyit sayısı 9'dan fazladır. 91 gazelin de beyit sayısı 5'tir.

Şairlerin mahlas beyitlerinden sonra devrin padişahı, devlet büyükleri, din büyükleri ya da tarikat uluları için övgüde buldukları gazellere gazel-i müzeyyel denir.²⁴⁸ Nefî'nin çoğu Sultan Murad'ın övgüsüne ait olan 15 gazeli de gazel-i müzeyyel özelliğindedir. (G.15 24 28 31 35 45 46 67 78 96 97 118 121 125 134-1)

Kaside

TABLO: 10 KASİDELERDEKİ BEYİT SAYISI											
Kaside	B. Sayısı	Kaside	B. Sayısı	Kaside	B.Sayısı	Kaside	B. Sayısı	Kaside	B. Sayısı	Kaside	B.Sayısı
1	44	12	52	23	40	34	53	45	47	56	53
2	36	13	42	24	44	35	47	46	46	57	47
3	18	14	59	25	55	36	63	47	42	58	46
4	59	15	64	26	52	37	41	48	71	59	53
5	59	16	39	27	53	38	42	49	46	60	41
6	53	17	41	28	55	39	54	50	54	61	42
7	41	18	84	29	71	40	53	51	79	62	42
8	60	19	44	30	66	41	52	52	57	63	31
9	43	20	42	31	67	42	59	53	61		
10	71	21	44	32	67	43	45	54	51		
11	62	22	52	33	55	44	52	55	46		

Nefî Divânı'nda 63 kaside vardır. Bilindiği gibi kasidelerin beyit sayısı genellikle 31-99 arasındadır. Nefî'nin Mevlânâ için yazdığı 3 nolu kasidenin beyit sayısı 18'dir. Şairin Sultân Murad'ın atlarının övgüsü için yazdığı 18 nolu kaside de 84 beyitle kasideler arasında en uzun olanıdır.

²⁴⁸. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995, s. 108

Kıt'a

Divanda 2 tane kıt'a, 10 tane de kıt'a-i kebire bulunmaktadır. Kıt'a-i kebirlerin beyit sayıları aşağıda verilmiştir:

TABLO: 11 KİT'ALARIN BEYİT SAYISI			
Kıt'a	B. Sayısı	Kıt'a	B. Sayısı
1	37	6	13
2	17	7	11
3	9	8	11
4	9	9	5
5	12	10	4

Ayrıca 6 nazm, 18 tane de müfred vardır.

3.3.1.1.2. Ayrı Kafiye Olan Nazım Şekilleri

22 beyitlik 1 mesnevi vardır.

3.3.1.2. Bendlerden Oluşan Nazım Şekilleri**3.3.1.2.1. Tek Bendli Olan Nazım Şekilleri**

5 tane rübai vardır

3.3.1.2.2. Çok Bendli Nazım Şekilleri

5 bendlik 1 müseddes-i mütekerrir, Fuzûlî'nin bir gazelini tesdis (7 bend), Terkib-i bend nazım şekliyle yazılmış bir saki-name vardır.

3.3.2. Sözdizimi (Terkip ve Bağlaçlar)

Klasik Türk şiirinde cümle öğelerinin dizilişinde, şairler için geniş bir seçenek yelpazesi mevcuttur. Bu özgürlük, bazı kalıplar çerçevesinde yazmak zorunda kalan şair için bir kolaylık sağlarken, okuyucuda da değişik çağrışımlar uyandırır.²⁴⁹ Aynı zamanda Türkçede cümle öğelerinin yer değiştirmesiyle vurgunun değişebildiğini, öge dizilişinin şairinin psikolojisini de yansıttığını daha önce de yer yer dile getirmiştik.

²⁴⁹ Andrews bu hususla ilgili olarak gazeller üzerinde çeşitli çalışmalar yapmıştır. Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, (Çev. Tansel Güney), 1. baskı, İletişim yay., İst., 2002, s. 33-51

Nef'î'de tam anlamıyla olmasa da dil ve üslup bakımından “sebk-i hindî”nin bazı özellikleri kendisini hissettirir.²⁵⁰ Şair, anlamı yoğunlaştırmak için özellikle kasidelerinde terkip ve tamlamalara yer verir. Bu nedenle de Arapça ve Farsça kelimelerden bolca faydalanır. Ancak bu yabancı kelimelerin Türkçe kelimelerden fazla olduğu beyitlerde bile “cümle kuruluşu sağlam ve Türkçe söyleyiş esasına göredir.”²⁵¹

Biz bu bölümde şairin, anlam yoğunluğu ve ahenk sağlamak için terkip ve tamlama kullandığı beyitlerden örnekler vereceğiz. Bilindiği gibi şairler bazen, “zincirleme terkipleri de ritim elde etmek için”²⁵² kullanırlar. Nef'î'nin özellikle izafet terkibi ile bir araya getirdiği kelimeler, aruz vezninin sağladığı ritmin eşliğinde tamlamanın ifade ettiği anlamı ortaya koymaktadır. Özellikle Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu bu beyitlerle büyüklük, uzunluk, çokluk, ağırlık... gibi hususların dile getirildiğini açık bir şekilde görebiliriz. Orhan Okay'ın Kanûnî Mersiye'si üzerine yaptığı çalışmadan hareketle bu tür ifadelerin aynı zamanda okuyucunun düşüncelerini başka bir istikamete çekmek arzusu taşıdığını ve şairin tamlamayı oluşturan kelimelerin telaffuz ve ses kıymetlerinden faydalanarak manaların değil, müziğin sembolizmini oluşturmak peşinde olduğunu söyleyebiliriz.²⁵³

Nef'î, kısalığı ve müzikal kıymetinden dolayı genellikle Farsça izafet ter kibini kullanır. Farsça izafet eki sadece “-i, -î” olduğundan dolayı bu vasıtayla isimler kolaylıkla yan yana gelebilir. Aynı zamanda bu “-i, î” lerin tekrarı beyit içerisindeki ünsüzlerle denge kurarak müzikal bir rol de sağlarlar. Böylelikle tamlamalarla birbirine bağlanan kelime grupları dizeye de bütünlük kazandırır lar.²⁵⁴

Şairin, Hz. Peygamber için yazdığı, Divân'ın ilk manzumesinin ilk beytinde redif olan “sözüm” kelimesinin dışında başka bir Türkçe kelime bulunmamaktadır. Şair, bu cümle kuruluşu ile kendi sözüne dikkat çektiği gibi aynı zamanda okuyucuları Hz. Peygamber'e söyleyeceği na'te de hazırlamaktadır. Aynı zamanda beyitteki “ukde, serişte, silk, tesbih, seb'â'l-mesânî” göstergelerinin ifade ettiği “uzunluk” kavramının,

²⁵⁰ . Metin Akkuş, *Nef'î Divan'ı*, Akçağ yay., Ank.,1993, s. 30

²⁵¹ . a.e., 30

²⁵² . Cemal Kurnaz, v.d., *Eski Türk Edebiyatı*, Grafiker yay., Ank., 2002, s.95

²⁵³ . Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazuları*, 2. baskı, Dergah yay., s. 88-94

²⁵⁴ . Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, 4. baskı, Dergah yay., İstanbul 1993, s.233

tamlamanın uzunluğu ile orantılı olduğunu ve aruzun sağladığı ritmin sağladığı tempoyla anlam ve ahengin had safhada olduğunu da belirtmek gerekir.²⁵⁵

‘Ukde-i ser-rişte-i rāz-ı nihānîdür sözüm

Silk-i tesbîh-i dūr-i seb‘ā’l-mesānîdür sözüm K.1/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Aşağıdaki beyitte de şair; Mevlānā’ya, “Nāzım-ı manzūme-yi silk-i le‘āl-i Mesnevî” (Mesnevi incilerini ipliğe düzen şair) diye hitap ederken zincirleme tamlama ile adeta iplik üzerine dizilmiş incileri göstermektedir. Aynı zamanda kabul etme, seslenme ve selam ifade eden “Merhabā” kelimesinin ardından gelen tamlamalar ile şair adeta sesinin şiddetini kesmeden heyecanını ifade etmiştir:

Merhabā ey **hazret-i sāhib-kırān-ı ma‘nevî**

Nāzım-ı manzūme-yi silk-i le‘āl-i Mesnevî K.3/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Yukarıdaki şiirle ilk mısraı paralellik arz eden alttaki beyitte ikinci mısradaki tamlama ile de feşān (saçmak) kelimesinin anlamı yansıtılmaktadır:

Ol **nāzım-ı le‘ālî-i nazmum** ki şi‘rümün

Reşki cemāda **tab‘-ı cevāhir-feşān** verür K.5/5

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Aşağıdaki iki beyitte de “rıtl-ı girān” (büyük, ağır ve dolu kadeh) ibaresi ile tamlamanın yapısı arasındaki bağı görebiliriz. İlk dizelerdeki tamlamaların da beyitlerin ritmik yapısı üzerinde etkisi vardır:

Tā **sabāh-ı haşre** dek bin mübtelāyı mest eder

Bezm-i ‘aşkun neşve-i rıtl-ı girānıdur sözüm K.1/28

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

²⁵⁵. Asaf Halet Çelebi, Melih Cevdet Anday, Atilla İlhan, Fazıl Hüsni Dağlarca, Cemal Süreyya gibi şairlerin çeşitli şiirlerinde de çoğu zaman hiçbir anlam ifade etmeyen bazı kelimelerin, mısraların, yabancı kelimelerin kullanılmasının da böyle bir amaca hizmet ettiğini göz önünde bulundurursak Nef’î, Bākî ve diğer Klasik şairlerimizin bazı şiirlerine bakışımızı daha da zenginleştirebileceğini söyleyebiliriz. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Engin yay., Ank., 1995, s. 167-174; Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., s. 88-94

Şimden geri **yārān-ı sebük-rūha** düşer iş

Tertüb-i bisāt-ı tarab-ı ritl-ı girāndur K.10 /4

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

Şair, özellikle medhiye beyitlerinde memduhunu överken zincirleme tamlamalara çok sık başvurur. “güneş, ay, dünya, deniz...” gibi büyük varlıkların da sıkça benzetilen öge olarak kullanıldığı bu beyitlerde adı geçen varlıkların ve memduhun büyüklüğü hissettirilirken, zincirleme tamlama ile birbirine bağlı kelimelerdeki açık ve kapalı hecelerinin iniş ve çıkışlarıyla da ritim sağlanır:

Maşrık-ı subh-ı hidāyetdür senāsıyla dilüm

Mihr-i kudśi pertev-i kevkeb-feşānıdur sözüm K.1/35

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Hürşid-i kevākib-haşem-i rüy-ı zemîn kim

‘Askerle cihānı **haşr-ender-haşr** eyler K.11/24

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

Māh-ı felek-ārā-yı sa‘ādet ki zamāne

Eyyāmını **ārāyiş-i devr-i kamer** eyler K.11/25

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

O bir mahdūmı **Yūsuf-sūret-i hürşid-tal‘atdır**

Bu bir **şeh-zāde-i vālā-nijād-ı māh-peykerdür** K.20/11

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _)

Reşk ederler dil ü **dest-i kerem ü dānişine**

Bahr-ı dür-pāş-ı zemîn mihr-i zer-efşān-ı felek K.25/34

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Māh-ı mülk-āra-yı gerdün-ı vezāret kim olur

Nūr-ı re’yinden nihān şem‘-i revāk-ı çārümîn K.57/13

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Vālā-güher-i mekrümet-endîşe ki re'yi

Māh-ı 'ālem-efrāz-ı ŧebistān-ı himemdür K.60/18
(__ . / . __ . / . __ . / . __)

Bazen aŧağıda da görüleceği üzere aydınlatma vasıtası olan çeŧitli tabii veya yapay varlık (ŧeb-çerāđ, ŧem, āftāb, kamer...) adlarının da bu tür tamlamalar içerisinde yer almasıyla ahenkle beraber adı geçen varlıkların saçtığı ışık hüzmesinin veya parıltıların ŧeklininin çağrıştırmak istendiği de söylenebilir:

ŧeb-çerāđ-ı düdmān-ı saltanat Sultān Murād

ŧem'-i cem'-i bezm-i 'ālem āftāb-ı rüzgār K.17/18
(_ . __ / _ . __ / _ . __ / _ . __)

Fürüg-ı āftāb-ı re'y-i 'ālem-gîri kim oldur

Fürüzān-ŧeb-çerāđ-ı düdmān-ı 'ālem ü ādem K.39/18
(. __ . / . __ . / . __ . / . __ .)

Bazı beyitlerde tamlamaların yapı itibarıyla uzun olan silahları hatırlattığı görölmektedir. Nef'î'nin özellikle sıkça kullandığı ŧemŧîr kelimesinin hemen her yerde uzun veya kısa bir tamlama içerisinde geçtiğini görebiliriz. Bunun yanında beyitlerdeki diğer terkipler yine kılıcın yapısını akla getirmektedir. Bu yapıyla ŧair, okuyucuda bir ürperti uyandırmaya çalıŧmaktadır:

Ol saf-der-i düşmen-küş-i nazmum ki husūsā

ŧemŧîr-i zebānumdan ahibbā hazer eyler K.11/57
(__ . / . __ . / . __ . / . __)

Sînesin çāk eyledüm çarhun degüldür kehkeŧān

Zahm-ı ŧemŧîr-i zebān-ı kîn-sitānumdur benüm K.13/2
(_ . __ / _ . __ / _ . __ / _ . __)

Belki ğark-ı bahr-ı hün olurdu fülk-i dil gibi

Etdügince tîğ-ı hün-efŧān ile cevlān-geri K.15/9
(_ . __ / _ . __ / _ . __ / _ . __)

Ol cevher ile deşne-i ser-tîz-i zebānum

Bir tîğ-ı celf pertev-i hūri-i ziyādur K.34/38
(__ . / . __ . / . __ . / . __)

Nef'î-i tîğ-zebānum ki zamānumda benüm

Saf-şikāf-ı şu'arā-yı suhan-āra-yı be-nām K.51/53
(. . __ / . . __ / . . __ / . .)

Tîr-i āhum yine bir demde erişdi felege

Şeh-per-i bāl-i melekdendür ana sanki yelek G.65/2
(. . __ / . . __ / . . __ / . .)

Şair, “perçem, kākül, gîsü, zülf, ebrü, müjgân, hat, gamze ” gibi daha çok uzunluk, kıvrım, düğüm, halka, kokunun sürekliliği, etkileyicilik...gibi değişik özellikler arz eden sevgiliye ait güzellik unsurlarını hemen her beyitte tamlama içerisinde verir veya beyitteki başka bir tamlama ile destekler. Her ne kadar klasik belagat kitapları “imtizaçtaki yeknesaklıktan” dolayı Türkçe iki kelimenin, Farsça üç kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan tamlamaların dışındaki yapıları fesahata aykırı saymışlarsa²⁵⁶ da Nef'î, beyit içerisindeki uzunluk ifade eden kelimeler ve diğer tamlamalarla, söylemek istediklerini resmederken, oluşan ritmik yapı ile de tamlamanın ağırlığını ortadan kaldırmaktadır:

Gören ol perçem-i müşgîn ile reftârını anmaz

Temāşā-yı hırām-ı dil-ber-i kākül perîşānı K.12/29
(. __ . / . __ . / . __ . / . __)

Zülfün mi yâ gezende siyeh mār-ı ham-be-ham

Kim pāspān-ı genc-i nihān-ı miyān olur K.29/15
(__ . / . . . / . __ . / . .)

²⁵⁶ . Kaya Bilgegil, Arap belagatçisi Abdulkāhir'in, “Tetābu'-ı izāfātın sıkletinde şek yoktur, lākin bu tetābu' istikrāhdan selīm olursa latîf ve melîh olur.” görüşünü naklederek zincirleme tamlamanın hangi halde fesahata aykırı düştüğünü açıklığa kavuşturmuştur. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Belāgāt*, 2. baskı, Enderun Ktb., İst., 1989, s. 28

Yā ebrūvān-ı perîdür yā turra-i hūrî

Sevād-ı hatt-ı müselsel-nümâ-yı pîçânî K.31/5

(. _ . _ / . _ . _ / . _ . _ / .. _)

Gerçi ser-i küyündaki âşüfteler ekser

Dil-beste-i gîsû-yı girih-gîr-i dü-tâdur K.34/16

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Sabâ ger bulsa bûy-ı hulkın eyler

Buhûr-ı dâmen-i pür-çîn-i perçem K.49/31

(. _ _ _ / . _ _ _ / .. _)

Çîn-i ebrûya tahammül edemezken 'âşık

Girih-i pür-şiken-i turra-i kâkül ne belâ G.5/2

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / .. _)

Dil elinde tutmak ister zülfin ammâ n'eylesün

Erişir mi hiç şeh-bâz-ı hümâ-pervâza dest G.15/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sanurlar halka halka dūd-ı âhum evc-i a'lâda

Bir ejderdür ki sakf-ı künbed-i gerdâne yazmışlar G.30/4

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Çeşmi o denli mest iken erbâb-ı dil yine

Müjgân-ı hün-feşânını sehm-i kazâ bilür G.41/3

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Âşüfte esîrân-ı ham-ı zülf-i dü-tâyuz

Dîvâne degül silsile-cünbân-ı belâyuz G.55/1

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Kahramân karşı durur mı gör o müjgânlara

Leşker-i gâmze-i mest-i sipeh-endâzına bak G.64/2

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / .. _)

N'ola ta'yîn etse **zabt-ı mülk-i hüsni** ğamzeye
Zülf-i bir **âşüfte-i ser-der-hevâdur** n'eylesün G.91/3
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bin nâfe mi var her **ham-ı zülf-i siyehünde**
Bu **büy-ı dil-âvîz** nedür **hâk-i rehünde** G.109/1
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Zihî **hatt-ı mu'allâ bârgâh-ı 'arş-ı pîrâye**
Ki salmış **âftâb-ı heft-kışver** üstine sâye N.1/1
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Urnca şâne **gîsü-yı hayâl-i yâre** müjgânım
Gül-âb-efşân olur **yâd-ı ruhıyla** çeşm-i giryânı Mf.1
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Olduk **esîr-i nîm-nigâh-ı teğâfûlün**
Bir kayda dahi düşmeyeli çözme kâkülün N.3/1
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Ğubarı ol kadar **hoş-bû** ki andırmaz **dem-i subha**
'**Abîr-i ceyb-i gîsü-yı bütân-ı Çîn ü Ferhâr**'ı K.14/20
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Aşağıdaki beyitte tamlama, kemend kelimesinin anlamını kuvvetlendirirken gerdün, 'âlem ve giriftâr kelimelerini de anlam olarak çağrıştırmaktadır:

Semend-i râ'iz-i iclâlinün gerdün çerâğâhı
Kemend-i Rüstem-i ikbâlinün 'âlem giriftârı K.36/36
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Aşağıdaki beyitteki tamlamadaki “cāmi‘, nüh-kubbe, minber” kelimeleri sırasıyla kalabalık, çokluk, yükseklik anlamlarını çağrıştırmaktadır:

Böyle āgāz eylesün şimden geri elkābına

Cāmī‘-i nüh-kubbe-i kevnün hafīb-i minberi K.15/19

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Aşağıdaki beyitte şair, ikinci dizedeki tamlama ile uzaktan gelen bir iniltiyi ahenkli bir yapı içerisinde yansıtmaktadır:

Baht-i h‘āb-ālūdı bîdār etdi gūyā h‘ābdan

Nāle-i dūlāb-ı çarh-ı āsyāb-ı rüzgār K.17/2

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Altındaki beyitteki ilk terkip suyun akıcılığını, ikinci terkip de kalemin şeklini hatırlatmaktadır:

Ne āteş **āb-ı hayāt-ı revān** ki tasvīrin

Yazınca lerze tutar elde **kilk-i ressāmı** K.22/26

(. _ . _ / . _ . _ / . _ . _ / . _ . _)

Aşağıdaki beyitlerde de altı çizili kelimelerle tamlamaların karşıladığı anlamların paralellik gösterdiğini görebiliriz:

O **cihān-bān-ı hümā-sāye hümāyūn-fer** kim

Cümle **şāhān-ı cihān** bendesidür ser-tā-pā K.18/60

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Sa‘ādetle otağın kurmadan **ser-hadd-i İrān’a**

Düşe Tūrān-zemīne **sāye-i tūğ-ı ser-efrāzı** K.23/2

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Merd-i meydān-ı veğā kim yaraşur

Rahşına **atlas-ı çarh** olursa gecīm K.27/21

(. . _ _ / . . _ _ / . . _)

Düstür-ı kâmkâr ki yek-rûze bahşîşi

Dahl-i hezâr-sâle-i deryâ vü kân olur K.29/21
(_ _ . / _ . . . / . _ _ . / _ . _)

Benüm o şâ'ir-i **sihr-âferîn** ki hâmem eder

Edâ-yı himmet-i cûp-ı Kelîm-i 'umrânı K.31/51
(. . . _ / .. _ _ / . . . _ / .. _)

O yegâne sipeh-**endâz-ı zafer-yâver** kim

Cünd-i ervâh-ı melâ'ikdür ana **hayl ü haşem** K.41/13
(.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _)

Böyle eder evsâfını **levh-i dile** tahrîr

Nevk-i kalem-i nâtika-peymâ-yı zamâne K.42/14
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Derd bu kim kor mı kadeh tutmağa

Keşmekeş-i dem-be-dem-i rûzgâr K.43/3
(.. _ _ / _ _ . _ / _ . _)

O fitne-**bend-i memâlik-güşâ** ki lutf-ı Hudâ

Musahhar eylemiş ana her **emr-i düşvârı** K.46/23
(. . . _ / .. _ _ / . . . _ / .. _)

Dürç-i dilden çıkarup nice **girân-mâye** güher

Vereyüm **silk-i dür-i bahr-ı ma'ânîye** nizâm K.51/8
(.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _)

İşidüp **gulgul-ı sıyt u sadâ-yı zeng-i seh-bâzın**

'Azîmet etdi **küh-ı Kâf'a Sîmurg** ihtirâzından MT.9/4
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Nüş edelden **cām-ı leb-rîz-i mahabbetden** gönül

Oldı gūyā **mest-i medhūş-ı mey-i bezm-i elest** G.14/4
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

N'ola **seyl-i sirişk-i çeşm-i giryān** durmayup aksa

Söyünmez sîne de bir **âteş-i cân-sūzumuz** vardur G.36/3
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ol **kāfile-sālār-ı reh-i Ka'be-i 'aşkum**

Kim **nāle-i 'uşşāk sadā-yı ceresümdür** G.39/4
(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Mümtāz-ı 'ālem olmamağa çāre mi var

Zîrā **senā-yı şāh-ı ser-efrāz**dur sözüüm G.78/8
(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Nef'î'de atıf vavı izafet kesresi ile kurulan beyitler oranla çok az sayıdadır. Bağlaçla kurulmuş olan bu beyitlerde de şair, ritmin yanında anlam yoğunluğuna da odaklanmıştır.

Aşağıdaki beyitte aruz vezninin getirdiği duraksamalar ve birinci dizedeki tamlama ile ikinci dizedeki bağlaçlar kafiyedeki kelimenin (Mevlevî) yansıttığı anlama ahenk bakımından eşlik etmektedir.

Feyz-i isti'dād- zātun gör kim etmiş tā ezel

Cezbesi hürşîd ü mäh ü āsmānı Mevlevî K.3/12
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sultān Murād'ın özelliklerinin dile getirildiği aşağıdaki beyitte şair bağlaç vasıtasıyla güzel hasletlerin çokluğunu dile getirirken, altı çizili bağlaçlardaki imaleyle de ahenk dalgalanması oluşturmaktadır:

Firişte-hüy u meh-rüy u sebük rüh u girân-temkîn
 Mülâyim-tab' u hoş-zât u suhan-dân u suhan-perver K.21/4
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Yine aynı padişah için yazılan kaside de şair,

Ede munzam yine evvelki gibi kişver-i Rüm'a
 Çeküp sağa sola şemsîr-i bürrân-ı ser-endâzı K.23/3

dedikten sonra kılıcın çekileceği yerleri aşağıdaki şekilde ahenkli bir şekilde dile getirir:

Şimâlen Nahçivân u Gence vü Tiflîs ü Şîrvânı
 Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı K.23/4
 (. ___ / . ___ / . ___ / . ___)

Muallim Naci, bu beyitteki ve yukarıda ele aldığımız (K.3/13) beyitteki vavların sıklet verdiğini ve bunların kaldırılmasıyla letafetin hasıl olacağını belirtse de, Nef'î; anlam yoğunluğu sağlayarak dikkatleri çekmek ve ritim elde etmek için bu yola başvurduğundan pek de hata yapılmış sayılmaz.²⁵⁷ Ayrıca günümüz deyişbilimde bu tür kullanımların “bağlaç yinelemesi (polysyndeton)” olarak adlandırıldığını da göz önünde bulundurmak gerektiği kanısındayız.²⁵⁸

Yine Sultân Murâd için yazılan kasideden aşağıdaki beyitte de şair, meşhur tarihi şahsiyetleri sultanın dergahına köle yapar. Bağlaç vasıtasıyla bunların az kaldığını da yansıtmaya çalışır. Aynı zamanda ilk mısradaki tamlama ile ikinci mısradaki bağlaçlar birbirini pekiştirmektedir.

²⁵⁷. Naci, bu beyitlerin aşağıdaki şekle getirilmesi ile sıkletin giderilebileceğini söyler:

“Feyz-i isti'dâd- zâtun gör kim etmiş tâ ezel / Cezbesi hürşîdi mâhı âsmânı Mevlevî (K.3/12)
 Şimâlen Nahçivân'ı Gence'yi Tiflîs'i Şîrvân'ı / Cenûben Şehrîzor'ı Basra'yı Bağdâd'ı Ahvâz'ı”(K.21/34)
 Muallim Naci, *Istîlâhât-ı Edebiyye, Edebiyat Terimleri*, (Haz. M. A. Yekta Saraç), Risale Yay., İst., 1996, s. 197-198

²⁵⁸. Özünlû bağlaç yinelemesini (polysyndeton), “Bu yineleme, bilinçli olarak sözcükler arasında gerek aynı türden, gerek başka türden birçok kez bağlaç kullanmak biçiminde yapılmaktadır. Bazen ritim vermek için de bağlaç yinelemesine başvurulabilmektedir. Ayrıca anlam ayırımı verebilmek için bağlaç yinelemesi önemli olmaktadır.” şeklinde açıkladıktan sonra “Bu sömestr İngilizce ve tarih ve biyoloji ve matematik ve sosyoloji ve beden eğitimi dersleri alıyorum.” gibi bir cümlede anlam ağırlığının daha da belirgin olacağını söyler. Ünsal Özünlû, “Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *1. Dilbilim Sempozyumu*, Ank., (18, 19 Haziran 1987), s. 45

Hem **bende-i dergāhun** olurlarsa sezādur

İskender ü Behrām u Cem ü Kayser-i ‘ālem K.24/5

(__././__././__././__)

SONUÇ

Belagatın kurallarının geçerli olduğu ve belirli kıstaslara her şairin uymak zorunda olduğu Divan edebiyatında, şairlerin kabiliyetlerini ve arayışlarını da aynı geleneğin belirlediği bu sınırlar çerçevesinde gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu kriterler şairler için bir imkan olduğu kadar arayış peşinde olan sanatkarlar için de bazen engel teşkil edebilir. Kendisinden önceki mükemmel birikimin hakkını veren XVII. yüzyılın gür sesli şairi Nef'î, üslubunun mükemmelliği sayesinde, her şeyin söylenmiş görüldüğü bir devrede ve çalkantılı bir dönemde adını tarihe yazdırmış, klasik şiirimizin en büyük temsilcilerindendir.

Divanında ahengi genellikle tekrarlar üstüne kuran şairin ahenk sağlamak için kullandığı en yaygın yöntemlerden biri söz tekrarlarıdır. Tasannudan uzak bir gayretle ve mecaz anlamın düşünülmediği bu söz tekrarlarının içerisinde isim, fiil, sıfat, bağlaç... gibi her tür kelimenin girdiğini görürüz. Muhayyilesinde canlandırdığı zengin, parlak ve çoğu zaman mübalağalı söyleyişleri anlamdan soyutlanmamış bir ahenk içerisinde yansıtan şair, aynı zamanda etkisinde kaldığı veya vurgulamak istediği kavramı da ifade etmiş olmaktadır. Beyit içerisinde değişik şekillerde bir kompozisyonla yerleştirilen bu kelimelerin tekrarı, anlamın etkili kılınmasında son derece önemli bir rol üstlenmiştir.

Kelimelerin mısra içinde sıralanışları ile mısraların manzume boyunca birbirine bağlanışlarını bir kuyumcu titizliği ile gerçekleştirmiş olan şairin, yerine göre kullandığı birli, ikili söz tekrarlarının dışında çok az kullandığı üçlü söz tekrarları da vardır. Nef'î, anlamdan soyutlanmış bir ahenk peşinde koşmadığından kesinlikle dörtlü, beşli... söz tekrarlarına yer vermez. Yine tekrar grubu içerisinde şairin en çok kullandığı da tek mısradaki yapılan birli söz tekrarlarıdır. Böylelikle birbirine yakın kelimelerin tekrarından oluşan musiki daha etkili olmuştur.

İkilemeleri de bir ahenk vasıtası olarak kullanan şair, terakib-i tekerrürü adı verilen Farsça ikilemelere daha fazla yer verir. Şairin beyit içerisine diğer kelimelerle uyum içerisinde ve dengeli bir şekilde yerleştirdiği bu ikilemelerle odak noktası olan kelimeye dikkat çektiği gibi adeta bir tablo da oluşturmuştur.

Nef'î, beyit içerisinde kullandığı bu tekrarları çoğu zaman metin bağlamında da kullanarak metinsel bir bütünlük sağlamaya çalışır. Klasik şiirimizdeki parça

güzelliği bir bakıma bu ve benzeri unsurlarla Nef'î'de bütün güzelliğine dönüşür. Özellikle gazellerdeki bu husus gazellere yek-ahenk özellik katar. Şair, az da olsa özellikle mısra tekrarı sayılan redd-i matlalarla da hem anlamı vurgulamış, hem de gazellerde bir musiki oluşturmuştur.

Nef'î kelimelerin tekrarından doğan musikiden faydalandığı gibi kelimeleri oluşturan ses birimlerinden de çoğu zaman bir ahenk oluşturur. Şair, sanat endişesinden kaynaklanan edebi sanatlara pek rağbet etmemiştir. Cinas, iştikak gibi sanatları beyit içerisindeki diğer kelimelerle mütenasip bir biçimde kullanarak bir ahenk temin etmiştir.

Nef'î'nin nida sanatı çerçevesinde ele alınmış olan beyitleri, bu sanat için verilebilecek en güzel örnektir. Kasidelerinde sultanlara hitap ederken bile karşısında çok samimi biri varmışçasına ve gür sesle konuşan şair, konuya uygun bir biçimde seçtiği ünsüzler ve uzun ünlülerle seslenmenin doruğuna ulaşır.

Beytin iki mısraının ses ve anlam yönünden denklik gösterdiği paralel yapılarla kasidelerin monotonluğu kaldırılmış, özellikle art arda gelen beyitlerdeki paralel söyleyişlerle kasidelerin geneline yayılan bir musiki sağlanmıştır.

Nef'î kalın ve ince sesleri seçtiği konuya uygun bir biçimde istif etmiş, anlamdan soyutlanmayan bir ahenk yaratmıştır. Şair, özellikle kasidelerinde tabiattaki çeşitli varlıkların çıkardığı sesleri, savaş alanlarının debdebesini, kös seslerini yine aynı vasıta ile okuyucuya hissettirmiştir. Kasidelerin nesib, fahriye ve medhiye bölümleri şairin kullandığı seslerle renkli bir tablo halini almıştır. Çoğu zaman beyitte söz konusu edilen varlık, nesne, kavram seslerinin armonize edilmesi ile okuyucuya yansıtılmıştır. Kendi kişiliğini ve sanatını her fırsatta öven şair, bunu ses unsurlarıyla pekiştirmiştir.

Şairin, kasidelerindeki bu yüksek ton, gazellerinde istemese de rindane bir kişiliği yansıtan ses tonuna dönüşür. Seçilen kelimelerdeki sesler de şairdeki çaresizliği, yalnızlığı ve sıkıntıyı yansıtır gibidir. Bunun yanında şair, gazellerinde de kendisini yer yer yüksek perdeden konuşmaya mecbur hissederek ses tonunu arttırır. Bu tür kullanımları klişeleştiren şair adeta kendisine ait bir şablon oluşturmuştur. Diğer manzumelerinde de şair, yerine göre yumuşak ve sert bir havayı yansıtan kelimelere başvurur.

Divan şiirinin temel ahenk birimleri olan kafiye, redif ve vezin Nef'i'de ahenk için değişik şekillere bürünmüştür. Aruzun imale, med, vasl unsurlarını aşırı şekilde kullanmış olan şair, anlam ve ahenk dengesini kulakları tırmalamadan kurmuştur. Özellikle şairin kafiye ile redif ve redif olan kelimeler arasında yaptığı ulamalar şairdeki edebi zevkin bir yansımasıdır. Fiil ve fiil soylu kelimelerin bolca kullanıldığı redifler şairdeki hareketliliğin, ve kainatı hareket halinde resmetmenin göstergesidir. Kelime grubu halindeki rediflerle kurulmuş olan manzumelerde ahenk daha da ön plana çıkarılmıştır. Yine kullanılan bazı redifler şairin psikolojisini yansıttığı gibi devrin genel durumuna da belgelendirmektedir.

Gazel ve kasidede beyitlerin son mısralarında gelen kafiyenin oluşturduğu yeknesaklık, şairin kullandığı iç kafiye teşkil edebilecek derece ve düzendeki ses tekrarları ile kaldırılmıştır. Şair bazen beyitlerin birinci dizelerini de ikinci dizedeki redifle ses bakımından birleştirerek değişik bir ahenk meydana getirmiştir.

Kafiyeden önceki kelime ve kelime gruplarını hatta bazen birinci dizedeki kelimeleri de kafiye ile denkleştiren sanatçı, bazen art arda gelen beyitlerin kafiyelerinden önce de ortak kelimeler kullanarak beyitler arasında organik bir bağ kurmuştur.

Kendi sanatına aşırı şekilde güvenen ve bazen kibir derecesinde yüksek tonda konuşan şair, gazelerde mecburen ses tonunu düşürmek zorunda kalıp rindane bir tavır takınsa da kafiye ve rediflerde kullandığı birinci tekil veya çoğul şahsı karşılayan ek ve kelime halindeki zamirlerle yine kendisini övme ya da kendisinden bahsetme fırsatı bulmuştur.

Edebiyatımızda musammat gazel ve kaside dendiğinde akla ilk gelen şairlerden olan Nef'i, bu manzumelerde kullandığı iç kafiyelerle çok canlı ve hareketli bir ahenk oluşturmuş, kelimelere hareketlilik kazandırmıştır.

Nef'i, zincirleme isim tamlamalarını ve bağlaçlı ibareleri de çoğu zaman ritim sağlamak için kullanmıştır. Şair anlamı yoğunlaştırmak için ya da tamlamanın karşıladığı kavramı çağrıştırmak için aruz vezninin sağladığı ritimle paralel bir biçimde zincirleme tamlamalar kullanır.

Devrinde de kendisinden sonraki dönemlerde de isminden hep söz ettirmiş olan şair, Servet-i Fünun şairlerinin kendisinden yüzyıllar sonra başvurduğu ahenkli kelime bulma düşüncesini o düşünmüş, kelime hazinesini özellikle Farsçadan seçtiği kelimelerle zenginleştirmiştir. Fakat Nef'i, bunu yaparken Türkçenin güçlü ve gür sesini hep ön planda tutmuştur.

İmparatorluk Türkçesinin yılların imbiğinden geçerek oluşturduğu şiirsel dili en üst seviyede kullanan, bütün şiirlerini ses ve sözün ayrılmaz birlikteliği şeklinde ortaya koyan Nef'i, muhteva ve şekil unsurlarının mükemmel uyumu içerisinde düşüncelerini dile getirmiştir.

Hem Tanzimat ve Servet-i Fünun sanatçılarının hem de günümüz sanatçılarının Divan edebiyatı hakkında olumsuz ifadeleri bulunsa da, Nef'i hakkında sitayişkarane bahsetmeleri, şairin anlamdan soyutlamadığı ve tabii bir biçimde hissettirdiği ahenkten başka ne olabilir?

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmet Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniye*, (haz. Turgut Karabey, Mehmet Atalay), 1. Baskı, Akçağ yay., Ank., 2000
- Akdemir, Hikmet, *Belagat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil yay., İzmir 1999
- Akkuş, Metin, *Nef'î Dîvânı*, Akçağ yay., Ank., 1993
- Aksan, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. Baskı, Engin yay., Ank., 1995
-, "Dilbilim Açısından Şiir", *Türk Dili*, C.XXIX, S.271, Ank., (Aralık 1974)
- Aktaş, Hasan, *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Söylem yay., İst., 2002
- Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.IX, TDV yay., İst., 1994
- Andrews, G. Walter, *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, (Çev. Tansel Güney), 1. Baskı, İletişim yay., İst., 2000
- Arat, Reşid Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*. TTK yay., Ank., 1986
- Arı, Ahmet, "Sakıb Dede Dîvânı'nda Müsiki", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.9, Sivas, 2001
- Aristoteles, *Poetika*, (Çev. İsmail Tunalı), 10. Baskı, Remzi Ktb. İst., 2002
- Avşar, Ziya, "Nef'î'nin Hayal Kavramına Yaklaşımı", *Bilig*, S.24, Kış 2003
- Aymutlu, Ahmet, *Aruz, Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Misalleri*, Osman Yalçın Matb. İst., 1950
- Ayvazoğlu Beşir, *İslam Estetiği ve İnsan*, Çağ yay., İst., 1989
- Banarlı, N. Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I-II, MEB Basımevi, İst., 1982
- Bayrav, Süheyla, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual, İst., 1999
- Belviranlı, Ali Kemal, *Arüz ve Âhenk*, Selçuk yay., İst., 1965
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İst., 1984
- Bilgegil, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Belâgât*, 2. Baskı, Enderun Ktb, İst., 1989
- Boydaş, Nihat, *Ta'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, MEB yay., İst., 1994
- Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedi*, Miliyet yay., C.XXIII, İst., 1986
- Çaldak, Süleyman, *Senedü'ş-Şu'arâ ve Klasik Türk Edebiyatında Şiir*, (İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1991

- Çavuşoğlu, Mehmet; Ocak, Tulga; Ünver, İsmail, *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'i*, 2. baskı, AKM yay., Ank., 1991
- Çebi, Hasan, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri*, KTBY, Ank., 1987
- Çetin, M. Nihad, "Şiir", *İslam Ansiklopedisi*, MEB yay., Eskişehir 1997
- Çetişli, İsmail, *Cahit Külebi ve Şiiri*, Akçağ yay., Ank., 1998
-, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Fakülte yay., Isparta 2002
- Dilçin, Cem, "Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay., C. IX, S.1, Ank., 1991
-, *Süheyl ü Nev-Bahâr İnceleme-Metin-Sözlük*, AKM yay., Ank., 1991
-, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay., C.X, S.1, Ank., 1992
-, "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Türkçe'nin Gücü", *Türk Dili*, C.I, S.487, (Temmuz 1992)
-, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. baskı, TDK yay., Ank., 1995
-, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", *Journal Of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, (Abdülbaki Gölpınarlı Armağanı), Volume 19, 1995
-, "Divan Şiirindeki Paralel ve Ortak Söz Yapılarından Metin Eleştirisinde Yararlanma", *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği yay., C.XIII, S.1, Ank., 2000
- Durmuş, İsmail; Öztürk, Mürsel; Pala, İskender, "Kafiye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.24, TDV yay., İst., 2001,
- Edman, Irvin, *Sanat ve İnsan*, (Çev. Turhan Oğuzkan), MEB yay., İst., 1991
- Eliot, T. S. *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), KBY, Ank., 1983
- Enginün, İnci, Kerman, Zeynep, *Ahmet Haşim, Bütün Şiirleri (Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar)*, Dergah yay., İst., 1996
- Ercilasun, Ahmet Bican, "Ahmet Yesevi'nin Şiirlerinde Âhenk Unsurları", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Şükriü Elçin'e Armağan)*, C.XXIX, S.1-2, Ank., 1993
- Ergin, Muharrem, *Üniversiteler için Türk Dili*, 7. baskı, Bayrak yay., İst., 1993

- Erbay, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar, Erzurum, 1997
- Göçgün, Önder, “Fuzûlî’nin Şiirlerinde Ses ve Musiki”, *Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, Selçuk Üniv. yay., Konya 1991
- Göker, Osman, *Uygulamalı Türkçe Bilgileri I*, MEB yay., İst. 1996
- Güneş, Sezai, *Anlatım Bilgisi*, Dokuz Eylül Üniv. yay., İzmir, 1999
- Hatiboğlu, Vecihe, *Türk Dilinde İkileme*, 2. baskı, Ankara Üniv. Basımevi, Ank., 1981
- Horata, Osman, “Necâti Bey’den Bakî’ye Döne Döne”, *Bilig*, S. 7, Güz 1998
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri Ve Aruz*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1997
-, *Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ yay., Ank., 1998
- İsen, Mustafa; Macit, Muhsin, v.d., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker yay., Ank., 2002
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, C.II, Türk Edebiyatı Vakfı yay., İst., 1985
- Kandinski, Vasili, *Sanatta Zihinsellik Üstüne*, (Çev. Tefik Duran), Yapı Kredi yay., İst., 1993
- Karaismailoğlu, Adnan; Şafak, Yakup, “Aruzun Kullanma Yönünden Hâfiz-Fuzûlî Karşılaştırması”, *Atatürk Üniv. Fen Edebiyat Fak. Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 19, Erzurum 1991
- Kerman, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, AKM yay., Ank., 1992
- Kaplan, Mehmet, *Tanpınar’ın Şiir Dünyası*, Baha Matb. İst., 1963
-, *Kültür ve Dil*, Dergah yay., İst., 1982
-, *Şiir Tahlilleri II*, Dergah yay., İst., 1991
-, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, C. II, 2. baskı, Dergah yay., İst. 1992
-, *Tefik Fikret Devir- Şahsiyet- Eser*, 4. baskı, Dergah yay., İst., 1993
- Kerman, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, AKM yay., Ank., 1992
- Ketgenî, M. Rıza Şefî’i, *Müessese-i İntişârât-ı Âgâh*, Tahran 1374
- Kırman, Ümral, *Türk Halk Şiirinde Göstergibilimsel Okuma Denemesi*, *I. Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu*, Pamukkale Üniv. 5-7 Nisan 2001

- Kortantamer, Tunca, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ yay., Ank., 1993
- Köprülü, M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken yay., İst., 1986
- Kurnaz, Cemal, "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Yedi İklim*, C.10, S.67, (Ekim 1995)
-, *Hayâlî Bey Divânı Tahlili*, 1. baskı, KTBY. Ank., 1987
-, "Divan Şiirinde Ritim Arayışları", *Türk Dili*, S. 589, (Ocak 2001)
- Küçük, Sabahattin, Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru, *Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı'ya Armağan), C.I, S.2, Fırat Üniv. Matb. 1982
-, "Nef'î'de At Sevgisi", *Erdem*, AKM Dergisi, C.V, S.14, (Mayıs 1989)
- Macit, Muhsin, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Akçağ yay., Ank., 1996
-, "Nesimî'nin Şiirlerinde Ahengi Sağlayan Unsurlardan Tekrarlar Üstüne", *Yönelişler*, S. 48 (Temmuz 1990)
-, *Gelenekten Geleceğe*, Akçağ yay., Ank., 1996
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi-Metinler*, Akçağ yay., Ank., 1994,
- Meydan Larousse, C. I, Meydan yay., İst., 1981
- Muallim Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye, Edebiyat Terimleri*, (Haz. M. A. Yekta Saraç), Risale Yay., İst., 1996
- Nerimanoğlu, Kamil Veli, *Türk Dilinin Bestecisi, Ressamı ve Mimarı*, AKM yay., Ank., 1994
- Okay, Orhan, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 2. baskı, Dergah yay., İst., 1998
- Özcan, Tarık, *Oktay Rif'atın Şiirlerinin ve Romanlarının İncelenmesi*, (Fırat Üniv. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1999
-, Cemal Süreyya'nın Şiirlerinde Yinelemeler, *Türk Dili*, S. 610, Ank., (Ekim 2002)
-, *Şiir Kıyısında Bir Ömür-Nurullah Ataç*, Fırat Üniv. Yay., Elazığ 2003
- Özünlü, Ünsal, *Dilbilim ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler, I. Dilbilim Sempozyumu*, Hacettepe Üniv. yay., Ank., (Haziran 1987)
-, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk yay., Ank., 1997
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 2. baskı, Akçağ yay., Ank., 1989

-, "Fuzulî'nin Kafiye Örgüsü, 500. Yılında Fuzulî Sempozyumu Bildirileri", *Fuzulî Kitabı*, İst., Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yay., İst., 1996
- Parlatır, İsmail, *Tevfik Fikret, Dil ve Edebiyat Yazıları*, TDK yay., Ank., 1987
- Parlatır, Selahattin, "Dua", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.IX, TDV Yay., İst., 1994
- Saraç, M.A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat*, 2. baskı, Bilimevi, İst., 2001
- Sena, Cemil, *Estetik-Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, Remzi Ktb., İs. 1971
- Sılay, Kemal, "Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, (Haz. Mehmet Kalpaklı),Yapı Kredi yay., İst., 1999
- Soysal, Orhan, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, 1. baskı, MEB yay., İst., 1998
- Şafak, Yakup, "Aruz Vezinleri Arasında Farklı Bir Ses: Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün", *Yedi İklim Dergisi*, C.X, S.72, (Mart 1986)
-, "Aruz Niçin ve Nasıl Öğrenmeliyiz?", *Yedi İklim Dergisi*, C. 5, S. 40, (Temmuz 1993)
-, "Aruz Ölçüsü ve Bazı Değerlendirmeler", *Yedi İklim Dergisi*, C.VII, S.49, (Nisan 1994)
-, "Aruzda Taktî' Usûlüne Dâir", *Yedi İklim Dergisi*, C.IX, S.64, (Temmuz 1995)
-, "Fars ve Türk Edebiyatlarında Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler", *Yedi İklim Dergisi*, C.X, S.70, (Ocak 1996)
-, "Fuzulî, Hayâlî ve Yahyâ Bey Divânlarında Yeknesak ve Almasıık Vezinlerle Yazılmış Manzûmelerin Özellikleri", *Yedi İklim Dergisi*, C.X, S.71, (Şubat 1996)
- Tahirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun), *Edebiyat Lügati*, (Haz. K. Edip Kürkcüoğlu), 2. baskı, Enderun Ktb., İst., 1973
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergah yay., İst., 1977
-, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergah yay., İstanbul 1987
-, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Basımevi, 7. baskı, İst., 1988
- Tarlan, A. Nihat, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken yay., İst., 1981
- Tanrıkorur, Çinuçen, "Türk Musikisinde Usûl-Vezîn Münasebeti", *Erdem*, C. VII, S. 20, (Ocak 1991)
- Timuçin, Afşar, *Estetik*, Bulut yay., İst., 2002

- Tunalı, İsmail, *Sanat Ontolojisi*, 2. baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matb. İst., 1971
- Türk Ansiklopedisi, MEB yay., C. I, İst., 1968; C.III, İst., 1971
- Ünver, İsmail, “Nef’î’de Övgü Kalıpları”, *Türk Dili*, C.I, S.406, Ank., (Ekim 1985)
....., “İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel”, *Türk Dili*, C.LV, S.438, Ank., (Haziran 1998)
- Veliyev, Kamil, *Destan Poetikası*, (Haz. Halil Açıkgöz), Türkiyat Matbaacılık, İst., 1989
- Wellek, Rene; Varren Austin, (Çev. Ö. Faruk Huyugüzel) *Edebiyat Teorisi*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993
- Yavuz, Hilmi, *Dilin Dili*, Arma yay., İst., 1991
- Yetiş, Kazım, *Ta’lîm-i Edebiyât’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, AKM yay., Ank., 1998
....., “Âhenk/Edebiyat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.I, TDV Yay., İst., 1989
- Yetkin, Suut Kemal, *Estetik*, Remzi Ktb., İst., 1947
- Zemînküb, Abdülhüseyn, “Şiirin Mahiyeti Hakkında”, (Çev. Mehmet Atalay) *Yedi İklim*, C. VII, S. 53, (Ağustos 1994)

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Elazığ'ın Keban ilçesine bağlı Bademli köyünde doğdu. İlk ve ortaokulu Keban'da bitirdikten sonra 1992 yılında Elazığ Teknik Lisesi elektrik bölümünden mezun oldu. 1993 yılında girdiği Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden, bir yıl sonra İnönü Üniversitesi'ne yatay geçiş yaptı. 1997 yılında Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden, bölüm ikinciliği derecesi ile mezun oldu. Aynı yıl başladığı yüksek lisans öğrenimini "Nâlî Mehmed Efendi, Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin) isimli tez çalışmasıyla 1999 yılında tamamladı. 2000 yılında Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı eski Türk edebiyatı bilim dalında doktora öğrenimine başladı.

Malatya'da, sırasıyla Akçadağ Ören İlköğretim Okulu, Milli Egemenlik İlköğretim Okulu, Malatya Lisesi'nde çalışmış olan Bahir SELÇUK, halen Malatya Fen Lisesi'nde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.